

Fürdői-
Zsebkönyv

FÜRDŐI-ZSEBKÖNYV.

MAGYAR-, ERDÉLY-, HORVÁT-TÓTORSZÁG, A SZERB-
VAJDASÁG, S TEMESI-BÁNSÁG, NEMKÜLÖNBEN A HATÁR-
ÖRVIDÉK.

ÁSVÁNYVIZEI

s

FÜRDŐ-INTÉZETEI

ISMERTETÉSÉT TÁRGYALVA.

SZERKESZTÉ:

PRZEMYSŁI

LENGYEL DÁNIEL,

ORVOS-TUDOR, PESTI GYAKORLÓ ORVOS, S A KIR. MAGYAR TERMÉSZET-
TUDOMÁNYI TÁRSULAT R. TAGJA.

PEST 1853.

A SZERZŐ SAJÁTJA.

BIZOMÁNYBAN EMICH GÜSZTÁV KÖNYVKERESKEDÉSÉBEN.

KÖNYV-ÉRTÉKELÉS

2815

KÖNYV-ÉRTÉKELÉS

LEONARD BAZIL

FEST, 1853. EMICH GUSTÁV KÖNYVNYOMDÁJA.

CSIK-SZENT-KIRÁLYI ÉS KRÁSZNA-HORKAI

GRÓF

ANDRÁSSY MANÓ

Ő MÉLTÓSÁGÁNAK.

A TUDOMÁNY ÉS MŰVÉSZET

HÓKEBLŰ

PÁRTFOGÓJÁNAK

MÉLY TISZTELETE JELEÜL

A SZERZŐ.

Méltóságos gróf úr!

Midőn e munkácska kidolgozása felvillant eszmében, háromszoros kötelességnek kívántam eleget tenni; pótolni t. i. némüleg a korszükséget, nem létezőn tudtomra munka, melly az itt megemlitett országok ásványvizeit csak ennyire is öszpontositná; czélszerű vezetőt juttatni az ezen gyógyvizeket használni kívánó közönség kezébe; s végre irodalmunk diszes koszorujához bár egy fűszálacskával is járulni.

Nem kimélve sem fáradságot sem áldozatot, a munka létre jött; s tiszteletem jeléül kinek ajánlhatnám azt méltóbban fel, mint méltóságodnak, kielőtt a tudomány s művészet iránti buzgalmai s pártfogásáért, s ezekben hazám szellemi gyarapodásának lelkes előmozdításáért tisztelettel hajlok meg.

Méltóságod fennebbi érdemei nem szükségnek magasztalást, miután mellettök tények

szóllanak, s azok közt van méltóságod óhajtván várt s haremélni szabad nem sokára megjele-
nendő munkája is, melly egyik gyöngyszemét
fogja irodalmunknak képezni.

Fogadja Méltóságod munkácskámát kegye-
sen, tekintse azt mint zsengét, mellynek netaláni
hiányait idővel egy nagyobb körü müben igyek-
szendek kipótolni. Ez uttal megvagyok elégedve,
ha az szakértő pályatársaimat bővebb ismertetésre
ösztönzendi, és kulcsul szolgálанд hazánk szá-
mos még alig ismert gyógyvizeizehez.

Magamat kegyeibe ajánlván, mély tiszte-
lettel öröklök

Méltóságodnak

alázatos szolgája

dr. Lengyel, s. k.

Előszó.

Jelen munkában, melly nem annyira orvosok, mint a fürdőket használni kívánó közönség számára iratott; főczélul volt kitűzve, a benn foglalt gyógyvizek s fürdőkre nézve, czélszerű vezetőt juttatni az olvasó kezébe.

Nem lehet tagadni, hogy e tárgyban már igen sokat irtak, s valamint olvashatni róluk egyfelől jeles magánrajzokat, egyes fürdőket érintő vázlatokat, ugy találni más felől több fürdőket öszszesen tartalmazó munkákat is.

Azonban a velök megismerkedni s élni óhajtókra nézve mindezek czélszerűtlenek. A valamelly fürdőbe utazandó ugyanis nem kíván, de nem is képes minden egyes magánrajzot, vázlatot, vagy olly munkát megszerezni, hol ezek

egyenként megemlítve vannak; az olly munkák pedig, mellyekben öszszesen tárgyalatnak, magokban foglalják szintén más országok gyógyvizeit is, s épen ezen nagy halmaz oka osztán egy részint, hogy egyes fürdők igen is felülegetsen vannak megemlítve; már pedig a velök élni kívánó, helyviszonyi tekintetben valamivel többesckét is szeretne tudni felőlök. De azon körülmény is tekintetbe veendő, hogy ezen a gyógyvizekben olly gazdag országokban, jelenben is fedeztetnek fel ujjabb meg ujjabb gyógyforrások, mellyek az eddig kijött munkákban megemlítve nincsenek; avagy vegybontatnak a régiiek közül olyanok, mellyeknek alkatrészeik eddig ismeretlenek voltak. E szerint szinte korszerű volt megjelenni egy olly munkának, melly a szóban lévő gyógyvizek s fürdőről a lehetőségig minden tudnivalót magában foglaljon, hogy így azoknak jelen állásuk kitünhessék.

A munka két részre van osztva, az első általános értekezetet foglal magában a fürdőről, azok gyógyerejéről s használása módjáról, melylyet bár melly fürdőbe utazó is czélszerűen felhasználhat, sőt reá szükség van. A második rész az egyes gyógyforrásokat s fürdőket tárgyalja;

azonban tárgyalásukban igen nehéz volt meghatározni a követendő rendet, valamennyiét osztályozni nem lehetvén, miután igen sokan vegybontva nincsenek. Legczélszerűbbnek látszott tehát mindenik országnál a legujabb politicalai felosztás rendjét követni, mellyből osztán az a haszon háromlik, hogy a fürdőbe utazó nem csak könnyebben feltalálja a kitűzött fürdőt, hanem megismerkedik egyszersmind az azon tájékon vagy azon országrészben, vagy ahoz igen közel fekvő különnemű forrásokkal is, miután igen gyakran megtörténik, hogy egy beteg egy folytatában többnemű fürdőkkel is kell hogy éljen. Minden országrész, vagy megye gyógyvizeinél előre bocsáttatott azon országrész vagy megye rövid ismertetése, hogy így a fürdőbe utazó annak viszonyairól is tudhasson valamit, különösen ismerje az ásványok országábóli termékeit, miután a gyógyvizek eredete azokkal igen nagy öszszefüggésben van. Az egyes források vagy fürdők leírásánál igyekezve volt a vegybontottak alkatrészeik s gyógyerejük tudatása mellett, lehetőségig a helyviszonyokkal is megismertetni az olvasót; a vegybontatlan vagy fürdőintézettel nem bíró forrásoknál elégnek tartván neveiket

bár fölemlíteni, hogy így az olvasó legalább létezésüket tudhassa.

Sokak e tárgyban még a kívánni valók, s ugyan azért valami tökéletet várni e munkától merő képtelenség lenne; azonban ha a kitűzött cél csak valamennyire is meg lön közelítve, az arra fordított fáradalom elég jutalomban részesül.

Kelt Pesten 1853ik év július havában.

A szerző.

IRODALOM.

D) Az ezen könyvben felhozott gyógyvizeket szakértőleg tárgyazó munkák:

a 16ik századból.

+ Georg. Wernhero, Hypomnemation de admirandis Hungariae aquis. Basiliae 1549. Viennae 1551.

+ Th. Jordanus Clausoburgus, Commentariolus de aquis Moraviae. Francofurti 1580.

a 17ik századból.

Scholtz Jeremiás, a soproni birodalomban lévő Balfi feredő mérsékletes állapota, természetének, munkálodó erejének és hasonlatosságának magyarázó megírása. Csepreg 1651.

Jeremias Scholtz, Descriptio thermarum Wolffsenium, ad Sopronium, quae ignis beneficio calefiunt. Csepreg 1651.

J. Petrycy, O wodach w Dwazbaku, w Krakowiae 1655.

J. Petricius, de rusbachiensibus, et leukoviensibus thermis in Scepusio 1656.

a 18-ik századból.

Laur. Stocker, *Thermographia budensis et scrutinium physico-medicum, aquar. mineralium Budae scaturientium. Augustae Vindelic. et Graecii 1739. Editio 2-a Budae 1729.*

A. Herman, *de thermis trenchiniensibus commentarius historico-physico-medicus. Lipsiae 1726.*

+ Paschalis Caryophyllus, *de thermis herculanis, nuper in Dacia dedectis. Dissertatio epistolaris. Viennae 1738. Editio altera cum Iconibus 1793. Mantuae 1743. Trajani ad Rhenum.*

J. A. Farlani, *Examen physico-medicum, de thermis rakosiensibus. Sempronii 1738.*

+ Paschalis Caryophyllus, *de usu et praestantia thermarum Herculanorum, quae nuper in Dacia Trajani dedectae sunt. Dissertatio epistolaris altera. Mantuae 1739.*

J. F. Torkos, *Schediasma de thermis pöstényiensibus Posonii 1745.*

J. F. Torkos, *Thermae almasienses, quoad earum situm, aspectum, contenta, virtutes et proprietates etc., descriptae. Posonii 1746.*

Joan. Lissovinyi, *Scrutinium physico-medicum aquarum Sztubnensium. Tyrnaviae 1748.*

Thermophylus Moravus, *succincta narratio, de origine et usu thermarum Teplicensium, prope regiam civitatem Trenchinium, e vetusto codice Thomae Jordani de Clausenburg 1580 idiomate moravico impresso desumpta, latinitate donata. Olomucii 1752.*

A. C. Woita, *Examen physico-medicum Thermarum Silenensium, cum icone pagi. Viennae 1753.*

Thermophylus Moravus, *kurtzer Bericht vom Ursprung und Gebrauch des weltberühmten Teplitzer oder Trenschner Bades, im Königreich Ungarn. Olmütz 1755.*

Ign. Wetsch, *Examen chemico-medicum, aquae acidulae Pinkenfeldensis. Vindobonae 1763.*

H. Mayer, Examen thermographycum mineralis balnei aurei Rudnokiensis, vulgo Goldbad, situati in territorio praepositurae Jasoviensis, Kassoviae 1754.

S. Domby, Relatio de mineralibus comit. Borsodien-sis aquis, facta ad Excels. Cons. Reg. Locumt. 1763. Viennae 1766.

P. Adami Panonii, Hydrographia comitatus Tren-chiensis. Viennae 1766.

D. Wipacher, de thermis Ribariensibus in Hungaria, liber singularis. Lipsiae 1768.

A. Konrad, kurzer Unterricht von den Wirkungen, und nützliche Gebräuche des Wolffser Bades. Oedenburg 1772.

Fr. Xaver Dietl, Dissert. inaug. medico-chemica de imperii austriaci aquis medicatis. Viennae 1772. +

Wagner Lucas, Dissertatio medica, de aquis medica-tis M. Transylvaniae. Viennae 1773.

H. J. N. Kranz, analyses thermarum Herculanorum Daciae Trajani. Viennae 1763. +

A. F. Kiesewetter, das hochgräflich Illésházy'sche nächst Trenchin im Königreiche Ungarn gelegene teplitzer Bad. Brünn 1774.

J. M. Stadler, Versuche über die uralten römischen Hercules-Bäder. Wien 1776. 4

Sam. Gömöry, de aqua soteria S. Ladislaensi. Diss. inaug. Tyrnaviae 1777.

S. Hatvani, thermae Varadienses examini physico et medico subjectae. Viennae 1777.

H. Jean Kranz, Gesundbrunnen der österreichischen Monarchie. Wien 1777.

S. Benkő, tentamen aquae acidularis Rankensis in incl. comitatu Abaujvariensi sitae, theoretico-practicum. Kassoviae 1778.

S. Hambach, Notitia indolis et usus medici scaturiginum Ruszbachiensium. Posonii 1778.

Vincentius Taude, Synopsis fontium Austriae. Dist. inaug. Viennae 1779.

D. N. S. kurzer Unterricht von dem Füreder Säuerling, welcher in dem Veszprimer Comitae im Königreiche Ungarn sich befindet. Wien 1780.

J. M. Oesterreicher, Analyses aquarum Budensium, praemissa methodo a prof. Winterl. Budae 1781.

* La Lanque János, a magyarországi orvosvizekről és a betegségekben azokkal való élésnek szabott módjairól. N.-Károlyban 1785.

L. Payer, modicum medicum, seu thermarum in comit. Varasdiensi etc. descriptio. 1786.

Gr. Gvadányi József, es. kir. generalis, a pöstényi fürdés, a mellyet az ottan történt mulatságos dolgokkal élő magyar nyelven versekben foglalt. 1786.

Alex. Arátschy's (Rác Sámuel), Anmerkungen über den Füreder Sauerbrunnen. Pest 1787.

Alex. Arátschy's (Rác Sámuel), Beschreibung des Füreder Sauerbrunnens. Pest 1788.

Jos. Barbenius, chemische Untersuchung einiger merkwürdigen Mineralwässer der Háromszék in Siebenbürgen. Hermanstadt 1792.

M. Neustädter, über den Gebrauch des Borszéker Sauerbrunnens. 1795.

Mich. Neustädter, über den Gebrauch des Homoröd Sauerbrunnens. 1795.

(+) N. N. Nachricht an das Publikum von dem St.-Georger Schwefelbade. Pressburg 1795.

(+) Z. Th. Huszti, Prüfung der Nachricht an das Publikum von dem Szt.-Georger Schwefelbade Pressburg 1795.

A. Kelin, Analysis aquae themarum novarum Rajeczensium, cum brevi earundem descriptione topographica, et tabula aerea. Viennae 1795.

A. Kelin, über die neu entdeckten warmen Bäder zu Rajecz. Wien 1795.

Seidler, Beschreibung des Trenchiner warmen- und Gesundbades. Wien 1797.

Babolcsai József, boldog Zala vármegye! Keszthelyi hévizekről méltán nevezetel így. Sopronban 1795.

St. Józsa, scrutinium aquarum mineralium in possessionibus Sindler et Lipócz inc. comitatus Sarosiensis, ingremiatis existentium. Kassoviae 1799.

Nyulas Ferencz, az erdélyi orvosvizek bontásáról. Kolosvárott 1800.

a 19ik századból.

Kitaibél Pál, előtudósítás a bártfai ásványos vizről. Kassán 1801.

P. Kitaibel, vorläufige Nachricht über das Bartfelder Mineralwasser. Kaschau 1801.

Kitaibel Pál, rövid tudósítás a szalatnyai bor- (sósavanyú) vizről. Pesten 1802.

P. Kitaibel, Nachricht über das Szalatnyaer Mineralwasser. Pest 1802.

Kroczkievicz, physische Beschreibung des neulublauer salinisch eisenhaltigen Mineral-Sauerbrunnens. 1802.

V. Z. Denhoffer, succincta notitia virtutum, et usus medici aquae soteriae Budae, ad thermas caesareas recens inventae. Budae 1804.

De aqua soteria thermarum Budensium, quae caesariae dicuntur, diss. commis. med. per Esc. Cont. R. L. Hung. delegatae. Budae 1804.

Johann Wurms Anleitung zum Gebrauch der Mineralwässer und Bäder, mit besonderer Hinsicht auf das Föderer Mineralwasser und Bad. Pressburg 1807.

P. Kitaibel, thermarum Stubnensium examen. Neosolii 1808.

Gergelyfi, de aquis et thermis mineralibus terrae sicularum Transilvaniae. Cibinii 1811.

J. Brehm, vorläufiger Unterricht den innerlichen und äusserlichen Gebrauch des Tatzmannsdorfer Mineralwassers betreffend. Steinamanger 1815.

Math. Petrovich, Eigenschaften des Füreder Mineralwassers in Ungarn. Ofen 1814.

Jos. Shitisch, Physic und Beschreibung des Stubi-
czer Bades. Agram 1814.

⊕ Gergelyfi, Analyses aquarum mineralium Transylva-
niae. Claudiopoli 1814.

Marikovszky, physical, med. analitische Beschreibung
aller Mineralquellen des löblichen Gömörer und Klein-
Honther Comitats. Leutschau 1814.

Jos. Wachter, Abhandlung über den Gebrauch der
vorzüglichsten Bäder und Trinkvässer. Wien 1817.

Jos. Csaplovich, Beschreibung des Bartfelder Bades.
Wien 1817.

Weissenbach, Andenken an Trenchin, oder Abhand-
lung über das Trenchiner Bad. Brünn 1817.

Pósa Gábor, tudósítás a daruvári és lipiki fürdőkről.
Bécs 1818.

Gr. Dessewffi József, bártfai levelek. Sáros-Patakon.
1818.

Prohaszka, eigene Nachrichten und Bemerkungen,
über die warmen Bäder in Piéstyán. Wien 1818.

Sig. Bélteky, conspectus sistematico-practicus aqua-
rum mineralium M. P. Transylvaniae indigenarum. Vindo-
bonae 1818.

Sam. Pataky, descriptio physico-chemica aquarum
mineralium M. P. Transylvaniae. Jussu Exe. R. Gubernii.
Pestini 1820.

N. N. Die besuchtesten Badeörter und Gesundbrun-
nen des oesterreichischen Kaiserthums. Brünn 1821.

L. Tomházy, Abhandlung über das Piestyner Bad.
Pressburg 1821.

E. V. Wallich, über die Bäder in Klein-Pöstyén,
oder Pöstyén, auch Piéstyán im Neutrauer Comitате des
Königreichs Ungarn.

Jos. Steindl, *thermae constantinenses*. Das Kaiser Constantinische Bad im Königreiche Croatien. Agram 1822.

Fr. Mittermaier, Beschreibung des im Eisenburger Comitatzu Sultz (Sóskút) befindlichen und chemisch untersuchten Mineralwassers. Steinamanger 1822.

Die Heilquelle von Borszék, nach eigenen Erfahrungen in Kürtze beschrieben von einem praktischen Arzte.

A. Karl, die Schwefelquellen zu Töpliez, nächst Trenchin im Königreiche Ungarn. Pressburg 1826.

M. Hanák, *diss. inaug. chemico-medica sistens analysim, trium fontinum, de Beel in Apátfalva, com. Borso-diensi prorumpentium*. Pestini 1820.

Ch. A. Zipser, der Badegast zu Szliacs in Nieder-Ungarn. Ofen 1827.

Mich. Kunitsh, historisch-topographische Beschreibung des Warasdiner-Töplitzer Schwefelbades im Königreiche Croatien. Warasdin 1827.

Mich. Kunitsh, historisch-topographische Beschreibung des Mineralbades Topuszkó in Croatien. Carlstadt 1827.

N. N. Beschreibung der neu errichteten Eisenbad-Anstalt zu Pest in der Sommergasse. Pest 1827.

N. N. Über die Wirksamkeit und den richtigen Gebrauch des eisenhaltigen Mineralwassers, in dem Eisenbad zu Pest, in der Sommergasse. Pest 1828.

Marikovszky György, a nagy-rőzei orvosvizeknek elbontásáról, orvosi erejéről és használatáról. Rosnyón 1829.

P. Kitaibel, *Hidrographia Hungariae*. Edidit Johan. Schuster. Pestini 1829.

N. N. Kurze Beschreibung der Eisenbacher Mineralquelle. Schemnicz 1830.

Patkovich, die Heilquellen von Harkány, kurz dargestellt, Fünfskirchen 1820.

XVIII

⊕ J. G. Schwarzott, die Hercules-Bäder bei Mehadia, ein monographischer Versuch. Wien 1851.

Fr. Xav. Linzbauer, diss. inau. exhibens conspectum thermarum Budensium. Budae 1852.

E. Ozann, physikalisch-medicinische Darstellung der bekannten Heilquellen der vorzüglichsten Länder Europas. Berlin 1852 és 1841.

⊕ S. A. Stolcz, de aquis sulfureis Hungariae. Diss. inaug. Pestini 1855.

E. M. Prúnyi, medicinisch-topographische Abhandlung des Kurortes Paráđ, sammt seinen Schwefel-, Eisen- und Alaunwässern. Pest 1855.

D. Wagner, die Heilquellen von Szliács in Ungarn, in physiealisch-chemischer Beziehung untersucht. Pest 1854.

Fr. Hoßer, Verhaltensregeln bei dem Trink- und Badegebrauche des Tatzmannsdorfer Mineralwassers. Güns 1854.

L. Zedlitz, balneographisches, statistisch-historisches Hand- und Wörterbuch. Leipzig 1854.

⊕ N. N., die Mineralbäder, Gesundbrunnen und Heilquellen des Königreichs Ungarn, Croatien, Slavonien und Siebenbürgen. Kaschau 1854.

⊕ Leop. Fleckles, der ärztliche Wegweiser nach den vorzüglichsten Heilquellen und Gesundbrunnen des oesterreichischen Kaiserstaates. Wien 1854.

M. Macher, die den Gränzen der Steiermark nahen Heilwässer in Ungarn, Croatien und Illyrien. Graetz 1844.

Schwimmer, der nützliche Rathgeber für Curgäste im Kaiserbade. Pest 1855.

⊕ Ötvös Ágoston, orvosi értekezés Erdélyország gyógyvizeiről. Budán 1856.

Maur. Ettinger, de thermis Pöstényiensibus. Diss. inaug. med. the. Viennae 1856.

H. J. v. Vering, eigenthümliche Heilkraft verschiedener Mineralquellen. Wien 1836.

Cornet. Raimundus, diss. inaug. De aquis salinis feratis imperii austriacae. Viennae 1836.

Leop. Beer, les Bains sulfureux de Trentschin. Güns 1836.

Miskólczi Károly, Balaton-Füred mint savanyúvíz. Veszprém 1837.

C. L. Sigmund, Füred's Mineralquellen und der Plattensee. Pest 1837.

S. Rosenberg, aquae soteriae Daruvarienses. Diss. inaug. Pestini 1837.

F. C. Scherer, die heissen Quellen und Bäder in Pöstény. Leipzig 1837.

Fr. Xav. Linzbauer, die warmen Heilquellen der Hauptstadt Ofen. Pest 1837.

N. N., die berühmtesten und besuchtesten Bäder und Gesundbrunnen von Ungarn, ihre Eigenschaften, Heilkräfte und Gebrauchsweise. Wien 1827.

Zilchert Robert, Szliács. Irta orvosok és betegek számára. Pesten 1838.

Marschall, die Heilquellen von Pöstény. Ofen 1838.

Th. Kratochwilla, kurze Abhandlung über das Baden, und dessen Nutzen, besonders über die Heilquellen in Töplitz bei Trentschin, im Königreiche Ungarn. Pressburg 1838.

Al. Fessoráczy, kurze Abhandlung über das Zélyer Stahlwasser. Pressburg 1838.

Fejes Mihály, az egi fürdők orvosi s helyirási tekintetben. Egerben 1839.

Leop. Beer, die Trenschiner Bäder, oder die Schwefelquelle zu Töplitz nächst Trentschin. Pressburg 1839.

Jos. Col. Schlosser, die Heilquellen zu Teplitz nächst Warasdin, in therapeutischer Beziehung. Agram 1839.

St. Ed. Kéler, diss. inaug. de aqua minerali l. r. civ. Bartfa. Viennae 1859.

+ Jos. Dorner, das Banát in topographisch-naturhistorischer Beziehung, mit besonderer Berücksichtigung der Herculesbäder nächst Mehádia, und ihren Umgebungen. Pressburg. 1859.

J. Fr. Simon, die Heilquellen Europas, mit vorzüglicher Berücksichtigung ihrer chemischen Zusammensetzung. Berlin 1859.

A. Zsigmondi, synopsis fontium medicatorum Hungariae praecipuorum respectu physico-chemico. Vindobonae 1850.

F. C. Nagy, thermae büdösköenses. Diss. inaug. Vindobonae 1840.

Cseresnyés Sándor, az ugodi sós, vasas, gyantáros, ibolyos hidegforrásokról. Pápán 1841.

+ Tognio Lajos, felszóllítás magyar- és erdélyország orvosaihoz s természetvizsgálóihoz. 1841.

A. Schöpf, die Heilquellen von Szliács in Ungarn, in ihren eigenthümlich ausgezeichneten Wirkungen. Pest 1841.

Samuel Szuchi, de aquis szliaciensibus. Diss. inaug. Pestini 1842.

C. Emresz, diss. inaug. chemica, exhibens analyses praecipuorum fontium medicatorum Hungariae. Viennae 1842.

Dávid Szűsz, aquae minerales comitatus Trenchinensis, diss. inaug. Pestini 1842.

+ Tognio Lajos, néhány szó Magyarhón ásványvizeiről Pesten 1843.

+ Deutsch J. Buziás, a magyar orvosok és természetvizsgálók 4ik nagy gyűlésének emlékéül. Temesvár 1845.

Edvi Illés L., a budai hévvizek, különösen a császárfürdő s gyógyintézetei. Pesten 1845.

E. F. Koch, die Mineralquellen des gesammten Kaiserstaates, in topogr. hist. phis. chem. und therapeutischer Beziehung. Wien 1845 és 1845.

L. V. Pántocsek, aquae minerales Alsó-Sebesienses. Pestini 1855.

König, die Mineralquellen von Borszék in Siebenbürgen. Kronstadt 1845.

Lugosi Fodor András, a mehádiai Hercules-fürdők. Kolosvárt 1844.

A. Vetter, theoretisch-practisches Handbuch der all gemeinen und speciellen Heilquellenlehre. Berlin 1845

Patkovits József, a harkányi hévvez. Pécs 1846.

Saarosy József, Zigelka ásványvize, természettani és orvosi tekintetben. Eperjesen 1846.

Kosa Moses, a vizaknai kamarai iblanyos sóforrások N. Szeben 1846.

J. V. Fischhoff, Szliács, das Pymont Ungarns, wie es virkt, und wie es angewendet werden soll. Pest 1847.

Török József, a két magyar haza első rangú gyógyvizei és fürdőintézetei. Pesten 1848.

Erdei Pál, Paráds gyógyvize. Pesten 1855.

II) Gyógyvizeinket mellesleg tárgyazó munkák:

Broown Edward, Naauw keurige en gedenkwaardige Reysen, door Nederland, Duytsland, Hongariën. etc. Amsterdam 1696.

Jac. Tollius, epistolae intenerariae, cura et studio Henrici Ch. Henini. Amstelodam 1705.

Math. Bél, Hungariae antiquae et novae prodromus. 1725.

A. T. Comes Marsigli, Danubius panonico mysicus. Observationibus geographicis perlustratus, et in 6 thomos digestus, Hagae comitum et Amstelodami 1726.

Math. Bél, notitia Hungariae novae. Viennae 1742.

Mich. Bombardi, Topographia magni regni Hungariae. Edidit Emericus comes a Csáky de Keresztszeg. Viennae 1750.

Math. Bél, compendium geographicum Hungariae. Posonii 1755.

C. G. Windisch, Geographie des Königreichs Ungarn. Pressburg 1780.

Fichtel, mineralogische Bemerkungen von den Karpathen. Vien 1791.

Townsen Robert, Travals in Hungary, with a short account of Vienna, in the year 1795. London 1797.

S. Bredetzky, Beiträge zur Topographie des Königreichs Ungarn. Wien 1805.

Demians, Darstellung der oest. Monarchie nach den neuesten statistischen Beziehungen. Wien 1805.

F. S. Beudant, Voyage mineralogique et geologique en Hongrie, pendant l. année 1818. Paris 1818.

Richard Bright, Remarkt upon the bills of Badacson. Szigliget etc. in Hungary. London 1819.

J. Csaplovics, topographisch-statistisches Archiv des Königreichs Ungarn. Wien 1821.

Szepesházy's und Thiele's Merkwürdigkeiten des Königr. Ungarn. Kaschau 1825.

Beudant T. S., mineralogische und geognostische Reise durch Ungarn, im Jahre 1818. Deutsch bearbeitet von C. Th. Kleinschrod. Leipzig 1825.

Szepesházy's und Thiele's neuester Wegweiser durch das Königreich Ungarn. Kaschau 1827.

J. Csaplovics, Gemälde von Ungarn. Pesth 1929.

P. Magda, neueste statistisch-geographische Beschreibung des Königreichs Ungarn, Croatien, Slavonien und der ungarischen Militär-Grenze. 1856.

Ign. Cselko, rudimentum pysiographiae comitatus Trenchinie nsis, Pestini 1859.

Fényes Elek, Magyarország mostani állapotja, geographiai és statistikai tekintetben. Pesten 1837—40.

Dr. Hankó József, Torda várossának helyirata. Kolosvár 1844.

Kövári László, Erdély földje ritkaságai. Kolosvárt. 1853.

III) Folyóiratok.

Tudományos gyűjtemény.

Felső magyarországi Minerva.

Atheneum.

Társalkodó.

A magyar orvosok és természetvizsgálók nagy gyűlekeztének munkálatai. 6 kötet.

Orvostár, melly legdúsabb e tekintetben.

Nitsch's Zeitschrift von u. für Ungarn.

Hesperus.

Schedius, Zeitschrift.

Windisch, ung. Magazin.

Lübeck's patriotisches Wochenblatt.

Lübeck's ungar. Miscellen.

Wiener Zeitung.

Pesther Tageblatt.

Pressburger Unterhaltungs-Blatt.

Neues Archiv für Geschichte, Literatur und Kunst.

Brandes Archiv.

Geiger's Magazin für Pharmacie.

Buchners Repertorium für Pharmacie.

Bamgartners Zeitschrift für Physik.

Beers Gesundheits-Zeitung.

Oesterreichisch-medicinische Wochenschrift.

Medicinische Jahrbücher des oesterreichischen Kaiserstaates.

Zeitschrift für Natur- und Heilkunde in Ungarn.

... ..
... ..
... ..
... ..

III. 7. 11

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

ELSŐ RÉSZ

AZ

ÁSVÁNYVIZEK S FÜRDŐK

GYÓGYEREJÉRŐL S HASZNÁLATÁRÓL

ÁTALÁNOSAN.

KISS HESS

ARTISTIKER N. T. HÖR

GYÖTTÉRŐK ÉS HÉLYEIK

ÁTALAK

B e v e z e t é s.

Boruljon le mindenki a természet hatalmas alkotója előtt, bámulja a rendet, melly a mindenségben létezik, bámulja az összefüggést, melly a teremtmények külön országait kapcsolatban, szövetségben tartja s egy nagy egészsze alakítja ugyannyira, hogy az ásványok országából a növényibe s ebből az ásványokéba csak alig észrevehető az átmenetel; miután vannak a növényeknek alsóbb osztályai, mellyek az ásványoktól, ugy szintén az állatoknak— mellyek a növényektől csak igen kevésbe különböznek; bámulja s tisztelje a böles elintézést, melly által gondoskodva lett minden teremtmények életéről, fentartásáról; s valamint az állatok s növények kölcsönösen táplálják egymást, ugy az ásványok is gyarapodást látszanak venni, a felbomlott életműves testek életműtlen alkatrészeikből.

Ki ne látná ezen kölcsönös összefüggésben s viszonyosságban azon ős törvény szentesítését, hogy mindnyájan porból azaz életműtlen alkatrészekből vettük eredetünket s azzá kell viszont hogy legyünk.

Boldog az ember, ki mind ezeket látja s fel tudja fogni. Az életműtlen ásványország osztályai öntudatlan nyernek egymásrarakodás által gyarapodást; a növény beszívja az állatok kigőzölgéseit s táplálékot húz a fölbomlott életművek zsiradékaiból, a nélkül hogy eszmélettel birna; sőt az állat is pusztá természeti ösztönnél fogva keresi fel s választja meg magának a táplálékot s mi élete fentartására egyébként is szükséges; de az ember fölül emelkedett az állatiságon, valósítani kívánta a benne működő isteni szikra eszméjét, bele pillantott a természet mély titkaiba, felkutatta a kincseket, mellyek körülte parlagon heverték s igyekezett azokat saját hasznára fordítani.

Igy keletkezett aztán a mesterség, művészet, tudomány; így fedeztetett fel minden egyes tárgy haszna, így lön a gyógynövények s egyéb gyógyszererek ereje, így a gyógyvizek hatása megismerve.

Ha valaki azt gondolná, hogy az ismeretek nagy munkája már be van végezve s a mi már egyszer egyként elismertetett, az kivéve a mathematicai igazságot, akként is fog maradni, igen csalatkoznék; vég nélkül vizsgálódik az emberi ész s a később ismeretek önkéntesen hajolnak meg az ujabbak előtt. Példa erre minden tudomány, minden ismeret, példa erre legközelebb a gyógyvizek ismerete s a történetek folyama igen szépen kimutatja annak mind eredetét, mind időszakonkénti fejlődését.

Lám az első ember csupán természeti ösztön utján ismerte a vizet, szomját oltván mint az állat általa. Majd részint a tisztátlanság, részint a forró évszak reá szoritották, hogy a vizet ne csak belsőleg, hanem külsőleg is használja s így keletkezett a fürdés eszméje. A legrégebb nemzetek mint indusok, egyiptomiak, persák s később zsi-

dóknak törvényadói, át kezdték az ebből eredő hasznót látni, s hogy használatukat folyamatba hozzák s azoknak maradandóságot eszközöljenek, vallásos szertartásokkal tették kapcsolatba. A görögöknél közönséges szokás volt a hideg vízben fürdés. Pythagorás s tanítványai szoros szabályul tartották a hideg vízbeni fürdést. A spartaiak télen nyáron hideg folyamban fürdöttek s első szülöttjeiket is abba mártották. A macedoniaknál pedig épen tilos is volt a meleg vízbeni fürdés. Azonban a tudományok felvirágzásával, a szokások finomulásával, de egyúttal elpuhulásával lassanként szokásba, jött a meleg fürdők használata is. Hyppocrates tanítója Herodicus volt első, ki a fürdők hatálya nevelésére, mesterséges dörzsölésekkel párosította azok használatát. Maga Hyppocrates már tudományos megjegyzéseket tesz a fürdőkről s a meleg fürdőket mint bőrizgató elvezető szert, a tüdőloboknál ajánlja. Lassanként meg kezdték az ásványforrásokat is ismerni, s csodaforrások gyanánt tisztelték kivált a melegeket; felibök templomokat emelvén, bucsújárások helyévé avatván. Idővel nagyon elharapózott a görögöknél a fürdés divatja, a gyógyforrások körül pazar fényű s nagyszerű épületeket emeltek, hol tudósok tartották értekezéseiket s ifjak üztek testgyakorlásokat. Voltak ezekben az imabelyül kitűzött csarnokokon s a fürdésre épített medreken kívül, gőzfürdőknek valamint illatos kenések használatának szánt szobák is; az épületeket pedig a legszebb sétányok s illatos kertek környezték.

A romaiak eleinte csak hideg folyamfürdőket használtak, még pedig gyógyszerül is s Plinius szerint még sem volt náluk a halandóság nagyobb, mint a görög orvosok bemenetelével. Közelebbi ismeretségbe jövén a romaiak a görögökkel s kivált

a punicum harezok után görög orvosokat is vivén foglyokul magokkal, kiket azonban később polgári jogokkal ruháztak fel; ezek által megkezdték a melegfürdőket is kedvelni. Eleinte ezen fürdők csak igen egyszerűek voltak, később azonban kivált a Császárok uralkodása alatt, a legnagyobb fényűzéssel építették. Név szerint Caracalla fürdője oly nagy volt, hogy romjai egy elpusztult városéhoz hasonlítottak. Kétszáz márvány oszlopon állott ezen fürdő, 1600 márvány padok foglaltak helyet s bennök 3000 ember fürödhetett egyszerre. Az ezt ékesítő műfaragványok közül a farnesiai Hercules szobra ma is bámulandó. Pompás külsejüket ezen fürdőknek sokkal felülmulta a belső butorzat s arany, ezüst, márvány s mozaik voltak az anyagok, melyekből az oszlopok czifrázatai, a padlózat, a belső butorzatok s edények készültek. Apuhultság s romlottság elharapozásával, ezen a test erősítésére szánt intézetek is alább kezdtek szállani, míg végre a legaljasabb kihágások helyeivé aljasultak le. Augustus császár háziorsosa Antonius Musa ajánlatára hideg fürdők általi szerencsés felgyógyulása s az erőteljes german néptörzsökkeli ismeretség, kik télen hideg folyókban fürödtek, újból földé-ritette a hideg fürdők csillagát a romaiaknál. Több orvosok mint Asclepiades, Areteus, Soranus, Charmis, Agathinus, Aetius, ajánlották még forró vagy lázas betegségekben is. Azonban ezekkel is visszaélések is történtek s Galenus nem ok nélkül kelt ki ellenök. A spartai Agathinus is ellensége volt a meleg fürdőknek, a test gyöngeségét szerfeletti izgékonyosságát a meleg fürdőknek tulajdonítván; de mégis meghatározta a kóreseteket, melyekben vigyázat mellett alkalmazhatók. Az ásványvizek, kivált a melegek, szintén ismeretesek voltak a romaiak előtt.

de nem csak az olaszthoniakat, mellyeknek tudomásunkra juttatását Pliniusnak köszönhetjük, hanem távolabb tartományokeit is ismerték, a hová csak birtokuk kiterjedt s a nevezetesebbekhez nagyszerű fürdőintézeteket építettek. Bizonyítják ezt a csak hazánkban talált romok, szobrok s felirások is.

Az ős celt és germán nemzetek eleinte hideg fürdőket használtak, még pedig minden rendszabály nélkül. Azonban a 4-ik s 5-ik században az egyházi főnökök figyelmét is magára vonta a fürdőügy s sz. Agoston csak egyszer engedte meg havonként a fürdést, sz. Jeromos pedig a férfikorban egészen el is tiltotta.

A romai birodalom bukásától a keresztelkedig, melly idő alatt az éjszokról bevándorlott vad népek valamint minden tudományt s szép művészetet elnyomtak, úgy megsemmisítették a legfőbb fokra hágott elpuhulást is; nem lehet semmi bizonyost tudni, sem általánosan a fürdők sem a gyógyvizek életrendi s orvosi használatáról. Csupán nagy Károly császár életéből sugárzik fel némi fénypont, ki több nevezetes fürdők fölvirágzását eszközölte.

Lassanként elterjedt újból a fürdők használata, kolostorokban s kórházakban is fürdőket állítottak; úgy vélekedvén, hogy azok által a lelkeket is meg lehet bűneiktől tisztítani. Később a papi rendbe se lehetett senkit fölvenni, sem lovaggá avatni, mig meg nem fürdött s a völegény, valamint arának s az egész nászszemélyzetnek, meg kellett lakadalom előtt fürdeniök. Azonban ezen közönséges használat által csak csökkent a fürdők bece s később mint láttuk a fajtalanság színhelyévé aljasulván el, szinte illetlenségnek tartatott a fürdők használata. A 15-ik s 16-ik században Paracelsus s

más orvosok, újból divatba kezdték hozni a fürdők s kivált a gyógyvizek használatát; de azoknak vegytani ismerete igen hiányos volt: míg végre a 17-ik s 18-ik századokban a vegytan oriai léptekkeli haladása által tökéletesebb s használatuk terjedelmesebb lett.

Miután az olvasó megismerkedett a gyógyvizek történetével, szükség tudnia azoknak értelmezését is. Gyógy- vagy ásványvizek nevezete alatt értetnek mind azon vizek, melyek sajátos vegyületi viszonyuk, szállékony vagy merő alkatrészeik állandó tartalma, az egymásközi összeköttetés módja, sajátos hőmérsékletök, végre az életművetre fentebbi tulajdonságaik által gyakorlott hatásuknál fogva, minden más légi vagy földi vizektől lényegesen különböznek s ugyanazért különöbben gyógyszer gyanánt használatnak.

Láttuk a fürdők történetéből, miszerint a gyógyforrásokat eleinte szenthely gyanánt tekintették s tisztelték, de később a legaljasabb kicsapangások színhelyévé alázták le. Így van ez ma is, kivált hol szigorúbb szabályok nem örködnek a rend felett. A közönség nagy része majd szájsiklandoztatás kedvéért, majd életrendileg használ több gyógyvizeket; sok csupán időtöltésből utazik fürdőbe s vannak fájdalom olyanok is, kik a helyett, hogy tisztelettel érintenék a közegésség e szent templomainak küszöbeit, csak botrányul szolgálnak s az életet szomjuhozó szenvedő beteg nyugalmát háborítják.

Pedig bizony az igazat megvallva, hazánkban igen sok hely van, hol semmi rendőrség nem létezik s így aztán nem lehet csodálkozni, ha a beteg minden jeles tulajdonai mellett gyógyvizeinknek s tetemes költséggel is oda vágyik, hol kényelmet s rendet talál.

Valóban óhajtandó lenne, hogy ezen intézetek mint közegésséget tárgyazók, vagy merőben álladalmilag, vagy legalább felsőbb helyről kibocsátott általános szabályok szerint kezeltenének; mellyből nem csak a közönség, hanem maga a birtokos is tetemes hasznot aratna; intézete fölvirágzása által annak jövedelme is szaporodván. Ki hinné, hogy voltak oly esetek is, a midőn az ásványos tavakat vizsgálni kívánó vegykém visszautasított, mert az uraság kendere ázott bennök.

De hagyjuk a hibák megrovását, miután vannak oly intézeteink is, mellyek mintául szolgálhatnak, s mellyek után majd talán a többiek is óhajtandnak a tökéletesbüléshez közeledni. Lássuk inkább mi hatással vannak a gyógyvizek az életművezetre.

A gyógyvizek vagy belsőképen vagy külsőképen, vagy mind kétféleképen alkalmaztatnak. Mindenik esetben vagy közvetlen hatnak azon életművekre mellyekkel közvetlen érintkezésbe jönnek, p. o. külsőleg a bőrre, belsőleg a bélhuzamra; vagy közvetve felszivatás által, midőn gyógyerejük távolabb életművekkel is p. o. edény-idegrendszerrel, tüdővel, májjal, léppel, közöltetik. Azonban a gyógyvizek ezen hatása, sokképen módosittatik alkatrészeik vegyülete, hévmérsékletök, alkalmazásuk alakja s módja által. A betegségek különböző nemei s a betegnek a gyógyviz használata alatti maga tartása, is nagy befolyással van a gyógyvizek sükeres hatására; azért igen szükséges, hogy a gyógyvizekkel élni kívánó, mind ezekkel, mind pedig némely általános szabályokkal megismerkedjék, mellyek nélkül a legjobb gyógyviz hatása is káros következményü lehet.

Mindenek felett tartsa mindenki szeme előtt, hogy ha életrendileg él is némely könnyebb gyógy-

vizekkel, mint például savanyú vizekkel; de betegen gyógymódot orvosi rendeleten kívül ne kezdjen. A káros következményeket, mellyek a gyógyvizek önféjü használatából már eddig is következtek, föl-számítani alig lehetne.

Szükséges tehát, hogy minden beteg legelsőbbben is egy értelmes orvossal közölje baját s attól várjon utasítást a gyógyforrásnak mind megválasztására mind használatára nézve. Ez a leczke olyanoknak szól, a kik tudatlanságból vagy fösvenységből, mert a tehetetlenség kivétel, hoszszasan szeretnek magokon babráltatni, háziszerekkel vagy kuzuzslásokkal, mig annyira mennek, hogy magukhoz orvost hivassanak s ha hivatnak is előbb mindent elpróbáltatnak magukon, mielőtt fürdőbe utaznának. Ugy járnak aztán az ilyenek mint a peres felek, kik miután mindenből, sőt értékükből is kifogynak; utoljára a kibékülés utját választják, holott azt előbb is megtehették volna. Pedig bizony ha a beteg jó előre számot vetne magával s az orvos tanácsára hallgatna, sikeres gyógyulása talán fél annyiba sem kerülne a fürdőbe utazással mint a sok imide amoda kapkodással.

Fel lehet ugyan minden értelmes orvosrul tenni, hogy betegét a szükséges utasításokkal ellátandja; még sem lesz érdektelen a gyógyvizekről, mint főntebb is említett, több tudnivalókat fölemlíteni, hogy a közönség azokat, magába vonulva csöndesen megolvassván s átértvén, az orvos eszméjét annál inkább fölfoghassa s szükség esetében, vagy olly gyógyforrásoknál hol orvos nem létezik, magán némileg seghessen.

A tudni valók a gyógyvizek különböző neveit, hévmérsékletét, az élet művezetrei hatásukat, egyes betegségek elleni gyógyerejüket, alkalmazásuk

alakját, módját, végre a gyógyviz használata alatti némely szabályokat tárgyalnak, mik a leg egyszerűbb modorban fognak az olvasó elébe soroltatni, hogy mindenki könnyen fölfoghassa s átérthesse.

1) A gyógyvizek alkatrészeiről.

Az ásványvizek gyógyereje legközelebből azoknak alkatrészeik által föltételeztetik; miután pedig ezen alkatrészek közül mindig van egy, melly bennök a főszerepet játsza; e szerint a gyógyvizek is különbfélekép osztatnak fel. Gyakorlatilag legbevehetőbb azon felosztás, melly e jelen század elején keletkezett s melly szerint az ásványvizek föl-
osztatnak:

- 1) Közönyös vizekre.
- 2) Kénes vizekre.
- 3) Égvényes vizekre.
- 4) Keserűsós vizekre.
- 5) Meszes vizekre.
- 6) Glaubersós vizekre.
- 7) Konyhasós vizekre.
- 8) Savanyú vizekre.
- 9) Vasas vizekre.

A) Közönyös vizek.

Közönyös vizeknek neveztetnek azon gyógyvizek, mellyek legközelebb állanak a vegytani tisztasághoz; alig tartalmazván több mint 4 szemer alkatató részeket s azok közül sem birván egyik is kitünő tulnyomósággal.

Az ilyen vizek tökéletesen átlátszók, nincs sem szaguk sem izök, de néha igen magas hővmérséklettel birnak.

Hévmérsékletök fokozata szerint működésök is különböző. A külbőrre többé kevésbé izgatólag, az ideg- s edényrendszerre izgatólag s élesztőleg hatnak; ellenben az idegrendszer ingerlékenységét csillapítják, az életművezeti összenövéseket föloldják, a nedvek elválasztásait s kiürítéseit előmozdítják s javítják.

Gyógyerejüket az illy vizek részint a nagy hévmérséklettől, ugyan is mentől tisztábbak vegytanilag, annál nagyobb bennök a melegség, részint azon könnyüségétől birják, mellyel a testbe fölszívathatnak.

Bővérüeknél, vértorlódásokra, vérpökésre, gutaütésre hajlandóknál, lobos s lázas bántalmaknál, nemesebb életművek genyedésénél, nem tesznek jót s ellenjavaltatnak.

Szokták ezen gyógyvizeket mind belsőkép ital gyanánt, mind külsőleg fürdő alakban használni.

B) Kénes vizek.

Ezen vizek nagy része átlátszó, néha kékes zöld színű, tapintatra lágy zsiros, többé kevésbbé kénmáj szagu s izü. Ezen kívül a meleg kénes vizeknek valami különös lúg-izök s szagok van, a hidegek ellenben, mellyek néha gazdagok szénsavszesz dolgában, csipkedést okoznak az orrban. Ha ezen víz húzamosabb érintkezésbe jön a levegővel, vagy magasabb hévmérsékletet nyer, vagy pedig savanyokkal különösen só- vagy salétrom savanyonnal vegyítettik, fölbomlik benne a kén; egy része, kivált ha zárt üvegekben történik föllengvén (sublimatio), másrésze ellenben lecsapódván; melly által a medrekben fekete csapadék, a víz felületén pedig szines hártya képződik.

Az ezen vizeket jellemző kén, kőnkénegszesz, kőnkénegszesz s kőnéleg alakban fordul bennök elő; ezenkívül szénsav- s légenyészest, a merő alkatrészek közzül pedig főleg kén-savas- sósavas- s szénsavas földeket s égvényeket, kevés vasat, csel-élenyt, vonat-anyagot, villés salétromsavas sókat tartalmaznak. Ezenalk ató részek különbféle vegyületeszerint osztán, többféle nemei is vannak a kénés vizeknek.

Átalános hatásuk *szállékonyan izgató*. A vasas vizekkel összehasonlítva: fölbontják, szállékonyná teszik, eltávolítják azt, mit a nehezebb vasas vizek megkötnék. Mialatt a vasas vizek az izom- s ütérrendszert s a mellüreg ezekkel atyafias életműveit veszik igénybe, a kénés vizek a vizér rendszerre s ezek fészkére az altesti zsigerekre, különösen a májra s verőczerrendszerre gyakorolnak behatást, ezen kívül a takhártyákra, külbőrre s a nedvek vegyületére. Különös hatásuk alkatrészeik különbfélesége által módosittatik.

Bővérüeknél, tényleges vértolulásokra, vérfo-lyásokra, különösen tüdővérzésre hajlammál, sülyös s bujasenyves betvegyeknél ellenjavaltatnak.

Szokták ezen gyógyvizeket mind belsőleg, kívált a melegeket; mind pedig külsőleg-, gőz-, viz iszapfürdő s helybeli borogatások alakjában használni.

C) Égvényes vizek.

Égvényes vizeknek azon gyógyvizek nevezetnek, mellyekben szénsavas szikéleg a fő alkatrész. Vizök tiszta s többé kevésbé lúgizü. Merő alkatrészekbeni tartalmuk mennyisége igen különbözö, néha alig néhány szemernyi egy fontban.

Szénsavas szikélegén kívül gyakran szénsavas földeket, kén- és sósavas szikéleget tartalmaznak. Alkatrészeik közt kevesebb a vas, cselény, lavany, vill- s más savas sók. Szállékony alkatrészekből nagyobb mennyiségű szénsavszeszt s kevesebb légeny-szeszt tartalmaznak. Alkatrészeik különbfélesége szerint nemei is többfélék.

Általános hatásuk *izgató, élesztő*. Az idegrendszerre csillapítólag, élesztőleg a külbőrre s takhártyákra élesztőleg, izgatólag, fölolvasztólag, a felszívást előmozdítólag hatnak. A konyhasós és Glaubersós vizekkel összehasonlítva a *gyurmás* belrészekre kevésbé hatnak mint az első, ellenben a mirigyrendszerre erősebben mint az utolsó; nem különben a bélhúzára is mindkettőnél szelidebben. Különös hatással vannak a vizellőletművekre mellyeknek nem csak elválasztásukat nevelik, hanem minőségöket is javítják. A nedvek vegyületére végre javítólag, higitólag, a merő képletekre lágyítólag gyengítőleg hatnak s ha huzamosabb használat által visszaél az ember velök, súlyös állapotot képesek előidézni. Különös hatásuk alkatrészeik különbfélesége s hévmérsékletük foka által módosittatik.

Nagy fokú általános gyengeségnél, kivált ha nedvek fölосzlásával van párosulva, mint súlyös, vízkóros bántalmaknál, lázas mozgalmaknál, kivált sorvasztó láznál, mellyek üdült gyuladás, a nemesebb életművek kifekélyedése következményei; tényleges vértolulásokra-, vérfolyásokra-, szélhüdesre való hajlamnál, tüdősorvadásrai örökölt hajlam némelly eseteinél ellenjavaltatnak.

Alkalmazásuk mind belsőleg mind külsőleg történik.

D) Keserűsós vizek.

Keserűsós vizeknek azon gyógyvizek nevezetnek, mellyekben fő alkatrész a keserűsó. Ezenkívül tartalmaznak nagy mértékben Glaubersót, kevesebb szénsavas-égyvényes- s földes sókat s igen csekély mértékben vasat, cselent, pirenyt salétrom-, s villsavas sókat. Midőn a vas s cseleny más hideg gyógyvizek izgató erejét neveli, itt a felolvasztó s hashajtó erőt látszik nevelni. Vízök tiszta, átlátszó, sajátságos keserűsós ízű, melly a külső lég behatása által még növekedik. Szénsavszeszt igen keveset tartalmaznak, valamint szénsavas sókat is, innen van aztán hogy aránylagosan jobban tűrik a légköri viszontagságokat mint más ásványvizek. Merő alkatrészekben igen dúsak, mellyeknek tartalma egy fontban néha 100 szemerre is rá megy.

Miután ezen gyógyvizek olly dúsak sók, különösen keserűsó s oly szegények szénsavszesz dolgában, ugyan azért belsőleg minden gyógyvizek közt a leggyengítőbben hatnak; még pedig a gyomorra s bélhuzamra nyálkásságot felolvasztólag, kiüritőleg, hashajtólag: annyira, hogy 3—4 pohár belőlök képes vizes székletételeket eszközölni. A bélhuzam helybeli izgatása s az ez által okozott gyakori s bő kiürítések által elvezetőleg működnek a főről, mellről s külbőrről.

Az edény s izom rendszerre hűvesítőleg hatnak s a nedveket javítják, higitják a vérgyülemet mértéklik, a bővérűséget kevesítik, a vérrendszer zajos néha allobos mozgalmait gyengítik, az izomrostokat petyhüsztik. Fölolvasztólag hatnak különösen a máj, verőczér s méhrendszerre, azok elválasztásait s kiürítéseit előmozdítván.

Gyenge, vértelen, ideges, gyenge emésztőrendszerű egyéneknek tilos a keserű vizek használata; miután a folytonos velök való élés, könnyen nagy gyengeséget, sőt vizkóros jelenségeket is idézhet elő. Mindenesetre tanácsos gyakori félbeszakítások mellett használni a keserű vizeket.

Alkalmazásuk csak belsőleg történik.

E) Meszes vizek.

A fő alkotó rész ezen gyógyvizeknél mészföld, szén- vagy kénsavannyal vegyítve; a honnan azután különböző nemök is származik. Inkább fürdő mint ital gyanánt használatnak s az elválasztásokat s kiürítéseket előmozdítják.

F) Glaubersós vizek.

Ezen nevezet alatt olly gyógyvizek értetnek, mellyekben Glaubersó a fő alkatrész. Vizek tiszta, átlátszó, sós- keserű izü, szagtalan; a melegek sajtóságos lug szaguak, a szénsavszeszszel dús hidegek pedig csipkedést okoznak az orrban. A Glaubersó mellett tartalmaznak más kénsavas s csekély mértékben szén- és sósavas sókat is.

A hidegekben sok a szénsavszesz, s találtnak bennök csekély mennyiségü vill foly- s salétromsavas sók is. A melegekben mint a többekben is, általánosn több kevesebb légenyvegyület van. A különböző alkatrészek vegyülete szerint különböző nemüek a Glaubersós vizek.

Hatásuk alkatrészeik minemüsége s hévmérsékletük által feltételeztetik. Átalánosn felolvasztólag, az elválasztásokat s kiürítéseket előmozdítólag működnek; még pedig a bélhúzára nyálkát felolvasztólag, hashajtólag, a máj- s verőczerrend-

szerre fölolvasztólag, a vizellő életművekre vizelet-hajtólag, a nyirk- s mirigyrendszerre a felszívást előmozdítólag. Különös hatásuk alkatrészeik különbözőlése által feltételeztetik.

Ellenjavaltatnak mind azon esetekben, hol felolvasztó s hashajtó szerek tilalmasak.

Használatuk belsőkép történik.

G) *Konyhasós vizek.*

Konyhasós vizeknek azon gyógyvizek nevezetnek, mellyekben fő tényező alkatrész a konyhasó. Ezen vizek tökéletesen tiszták, átható sós izüek, de nem nagy szaguak. Miután a hidegek elszálló alkatrészekben nem igen gazdagok, a külső lég behatása által nem szenvednek olly hirteleni változást s fölbomlást, mint más szénsavszeszszel bővelkedő hasonló gyógyvizek. Merő alkatrészek dolgában igen gazdagok ezen gyógyvizek, ugy hogy némellyik 1 fontban több mint 100 szemert tartalmaz. Konyhasón kívül találatnak bennök más sósavas sók is, például: keser-, és mészföld; ezeken kívül kénsavas, szénsavas, s némellyikben villsavas sók; vas, vonatanyag, haméleg agyag, cseleny büzeny és iblany nyomai. Szénsavszeszt keveset tartalmaznak, kivéve a hideg vasas konyhasós vizeket. A melegben van néha légeny és könkénegszesz, de mindkettő igen kevés. Alkatrészeik különbözőlése szerint többféle nemei vannak ezen gyógyvizeknek.

Hatásuk alkatrészeik különbözőlése s hévmérsékletük által feltételeztetik. Belsőleg alkalmazva általánosán fölolvasztólag működnek, még pedig a takhártyákhozi viszonyuknál fogva, azoknak elválasztásait nevelik, javítják. Összehasonlítva a keserősós vizekkel, nem működnek ugyan olly erő-

szakosan a széketételre, hanem azoknál sokkal erősebben a lélegző- s húd-életművek takhártyáira. Különös hatást gyakorolnak a nyirk- s mirigyrendszerre fölszivatást eszközölvén, az álképleteket föluszlatják, s e tekintetben az égvényes vizekhez hasonlítanak, valamint a test merő és folyó alkatrészeinek vegyületére való hatásukban is, azokat fölolvasztván; higitván, folytonos alkalmazásuk által szinte súlyos állapotot idézvé elő; a méhrendszerre egy kis ingerlő hatással bírnak, s a hószámi kiüritéseket szabályozzák. Külsőleg alkalmazva izgatólag, fölolvasztólag hatnak a takhártyákra, nyirk- és mirigyrendszerre, ezen kívül izgatólag, erősítőleg az idegrendszerre, külbőrre, nagyon izgatólag a külbőrre. Különös hatásuk alkatrészeik vegyülete által feltételeztetik.

Bővérű, vértolulásokra, gutaütésre hajlandó egyéneknél megjegyzendő, hogy az égvényes konyhasós vizek külsőleg használata igen nagy vigyázatot kíván, s a szénsavszeszszel bővölködő konyhasós vizek ilyeneknél amazok felett előnnyel bírnak.

Alkalmazásuk belsőleg is, de leginkább külsőleg történik, gőz- viz- iszapfürdők s permetek alakjában.

H) Savanyú vizek.

Savanyú vizeknek olly gyógyvizek neveztetnek, mellyekben a főtényező alkatrész szénsavszesz. Vannak ugyan sok sós és vasas gyógyvizek, mellyek szintén dúsak szénsavszesz dolgában, de a különbséget a szénsavszesz aránya teszi, úgy hogy a merő alkatrészeket valamelly gyógyvizben sokkal felül kell a szénsavszesznek mulnia, hogy az sava-

nyú viznek neveztethessék. Átalánosan véve egy font savanyú vízben nem szabad kevesebb szénsavszesznek 12 köbhüvelyknél s több vas tartalomnak fél szemernél lenni.

A savanyú vizeknek többé kevésbé csipős sós izök van. A csipős iz a sós alkatrészekről származik s a szénsavszesz elillanásával rendszeren nevedik. A savanyú vizek szállékony alkatrészeik tartalmánál fogva szüntelen pezsegnek, holyagesákat képeznek mintha fölnének; szagok nincs, de ital után különös csipkedést okoznak az orrban. A külső lég befolyása, vagy fölmelegítés által, elvesztvén szénsavszesz-tartalmukat fölbomlanak s szintelen vagy ha vas van bennök sáfrány szín csapadékot képeznek. A szabad szénsav mellett dúsak szén-savas kénsavas sókban s néha vasban is. Ha akén és szénsavas szikéleget tartalmazó savanyú vizekhez bor vegyítettik, fekete csapadékot képeznek. Alkatrészeik különbsége szerint többféle nemei vannak a savanyú vizeknek.

A savanyú vizek általános hatása szállékony, és merő alkatrészeik, hévmérsékletök s azon körülmény által feltételeztetik, hogy a szállékony részek szorosán vannak-e hozzájuk köttetve vagy sem. Szállékony alkatrészek dolgában fölülmulnak minden más hideg gyógyvizeket s ugyanazért hatásuk a hévvi-zekkel jön hasonlatba. Az idegrendszerre nézve szállékonyan, izgatólag, élesztőleg hatnak, de hatásuk nem tartós. Az elválasztásokat s kiürítéseket előmozditják, a nedveket javítják, ezen kívül hüvesitnek, frissitnek.

A gyomor öket igen jól szenvedí, kivált ha fölmelegítettnek. Különös hatásuk alkatrészeik különbfélesége által módosittatik.

Izgékony edényrendszerénél, bővérüeknél, vértolulásokra, vérfolyásokra, gyuladásokra hajlandóknál, igen nagy vigyázatot kíván a vasas savanyu vizekkel való élés.

Használatnak mind belsőleg ital gyanánt, magukra vagy téjjel, savóval, növényi nedvekkel vegyítve; vagy pedig külsőleg fürdő-alakban.

D) Vasas vizek.

A gyógyvizeknek nagy része tartalmaz ugyan vasat, de mégis csak azok jönnek ezen nevezet alá, melyekben a vas a főtenyező alkatrész.

Ezen vizek tökéletesen tiszták, hidegek, összehuzó tinta izüek. Szaguk ugyan nincs, de szén-savszeszbeli tartalmuknál fogva sajátságos csipkedést okoznak az orrban.

A merő alkatrészek közül van bennök a vason kívül, még pedig nagy mértékben: kén-, só- és szénsavas sók, továbbá csekély mértékben *cseleny*, *piteny*, *lavany* s villsavas sók. A szállékony alkatrészek közül különösen szénsavszesz, kevés légeny, könkénegszesz és éleny. Ezen alkatrészek vegyülete szerint nemei is többfélék vannak a vasas vizeknek.

A vasas vizek gyógyhatása á t a l á n o s és k ü l ö n ö s. Átalános hatásuk élesztő, összehuzó, erősítő. Izgatólag, élesztőleg hatnak a vérkészítő életművekre, vérforgásra s magára a vérré; könnyen vértorlódásokat okoznak, hevítnek, a vérvegyületet javítják, a méhrendszert különösen izgatják. Az izom- s csontrendszerénél a rostokat összszetartják, erősítik. Az elválasztásokat s kiürítéseket, különösen a takhártyákét, azokat erősítve kevesítik; a bélhuzamban a savanyokat eloszlat-

ják. A termődést általánosan ösztönzik, e szerint mind a nők mind a férfiak termékenységet előmozdítják. Az idegrendszerre szintén erősítőleg hatnak, azoknak beteges izgékonyágát lehangolván s ellenhatásukat nevelvén. Különös gyógyhatásuk alkatrészeik különféle vegyülete által feltételeztetik, s ezen gyógyhatás vagy szállékony vagy maradandó. Innen a vasas vizek is vagy szállékonyak, vagy nehezek, vagy olyanok, mellyek a kettő közt közép utat tartanak. A szállékonyak dúsak szénsavszesz dolgában s ezenkívül föloldó sókat is tartalmaznak ugyanazért gyengébb idegzetűek s emésztő rendszerűek által is jól szenvedtetnek. Gyógyhatásuk ugyan élesztő, de egyszersmind fölolvasztó is. A nehéz vasas vizek, mint a gáliczos, timsós s más ehhez hasonló vasas vizek, szegények szénsavszesz s fölolvasztó sók dolgában, ellenben nehezebb vas-készítményeket is sokat tartalmaznak; ugyanazért belsőleg a gyomrot terhelvén, inkább fürdő-alakban használatnak. Gyógyhatásuk összehúzó. Közepett állanak azon vasas vizek, mellyek ugyan dúsak szénsavas vas dolgában, de egyszersmind igen sok föloldó sókat is tartalmaznak. Ezeknek hatásuk inkább erősítő, s mind belsőleg mind külsőleg használatnak.

A vasas vizek használata igen nagy vigyázatot kíván, bővérűek, vértorlódások, vérzésekre s gyulladásokra való hajlamnál; az előútak tisztátlanságainál, lobos és sorvasztó lázaknál; a belrészek dugulásai, daganatai, keményedéseinél; a terhes állapotban, végre olly esetekben, hol bizonyos kórananyagokat a testből kiűritni kellekik.

Belsőlegi alkalmazásukon kívül használatnak gőz-, víz- s iszapfürdő alakban is.

2) A gyógyvizek hévmérsékletéről.

A gyógyvizek hévmérsékletére nézve két fő osztályt lehet általánosan fölvenni, *hidegeket* t. i. és *melegeket*, úgy mindazáltal, hogy egyikből a másikba fokenként történik az átmenetel s így némileg egy harmadik osztály is képeztetik, t. i. a *langyos vizek* osztálya. A hidegek Raumer hévmérője szerint $+ 0^0$ -tól $+ 20^0$ -ig terjednek, a langyosok $+ 20^0$ -tól $+ 25^0$ -ig, a melegek pedig $+ 25^0$ -tól $+ 20^0$ -ig. Meg kell jegyezni, hogy az ezen munkában fölemlített gyógyvizek közt egy sincs, melly $+ 4$ fokon alóli, vagy $+ 51$ fokon felüli hévmérséklettel bírna.

A hideg gyógyvizek belsőleg alkalmazva, a gyomorra izgatólag, élesztőleg hatnak s annak munkásságát előmozditják; továbbá a vért s életművezet több nedvességeit higitják, a vérforgást könnyítik, a vizellet s szék kiürítést előmozditják. Tekintetbe veendő, hogy a hideg gyógyvizek többnyire gazdagok szénsavszesz dolgában, melly a hideg által szorosabban köttetvén a gyógyvizekhez, ez által azoknak működése fölötte erősödik; ugyanazért a velők való élés ingerlékeny tüdőknél, vérpökésre való hajlamnál, érzékeny s gyöngye emésztőrendszerrel bíróknál, avagy nyomba nagyobb hévmérsékletű gyógyvizek használatá után, nem igen ajánlható.

A mi a hideg gyógyvizek külsőleg működését illeti, az következő tünetenyeket idéz elő. Legelőbb is kemény didergő fázást érez az ember, a bőr megsáppad, öszszehuzódik, megkeményedik s megnedvesedik. Minthogy ilyen esetben a vér a kül-részekről a belrészekre tolatik, vértorlódások történnek a belső nemesebb életművekre s e szerint az

ember főfájást, mellszorulást s hasbeli fájdalemakat érez. A bőrkigőzölgés merőben el van nyomva, ellenben a vizelet-elválasztás pótlólagosan nagyobbodik. Miután az ember a hideg vízből kijő s a hideg működése megszűnik, a sziv helyre kívánván a vérforrásbani egyensúlyt állítani, nagy erővel nyomja vissza a vért a külrészek felé s ez általezen részekben egy neme idéztetik elő az izgatottságnak, melly nagyobb melegség, csipő-égető érzés, a részek kifeszülése a bőr megvörösödése, kigőzölgésének növekedése, s gyorsabb érverés által tünteti ki magát. A hideg gyógyvizek külsőleg alkalmazása szintén erősítőleg hat az életművezetre.

Hideg fürdők használata nagy elővigyázatot kíván bővérűeknél, vértorlódásra, gyuladásra hajlandóknál, nagy gyengeség vagy ingerlékenységnél, idült bőrkütegeknél, tüdőgyengeségnél, gennyedésekgnél, kis gyermekeknél, valamint aggkoruaknál.

A meleg gyógyviz ital gyanánt izgatólag hat a gyomorra, nevelvén annak mozgását valamint a gyomornedvesség s epe elválasztását is, azonban ha visszaél az ember vele, könnyen émelygést s hányást idéz elő.

Nagyobb mértékben használvai, izgatólag hat az egész életművezetre; nevelvén a bőr s tüdők kigőzölgését s vértorlódásokat, ezek következtében pedig főfájást, szédülést, mellszorultságot, vérzéseket, a gyomornak s bélhuzamnak elpetyhüdését s nagy gyöngeségét okozván. Ugyanazért leginkább olly esetekben használjuk, hol szándékosan lágyítani, beburkolni, az állati melegséget s bőrkigőzölgést előmozdítani akarjuk. Meg kell ezeknél is jegyezni, hogy a gyógyvizek magasabb hévmérséklete feloldja azoknak szállékony szeszemü alkatrészeit

s innen van az, hogy az olly meleg gyógyvizek, melyek gyöngítő sókkal bővelkednek, sokkal könnyebben emésztetnek meg s izgékonyabb emésztő rendszerek által is könnyebben szenvedtetnek, mint hasonnemű hideg gyógyvizek.

A meleg gyógyvizet külsőleg használva, a hőmérséklet különb fokozata szerint többé kevésbé izgatólag hat a bőrre, azt megvörösíti, a kigőzölgest előmozdítja, az érverést gyorsítja, a testet kifeszíti, beszívattván a bőr által, a vért s a több nedvességeket higitja, dugulásokat oszlat. E szerint a meleg fürdők a hőmérséklet fokozata szerint hol csillapítólag, lágyítólag, az elválasztásokat előmozdítólag, hol izgatólag hatnak.

A meleg fürdők használata nagy vigyázatot kíván bővérűeknél, vérzésre, gutaütésre hajlandóknál, gyenge tüdőűeknél, vértpököknél, az izomrendszer nagy petyhüdségénél, végre a nedvességek vízkóros fölolvadásánál, avagy rothadásra hajlamánál.

3) A gyógyvizek alkalmazásáról.

A gyógyvizek alkalmazásának többféle nemei vannak. Említve volt, miként némelyek belsőkép, mások külsőkép, mások pedig mindkétféleképp használtatnak. Tekintetbe veendő ezen eseteknél az *alkalmazás alakja s az alkalmazási modor.*

A) A gyógyvizek alkalmazása alakjáról.

A gyógyvizek alkalmazásának alakja többféle u. m. *gőzalakú, folyó alakú, és tömör alakú.*

1) A gyógyvizek gőzalakbani alkalmazásáról.

A gyógyvizek gőzalakbani alkalmazásának hatása felette szállékony, de épen azért felette átható is. Működésük legközelebb a külbőrre hat, ezen kívül az idegrendszerre; belehelve pedig a takhártyákra s a nedvek vegyületére. Ezen működéseknél következő pontok jönnek tekintetbe vétel alá:

a) a gyógyvizekből kifejlődő különféle szesz (gas) nemek minősége,

b) a gőzök csekélyebb vagy magasabb hőmérséklete,

c) a gőzfürdőkhez szántsándékkal vegyített anyagok,

d) a különböző életművek által, melyekre hatásuk czéloztatik, feltételezett alakja a gőzfürdőknek.

A gyógyvizek szállékony alkatrészeik minősége szerint kétféle gőzfürdőt szoktunk leginkább megkülönböztetni t. i. *szénsavszeszből* (kohlensaures Gas) és *könkénegszeszből* (Schvefelwasserstoff-Gas) valót.

A *szénsavszeszből* való gőzfürdők igen gyakran *könkénegszeszt* is tartalmaznak. Készülnek a savanyú vizek, vagy a *szénsavszeszszel* bővelkedő vasas vizek, szabad vagy melegítés általi kigőzölgéseikből. Hatásuk mind részletesen mind egész fürdők alakjában alkalmazva, izgató, élesztő, erősítő, nem csak az izom- hanem az edény- és idegrendszerre is. A bőrre folytonosan alkalmazva csipkedést, melegséget, végre bővizzadást idéznek elő; elfajult fekélyekre gyógyítólag, rothadást elhárítólag hatnak, belehelve könnyen fuladást okozhatnak. Különös hatással vannak a nemző részekre s a hűd-életművekre.

A *könkéngszeszből* való gőzfürdők, a kénes gyógyvizek szállékony részeiből készülnek s nem ritkán szénsavszeszszel s légennyel vannak vegyítve. Müködésük a szénsavszeszszel összehasonlítva kevésbé izgató ugyan de sokkal szállékonyabb s áthatóbb. Különös hatással bírnak a külbőrre, a takhártyákra, a nyirk s mirigy rendszerre, ezen kívül a viszerekre.

A gőzfürdők csekélyebb vagy magasabb hőmérsékletére nézve meg kell jegyezni, hogy a magas hőmérséklet mindig neveli azoknak izgató hatását; e szerint az olly szeszfürdők, mellyek hæv vizgőzőkkel vannak vegyítve, felette izgatólag, ellenben a mellyek vizpárákkal vannak vegyítve, szelidebben, inkább lágyítólag hatnak.

A gőzfürdökhöz vegyített különnemü anyagok, azoknak hatályossága nevelésére szolgálnak. Így p. o. kénmáj vegyitéke a gyengébb kénes vizek, illatos füvek vegyitéke pedig, a gőzpermetek hatályossága előmozdítására.

Az egyes életművek s azok betegségei különbsége szeint különféle alakjai használtatnak a gőzfürdőknek, u. m.

Szeszfürdők, külön zárt szekrénykék vagy szobácskákban. Ezek kétfélék: szárazak t. i. mellyekbe csupán valamelly szesz rekesztetik és vizgőzőkkel vagy párákkal vegyítettek;

egész szesz- vagy gőzfürdők, kádakban;

olly készültek, mellyek által a beteg, hideg gyógyvizek tükre fölébe tartatik;

részletes szesz- vagy gőzfürdő-készültek;

szesz permetek, mellyek rendesen hidegek szoktak lenni, miután a hideg gyógyvizek szállékony részeiből állanak; és gőzpermetek, mellyekre a meleg gyógyvizek gőzei használtatnak.

2) *A gyógyvizek folyó alakbani alkalmazásáról.*

A gyógyvizek folyó alakbani alkalmazása mind belsőleg, mind pedig külsőleg szokott történni.

Belsőlegi alkalmazásuknál tekintetbe veendő, részint a szállékony és merő alkatrészeknek, melyeket tartalmaznak, egymáshoz viszonya, részint hévmérsékletök külön fokozata. Minél dúsabb valamely gyógyviz szállékony alkatrészek dolgában, s mennél kevesebb merő részeket tartalmaz, annál könnyebben szenved el őt a gyomor. Ugyanezt eszközli merő alkatrészekben dús gyógyvizeknél, a hév mérséklet magasabb fokozata is. Ha az ember a gyógyvizet, a forrásnál hevenyen meríti s hirtelen iszsa, igen kevés vész el annak szállékony részeiből s a merő alkatrészek is igen csekély változást szenvednek; ellenben ha az ásványviz szándékosan fölmelegítették, vagy a meleg kihűttetik, vagy bármi nagy vigyázat mellett is távolabb helyre szállíttatik el, igen nagy változás esik rajta.

Jóllehet a szállékony alkatrészek tartalma s a magasabb hévfokozat könnyítik a gyógyvizek fölemésztését, de ennek is megvan a maga határa, mert igen forró, vagy nagyon szesz az ásványvizek szintén izgatónak hatnak az életművekre. Az ilyeneket tehát mérsékelni kell részint kihűtés részint a szállékony részek elgőzöltetése által. Az igen hideg gyógyvizeket szintén nem árt fölmelegítés vagy meleg tejjeli vegyítés által mérsékelni.

A gyógyvizek külsőleg alkalmazásánál is részint vegyületök viszonya, részint hévmérsékletök, részint behatásuk tartóssága által feltételeztetik működésök mind minősége mind foka. Hatásukat legközelebb azon életműre nézve nyilvánítják, mellyel közvetlen érintkezésbe jönnek, t. i. a kül-

bőrre. Ezt izgatván, az összes idegrendszer ingerlékenységét megváltoztatják, a fölszivatóást előmozdítják, s ezek következtében a nedvek vegyületét javítják, az elválasztásokat s kiüritéseket, valamint az izom- s edényrendszer ingerlékenységét fölmagasztalják vagy kevesbitik. Különös tekintet alá jön, hogy a külsőleg alkalmazott gyógyvizek szenvedtek e vegyületükben valami fölbomlást, a szénsavszeszszel bővelkedő vasas vizek fölmelegítés által, vagy a gáliczos vizek azon kívül is.

Az ásványvizek külsőleg vagy *fürdő-* vagy *permet* (Douche) alakban alkalmaztatnak.

A fürdők megint vagy *társaságos medrekben* vagy *elkülönözött fürdőszobákban* használtatnak.

A társasfürdők azon előnnyel bírnak az elkülönözöttek felett, hogy azok forrás és lefolyás által magukat ujitván erejükből mit se vesztenek, ellenben más fürdőnemek sok változást szenvednek vegyületi viszonyukban. Attól, hogy az ember a fürdőkben valami ragadós betegséget kap, nem lehet tartani, miután az ásványvizek ragályt megsemmisítő erővel bírnak. Az egész vízfürdőkhez tartoznak még a helybeli fürdők, mint például *egyes részek mosogatásai, borogatásai, félfürdők, ülfürdők, karfürdők, lábfürdők, szemfürdők.*

Permet neve alatt értetik a viznek valamely életműves részre egy vagy több sugarakbani erőszakolt alkalmazása. Működésöknél nemcsak a víz minősége s hőmérséklete, hanem a víz nyomásának ereje is tekintet alá jő s e szerint működésök nem csak az ásványviz alkotó részei vegyületétől, hanem a permet sugarak átmérőjétől s erejétől is függ. Hatásuk általánosan izgató, élesztő, kivált a meleg permeté, ellenben a hideg az izgatás mellett összehúzó, erősítő is. A *hideg permet* nagy petyhüdségnél, elgyen-

gülésnél, miként az üdült idegbajokban szokottlenni, ajánlatik; ellenben a *meleg* több előnnyel bír a kemény részek elfajulásánál, hol lágyítólag, felolvasztólag hat. Igen sok esetben a gyógymód ezzel kezdetik meg, azután megy az ember a hivesebbre, s végre a gyógymódot a leghidegebb permettel végzi. Nagyon neveli a permet erejét, ha az ember a szenvedő részt egyuttal, vagy legalább utólagosan dörzsölteti.

A permeteknek több alakjai vannak: *egysugarúak* t. i. és *többsugarúak*. Az egysugarúakban megint *leszállók*, *felhágók* és *oldalpermetek*. A többsugarúakhoz tartoznak az *eső permetek* és a *zuhányok*. Az esőpermet szelidebben működik a zuhanynál s ugyanazért ideges egyéneknél is alkalmazható, még pedig a szenvedő rész nagy izgékonyága csillapítására, s a külbőr erősítésére eleinte langyosan, később hidegen.

3) *A gyógyvizek tömör alakbani alkalmazásáról.*

Ezen osztályhoz a gyógyviznek *iszapjai* tartoznak, mellyek vagy csupán a gyógyvizek csapadékai által képeztetnek, vagy különféle földnemekkel is vannak vegyülve.

Az ásványiszap külön nemeinél következő pontok jönnek tekintet alá:

a) a gyógyvizek merő alkatrészei, mellyek az ásványiszapban nem csak nagyobb mennyiségben s tömörebb alakban, hanem egyszersmind vegytanilag is megváltozva jönnek elő;

b) több ásványiszapoknak szállékony alkatrészekbeni gazdagsága. Meg kell itt jegyezni, miszerint az ásványiszapok szállékony alkatrészeit nem mindig nyerik az ásványvizekből, hanem néha

a szünteleni forrás termékei, mint például a könkéneg szesz, mely az ásványvizekben nem fordul elő.

A szünteleni forrásnak s ez által az alkatrészek szünteleni változásának lehet tulajdonítani, hogy az ásványiszapok sokkal behatóbban működnek mint a gyógyvizek.

c) A gyógyvizek csapadékaihoz vegyített föld-nemek, például kövér fekete föld, mely az ásványiszapnak lágyító, felolvasztó erőt kölcsönöz.

d) Az iszapok hévfoka. Az ásványiszap tömörsége miatt nem csak hosszasabban megtartja a meleget, hanem a szünteleni forrás által új meleget is fejt ki, mely sokkal hathatósabb, mint az ásványvizek melege.

c) Az iszapoknak az ásványvizeknéli nagyobb önsúlya.

Vegyületükre nézve következő nemei vannak az ásványiszapoknak.

a) Olly iszapok, mellyekben csupán ásványrészek vannak, minden életműves vegyület nélkül s a gyógyvizek tiszta csapadékai által képeztetnek. Szállékony alkatrészek dolgában ezek igen szegények, ellenben a gyógyvizek merő alkatrészeik a leg-tömörebb alakban vannak bennök.

b) Olly iszapok, mellyekben az ásványrészek mellett növényi vegyületek is vannak, például fekete föld. Ezek szünteleni forrásban levén, igen sok szeszt fejtenek ki. Ugyanazért dúsak szállékony alkatrészek, például szénsavszesz, könszénegszesz s könkénegszesz dolgában.

c) Olly iszapok, mellyekben nem növényi hanem állati vegyületek vannak. Ha az előbbieken kívül a széneny a jellemző rész, ugy ezekben a légeny eszközli azt.

Vannak ugyan még több nemei is az ásványiszapoknak, de azok mind ezen főbb osztályok alá

rendelvék. Eddigelő gyógygyakorlatilag következő iszapok használatnak: *kéniszap, széniszap, vasiszap, konyhasóiszap, földes vegyületű iszap s állati vegyületű iszap.*

Az iszap vagy egész fürdő vagy helybeli borogatások alakjában alkalmaztatik. Helybeli alkalmazásnál hatásukat erősíteni lehet bedörzsölések vagy vizpermetek használata által — különben működésök nagyon átható, néha izgató s az iszap hévmérséklete, az alkatórészek minősége, s végre az alkalmazási mód által feltételeztetik. Gyuladásra hajlam- vagy a szenvedő rész nagy érzékenységénél nagy vigyázattal kell velök élni, kökemek s rákos fekélyeknél pedig merőben tilalmasak.

B) A gyógyvizek alkalmazási modoráról.

A gyógyvizek alkalmazási modora az orvos célja, a betegség neme, a beteg egyénisége s viszonyai által feltételeztetik. E tekintetben következő alkalmazási módokat lehet megkülönböztetni, u. m. *nagy-, kis-, vegyes-, előkészítő-, tulajdonképeni- s utógyógymódot.*

1) A nagy gyógmódról.

A nagy gyógmódnak célja abban áll, hogy a beteg a használandó gyógyvizzel egy bizonyos foknyira elteljen, s ez által a makacs betegségeknel elégséges változás eszközöltessék.

Ezen gyógmód rendszeren 4—5 hétig tart, a beteg naponként 5—12 pohár ásványvizet iszik, s fürdés esetében az egész gyógmód alatt összesen 24—30 fürdőt használ.

Ezen gyógymód alkalmazási modorára nézve megkülönböztetendő, hogy az ember a gyógyviz adagjaival hirtelen hágjon, s e szerint rövid időköz alatt nagy mennyiséget vétessen, vagy pedig csak fokként hágó adagokat használjon. Miután az utóbbi mód sokkal szelidebben működik, annál fogva az első felett előnnyel bír. Ha a beteg roszul érzi magát, vagy nagyon ingerelt állapotban van, az jele az elteltségnek, s ekkor a gyógyviz adagjaival szállani kell.

2) *A kis gyógymódról.*

Ezen gyógymód abban áll, hogy a beteg a gyógyvizet bizonytalan időben s aránylagosanig en kicsiny adagokban használja, például: naponként 2—6 poharat, csak egypár hétig. Ezen gyógymód legkevésbé erőszakolja meg a természetet, s ugyan azért finom idegzetűek, ingerlékeny egyéniségek számára legalkalmasabb.

A kis gyógymódnak egy bizonyos neme az ugynevezett palástoló gyógymód (*Cura prophylactica*) melly abban áll, hogy bizonyos üdült és szokványos betegségek vizatérő rohamainak elhárítására, például: altesti dugulásokban, vértolulásokban, üdült kütegekben szenvedőknél, tavasszal vagy nyáron egy pár hétig valamely ásványvizet itat, vagy fürdőket is használtat az ember a beteggel.

3) *A vegyes gyógymódról.*

A vegyes gyógymód abban áll, hogy az ember üdült betegségeknel más gyógyszerek hatása támogatására gyógyvizet itat bizonytalan időben s adagban a beteggel.

4) Az előkészítő gyógymódról.

Az előkészítő gyógymódról némely orvosok igen sokat, mások majd semmit sem tartanak, csakugyan lehetnek esetek, a hol méltánylatot érdemelnek. Így például:

a) Ha bővérű, vértolulásokra hajlandó egyéneknek izgató gyógyvizekre van netalán szükségök, nem fog ártani a tulajdonképeni gyógymódot vérkiürítésekkel vagy hűsítő hashajtókkal előzni meg.

b) Makacs dugulásoknál az erősebb gyógyvizek használata előtt, gyenge fölolvasztó szereket adni.

c) Az idegrendszer gyengesége s nagy izgékonyágánál, csillapító fürdőket korpából, erősítő gyógymódoknál először könnyebb vasas vizeket használtatni.

5) A tulajdonképeni gyógymódról.

A tulajdonképeni vagy főgyógymód ha előkészítő s utógyógymóddal párosítatik 3 hétre, különben 4 hétre terjed. Makacs esetekben szükség egyszerre több gyógyvizeket használni, mind belsőleg, mind pedig fürdő- permet- és iszap-alakban.

6) Az utógyógymódról.

Az utógyógymód következő esetekben szükséges:

a) A főgyógymódnál czélzott süker támogatására, megszilárdítására, végrehajtására, például ha az ember erősebb fölolvasztó gyógyvizek után még egy darab ideig gyengébb fölolvasztókat használtat a beteggel.

b) A nagy gyógymódnál ki nem kerülhető s gyakran annak bevégzése után is hátramaradt mellékes jelenségek eltávolítására, millyenek például egyes életművek gyengése, vagy az ideg- s edényrendszer beteges izgatottsága.

4) A gyógyvizek különböző betegségek elleni javallata.

A) Közönséges hérvizek mind belsőleg mind külsőleg alkalmazva használnak:

1) Olly üdült csúzos, köszvényes bántalmakban, mellyek már földes lerakódásokat képeztek; például: izmeredtségek, köszvényes dagok, zsugorodások, a köszvénynyelatyafias kőbetegségben.

2) Üdült idegbajokban, például: általános elgyengülés, tagok reszketegsége, anyagi bántalom nélküli rásztkór, méhkór, bélgörcs, ideges fájdalmak, mint főfájás, csipzsába, farzsába, ülzsába, a gerinczagy gyengéségen alapuló betegségei, alvégtagok szélhüdése, kezdődő gerinczagy-aszály, férfui tehetetlenségben.

3) A női nemzörészek bántalmaiban, például: méhdugulások-, elvetelésrei hajlam-, hószámi rendetlenségek-, sápadtkór- s magtalanságban.

4) Nyálkás hártýák üdült bántalmaiban, mint a gyomor s lélegzőéletművek elnyálkásodásában.

5) A máj- s verőczerrendszer könnyebb dugulásáiban.

6) Üdült bőrkütegek, s megrögzött fekélyeknél.

B) Hideg, mint meleg kénesvizek belső s külső alakban használnak :

1) Általános betvegyületekben, mellyek hibás elválasztások, kiüritések s a nedvek beteges vegyületén alapúlnak. Illyenek a rühes, köszvényes, bujásenyves betvegyületek, fémmérgezések, mellyek egyes képletek elfajulásával, mint izmeredtségekkel, dagokkal, keményedésekkel párosultak, különösen pedig olly esetekben, hol a testből valamelly befészkelte merő anyagot kell szállékonnyá tenni, s kiküszöbölni.

2) A külbőr üdült betegségeiben, mellyek a bőr munkássága elnyomásán, hibás elválasztásán, vagy annak beteges elválasztásán alapulnak, Illyenek a csúzos bántalmak, üdült bőrkütegek, mint sömör, rüh.

3) A nyálkás hárttyák gyengeségén, bő vagy hibás elválasztáson alapuló bántalmak: millyenek a méhrendszer, lélegző s hud-elválasztó életművek takárai.

4) Alttest zsongtalan dugulásaiban, mellyek vagy a máj- s verőczerrendszerben, mint aranyeres-mozgalmak, székszorulások, vagy mint hószámi rendtelenségek mutatkoznak.

C) Égrényes vizek használnak belsőleg mint külsőleg :

1) Általános betvegyeknél, mellyekben savanyok uralkodnak, például: köszvényes bántalmaknál, kivált ha már életműves elfajulások, mint köszvényes csomók, tagmervülések, zsugorodások történtek. Épen ugy a köszvénynyel atyafias kőbetegségben.

2) Olly dugulások s elfajulásoknál is, melyek nem alapulnak savanyú vérvegyületen. Ilyenek az altesti zsigerek, mint lép- s máj felduzzadásai, keményedései, sárgaság, epekövek, verőczéri dugulások, aranyér, méhrendszerbeli dugulások.

3) Idült idegbajokban; még pedig a meleg tompa jelleműeknél, hidegebbek pedig az idegrendszer nagy izgékonyágánál.

4) Savanyú vérvegyületen alapuló idült bőrkütegeknél.

5) Takhártyák, különösen lélegző életművek s méhrendszer takhártyái idült bántalmainál, ha lobos jellemmel birnak, vagy pedig bő s hibás elválasztásokkal párosulvák.

D) Keserős vizek belsőleg használnak :

1) Altesti dugulásokban, melyek nyál, epegyülem vagy altesti vérbőség által feltételeztetnek. Ilyenek a máj-, verőczér- s méhrendszerbeli dugulások, párosulva hószámi s székletételi rendellenességekkel, aranyeres mozgalmak, kivált ha tényleges vértolulásokon, vagy a belek helybeli lomhaságán alapulnak.

2) Általános vérbőségben, mell- vagy főre való vértolulásokban; melyek lüktető főfájás, fülzugás, nehéz hallás, repkedő legyek látása, szédülés, ájulás, szorongattatás, szívdobogás, elteltség érzése, mellszorulás, mellgöresök alakjában tünnek elő.

3) A bélhuzam lomhaságában.

4) Idült kütegek ellen, kivált az arczon, melyek különmemű, de különösen aranyeres s hószámi vértolulások által támadtak.

5) Csúzos, köszvényes bántalmak ellen, melyek vérbőséggel vagy tényleges vértolulásokkal párosulvák,

6) Hasonlóan támadt s táplált dagok vagy keményedések ellen.

E) Meszes vizek használnak:

1) Csúzos, köszvényes bajokban.

2) Idült börszenny, rüh s sömörféle kütegeknél.

3) A takhártyák különféle betegségeiben, például fehérfolyásban.

4) Az altesti zsigerek, mint máj, lép dugulásai s keményedései ellen, s azok által feltételezett arany-ér- s rásztkórban.

5) A fentebbi bántalmak által előidézett különmemü idegbajokban.

6) Idült s makacs fekélyek.

7) Görvélyes mirigydaganatok ellen.

F) Glaubersós vizek használnak:

1) Altesti dugulásokban, mellyek tompa jelleműek, s az altesti zsigerek elfajulásaival, dugulásaival, székrekedéssel, aranyeres mozgalmakkal, s sárgasággal párosulvák.

2) Az altesti zsigerek dugulásaival s elfajulásával párosult köszvényben.

3) Kőbetegségben.

4) A takhártyák hibás és bő elválasztásán alapuló betegségeiben, például mellbajok, elnyálkásodás, makacs köhögésben.

6) Különböző betvegyek vagy a vérnek a külbőr felé lett tolulása következtébeni s az által táplált bőrbetegségeiben.

6) Az edényrendszer tényleges ingerültségében, vértolulásokban, s azok következtébeni főfájás, szédülés-, mellszorulás- és szívdobogásban.

7) Bővérőség s dugulások által föltételezett méhrendszerbeli rendetlenségekben.

G) Konyhasós vizek használnak :

a) Belsőleg alkalmazva :

1) Valamelly betvegygyel párosult mirigy-dugulások s dagok ellen, görvélyes dagok ellen kivált, még az égvényes vizeket is fölülmulják.

2) A takhártyák helybeli gyengeségen alapuló bő elválasztásai ellen, különösen vizellő életműveknél, de maga a gilisztakór ellen is.

3) A vizellő életművek beteges elválasztásai s képleteinél, különösen kőbántalmainál, hol a szalamia sóval egyforma hatást gyakorolnak.

b) Külsőleg alkalmazva :

1) A külbőr idült betegségeiben, például: idült bőrkütegek, fekélyek, kórképletek s elválasztások ellen. Nagy izzadásrai hajlam, s a bőr betegesen fölmagasztalt izgékonytsága s gyengeségénél főként a tenger-, és szénsavszeszszel bővölködő hideg sós-vizek ajánlandók, mellyek erősítőleg hatnak s ezáltal a csúzos, kőszvényes hajlamot kevesbitik.

2) Az idegrendszer nagy izgékonytságán s gyengeségén alapuló idegbajokban, például: gör-csök, ideges főfájdalmak, nehézkór, szélhüdések, egyes érząceek mint: a közérzék elferdülése, öntudatbeli zavar, hibás látás, kezdődő mór, mélakór, örültségben.

3) Nemleges folyások, például vérfolyások, takárok, különösen a méhrendszerbeliek ellen.

4) A nemzőrészek gyengeségénél, férfiui tehetlenségénél.

5) Köszvényes bántalmaknál, kivált ha az idegrendszer nagy ingerlékenységével vannak párosulva.

6) Általános gyengeségben, rühes vagy nyirkos lerakódásokkal, vizdagos elhizásrai hajlammal.

II) Savanyú vizek használnak :

1) A takhártyák idült bántalmaiban, legyenek azok akár gyengeséggel, akár nagy, egész a gyuladásig hágó izgékonyssággal, párosulva. Ide tartoznak : a mell, gyomor, bélhuzam- s vizellő-életművek elnyálkásodásai, nyálkás mellgörcs, tüdősorvadás, kivált ha a méh- s verőczerrendszer dugulásaival párosulvák, vagy azok által tartatnak fen.

2) A nyirk- s mirigyrendszer hibás átváltozásai, mint belrészek dugulásai, felduzzadásai s keményedéseiben.

3) Az edényrendszer vagy nagy ingerültségen vagy nagy gyengeségen alapuló idült bántalmaiban, például aranyeres mozgalmak, hószámi rendellenességekben.

4) Az emésztőrendszer ingerültséggel, görcsökkel párosult gyengeségeiben, gyomorgörcsben, görcsös hányás, bélgörcsben.

5) Vízkórokban.

6) Kőbetegségekben.

I) Vasasvizek használnak :

1) Az izom- s edényrendszer nagy gyengeségében, melly nem csak nagy erővesztésen, hanem tetemes nedvhijányon is alapul. Általános senyvek-

ben. Olly gyengeségekben, mellyek gyakori gyermekágyak, hosszas szoptatás, a megelőző betegségekbeni hosszas és bőv kiürítések, sebzések, nagy vérvesztés, terjedelmes fekélyek által okoztatnak, s vagy nyálksenyvedésbe, vagy vízkórba készülnek átmenni. Olly gyengeségekben, hol a nedvek, különösen a vér hibás vegyülete van jelen, például a sáp- és angol kórban, vagy gyakran lobos betegségek után marad hátra, vagy pedig gyengítő gyógyvizek vagy gyógmódok tulságos használata által okoztatnak.

2) Az idegrendszer tiszta gyengeségén alapuló betegségekben, legyenek azok tulizgatás vagy egyuttal nagy nedvvesztések, például nemi kicsapongások következményei. Illyenek a kedélykórok, méllakor, butaság, rásztkor, szélhüdések, férfiui tehetlenség, nehézkor.

3) A gyomor- s bélhuzam gyengeségen alapuló bántalmi, például nyálkásság, gyomorgörcs, hasmenés, belférges.

4) Szokványos vérzések, mint aranyér, hószám gyengeség általi kimaradásai.

5) Nemleges takárok s vérzések, méhvérzés, tulságos aranyeres folyások, vérvizelés, elvetélésrei hajlam, fehérfolyás, nyálkásodás, makacs hurutok.

6) Gyengeségen alapuló aranyeres s hószámi dugulások.

V) A gyógyvizekkel élni kívánókat illető észrevételek és szabályok.

A) Általános.

1) Ki valamelly gyógyvizzel élni vagy valamelly fürdőt fölkeresni kíván, tanácskozzék mindenek

előtt egy értelmes orvossal, állapotja s a használandó gyógyviz megválasztása felől. Nem lehet fölszámítani a kárt, melyet a gyógyvizek orvosi rendelet elleni használata okozott, nemcsak betegek, de egészségeseeknek is. Mielőtt a beteg fürdőbe utaznék, kérjen egy rövid kórrajzot állapotáról, melyet a fürdőorvosnak bemutatthasson, mert csak e szerint végezheti sikerrel be a fürdőorvos azon gyógmódot, melyet az előbbi elkezdett.

2) Meg kell a fürdőbe való menetelre az alkalmas évszakot választani. Noha ez egyes fürdők fekvésétől igen sok függ, mégis legalkalmasabb idő erre májustól szeptemberig, midőn t. i. a természet is életet lehel. A gyógyfürdők téleni használatát csak orvos helybenhagyására s olly helyeken lehet megengedni, a hol a helybeli viszonyok azt megengedik.

3) A fürdőbe utazás legyen olly kényelmes, a millyen csak lehet, s a mint azt az egészség kívánja. Jobb azért rövid, megszaggatott, nem fárasztó utakat tenni, mint gyorsan utazni. Minden komoly gondokat s foglalkozásokat hagyjon az ember otthon, s csupán nyugodt szívvél s azon reménnyel utazzék a fürdőbe, hogy ott néhány hetek alatt meggyógyul. A fürdőbe megérkezés történjék ha lehet délelőtt, hogy a beteg magát, mielőtt a fürdőorvost fölkeresné, kipihenhesse, még csak egy frisitő fürdőt sem merészelvén annak hira nélkül venni. Midőn a fürdőből elutazik, azt csak az utolsó fürdő használata után 24 órával tegye, utközben kimélje magát szintén minden erőltetéstől, azonban, ha a körülmények engedik, tehet egy fölvidító utazást, ügyelvén a kitűzött hely légkörü viszonyaira.

4) Vannak némely kellékek, melyeket a fürdőbe utazónak nem szabad elfelednie, miután azokra

elkerülhetlen szüksége van. Ide tartozik mindenekelőtt a czélszerű ruházat, melynek a tehetséghez képest mind téli mind nyári köntösökből kell állnia, kivált olyanok számára, kik magas hegyek közt fekvő fürdőket látogatnak meg, igen változékony lévén olly hegyeken az időjárás, s a reggelek s estvék rendesen hűvesek. Lássá el magát a fürdőbe utazó a tisztaság végett elegendő változóval, s a lábak szárazon s melegben tartása végett jó lábbelikkal. A ki teheti, a maga cselédjét is vigye magával, ugyszintén ágyruháját s általában mi kényelemhez otthon szokott. A lélek felvidítására mulattató könyveket, a hegyi tájékat kedvellő egy jó látcsövet, a zenekedvellő hangszerét s zeneművét.

5) Ki teheti, gondoskodjék jó előre, de legalább a fürdőbe érkezéssel azonnal száraz, fűthető, világos, jólevegű de légvonaltól ment, ha lehet keletre vagy délkeletre fekvő, s a lehető kényelmekkel ellátott szállásról, s ha cselédet nem vitt magával, szolgálat iránt is szerződjk, mivel a fürdőben illő ápolásra van szükség. E részben vannak sok fürdőkben igen ügyes bérszolgák.

6) Minden jól rendezett fürdőintézetben kell fürdőorvosnak, fürdőgondnoknak, s fürdőrendőrségnek lenni. A fürdőorvos intézi el a betegre nézve az egész gyógmódot, az határozza meg a gyógmód idejét s gyógviz adagjait, az kezeli a beteget, ha a gyógmód ideje alatt különös jelenségek adják elő magokat, azért orvosi tekintetben tartson a beteg ahoz s annak hire s beleegyezése nélkül semmit se tegyen. A fürdőgondnok gazdasági szempontból szolgál utasítással a betegnek, a fürdőrendőrség pedig a rendre, a személy- s vagyonbátorságra ügyel fel, s eltávolítja mind azt, mi a czélszerű gyógmód sikerét akadályozza.

7) A fürdőben mulatás ideje alatt szükség, hogy mindenki czélszerű életrendet folytasson, ide tartozik.

a) *Az öltözet.* Az öltözet kényelmes legyen ugyan, de a mellett inkább meleg mint hűves, kivált reggel, estve, a vizital s fürdés után, kirándulások alkalmával számítván az idő viszontagságaira, s különösen a lábakat tartván szárazon.

b) *Az élelem megválasztása.* Erre nézve általában a mértékletesség van ajánlva, annyival is inkább, mert fürdőben rendszeren jobbétvágya szokott az embernek mint egyébhol lenni. Ha a beteg hűvesítő, föl-olvasztó gyógymódot használ, akkor inkább növényi eledelokkal kell, hogy éljen, ellenben hússal, ha erősítésre van szüksége. Bor, kávé, chocolate csak ez utolsó esetben tesznek jót. Egy általában minden eledel s ital könnyen emészthető legyen.

A könnyen emészthetőekhez tartoznak: jó de nem igen zsiros s fűszertelen levesek, a zöldségek közül spenat, sparga, murók, (gelbe Rüben) s hasonló könnyű zöldségek, gyenge főtt de méginkább sült hús-nemek, például gyenge marhahús, bornyúhús, bárányhús; könnyen emészthető házi- s vadmadarak, s vadhús. Gyümölcs befőtten inkább mint nyersen. A tojásos s tésztásételek csak válogatva. A tej megengedhető s némelly esetekben gyógyvízzel vegyítettik. Ital gyanánt legjobb a víz, kivált a gyógymód első napjaiban, később a jó ser s könnyebb asztali borok itala is megengedhető.

A tilalmas eledelkekhez s italokhoz tartoznak a hüvelyes vetemények, káposztanemüek, kövér, füstölt vagy sóshús, kövér halak, a nehezebb szárnyas állatok, mint vén récze, vén lúd, a nehezebb vadak, például, vaddisznó; ugorka, kemény tojás, zsiros tészták, s egy általában minden zsiros, sava-

nyú, szelet okozó vagy fűszeres eledelek. Az italok közül a hevitő pálinkaneműek, vagy savanyú nehéz borok.

Reggelire legjobb a tej vagy leves, kivált kik vértolulásokra hajlandók, a többiek ihatnak kávé, theát vagy chocoladét.

Az ebéd jóízű s könnyen emészthető, de kevés eledelekből álljon, s minél kevesebbet igyék az ember. Ebéd után lehet valami könnyű savanyú vizet inni, ebéd felett azonban csak az orvos engedelmével.

Vacsorára legjobb a leves vagy valami befőtt gyümölcs, vagy egy pár hig tojás.

Meg kell jegyezni, hogy ezen életrendet nem csak a gyógy mód alatt, hanem egy ideig azután is szükség megtartani.

c) *A testnek illendő mozgása s egyébkénti életmód.* Szabad levegőni mozgás elkerülhetlen kelléke egy fürdői gyógy mód sikerítésének, zárt körben tehet a beteg mozgást ha rossz idő van, vagy állapota tiltja a kimenetelt. Reggel korán keljen fel az ember, s jól felöltözve menjen ki sétálni, séta után készüljön a gyógyviz italához s fürdéshez. Délelőtti 10—11 óra tájban, kivált ha szép nap van, nem árt kisétálni a mezőre, vagy erdőbe. Délután jobbat tesz a kocszítás vagy lovaglás, az ebéd utáni alvás nem helyeselhető, ilyenkor távolabb kirándulásokat tehetni, társaságban, de az ne legyen fárasztó s korán haza térjen az ember. Hegyet mászni csak orvos iengedelemmel lehet. A lefekvés korán történjék, s a vacsora után minden esetre egy pár órával. Minden testi- s lelki-kihágásokat szorosán kell kerülni.

8) A fürdői gyógy mód alatt csak orvosi rendeletre lehet valami gyógyszerrel élni, a hol azonban fürdő orvos nincs, elláthatja a beteg magát

gyomorerősítő csepekkel, a székkiürítés előmozdítására pedig hashajtó sókkal vagy labdacsokkal rhabarbarából, jalappából, s taraxacumból, de ezekkel is csak orvosi előleges utasítással.

9) Fürdői gyógymódot a havitisztulás alatt, terhességi időszakban, a gyermeki s aggkorban nem szabad használni.

10) A fürdőigógyómód alatt igen gyakran fordulnak hasmenés, hányás s az ugynevezett fürdői-küteg elő.

A hasmenés, ha a gyógymód kezdetén fordul elő, életrendi hiba, meghűtés, vagy a gyógyviz bőv s igen hideg itala következménye. Minden esetre ügyelettel kell lenni, hogy túlságossá ne váljék. Ha a gyógymód vége felé mutatkozik, kedvező jóslatú szokott lenni, s míg nem gyengit, kivált altesti dugulásokban szenvedőknél nem szabad elfojtani.

A hányás minden esetre alkalmatlan jelenség. Ha a gyomor izgékonyaságából ered, valamely hideg ásványviz kortyonkénti italával lehet lecsillapítani, ha meleg gyógyviz itala után áll elő, akkor annak adagjaival alább kell szállani.

A fürdői küteg a gyógymód 5. s 11. napjai közt szokott mutatkozni. Nem mindig kedvező jóslatú ugyan, s a beteg néha rosszul érzi magát s láztól lepetik meg, de mégis bizonyos s szelid lefolyása van. Minden esetre az orvos figyelmére méltatandó, s a betegnek nem szabad a gyógyhelyről elutazni, míg tökéletesen el nem múlt.

B) Szabályok a gyógyviz italándl:

A fürdői gyógyidő alatt következő szabályokat kell a gyógyviz belső használatára nézve követni:

1) Legjobb a gyógyviz italát reggel korán, ha lehet már 5—6 órakor éhombra megkezdeni, s mérsékelt mozgás s sétálás közben folytatni, negyed óránként egy egy poharat üritvén ki. Ezen idő alatt kerülni kell mindent, mi a testet megerőltetné, vagy a kedélyeket felingerelné. Mellbetegek még a heves beszélgetéstől is óvják magukat.

2) A gyógyvizet nem szabad igen hirtelen, sem nagy adagban inni. Legjobb minden italnál hevenyen meritni, s mit meg nem bir az ember inni, előnteni. Különösen ajánlandó ezen szabály ideges egyéneknél, a kik egyszersmind elég, ha csak félóránként üritnek egy poharat.

3) Olly betegek, kiknek a korán reggeli séta nem jót tesz, vagy kik reggel izzadásra hajlandók, kivált ha kellemetlen időjárat van, jól teszik, ha az első poharakat még az ágyban feküve iszszák meg. Ugyanezt a szabályt lehet a keserűvizek italánál is követni.

4) A gyógyviz itala s az azzal járó séta után legalább egy óráig pihenjen a beteg, ágyon vagy pamlagon, vizirányosan feküve, s csak azután reggelizzen. Ez idő alatt mindennemű foglalkozást, még az olvasást is kerülni kell, s csak később lehet a fürdés vagy egyéb dolog után látni.

5) Gyenge idegzetűeknek vagy emésztőrendszerűeknek, vagy pedig hideg borus időjárat alkalmával, meg lehet kivételkép egy órával az ital előtt valamely könnyű reggelit, például kávé, chokoladét engedni. A kiknek gyomra a hideg gyógyvizet nem szenved, vagy kik télen a fürdőtől távol kívánnak azzal élni, vegyíteni lehet azt tejjel vagy pedig föl lehet melegíteni, a poharat vagy korsót forró vízzel töltött edénybe helyhezttetvén; azonban nem minden gyógyviz alkalmas erre, miután né-

mellyik nagyon szállékony részekkel bir, mellyek a meleg által ellebbenek.

6) A naponként ital gyanánt fölhasználandó gyógyviz mennyiségét részint a gyógyviz működése, részint az orvos célja után lehet meghatározni. Átalában 2—4 pohárral kezdi meg az ember az italt, s felviszi 8—12 pohárra naponként, míg néhány székletétel következik, vagy gyomornehézség, fő- vagy mellbántalmak állnak elő. Ha egy bizonyos adagra bíráló kiüritések történnek székletétel, vizellet-kiürités, vagy bőrkigőzölgés s kütegek által, s a beteg magát jól érzi, akkor azon adag mellett kell maradni. Ha pedig egy nagy gyógymódnál az életművezet telítése tetőpontját elérte az ember, akkor szállani kell az ital adagjaival azon mennyiségig, mellyel a gyógymódot elkezdette. Minden esetre ügyelni kell a beteg egyéniségére, s idegeseknél óvakodni kell valamelly igen erős vagy igen gyengítő gyógyviz rohamos behatásától.

7) A gyógyviz iránti természetes undor szintén tekintetbe veendő a gyógyviz italánál. Ha a beteg némelly napokon nem érzi magát hajlandónak az italtra, nem kell erőltetni, más nap inkább valamivel többet ihatik. Hüves, kellemetlen napokon szintén jobb kevesebbet, meleg szép napokon ellenben valamivel többet inni. A délutáni vagy esteli másodszori ital csak kivételkép megengedhető.

8) A gyógyforrásoktól távol helyre szállított gyógyvizek italánál ügyelni kell, hogy azok, kivált a szállékony alkatrészekben dúsak, a küllégi behatásoktól megóvattassanak. Erre nézve mindig kisebb korsókat kell választani, s belőlök csak az első egynehány poharat inni, ha pedig nagyobb korsókból iszik az ember, akkor azokat minden ital után jól be kell dugni, s felfordítva hüves helyt tartani,

C) Szabályok a gyógyvizek fürdő-alakbani használatánál.

1) A fürdésre való legalakalmasbb idő két órával a gyógyviz itala s az azzal járó séta után, azonban ha az idő rövid, délután 5—6—7 óra tájban is lehet fürdeni, csak arra kell ügyelni, hogy az ebéd után legalább 3 órával, de ne is nagyon későre történjék. Az italelőtti korán reggeli fürdés nem helyeselhető, mert az italnál szabad levegő alatti mozgás lévén szükséges, fölhevült testtel könnyen meghűtheti az ember magát, kivált ha hűves időjárat is van, vagy a fürdőbeli alkalmatosságok roszak.

2) Vannak oly esetek, hol merőben tilalmas, vagy legalább feltételesen megengedhető a fürdők használata. Illyenek a gyomortisztátalanság, nevezetesebb életművek, például fő, tüdők gyengesége, gutaütésre, vérköpésre való hajlam, életműves betegségek, bővérűség, fürdők iránti ellenszenv, terhesség s szoptatás ideje.

3) A használandó fürdők hőmérséklete $\pm 25-29^{\circ}$ R. szokott rendszeren lenni. Az ideg- s edényrendszer szerfeletti izgatottságánál jobb $\pm 27^{\circ}$ R. alóli fürdőket használni, ellenben a hol izgatni kell, ott $\pm 27^{\circ} \pm 28^{\circ}$, sőt nagy érzéketlenség esetében $\pm 28^{\circ}$ R. felül is lehet a hőmérsékletet nevelni. Ha az ember igen meleg fürdőkkel kezdte meg a gyógy-módot, jó lesz mindenik fürdönél a hőmérséklettel szállani.

4) A fürdőben mulatás idejét a fürdő hőmérséklete, a beteg egyénisége, s az orvos célja határozza meg. Eleinte egy fertály óra a határidő, azután egy fél s végre egy óra, a gyógy mód vége felé megint egy fertály órára szállván le. Igen makacs

kóresetekben megtörténik, hogy tovább is kell a betegnek a fürdőben mulatni, azonban igen hideg és igen meleg fürdőkben általában rövidebb ideig szokás mulatni. Ha a beteg egy bizonyos hőmérsékletet jól szenved, annál kell maradni, de itt is az egyéniség határoz, mert vérmes egyéneknek nem tanácsos az igen meleg fürdőbeni s hosszszasabb mulatás, midőn ellenben nyálkás vérmérsékmenyűek, kivált a kövérek, igen jól tűrik azt.

5) A főnek mosása helybeli gyengeségnél igen hasznos, de minden mosás után jól meg kell szárítani. Mellbetegek jobb ha eleinte félfürdőket használnak, s ugy mennek egész fürdőkre át.

6) A fürdők számát nem lehet általában meghatározni; naponként egyszernél többször fürdeni csak kivételkép engedhető meg. A fürdők összes száma 12 lehet a legkevesebb, s 30 a legtöbb. Ideges egyének jól teszik, ha nem mindennap fürödnek. Ha a beteg a gyógy mód tetőpontját elérte, jó lesz, valamint az ital mennyiségével alább szállani, úgy a fürdőket is ritkábban használni.

7) A fürdők ereje nevelésére szolgáló mesterseges vegyitékeket csak orvos tanácsára lehet megengedni, azonban illatos füvek, korpva vagy malcz főzeteinek s tejnek vegyitéke gyenge betegeknel igen jót tesz.

8) Fürdés után jól felöltözzék a beteg, hogy meg ne hűtse magát, s ha a fürdőben elgyengült, igyék egy findza chokoladét, vagy egy pohárka jó bort.

9) A fürdőbeni mozgás, s a testnek dörzsölése általában jót tesz, kivált olly fürdőknél, mellyek kevés szállékony részekkel birnak, ellenben a szállékony alkatrészekkel dúsakban jobb eleinte csendesen maradni, nehogy a szeszés részek elleb-

benjenek, s csak később fogni a test kivált a szenvedő részek dörzsöléséhez.

10) Fürdő után valamely nyugágyoni pihenés szükséges, míg a jótékony izzadás elmúlik; fürdés napján óvakodni kell minden hűtéstől, különösen az esti levegőtől.

MÁSODIK RÉSZ

MAGYAR-, ERDÉLY-, HORVÁT-, TÓT-ORSZÁGOK, A
SZERBVAJDASÁG S TEMESI-BÁNSÁG, NEMKÜLÖNBEN A
HATÁRÓRVIDÉKEK

ÁSVÁNYVIZEI

S

FÜRDŐ-INTÉZETEINEK

RÉSZLETES LEIRÁSA.

Azon országok, mellyeknek gyógyvizei s fürdő-intézeteiről itt szó leend, nem csak testvéri egybeköttetésben állanak egymással mint a hatalmas osztrák-állam kiegészítő részei, hanem miként *Osann* megjegyzi, egy már a természet által alkotta egész is képeznek, miután részint a kárpátok hegyláncza, melly Morva-, Gács-, Bukovina-, Moldva- és Oláh-országok közt húz határt, részint az alpesek egy ága által, melly Horvát- és Tót-országon vonúl keresztül, környeztetnek.

Fekvésük Ferró szigettől számítva az északi szélesség 44° és 50° , a keleti hosszúság 32° és 44° közt esik, s azon tér, mellyet elfoglalnak, az azt környező hegyek által, egy széles és mély mederré alakittatik,

A magyar Kárpátok főbb csoportozatai *Mátra*, *Tátra* és *Fátra* név alatt ismeretesek, főbb csúcsaik 7-8000 lábnyira emelkednek fel, s mint Szepesben a lomniczi csúcs, még azonfelül is. Erdélyben az *Ünőkö*, *Szurul* és *Retyezát* érdemelnek említést, mellyek szintén 6-7000 láb magasak.

A fentebbi módon képezett meder mélysége mérlegéül a Dunát lehet venni, mellyben ezen országok minden kisebb nagyobb folyói egyesülnek, s melly Pozsonnál 310, Pestnél pedig 215 láb magas a tenger színe felett.

Alig van egész Európában ország, melly az itt szóban levők termékenységevel párvonalba tétethetnék. Mialatt az anyatermészet olly gazdálkodó, olly fukar volt sok országokra nézve, itt pazarul szórta ki kincseit, nem csak az állatok, hanem a növények s ásványok országából is. Egyesülve látشانak itt a zordon Syberia s a szelid Olaszhon éghajlatai, s a hórózsa épen olly jól tenyészik, mint a török megye és füge. Az állatországból izmos virgócz lovai világszerte hiresek. Az ásványországból szinte dúsan termenek itt mindennemű nemes és nemtelen érczek. Az itteni nemes érczeknek nagy hasonlatosságuk van a déli-amerikaiakkal, s Beudant szerint egyedül Magyarország félannyi aranyat termesz, mint a többi Europa összesen, ezüstöt pedig harmadrész annyit. Erdély szintén gazdag nemes és nemtelen érczekben, nagyobb folyóinak nagy része aranyat hord, s igen sok konyhasót, timsót s széksót találni.

A heglánczatokat alkotó főbb könemek: gránit karpáti homokkövel, ősmész, átmeneti mész, részenkint s nagymennyiségben előjövő őstrappzöldkő-porphyr, porphyr, trachyt s bazalt.

Ezekből, különösen a trachyt és porphyr köne-mekből s a különböző érczekből lehet ezen országok ásványvizekbeni nagy gazdagságát kimagyarázni, mellyeknek száma több írók szerint az 1000-et is meghaladta, s ezenkívül most is naponként többek fedeztetnek fel, a mi pedig jóságukat illeti, többen versenyezhetnek a külföldiekkel, sőt azokat felül is

mulják. Az egyes források magasab vagy alacsonyabb fekvése attól függ, hogy milly közel buznognak fel a Dunához, vagy milly távol onnan a hegyek közt.

Jóllehet ezen ásványvizek vegybontása körül többen fáradoztak, még sincsenek igen sokan vegybontva. Oka ennek alkalmasint az lehet, hogy miután a szóbani országok olly gazdagok ásványvizek dolgában, az emberek nem ügyekeztek azokat anyira ismerni, mint más országokban, hol minden egyes forrás nagy kincs gyanánt tekintetik s használtatik fel.

Az eddigi vegybontás szerint vannak itt mind hideg mind meleg források, azonban 4° R. aluli, valamint 51° R. felüli használatban egy sincs. Van ugyan jeles vegykémünk Molnár János állítása szerint Budán a császárfürdő közelében egy forrás 60° R. felül, de fájdalom a közbirtokosok részvétlensége miatt ehhez jutni nem lehet.

A fürdőintézeteket illetőleg vannak ugyan elég hiányok még, de vannak másfelől olly intézeteink is, mellyek czélszerű s kényelmes rendezettel birnak. Ezek évenként számos nem csak bel- hanem külföldi vendégek által is látogattatnak, mi magában is elég bizonyosság arra, hogy ezen ásványvizeknek sok külföldiek felett előnyük van. A szétküldés több ásványvizeknél igen nagy keletü.

1) Magyarország ásványvizei.

Magyarország, mellynek területe a szerbvajdasághoz csatolt 4 megyéken kívül 3233 $\frac{1}{4}$ □ m.föld. lakosainak száma pedig 8,014,485, határos északról Szilézia, Gácsország s Bukovinával, keletről Bukovinával, Erdélylyel s a Szerbvajdasággal, délről a

Szerbvajdasággal, Határőrvidékkel s Horvátországgal, nyugotról, Steier-, Osztrák-, Morvahonnal és Sziléziával. Áll a legújabb felosztás szerint 5 helytartósági osztályból, u. m. a *pesti, soproni, pozsonyi, kassai* és *nagyváradi* helytartósági osztályokból. Az országos kormány székhelye **Buda**. Ásványvizek mind az 5 osztályban dúsan találtnak.

A) A pesti helytartósági-osztály ásványvizei:

A *pesti helytartósági osztály* 9 megyéből áll, u. m. innen a Dunán *Pest-Pilis, Pest-Solt* és *Esztergom* megyéből, túl a Dunán *Székesfehér* megyéből, innen a Tiszán *Borsod, Heves* és *Szolnok* megyéből, túl a Tiszán *Csongrád* megyéből, végre a *Jász-Kún* kerületi kapitányságból. Területe $620\frac{1}{2}$ □ m.föld, 1,653,034 lakossal. Az osztályos kormány székhelye **Pest**. Ásványvizek vannak: *Pest-Pilis, Pest-Solt, Esztergom, Borsod, Heves* és *Szolnok* megyékben.

1) *Pest-Pilis* és *Pest-Solt* megyék ásványvizei:

A hajdan egyesült *Pest-Pilis* és *Pest-Solt* megyék, *Nógrád, Hont, Heves, Solnok, Csongrád, Bács, Esztergom, Székesfehér, Tolna* megyék s a *Jász-Kún* kerületi kapitányság közt fekszenek. *Pest-Pilis* megye területe 94 □ m.föld, 342,990 lakossal; *Pest-Solt* pedig 95 □ m.föld 215,057 lakossal. Északra s észak-nyugotra ezen megyék inkább hegyesek, egyébütt inkább több a lapály. Főbb folyóik: a *Duna*, melly több szigeteket képez, *Tisza* s a *Zagyva*, levegőjük a hegyek közt egészségesebb mint a lapályos helyeken. Földjük nem mindenütt egyaránt termé-

keny, borai közt híres a budai vörös bor, s a kőbányai. Az ásványok országából kőszentet s meszet találni. A gyógyvizekkel bíró helységek következők:

B u d a.

Sz. kir. Buda városa Ferro szigetétől számítva az északi szélesség $47^{\circ} 29' 44''$ s a keleti hosszúság $36^{\circ} 42' 15''$ alatt fekszik, 433 lábnyira a földközi tenger színe felett, Magyarországnak szinte közepén, a Duna jobb partján, Pestnek, mellyel egy nagy-szerű s világszerte híres lánczhyd által áll kapcsolatban, átellenében, Pozsontól 29, Bécestől pedig 36 m.föld távolságra.

A városnak igen kellemes fekvése van; háttérben mindenütt regényes, csak néhol kopár, többnyire erdővel benőtt s szőlőkkel beültetett közép-nagyságú hegyek környezik, mellyek északról dél felé vonódnak, délről a tekintélyes szt. Gellérthegy kopár szikláival, melly annyira előnyomul, hogy a Dunától csak egy keskeny szekérút választja el, északról a részint házaktól lepott, részint szőlőkkel beültetett Józsefhegy, melly hasonlólág a Dunára vonul le, vet a városnak határt, keletre az óriás folyam hullámai zúgnak mellette el, középott pedig a történeti tekintetben annyira nevezetes Budavára emelkedik fel, s méltóságos tekintetot ad a bájló tájfestvénynek.

Hogy az itteni hévvizek már a romaiak idejében ismeretesek voltak, s azok által használtattak is, bizonyítják az akkori időből fenmaradt emlékek, s ÓBudának a romaiak által „Aquincum vagy Acincum“ névvel elnevezése, melly annyit tesz, mint aquae quinque (öt forrás). A népvándorlási idők-

ben Budának s fürdőinek is egy sorsuk volt a körül vidékekével, elpusztítottak t. i. a vad népek által, s feledékenységbe merültek úgy annyira, hogy csak a 13-ik században történik róluk újból említés II-ik András király oklevelében. A 15-ik században esztergomi érsek Oláh Miklós már gyógyszerkénti használatukról is említést tesz. 1540-ben a törökök birtokába jutván Buda, miután pasák lakhelyévé lett, többnyire ezek építették fel a még most is nagy részben ugyanazon alakban fenálló fürdőket. Buda visszafoglalása után végre 1686-ban részint az álladalom, részint magánosak birtokaivá váltak, miként ez az egyes fürdők leírásából ki fog tetszeni.

A budai ásványviz számos forrása részint a Józsefhegy aljában buzognak fel, s a romaiak idejéből „aquae calidae superiores“ (felhévvizek), részint a szt. Gellért hegy alatt s „aquae calidae inferiores“ (alhévvizek) neveztetnek. A felső források 2 fürdőintézetet látnak el vizzel, a *Császárfürdőt* t. i. s a *Királyfürdőt*; az alsó források ellenben 3. t. i. a *Sáros-, Rudas* és *Ráczfürdőt*. Legrégibbnek látszik ezen 5 fürdők közül a *Császár* s *Ráczfürdő*, legújabbnak a *Királyfürdő* lenni.

A Császárfürdő.

A *Császárfürdő* Budavárától északra fekszik a Józsefhegy aljában, hol jelenben egy meleg halastó van, hajdan pedig a szt. háromság nevet viselő helység egyháza állott. Ezen fürdőt, melyet a romaiak „aquae calidae superiores“ névvel neveztek, Istváni szerint Hussein pasa építette, 30 gabona- s löpor-malmokkal együtt, kőfallal kerítettván az egészet körül. Weirher szerint Mahomed pasa műve, ki a török barátok számára egy külön kolostort is épít-

tetett. Mások ellenben azt tartják, hogy a 30 malmot Mustafa pasa építette s ugyan ő erősítette volna meg a fürdőt is, miután egy, a török időkből hátramaradt föliraton, melly nem régiben vakoltatott a törökfürdő fölébe be, a Mustafa név olvasható. A császárfürdői nevezet újabb időkből való, miután tudva van, hogy a még jelenben is fenálló császármalmok Ó-Budához tartozó koronajószágok, mellyek már Corvinus Mátyás birtokában voltak. Budának 1686-bani bevétele alkalmával a fürdő körüli épületek sokat szenvedtek, különösen a Veli-Bég pompás fürdőjének alig látszanak már ma nyomai is. A török építményekből jelenben a később ugynevezett Császármalom, a közfürdő s a két törökfürdő áll még fen. Buda utolsó bevétele után Ecker János bérelte ki először ezen fürdőt évi 333 ft 20 xr.ért, s 1702-ben meg is vette, 1802-ben pedig a Marczibány család vette meg 72,000 vfton. hogy megajándékozhasssa vele az irgalmas barátok szerzetét, mellynek jelenben is birtokában van, s több mint 20,000 pengő forint évi jövedelmet hajt.

A Császárfürdőt 7 meleg forrás látja el vízzel, mellyek részint a fürdőépület belsejében, részint az épülethez közel buzognak fel, s hőmérsékletükre nézve nem sokat különböznek egymástól. Nem messze a Császárfürdőtől fakad még két forrás, mellyek közül egyik csupán a fehérruhák tisztítására szolgál, a másik pedig a Lukácsfürdőt látja el. Buzognak ezenkívül még több meleg források is, részint a Duna fenekén, részint annak partján fel, valamint több hivesebb ásványforrások is a fürdőépületen belül s kívül, mellyeknek vize egy közmederbe gyűjtetik, s a kádasfürdők mérséklésére használtatik.

A fürdőépületnek, melly egyfelől a bécsi országra, másfelől a Dunára nyílik, két udvara van.

A nagyobbikban van az ivóforrás, földszint 26 tükörfürdő vagy közfürdő, veres márványmedrekkel, 3 törökfürdő s az első emeletben 13 fürdőszoba kettős kádakkal, mellyek közt egynehány porcellánkádak is találtatnak. A fürdőszobák öltözőszobákkal vannak ellátva, s a legnagyobb csinnal, kivált a porcellánkásak butorozva. A kis udvarban van a közfürdő még ugy a mint a törökök idejében állt, 6 tükörfürdő s 4 fürdőszoba, kettős kádakkal.

A nagy gyógyudvarbeli fürdők ára 1 személyre 14 kr. 2 szre. 24 kr. 3 szre. 36 kr. p.p. Egy friss ásványvizzel töltött kád ára 1 szre. 1ft. 2 szre. 1 ft. 14 kr. 3 szre. 2 ft. 24 kr. p. p. Egy kádfürdő 20 kr. p.p. A kis gyógyudvarbeli közfürdők ára 1 szre 8 kr. 2 szre. 14 kr. 3 szre. 20 kr. p.p. Egy kádfürdő 10 kr. p.p. A törökfürdők ára 1 szre. 14 kr. a közönségesé 1 szre 2 kr. 2 szre 3 kr. p.p. Gyermekék 12 éven alól felét fizetik,

A fürdőépületben vannak lakszobák is, mellyeknek napibére junius, julius s augusztusban 24 kr. p.p. aprilis s octoberben ezen összeg fele, május s septemberben pedig két harmada.

A fürdőépület szép fekvése, a sétánynya átalakított nagy gyógyudvar, hol mindennap zene van; az erkélyről pompás kilátás a Dunára, a Margitszigetére és Pestre, a fürdőépület szomszédságában nagy és szép kert, hol hasonlólag zene mulattatja a közönséget, a fürdő czélszerű felszerelése, az abban uralkodó tisztaság s rend, de különösen azon körülmény, hogy itt a fürdők nem Dunavizzel mint a többi budai fürdőkben, hanem hidegebb hévmérséklettel bíró ásványvizzel mérsékeltetnek, s e szerint gyógyerejükből legkevesebbet sem vesztenek, előnyt ad ennek a többiek felett. Nem lehet a fürdő jelenlegi haszonbérője Szekrényesi József

urnak a fürdő iránti buzgalmát s fáradalmaikat, méltánylással nem említeni meg; ki semmi fáradságot sőt néha saját áldozatával semmi költséget sem kimél, hogy mind az orvosok, mind a betegek igényeinek elég tétessék, a vendégek a legillendőbbben fogadtassanak, s számukra nindennemű élvezet nyújtassék.

A császárfürdő mellett van az ugynevezett *Lukácsfürdő*, melly jelenben ugyan csak vidéki nép által látogatatik, miután felszerelése nem felel meg az igényeknek, azonban a császárfürdőéhez hasonló gyógyerejű s bőv forrasu vizéért több méltánylatot s felszerelésében több áldozatot érdemelne, mit rövid időn remélleni is lehet.

A Pestteli közlekedés ezen fürdőknél gőzhajók s társaskocsik által tartatik fen.

A Királyfürdő.

A Királyfürdő, melly hibásan neveztetik így, a Császárfürdő s a katonai kórház közt fekszik. Jelenben a König család birtokában van, s onnan kapta a német „Königsbad“ nevét, mint hajdan Springer nevű tulajdonosától a Springbadét. Stöcker Lőrincz szerint Hassán pasa által építettett.

Az ezen fürdőt ellátó források mint egy 1100 ölnyi távolságra buzognak fel a fürdőépülettől a Józsefhegy aljában, s vizök egy igen régi mederbe gyűjtetik,

A fürdőépületnek 3 udvara van; az elsőben van a közöns. fürdős 4 tükörfürdő, mellyek előszobákkal ellátvák. A másodikban van 6 köfürdő, 4 törökfürdő, mellyek közül kettő előszobákkal ellátva, s pompásan felszerelve Nádor és Ferdinándfürdő nevet visel, továbbá 13 kádafürdő, 8 fa, 5 rézkádakkal. Ivóforrás ezen

fürdőben is van. A 3-ik udvarban van 13 vendég-szoba, egy kocsiszin s istálló 40 lóra.

Az első udvarbeli egy kőfürdő ára 1—3 személyre 10 kr., a Nádor- s Ferdinandfürdőé 1—3 szre 14 kr. p.p., egy kádasfürdőé 1—3 szre 10 kr. p.p. Télen a fűtés ára 6 kr. p.p. Egy butorozott szoba napibére 24 kr. p.p.

A Pestteli közlekedés esolnakok által tartatik fenn.

A Sárosfürdő.

A Sárosfürdő a Ráczváros végén fekszik, tövében a meredek szt. Gellért hegynek s ép azon helyen, a hol egykor Erzsébetfalva állt. A Dunától alig van egynehány lépés távolságra, s ugyan annak kell lennie, mellyről több irók, mint a Constantin kapujánál létezőről emlékeznek.

A templomalakú közönséges fürdő még most is úgy áll, miként azt a törökök 1556b. építették. Buda visszafoglalása után Leopold császár ezen hajdan szüzek fürdőjének nevezett fürdőt házi orvosának, vartenbergi dr. Illmer Ferd. Frigyesnek ajándékozta, kinek fia Károly 1718-ban Budavárosának adta el, ez pedig 1809-ben Sagis családnak, jelenben Kaischor Szilárd birtokában van. Sárosfürdő nevezetét alkalmasint azon iszaptól kellett hogy kapja, melly a nagy gyűjtőmederbe rakodik le, s fürdő gyanánt használtatik.

A főforrás egy szikla alól szünteleni forrás közben buzog fel, s 24 óra alatt 950 veder vizet ad, melly egy hosszú négyszeg kőfalmederbe fogatik fel.

A fürdőépületben van egy 200 személyt befogadó közönséges fürdő, mellynek templom alakja

még a törökök idejéből való; három kisebb kőfürdő 2—3 személyre s 8 kádasfürdő. A kádasfürdők hőmérséklete dunavíz által mérsékeltetik. Vannak a fürdőépületben ezenkívül vendégszobák is.

Egy különfürdő ára előszoba nélkül 1—2 személytől 10 kr., előszobával 12 kr., a márványfürdők ára előszobával 1—2 személytől 15—24 kr., a kádasfürdőké 12 kr. Télen a fűtés 15 kr. p.p. A lakosztobák napibére előszobával s egy ágygyal 36 kr., két ágygyal 48 kr. p.p.

A Pestteli közlekedés csolnakok által tartatik fen.

A Rudasfürdő.

A *Rudasfürdő* csak igen csekély távolságra fekszik a sáros fürdőtől, a szt. Gellérthegy alja s a Duna közt.

Azt tartják, hogy ezen fürdőt már a romaiak használták. A török uradalom alatt Mustafa pasa 1556-ban egészen újból kijavíttatta. A török kiűzése után Leopold császár Buda városának ajándékozta, mellynek jelenben is birtokában van, s haszonbér után évenként 16,000 pforintot jövedelmez.

Az ezen fürdőt ellátó források 5 eren buzognak a szt. Gellérthegy meredek sziklaiból fel, s vizök, melly 24 óra alatt 1800—1900 vederre megy, egy a fürdőépületben létező nagy négyszeg mederbe gyűjtetik. Azon csatornánál, melly a vizet ezen fürdőbe vezet, nagy tömeg mésztufa képződött.

Az egyemeletű fürdőépületnek két udvara van, különkijárással. A nagyobbik udvar négyszegű faragott kövekkel van kirakva; vannak benne a háttérben létező ivóforráson kívül több kádas fürdőszobák, az emeleten több lakszobák, kávéház s billiárd. Nyáron

ezen tág és csinos alkalmatosságot virágok ékesítik, s zene teszi a fürdővendégekre nézve kellemetessé. Kellemesb időben a földszinti s elsőemeleti 'fedett folyosók elégséges szabad tért engednek a sétálásra. A kisebbik udvarban van a közönséges fürdő s több kőfürdők. Az egész intézetben 30 kádasfürdő, 3 izzasztófürdő, 4 előszoba nélküli s József, Mária, Király, Ferencz és Terézfürdő név alatt 5 előszobás kőfürdő van öszszesen.

A nagyudvarbeli kőfürdők ára 1—3 személytől 24 kr., a tükörfürdő 1 személytől 10 kr., a kisudvarbeli kőfürdőké 1—3 sz.-tól 5—10—12 kr., a közönséges fürdőé 1 kr., a kádasfürdők ára 12—18—20 kr., télen a fűtés 6 kr. p.p. A lakszobák napibére 24—36 kr. p.p.

A Pestteli közlekedés esolnakok által tartatik fen.

A Ráczfürdő.

A *Ráczfürdő* a sz. Gellért hegy északi tövében fekszik.

Mátyás király idejében ezen fürdőt Királyfürdőnek nevezték, s királyi család használatára volt pompásan felszerelve. A törökök hasonlólag jó karban tartották; Buda visszavétele után pedig Leopold császár egy Bergazy János Károly nevű babyloniainak ajándékozta, kitől 1774-ben eladás után Zagler családra szállt, melly jelenleg is birja.

A fürdőt ellátó főforrás a szt. Gellérthegy mélyében buzog fel, nem olly dús mint a sárosfürdőé, s vize egy nagy négyszegű mederbe gyűlik öszsze, melly a vízvezető csatornáknban itt is mésztufa-lerakodást képez.

A fürdőépületben 5 előszoba-nélküli, 2 előszobás kőfürdő, egy közönséges fürdő s több kádfürdők vannak.

A kő- s kádasfürdők ára 1 személytől 12 kr., a közönséges fürdőé 1 kr. p.p., köppölyözésért 12—24 krt. kell pengőben fizetni.

A Pestteli közlekedés gőzhajó által tartatik fen.

A mi a budai hévvezeték természettani sajátosságait illeti, e tekintetben az 5 fürdő nem sokat különbözik egymástól. Az ivóforrások vize pohárba merítve tiszta, átlátszó, szintelen, nem kellemetlen langyosvizű. A császárfürdő ivóforrásának hőmérséklete $+48^{\circ}$ R, az ugyanottani mosókúté $+51^{\circ}$ R. a királyfürdőé $+48^{\circ}$ R. a sárosfürdőé $+38-39^{\circ}$ R. a rudasfürdőé $+35-37^{\circ}$ R. a ráczfürdőé $+37-38^{\circ}$ R.

Ezen vizeket Stocker ideje óta többen vegy-bontották. Österreicher szerint következő alkatrészek találtak egy polgári fontban :

a császár-, király-, sáros-, rudas- s ráczfürdő vizében.						
Kénsavas szikéleg	1,10	2,18	2,30	2,42	2,31	szemer.
„ mészéleg	0,72	0,28	2,15	2,15	1,95	„
„ keseréleg					1,61	„
Szikkhalvag	1,54	0,83	2,15	1,13	1,83	„
Keserhalvag	0,17	0,21	1,05	0,94	0,04	„
Szénsavas keseréleg	0,89	0,55	0,25	1,49	2,68	„
„ mészéles	2,06	1,34	2,68	1,47	0,81	„
Timföld	0,03	—	0,02	—	—	„
Kovaföld	0,32	0,27	0,27	0,19	0,36	„
Vonatanyag	0,02	0,01	0,07	nyomai	0,02	„
Vas „		nyomai			nyomai	—
Összesen	6,382	5,67	10,96	9,81	11,13	szemer.
Szénsavszesz	11,30	9,15	8,67	10,23	7,77	kőb hüv.
Könkénegszesz nyomai	nyomai	nyomai	nyomai	nyomai	nyomai	„
Élenyszesz	0,75	0,86	0,79	0,66	0,59	„

A császár fürdő ivóforrását s kútját 1839-ben Prof. Dr. Sig-
mund újból vegybontotta s talált egy polgári fontban:

	az ivó forrásban		— a mosókutban	
Kénsavas szikélegből	2,95	—	2,07	szemert
Szikkalvagból	0,82	—	0,53	„
Szénsavas szikélegből	2,02	—	1,80	„
„ keserélegből	0,46	—	0,42	„
„ mészélegből	3,12	—	3,21	„
Kovasavból	0,69	—	0,72	„
Tímélegből	0,18	—	0,17	„
Veszteség	0,27	—	0,19	„
Összesen	10,51	—	9,11	szemert
Szénsavszeszből	5,72	—	3,13	k. hüvelyket
Könkéngszeszből	nyomait	—	nyomait	
Légényszeszből	nyomait	—	nyomait	

Ezen vegybontás szerint a budai hévvizeket Glaubersós tartalmú égvényes vizeknek lehet tekinteni.

A mi működésöket illeti, sorvasztó betegségek s bőrkütegek ellen már Mátyás király idejében használtattak. A törökök idejében hasonlólag európai hirük volt. Hatásuk nagy hévmérsékletök, szénsavszesz, szénsavas s más felolvasztó savakbeli nagy tartalmuk által feltételeztetik, ezek következtében használnak.

1) Bőrkütegek ellen, például rüh, sömör, fejszar s más valamely küteg hirteleni begyógyítása vagy visszaverődése következtébeni bajok ellen.

2) A légútak s tüdök idült huzamos bántalmái, kezdődő gümőkór ellen.

3) A nemzörészek takárai ellen.

4) A gyomor- s belek nyálkásodásai ellen.

5) Idült csúzos köszvénybántalmak, köszvényes lerakodások, csomók, összehúzódások, izmeredségek ellen.

6) Az altesti zsigerek, például máj, lép, dugulásai, keményedései, verőczerendszerbeli pangások,

s ebből eredő aranyeres, rász- és búkóros bántalmak ellen.

7) A görvény- s ángolkór ellen.

8) Hószámi rendetlenségek, fehérfolyás s sápkór ellen.

9) A hudéletművek bántalmái, hudrekedés, fővény- s köbetegség ellen.

10) Makacs váltólázak ellen.

Ellenjavaltatnak ingerlékeny, bővérü, vértolulásokra, gyuladásra, vérzésekre hajlandó egyéneknél, a belső nemesebb életművek elfajulása s genyedése miatt szenvedőknél.

Alkalmazásuk mind belsőleg ital gyanánt, mind pedig külsőleg víz s párafürdők alakjában történik.

Ki ezen fürdőkbe utazik, talál nem csak a fürdőépületekben, hanem a közel szállodákban, valamint a polgárok házaiban is elégséges, minden igényeknek megfelelő, tiszta, kényelmes, ha kívántatik pompás s nem is drága szállásokat.

Az élelmezés különféle vendéglőkben étlap vagy előfizetés szerint, kinek kinek a mint tetszik; azonban magánházaknál saját háztartást is vihet az ember. A drágaság az idők viszonyaihoz képest mérsékelt.

Időtöltés dolgában nincs az embernek fogyatkozása. A két város nevezetességeinek megtekintése már magában annyira elfoglalja az idegent, hogy arra az egész fürdőidőszak is alig elégséges. Ezenkívül megemlítendő még Budán a következő mulatóhelyek, u. m. a császárfürdővel szemközt, a Duna közepén fekvő szép s történetileg nevezetes Margit sziget; a vár nyugoti bástyáin létező s a budai hegyekre legszebb kilátással kínálkozó sétány, hol kétszer egy héten katonai zene hallható; a vár keleti oldalán a legszebb sétányokkal körülvett El-

lypse, hol szintén igen gyakran zeng a legvarázslóbb zene, s elragadó a kilátás a Dunára, a lánczhidra, Pestre a várbeli színház, a Krisztina városban a város majorja, a Horváth-kert s ugyanott a nyári színház, a budai casino, táncztermek, a Laszlovszkyféle major, a svábhegy s a zugliget, a budai hegyekben a kamarai erdő, Mária remetésege, hová bucsújárások történnek; a Lipótmező, szt. Gellért-hegy s több mások.

Fürdeni ugyan Budán télen nyáron lehet, azonban a fürdői időszak rendesen aprilisben kezdődik, s tart egész october végeig.

Hogy a budai fürdőkben még eddig rendes fürdőorvos nem létezik, talán a két városban lakó orvosok nagy számának lehet tulajdonítani, úgy hogy e részben a fürdővendég meg nem szűkül, mind e mellett dr. Herz Vilmos, a fürdői időszak alatt minden évben a császárfürdőben tartja lakását, kinek vezetése alatt ott delej-villanyos (electromagnetisch) fürdők is készülnek.

P e s t.

Sz. kir. Pest városa a Duna bal partján fekszik, átellenében Budának, mellyel a már említett láncz-hid kapcsolja össze.

Vannak itt több rendbeli fürdők, u. m. *egyszerű vízfürdők*, mellyek a test tisztántartására, de néha orvosi rendeletre is használatnak, továbbá *ásványfürdők* s végre *gőzfürdők*.

Az egyszerű vízfürdők közé tartoznak:

1) Az *uszodák* s *dunai hidegfürdők*; czélszerű elrendezésük s csinos felszerelésük ugyan minden

igényeknek megfelel, de részletes leírásuk nem tartozik e munka feladatához.

2) *A Dianafürdő.* Ez a Feldunasoron egy kétemeletes házban létezik, szemben a kereskedelmi épülettel. Felszerelése a legpompásabbak közé tartozik, említést azonban csak annyiban érdemel, hogy benne két nagy, a legujabb modorban készült, s két orvos vezetése alatt álló berz-villany (galvano-electrisch) készüllet van felállítva, mellyekből a villanyos anyag minden fürdőszobákon átvezettetik, s igen számos betegségekben a legjobb sikerrel alkalmaztatik.

3) *Több meleg kádásfürdők,* mellyek csupán a test tisztántartására használtatnak, felszerelésük azonban elég czélszerű.

Az ásványfürdőkhez tartozik:

1) *A „Rombach“féle vasfürdő.* Ezen fürdő a városligetben van, s 1806-ban jött létre. Elrendezése czélszerű, vannak benne a fürdőszobákon kívül lakosztobák, fogadó s egy szép kert is. Jelen haszonbérelője Szekrényesi József úr mindent elkövet, a fürdő minél jobb karba helyezettetésére, s a vendégek igényei kielégítésére.

Az ezen fürdőbeni ásványviz hevenyen meritve tiszta, kevésbé sárgás, gyenge összehuzó izü, a küllég befolyásának kitéve, megzavarodik, sárgás csapadékot képez, s a fehérruhákat ugyan azon színre festi meg. Hévmérséklete $+ 10^0$ R.

Tökéletesebb vegybontása hijányzik, tudunkra szénsavszeszt, vasat s szénsavszeszes mészéleget tartalmaz.

A fürdők ára 10—20 kr. p.p.

A fürdőidőszak tart májustól octoberig.

2) *A „Gamperl“féle vasas fürdő,* melly a Terézvárosi nyárutczában van, s 1826-ban állott fel.

Elrendezése czélszerű, több fürdőszobák, 4 vendégszoba s egy csinos kis kert vannak benne.

Hévmérséklete s természettani sajátságai hasonlítanak az előbbihez, alkatrészei egy polgári fontban következők.

Kénsavas mészéleg	$\frac{39}{64}$	szemer.
„ keseréleg	2,5	„
Szénsavas vasélecs	$\frac{41}{64}$	„
„ mészéleg	1,9	„
„ keseréleg	$\frac{50}{64}$	„
„ szikéleg	0,32	„
Kovaföld	$\frac{2}{64}$	„
Timföld	$\frac{1}{128}$	„

Ezenkívül villsav s hügyéleny nyomai.

Szénsavszesz 2,928 k. hüvelyk.

A kutból kiásott föld fekete anyagot s homokrészeket tartalmaz, s fölmelegítve naphta szaga van.

A fürdők ára 20—30 kr. p.p. a szobák havibére 6—8 ft. p.p.

A fürdőidőszak tart májustól octoberig.

3) A „*Feil*“*féle vasas fürdő* a Terézvárosi királyutczában létezik, a „Zarándok“ czim alatt. Van benne 10 fürdőszoba s egy kis kert.

Tulajdonságai hasonlítanak az ellöbbeniekhez.

A fürdők ára 20 kr. p.p. s télen is lehet fürdeni.

4) A „*Kernstock*“*féle vasas fürdő*, a Terézvárosi hársfa-utczában létezik, s vannak benne a 25 káddal ellátott 15 fürdőszobákon kívül, egy korcsma s egy kert szökőkutakkal.

A fürdők ára 20—24 kr., télen fűtéssel 20—30 kr. p.p.

Megemlitendő végül:

Scheibel József gőzfürdője a Terézvárosi kis keresztutczában, mellyben férfiak és nők számára mindkő-

zönséges mind magános fürdők léteznek. A mi ezen fürdő czélszerű elrendezését s csinos kiállítását illeti, oly karban áll, hogy dúsan kielégíti nemcsak a vendégek, hanem az orvosok kívánatait is. Legujabban az első emeletben válogatottabb nők számára külön gőzfürdő állítottatott fel a legpompásabb butorzattal. Berzvilanykészületet itt is lehet orvosi rendeletre s hasonló felügyelet alatt használni.

A gőzfürdő csuzos, köszvényes, aranyeres s minden oly betegségben használ, hol a külbőr működését, a vérkeringést előmozdító, izzasztó s ezáltal a vérkóros vegyületet kitisztító gyógmódra van szükség. Főre való vértolulásoktól nem lehet tartani, miután hideg permetek mindig készen állanak, meghűtéstől sem lehet félni fürdő után, sőt ezen fürdőknek a többi melegfürdők felett azon előnye van, hogy télen is élhet az ember velök, anélkül hogy meghűtse magát, a test a fürdőből kijövetel előtt előbb langyos, azután hideg vízzel lemosatván s kihűttetvén, ezenkívül a vendég magát a mérsékelt meleg öltözőszobában is kipihenheti a fürdőbeli távozás előtt.

A fürdés ideje télen mint nyáron reggeli 6 órától délután 2 óráig tart. Legjobb ugyan éhgyomorral használni a fürdőt, azonban gyengébb idegzetűek élhetnek előtte valami gyenge reggelivel, például kávéval.

A fürdők ára következő: egy magánfürdő 2 ft., a társasfürdők 45 kr. — 1 ft. 20. kr. p.p., bele lévén a fürdőruhák is számítva. A bérlet 12 magánfürdőre 16 ft., a társas fürdőkre 7—12 ft. p.p.

Dicséretére legyen a nemes lelkű fürdőtulajdonosnak megemlítve, hogy havonként 40—50 ingyenjegyet ad a szegényebb sorsuak közti kiosztás végett, a városi igazgató főorvos kezébe, kinek fel-

ügyelete alatt állanak Pesten orvosi s orvosrendőri tekintetben minden fürdőintézetek. Ezenkívül majd mindennemű intézetek szegényebb tagjainak oszt ki a tulajdonos ur számos ingyenjegyeket, úgy hogy az évenként kiosztott ingyenjegyek száma meghaladja a 2000-et, és így Scheibel ur méltán nevezethetik Pesten azon nagylelkű adakozók egyikének, kik a közjóra, s a szenvedő emberiségnek ezereket áldoznak.

A mi már Pesten a szállásolást s ételmezést illeti, erre nézve nincs semmi fogyatkozás. Szállást találni mind szállodákban, mind magán házaknál, annyit a mennyi kell, s olyant a millyen az ember zsebéből kitelik. Aránylagosan az életmódot sem lehet felette drágának mondani, s ha a vagyonos többet is költ, élhet azért a szegény is elég jól s elég jutányosan, csak tudja a helyet, hogy hol kell mindent beszerezni, mert otthon főzelve csakugyan jutányosabban élhetni mint vendéglőkből.

Mulatságot is lehet Pesten eleget találni, ki Budára át nem akar menni, van itt a megtekintendő nevezetességeken kívül: casino, magyar- s német-színház, különféle zene s tánczvigalmak, nyári-színház, a sétát kedvellők mehetnek a Széchenyi sétátérre, a Ludoviceum kertjébe, növénykertbe, s a városligetbe, kirándulást tehetni a budai hegyekbe, a vasuton kőbányába, gőzhajón pedig Vácra, Esztergomba s Visegrádra.

N a g y - K ö r ö s .

Ezen csinos és virágzó város Pesthez 6 m.földnyire fekszik, s van két ásványos forrása, melly dr. Barra vegybhontása szerint vasat, mészföldet, szék-

sót, ként, agyag- és kovaföldet, szénsavat s kovaföldet, szénsav- és kőnkénegszeszt tartalmaz.

Megemlítettök még ezen megyékben a *biai*

s *csiki* keserforrások, a *soroksári* szikéleges források valamint több ásványforrások *Apajon, Békás-Megyeren, Csobánkán s Nemes-Izsákon.*

2) Esztergom megye ásványvizei:

Esztergom megye Bars, Komárom, Pest és Hont megyék közt fekszik. Területe $29\frac{1}{4}$ □ m.föld. 98,897 lakossal. Székhelye *Esztergom*. A Duna, melly több igen kellemes szigeteket képez, a különböző idomú kisebb s nagyobb hegyek, az egymást kellemesen felváltó szőlők, erdők s szántóföldek egyikévé varázsolják ezen megyét Magyarhon legszebbjeinek, melly egyszersmind igen sok érdekes romai régiségekkel is bir. Több folyói a Duna és a Garan, mindkettő hajókázható. Éghajlata szelid, levegője tiszta és egészséges, földje termékeny, jól művelt, borai is hiresek. Az ásványok országából természet kőszentet, különszínü márványt, meszet, keserüsót, fazekas agyagot s üveghutákba való finom fehér fővenyet. Gyógyvizek következő helyen találtak:

A l m á s.

Almás, magyar falu a bécsi országuton, a Duna jobb partján, egy negyedóránnyira Neszmélytől, Komáromtól pedig $1\frac{1}{4}$ m.föld távolságra. Fekvése kellemes, földje termékeny, borai hiresek.

Nevezetes ezen falu, a környékében találtakott többnemü romai régiségek, mint pénzek-, gyöngyök- s más egyebekről, valamint kénes ásványvizéről, melly itt több forrásokból olly nagy meny-

nyiséggel buzog fel, hogy félóra alatt egy 2 öl széles s $1\frac{1}{2}$ öl mély sánczot tölt meg, s malmot hajt.

Ezen források vize tiszta, de kellemetlen időben vagy ha sokáig áll a szabad levegőn, megzavarodik, egyébként igen pezseg, szaga s íze olyan mint a kén-májé, de hamar elszálló. Nyáron hideg, tavasszal s ősszel langyos, télen pedig melegnek tűnik fel.

Vegybontás által kikutatott alkatrészei könkénegszesz, kén- és szénsavas szikéleg, mész s keserföld. E szerint a kénes vizek sorába tartozik.

Gyógyereje hasonló a többi kénes vizekhez, használ e szerint:

- 1) Csuzos, köszvényes bántalmak ellen.
- 2) Sömör s rühnemű idült bőrkütegek ellen.
- 3) A máj- s verőczerendszer dugulásai, s ezekből származott aranyér-, rásztkór s méhkór ellen.
- 4) Hószámi rendellenességek ellen.
- 5) Takáros bántalmak, végre
- 6) Szélhűdés ellen.

Ki ezen ásványvizeket használni kívánja s fölkeresi, a falu fogadójában, ugy a falusiaknál is alkalmas szállást s elfogadást talál.

E b e d.

Ebed, magyar falu, közel a Dunához, Esztergomtól nyugotra 1 m.föld távolságra. Határa egészen róna, lakosai a Dunában nagy halászatot üznek.

A Duna s a falu közt van egy ásványos forrása, melly két eren buzog fel, s lefolyása olly bőv, hogy képes több malmokat hajtani.

Ezen forrás vize tiszta, kénmájszagu, s fanyar-izü. Hévmérséklete a légmelege $+ 5^{\circ}$ -nál $+ 19^{\circ}$ R.

Esztergom.

Sz. kir. Esztergom városa egy gyönyörű vidéken fekszik, Budától 6, a bécsi országtuttól $\frac{1}{4}$ m.földnyire, a Duna jobb partján. Nevezetes benne a pompás érseki szentegyház, s Magyarország herczeg-primása itt tartja lakását. Földje termékeny, borai hiresek.

A város határához s az érsek birtokához tartozó, s a Duna jobb partján fekvő Kis-Léva helysége-nél s a Szent-Tamás hegyen több keserű vízforrás buzog fel, mellyeknek vize, miután a pülnei, saidschützi s sedlitz-i keserűvizekhez igen hasonlít, kereskedésbe is jött. Legtömörebb vizet ad ezen források közül az, a melly a Szent-Tamás hegyen esztergomi gyógyszerész Sihulszky ur pinczejében találhatik.

Ezen forrás vize tisztás, s hosszszasabb idő mulva sem csinál ülepet, szintelen, gyengeszagú s kesersós izü. Hévmérséklete $+ 9^{\circ}$ R. aránysúlya 1,018—1,020.

Schmidt vegybontása szerint következő alkatrészeket tartalmaz egy polgári fontban.

	a Sihulszky-féle	—	a kis-lévai keservíz.
Kénsavas keserélegből	718,0	—	359,00 szemert.
„ mészélegből	2,0	—	2,00 „
Szénsavas keserélegből	23,0	—	11,50 „

Öszvesen 743,0 — 372,50 szemert.

Nem messze a Sihulszky ur pinczejétől van egy más pinczében még egy hasonló tömör forrás, valamint több pinczékben találhatnak keserforrások,

ugyannyira, hogy a Sz. Tamáshegyen talán egy pin-cze sincs, mellybe keserűviz ne buzogna fel, de viz dolgában sokkal szegényebbek, vizök föleresztet-tebb.

Ezen források működését illetőleg, a Sihulsz-ky-féle vizből 8—16 lat elég a kívánt székletétel eszközlésére, mialatt a többekből 32—40 lat kíván-tatik. A föleresztettek azonban sokkal kellemesebb italuak, s finomabb izlésű nők is undor nélkül ihat-ják. *Különösen* ajánlatnak mindazon betegségek ellen, mellyekben a pülnei, saidschützi s sedlitz-i keservizek jót tesznek, ezenkívül kesersót s szén-savas keseréleget készítenek belőlök.

A keserforrásokon kívül még más meleg ás-ványforrások is találtnak Esztergom határán. Egy ezek közül a Szt. Tamáshegy aljában buzog fel, vize tiszta, szintelen, kellemetlen kénmáj-szagu s fanyar-izű, hévmérséklete a légmelege + 15°-nál + 22° R. A másik a várhegy aljában buzog fel, az elsőhöz hasonló tulajdonokkal bir, s azzal együtt fürdő gya-nánt használtatik. Egy harmadik az előbbiekhöz hasonló közel a Dunához buzog fel, s felibe egy kőépület van építve, de kevés vizet adván, már ma nem igen használtatik.

Mogyoros.

Mogyoros, tótfalu, Táthoz $\frac{1}{2}$ órányira, földje jó, erdeje nagy, hegye jó bort terem. Határában fazekas agyagot s kőszenet találni.

Van egy ásványos forrása, mellynek vize tisz-ta, savankás, özszev húzó izű, a küllég befolyására opálszinű hártyával huzódik be, s barnás csapadékot képez.

Kitaibel szerint vasat, timsót, mész- s keserföldet tartalmaz.

Sári-Sáp.

Sári-Sáp, tót-német falu, Bajnához keletre egy órányira. Földje termékeny s bort is terem.

Van a falutól egy fertályórányira egy ásványos forrása, mellynek vize tiszta, de fanyarizü, hévmérséklete a légmelege 15^0 -nál $+ 25^0$ R.

Hajdan volt fürdőintézete is, de elpusztult, és így már ma vizét sem igen használják.

A falu határában vannak kőszénbányák is, egy illy bánya közelében két használatban lévő timsós forrás fakad, mellyeknek vize szín- s szagtalan, édes, öszzszehuzó izü, hévmérséklete a légmelege 25^0 -nál 14^0 R.

T a g y o s.

A kis-tagyosi pusztán Kölmödhöz félórányira, hol igen szép urasági lak, majorság s szöllők is vannak, buzog egy keserűforrás fel, mellynek vize hasonlít az esztergomihoz, de sokkal gyengébb.

T a t a.

Tata igen régi nevezetes magyar-tót-német mezőváros, Komáromtól délkeletfelé 2 m.földnyire, egy, majd kétórányi kerületűtó mellett. Két részből áll, tulajdonképeni Tatából t. i., s az ugynevezett tóvárosból. Több nevezetesebb épületei közt említéstérde mel egy nagy kastélya s egy régi vára, melly a két város közt fekszik a tó mellett, de jelenben fog-

ház gyanánt szolgál. Vidékét az egymást felváltó szőlőhegyek, erdők, szántóföldek, gyümölcsösök, halasak s más melegforrásos tavak igen kellemetessé teszik, úgy hogy hajdan Mátyás király örömmel mulatozott itt. A romaiak idejéből találni itt sok emlékeket, u. m. hamvvedreket, pénzeket, koporsókat, oszlopokat, ezen kívül márványt s tofát is igen sokat törnek.

Az itt fakadó kénes források egész tavakat képeznek. Van egy fürdőintézet is itt, mellyben a kénesviz fürdő gyanánt használtatik, még pedig mind azon bajok ellen, mellyekben kénesvizek jót tesznek.

3) Székesfehér megye ásványvizei:

Székesfehér megye fekszik Komárom, Pest, Tolna és Veszprém megyék közt. Területe 75 □ m. föld, 171273 lakossal, székhelye Székesfehérvár. Ezen igen szép megyének déli legnagyobb része hullám alakú térség, de már ma nem olly mocsáros mint hajdan; északi részét egy része a bakonyi erdőnek, s a vértesi bérczek borítják, mellyek közt a vulcánter mészetű csókakő a legkitünőbb, s mellyek homokkővel vegyített dolomit-képletekből állanak. Főfolyója a Duna, melly keletről vet határt a megyének. A mocsárok lecsapolására roppant költséggel egy csatorna ásatott, melly az 1825. évi országgyűlés óta nádorcsatornája nevet visel. Nevezetesen ezen megyében a velencei tó, melly fehérvártól keletre 2 m. föld távolságra a budai országut mentében fekszik, 1 m. föld hosszú, $\frac{1}{4}$ m. föld széles s 4—5 láb mély, valamint a székesfehérvár melletti sóstó. Helyen helyen romai régiségek találatnak, égbajlata meleg, levegője tiszta s egészséges, töldje termékenz, s bort is teremt.

Az ásványok országából van mesze, épültre való kövei, márványa, széksója, salétroma. Gyógyvizek következő helyeken találtnak :

A b a.

Aba magyar falu egy homokos térségen.

A falutól Kalóz felé vivő országuton Székesfehérvártól két órányira, több ásványos forrás buzog fel, mellyek egész tavat képeznek.

Kitaibel szerint van bennök nagy mennyiségű szénsavas mész- és keserföld, kénsavas szikéleg, kevesebb szénsavas-szikéleg, és még kevesebb szikhalvag.

A l a p.

Az, *alapi puszta* Székesfehérvárhoz 4 órányi, Czeceéhez pedig fél m.földnyi távolságra van. Földje termékeny, s igen sok urasági épületek diszesítik.

Mult évben az egyik közbirtokos Salamon ur földjén egy ivókút ásása alkalmával történetesen egy keserűvizes ásványforrásraakadtak, mellyet a birtokos ur ide Pestre feljelentvén, miután a viz vegybontatott s vele kísérletek tétettek, a legszebb eredményt idézte elő, s ugy talátnatott, hogy az leginkább hasonlít a saidschützi, pülnai, sedlitz, karlsbadi, marienbadi, seltersi, kaiserfranzensbrunni s bilini ásványvizekhez, sőt azokat fölülmulja,

Vegyebontását ezen viznek Molnár János gyógyszerész urnak kös zönhetjük, ki fölöle következőleg nyilatkozik :

Ha az ember az ezen vizet tartalmazó edényt fölnyitja, érzi azonnal a minden keserűvizeknél sajátos könkénes szagot, melly azonban csak

hamar ellebben. Pohárba üritve egészen tiszta, alig észrevehető sárga színű, szagtalan, de erős, kesersós ízű. Magasabb hőmérsékletnél csekély szénsavszesz kifejlődése mellett fővésbe megy át, de csak negyed orai fővés után képez egy kevés piszkos fehér csapadékot, melly savanyok vegyítékére pezseg, s vasat tartalmaz. A felfőtt s átszűrt víz elpároltatás által tömörítettvén, közönyösen s vastartalom nélkül tűnik elő, miután a kéklő hamkéneg, kevés savanyvegyítéssel semmi változást nem idéz benne elő. Aránysúlya a víz s lég 19°-nál Celsius szerint valamint a légmérő 756, 5 állásánál 1,000-hez 1,010-nek találtatott. Hőmérséklete + 10° R.

Alkatrészei Molnár ur szerint egy polgári fontban következők :

Kénsavas haméleg	0,23815 szemer.
„ keseréleg	24,0,8891 „
„ szikéleg	43,86,111 „
„ mészéleg	14,04188 „
Keserhalvag	7,23568 „
Lavhalvag	0,38,045 „
Szikhavag	32,15,043 „
Keseriblag	0,02210 „
Szénsavas keseréleg	1,15711 „
„ mészéleg	0,72221 „
„ vasélecs	0,16,297 „
„ cselélecs	0,06696 „
Alapos villsavas agyag	0,22221 „
Kovasav	0,33322 „
Tözegsavas szikéleg	
s vonatanyag	2,45760 szemer.
Keserbüzeg	nyomai
Mészfolyag	nyomai
<hr/>	
	127,14,099 szemert.

És így egyike a legerősebb keserűvizeknek, s Vetter szerint az iblany tartalmú keserűvizekhez tartozik. Kénsavas szikéleg, s keserélegbeli tartalmánál fogva inkább a pülnei s saidschützi, szikhalvaghbeli tartalmánál fogva ellenben inkább a karlsbadi, marienbadi, seltersi, kaiserfranzensbrunni, s bilini ásványvizekhez hasonlít.

A mi ezen víz gyógyerejét illeti, az kórházi főorvos dr. Kovács Endre ur által megállapított gyógyjavallatoknál, s a betegek mellett tett tapasztalásoknál fogva fölolvastó, az elválasztásokat elősegítő gyógyerővel bír, e szerint ital gyanánt következő kóralakokban használ :

1) Olly altesti betegségekben, mellyek az altesti zsigereknek, millyenek a máj-, lép-, fodor-mirigyek tompajellemű dugulásai, daganatai, keményedései, székelési lomhaság, végre verőczerrendszerbeli pangások, s ezek által feltételezett aranyér és sárgaság által tüntetik ki magukat.

2) Altesti dugulásokkal párosult köszvényes bántalmakban.

3) A köszvények s abból eredő betegségekkel rokon kőbetegségnél.

4) A takhártyák rendellenes bántalmaiban: millyenek a gyomor, belek s mellüregbeli zsigerek elnyálkásodásai, hurutos állapot, makacs köhögés.

5) Olly idült kütegek ellen, mellyek valamely beteges vérvegyület vagy a külbön felé való vérgyülem által okoztatnak s tartatnak fen.

6) Az edényrendszer tényleges s felettébbi ingerültségének eseteiben, hol a főre vagy más nemes életművekre való nagy vértolulások s ezek következtében főfájdalom, szédelgés, mellszorulás, szivdobogás vannak jelen.

7) A méhrendszer rendellenességeiben, mely-

lyek általános vagy helybeli vérbőség vagy dugulások által feltételeztetnek.

8) Olly esetekben, hol általános vérbőség, a fő- s más nemes életművek feléi tényleges vértolulások vannak jelen.

9) A csuzos bántalmak olly eseteiben, mellyek vérbőséggel vagy felettébi tényleges vértolulásokkal párosulvák.

10) Tényleges vértolulások által keletkezett s táplált vagy növesztett daganatok s keményedéseknél, millyenek az emlök kezdődő keményedései.

11) A mirigyrendszer dugulásai, keményedéseinél, csomók- s daganatoknál igen átható s fölolvasztószert gyanánt használ. A mirigyrendszer álképletei, görvélykór, a nyakmirigyek görvélykóros daganatainál előnye van minden égvényes s égvényes-sős vizek felett. Görvélyellenes erejét az iblantartalom látszik növelni, melly a fenebb említett több ásványvizekben hijányzik.

Mind a mellett hogy az alapi víz jelentékeny mennyiségű fölolvasztó sókat tartalmaz, gyengítő ereje a szénsavas vasbeli tartalma által módosittatik s mérsékeltetik.

Belsőlegi használata a könnyű, epés, pépes, széketételek mellett bőv vizellet-elválasztást eszközöl, a gyomrot legkevésbé sem terheli, sőt jó étvágyat szerez.

Eddigi tapasztalatok szerint egy tele pohár, mellyet a beteg estve iszik meg, elégséges, hogy más nap reggel egy könnyű széketételt eszközöljön, mások azonban reggel is kell hogy egy pohárral vagy félóránként 3—4-szer napjában egyegy félpohárral igyanak, a szerint a mint fogékonyságuk kívánja.

Főraktára ezen víznek Pesten van a Lipót-városban 26-ik szám alatt, az alapi forrás haszonbérelője gyógyszerész Adler Manó ur szűz Máriához czimzett gyógytárában. Egy kétitezés üveg víznek ára 20 kr. p.p.

A t y a.

Az *atyai puszta* Iszka Szent-Györgyhöz fél, Székesfehérvárhoz pedig északnyugot felé $1\frac{1}{4}$ órányira fekszik, közel a Bakony erdőhöz. Földje ezen igen szép pusztának termékeny, van szölleje, erdeje, patakja s egy dombon egy kastélya angol kerttel s gyümölcsösssel.

Két ásványvizforrás is fakad ezen pusztán. A felső, melly *atyai felsőtó* nevet visel, több forrásokból buzog fel, s egy tóba egyesül. Az alsó az ugynevezett *duzzogó*, mintegy 100 lépésre fekszik keletfelé az elsőtől, hasonló tulajdonokkal bir, s annyi szeszt fejleszt ki, hogy föni látszik, a honnan nevét is nyerte, hőmérsékletére nézve pedig fölülmulja Székesfehér megye minden többi ásványvizeit.

Ezen források vize tiszta, szagtalan, tiszta ivó kútviz izü, s pezseg. A felső tó hőmérséklete a légmélege 0° -nál $+15^{\circ}$ R., az alsó tóé pedig $+20^{\circ}$ R.

A duzzogó egy polgári fontban következő alkatrészeket tartalmaz :

Kénsavas mészéleget	2,181 szemert.
Mészhalvagot	1,090 „
Keserhalvagot	6,000 „
Szénsavas mészéleget	5,454 „
„ keseréleget	5,090 „
Kovaföldet	0,909 „

20,724 szemert.

Szabad szénsavanyt 23,018 k. hüvelyket.

Ezen vegybontás szerint az atyai vizet mint szénsavszeszszel bővölködő földes ásványvizet lehet tekinteni.

Alkalmazása csak külsőleg fürdőalakban történik. Különös tünemény, hogy a kik fürdés végett a tóba ugranak, nem merülnek el, hanem újból a víz színére tolatnak fel. Kitaibel ezen tüneménynek okát e tóban létező finom fővenynek tulajdonítja, melly a viznek szeszemű alkalrészei által szünteleni mozgásba hozatik, s mint egy fölzávartatik.

B o d a j k.

Bodajk magyar-német m.város a kajnadi hegy tövében, Moortól 1, Székesfehérvártól 3 m.földnyire. Nevezetes ezen város egy csodatevő szűz Mária képéről, mellyhez népes bucsujárások történnek. Földje termékeny, szőlőhegye szép, erdeje nagy.

A csodaszép kalvária hegy alatt buzog egy ásványos forrása, számtalan erecskéből, melly valami sárga, veres s fekete fővenyen csergedezvén le, egy kis tavat képez, malmot hajt, a legnagyobb szárazságban sem apad el, s télen sem fagy be soha.

Ezen forrás vize tiszta, szagtalan, nagyon pezsgő, ha főzetik, vagy a lég alatt sokáig tartatik, fehér földes csapadékot képez. Hévmérséklete a lég melege 0°-nál + 13. R. aránysúlya kevéssel több a közönséges kútvizénél.

Kitaibel szerint szénsavszeszt, szénsavas mészeletet s kovaföldet tartalmaz.

Gyógyhatása fölolvasztó, lágyító s jó sikerrel használ :

- 1) Idült bőrkütegek ellen.
- 2) Csuzos köszvényes bántalmak ellen.
- 3) Alt esti dugulások s azok által okozott aranyér, rászt és méhkór ellen.
- 4) Csonttörések utáni nagy fájdalmak ellen.
- 5) Kőbetegség ellen.
- 6) Hószámrekedés ellen.

Alkalmazása csak külsőleg történik.

Van egy fürdőintézete is, melyet helybeli lakosok s vidékiek látogatnak, kiknek elfogadására a városban elég alkalmatosság létezik.

C s u r g ó.

Csurgó magyar falu Bodajkhoz $\frac{3}{8}$ m.föld távolságra. Földje termékeny, van szőlője s szép erdeje, a faluban pedig egy kastély szép kerttel. Délre a falutól két halom látszik, mely tele embercsontokkal, talán még a hunnok idejéből; a lakosok tatárhegynek hívják.

Az itteni ásványviz több forrásokon át Dolomit hegyekből buzog fel, egy tóba egyesül, de nem olly tartalomdús mint a bodajki.

G ú t h.

Gúth német falu s Tamásinak is hívják, Iszti-merhez egy óra járásra, Székesfehérvárhoz pedig 2 m.földnyire.

Egy szőlőhegy aljában több ásványforrás buzog fel, mellyek egy 80. lépésnyi területű s fenéken Quarz- s Dolomit-képletekből álló tavat képeznek.

Vizök tiszta, szín- s szagtalan, pezseg, s a lég 0° melegénél + 14° R. hévmérsekletű.

Alkatrészei egy pesti pintben következők.

Kénsavas mészéleg	0,90 szemer.
Mészhalvag	1,10 „
Szénsavas keseréleg	3,10 „
„ mészéleg	4,30 „
Kovaföld	0,70 „

10,48 szemer.

Szabad szénsavany 6,40 k. hüvelyk.

Ezen vegybontásból itélve szénsavszeszszel bővölködő földes víznek lehet tekinteni.

M o h a.

Moha magyar falu a Gaja patakja mellett Székesfehérvárhoz északfelé 1 óra távolságra. Földje termékeny, van szölleje s erdeje.

Keletre a falutól Keresztes felé a Bodajk vize által áthatított téren van egy ásványos forrása, melly három erekből folyik össze, s egy 5 $\frac{1}{2}$ öl mély kutat képez.

Vize tiszta, szín- s szagtalan, savanykás összehuzó ízű, a bort feketére festi, s vasas csapadékot képez.

Alkatrészei egy pesti pintben következők:

Kénsavas szikéleg	2,00 szemer.
Szikhavag	2,00 „
Szénsavas szikéleg	1,10 „
„ mészéleg	17,00 „
„ keseréleg	6,00 „
„ vasélecs	0,83 „
Kovaföld	1,40 „

40,33 szemer.

Szabad szénsavany 27,00 k. hüvelyk.

Ezen vegybontás szerint mint égvényes vasas savanyúvizet lehet tekinteni.

Gyógyhatása zsongitva oldozó, s használ a máj- s verőczerrendszer zsongtalanságon alapuló dugulásaiban, valamint más gyengeségből származott betegségekben.

Alkalmazása mind belsőleg mind külsőleg történik.

Vendégek számára alkalmas épületek s fürdőszobák is vannak, mind emellett is csupán vidékiek által látogattatik.

Találni ásványvizeket ezen megyében még *Csóron* és *Sárkeresztúron*.

4) Borsodmegye ásványvizei.

Borsod megye fekszik Gömör, Abauj, Torna, Zemplin, Szabolcs és Heves megyék közt. Területe 64 □ m.föld 185,086 lakossal. Székhelye *Miskolcz*. Az egész megye többnyire szőlő s erdős hegyekből állván, igen regényes. Éghajlata szelid, levegője egészséges, földje, mellyet a Tisza, Sajó, Bódva s Eger folyók hasitnak át, termékeny. Az ásványok országából természet, vasat, kőszenet, porcelánföldet. Gyógyvizek következő helyeken találtnak.

A p á t f a l v a.

Apátfalva, magyar m.város Heves megye szélén, Egertől $2\frac{1}{4}$ m.föld távolságra.

Egy nagy kősziklás hegy alján, melly Béla királytól ma is Bélakőnek neveztetik, 3 ásványforrás fakad, melly soha sem fagy be. Van egy fürdőház is mellyben az ásványviz kőszvényes bántalmak ellen a legjobb sikerrel használtnak.

Hajdan egy apátság is állott itt, melly „Trium fontium de Beel“ nevet viselt. A hegynek van egy

ürege, mellyből őszszel s éjjelenként valami tüzes gőz tör ki, mintha láng jönne ki belőle.

C s e r n e l y.

Csernely falunál Miskolczhoz $4\frac{1}{4}$ m.földnyire a hegyek közt van egy savanyú vizforrás.

Diós - Győr.

Diós-Győr magyar-német-szláv m.város egy igen regényes tájékon, Miskolczhoz 1 m.föld távolságra nyugotfelé. Van egy régi elpusztult vára, melly hajdan Erzsébet s Mária királynéknak ugy Mátyás királynak is kellemes mulató helye volt.

A városon kívül van egy langyos ásványfürdője, mellynek vize a Bikk nevű hegy északi oldalából fakad, s egy kis mocsárba foly le, hol a hajdani királyi fürdő maradványait még most is látni.

Alkatrészei: mészföld, konyhasó s szénsavas szikéleg.

K á c s.

Kács nagyon régi magyar falu, s van egy langyos ásványfürdője, mellynek vize a tapolczai fürdőn alól fakad, s a tapolczai s diós-győri ásványvizhez igen hasonlít.

Szalonna.

Szalonna falu, s van egy meleg forrása, mellynek vize szinte fürdő gyanánt használtatik.

Szendrő.

Szendrő, mezőváros, Miskolcához 4½ m.földre. Van egy hideg kénes forrása, mellynek vize fürdő gálanánt használtatik

Tapolcza.

Tapolcza puszta egy igen regényes tájékon Miskolcához 1 mértföldnyire. Találni itt igen jó porcellánföldet is.

Van egy melegfürdője, mellyben társaságban történik a fürdés. Az ásványviz egy kösziklás hegy aljában több nyílásokon át buzog fel, legbővebben még is ott a hol a fürdőház medre van.

Alkatrészei: mészföld, széksó, konyhasó.

Gyógyhatása: vizellethajtó, étvágyat csinál, s a csuzos, köszvényes bántalmakban is igen jó szolgálatot tesz.

Van itt egy vendégfogadó is a vendégek elfogadására.

Tapolcsán.

Tapolcsán magyar falu, vannak vasbányái, vas-hámorai, s egy ásványforrása.

5) Heves és Külső-Szolnok megyék ásványvizei.

Ezen hajdan egyesült megyék Nograd, Gömör, Borsod, Szabolcs, Békés, Csongrád, Pest megyék s a Jászkún kerület közt fekszenek. Heves megye területe, mellynek székhelye *Eger*, 5½ □ m.föld 179499 lakossal, Szolnok megyéé pedig, hol Szol-

nok a székhely, 63 $\frac{3}{4}$ □ m.föld 82814 lakossal. Északi részét ezen megyéknek a karpátok déli ágai borítják Mátra hegyek nevek alatt, több része ellenben lapályos s helyenkint mocsáros. Éghajlata szelid, levegője, hol nincsenek mocsárok, egészséges, földje mellyet a Tisza, Zagyva, Eger, Tarna s Berettyó folyók áztatnak, felette termékeny, különösen borai híresek. Az ásványok országából terem sok tim-só, márvány, kőszén, s a Mátrában arany is. A gyógyvizek következő helyeken tatáltatnak :

B e n e.

Bene puszta, van egy vasas savanyúvíz forrása, melly fölmelegítve fürdő gyanánt használtatik.

E g e r.

Eger régi nevezetes érseki város, egy kellemes, egészséges s szőlőhegyekkel körülvett völgyben, Miskolczhoz 5 m.föld távolságra, az Eger vize mellett, melly a várost két részre osztja. A város nevezetesebb épületei közzé tartozik az érseki palota s szentegyház, van benne egy kórház is, de legnevezetesebbé teszik ezen várost híres veres borai.

Az alsó városban vannak melegfürdői is, az Eger vize mindkét partján, mellyek négyszegű kövekkel vannak felépítve, s mellyeket hajdan a törökök nagyon látogattak. Később azonban elhanyagoltattak, míg végre Gr. Eszterházi Károly őket újból felépítette s két fürdőszobával nagyítottatta. 1818-ban Pyrker László egri érsek ő mlga. egészen új fürdőintézetet építtetett ide, melly 7 tükör- s 6 kádas fürdőköl áll. A fürdők ára 10—12 kr. p.p.

Az ezen fürdőket ellátó források olly dúsak, hogy egy óra alatt 14760 veder vizet adnak. Van köztük egy külön ivókút is.

Vizök, melly szünteleni forrás közt buzog fel, tiszta, átlátszó, de ha hosszszasabb ideig áll, finom hártáival húzódik be, s fehéres sárga pornemü csapadékot képez, színe kisebb üvegekben nincs, a forrásban kékbe játszó. Szaga kénes, íze gyengén égvényes, kihűtve szinte kellemes. Hévmérséklete $+ 25^{\circ}$ R, aránysulya 1,001.

Vegytanilag ezen vizet először dr. Domby, később Kitaibel, végre 1826-ban Adler gyógyszerész vizsgálták meg. Domby 23 orvosi fontban 31 szemmer, Adler ellenben 20 fontban 50 szemmer merőalkatrészeket talált.

Jóllehet ezen vegybontások legkevésbbé sem kielégítők, mégis az egri vizeket mint közönyös hévvizeket lehet tekinteni, mellyek a gasteini, pfaeffersi de legkivált a willbadi hévvizekhez hasonlítanak.

Több egri orvosok, mint dr. Fejes, Kramer s Hanák következő betegségek ellen ajánlják:

1) Emésztési hibák ellen, mellyek fölbőfögés, gyomorfájás, zaha, gyomornehézség, kemény székletételek által tüntetik ki magukat.

2) Az altesti zsigerek, mint máj, lép verőczérrendszer dugulásai s keményedései, valamint azokból származott aranyér, rásztkór, bükór, sárgaság söt hasvizkór ellen is.

3) Csuzos,

4) köszvényes fájdalmak, szaggasítások, dagasztatok ellen.

5) Méh- s tüdővérzések ellen, még ha lobos jellemmel birnak is.

6) A mindkét nemi nemzörészek nyálkásságai ellen.

7) Görvélyes,

8) bujasenyves betvegyek ellen.

9) Idült bőrkütegek s fekélyek ellen.

10) Csonttörésektől utófájdalmak ellen.

11) A hűdéletművek bántalmai, fővénykór ellen.

12) A nemesebb életművek, mint tüdők, vesék, máj gyengeségen alapuló betegségei, a nyálkás tüdővész ellen.

Szállások dolgában nem szenved a vendég Egerben semmi rövidséget, s talál mind a fürdőházban, mind a fogadóban mind pedig magánosak házánál kényelmes szobákra, mellyeknek havibére 3—5 ft. p.p. a fürdőházban egy szoba napibére 24—30 kr. p.p.

Az élelmezés sem drága Egerben, s kinek a vendéglő nem tetszik, főzethet szállásán is.

Időtöltést szinte találni Egerben elégségest. Van a városban olvasókönyvtár, olvasó-társulat, színház, a fürdőházban vasárnaponként tánczvigalmak. Sétálni lehet a városon az érseki kertben, s a várban, mellynek nevezetességei közzé a vár egykori parancsnokának Dobónak sirja is tartozik. A városon kívül gyönyörködtet a regényes vidék, s ki mindezekkel sem elégszik be, szinte kirándulásokat tehet az egri hegyre, felső Tárkányra, vagy pusztá Szikszóra.

Jeles orvosok s jó gyógytárak szintén elégséges számmal vannak Egerben.

P a r á d.

Parád, honnan a fürdőhely vette nevezetét, magyar falu, a Mátra hegy aljában, Gyöngyöstől 3, Egertől 4 óra távolságra. Fekvése s környéke egyike a legfelségesebbeknek. Maga egy hegyi völgyben fekszik, körülte pedig kisebb s nagyobb hegyek s dombok emelkednek a legpompásabb köralakban,

Eghajlata szelid, szelidebb mint az északi kárpáti hegytájaké, levegője tiszta, éltető, nyári hónapjai sem időjáratban sem hőmérsékletben nem változók.

Ha mind ezeket tekintetbe vesszük s melléjük az itt fakadó 3 különböző s ritka tulajdonokkal bíró ásványforrást, valamint az alkalmas fürdőintézeteket, Parádot magyarhon legjelesebb fürdőhelyei közé számíthatjuk.

Ezen vizek 1795-ben legelőszöri vegybontását s a közönséggeli megismertetését dr. Kitaibelnek köszönhetjük, mert azelőtt csupán a falusiak s vidékiek által voltak ismeretesekek. Egynehány sikerült gyógyulásra híre futamodott, de kivéve néhány szűk alkalmatosságot, nem volt elegendő s tisztességes szállás a vendégek elfogadására, míg végre 1836-ban kényelmes szállások s czélszerű fürdőintézetek építtetek. 1817-ben prof. Meissner pontosabb vegybontás alá vetette ezen vizeket, 1828-ban pedig fürdőorvos is alkalmaztatott.

Ezen vizek forrásai mintegy félórányira fakadnak a falutól, még pedig három különböző vonalban. Mind a három lényegesen különbözik egymástól, az első kén, a második vas, a harmadik pedig timsó-tartalmú lévén. Ezen hármias különbség illy szűk helyen valóban nevezetes, s egy a maga nemében.

A parádi kén-vas források.

Parádtól nyugotra egy regényes árnyas erdőn túli kellemes s óriási nagy erdős hegyektől képzett völgyecskében, mellyen tiszta patak kigyózik keresztül, s a fürdőházon kívül több csinos épületek díszesítnek, két ásványforrás fakad, egyik a patak innenső partján egy dombon, másik a patak tulsó partján lent egy kis réten; mindenikhez fasorok vezetnek.

A föld mellyből ezen források fölbuzognak hőmökköbül áll s földolajtól van áthatva. Mindkettő igen közel van egymáshoz, s csinos oszlopfedelekek ellátott medrekbe foglalva.

Ezen források vize nagy mennyiségű szeszfejléssel törtet ki, tökéletesen tiszta, átlátszó, erős könkéneg szagú s kellemes csipős izü. A medrekben vagy ha nagyobb edényekben hosszabb ideig tartják, szürke fehéres csapadékot képez. Jól bedugott edényekben sokáig megtartja tulajdonait, de nyitottakban csak hamar elveszti mind szagát mind izét. Az első forrás hőmérséklete a légmelege 24° R-nál $+ 8^{\circ}$ R. aránysúlya 1087, a második forrás pedig $+ 10^{\circ}$ R., aránysúlya 1072.

Alkatrészei prof. Meissner szerint egy polgári fontban következők :

	az 1-ső	a 2-ik forrásban.
Kénsavas szikéleg	3,80	2,50 szemer.
Szikhavag	1,80	1,30 „
Szénsavas szikéleg	5,20	3,70 „
„ keseréleg	2,30	0,80 „
„ mészéleg	4,50	4,30 „
Kovaföld	0,80	0,70 „

	18,40	13,30 szemer.
Szénsavany	31,50	34, 0 k. hüvelyk.
Könkénegszesz	2,10	10, 8 „ „

Ezen vegybontáson kívül tartalmaz még földolajat.

A fennebi vegybontás szerint a parádi kénes vizet mint kéntartalmú savanyúvizet lehet tekinteni, melly tulajdonára nézve a nenndorfi kénes vízhez áll legközelebb.

Gyógyhatása a kéntartalom által feltételeztetik s kir. tanácsos dr. Bene, valamint dr. Pruny s dr. Erdey fürdőorvosok ajánlása szerint használ :

1) Altesti vérbőség, pangások, s azok által feltételezett beteges izgékonyosság, rásztkór, méhkór s aranyér ellen.

2) Az altesti zsigerek, mint máj, lép, fodormirigyek dugulásai, keményedései s ezekből származott sárgaság, váltólázak ellen.

3) Mindennemű csuzos bajak ellen, mellyek életműves változásokon mentek keresztül, daganatokkal s zsugorodásokkal párosulvák.

4) A lélegző életművek idült bántalmái, e szerint idült huzott rekedtség, köhögés, szűkmellőség, kezdődő fekélyes tüdősorvadás ellen, ha köszvénynyel vagy aranyérral vannak párosulva.

5) A húdületművek idült bántalmái, idült gyuladásai s takarai, valamint fővény- s köbetegegek ellen.

6) A görvély- s angolkór ellen.

7) Idült sömörféle s rüh-nemű bőrkütegek ellen.

8) Fémmérgezések s ezek által okozott fájdalmak, zsugorodások s szélhűdések ellen.

9) A bulyasenyv következményei s maradványai ellen, legyenek azok a külbőrben, a csontokban, a mirigyrendszerben, vagy a látéletművekben fészkelve,

10) Belférgék, még a szalagféreg ellen is.

11) Az emésztő életművek elnyálkásódásain, savanyúságain s gyengeségén alapuló betegségek ellen.

Bövérüeknél, vértolulásokra, makacs székrekedésre hajlandóknál ellenjavaltatik.

Szénsavbeli nagy tartalmánál s kellemes savanyú ízénél fogva leginkább ital gyanánt használandó, még pedig székrekedéssel bajlódóknál valamely fölolvasztó só, tüdősorvadásosoknál pedig savó

vegyítékével, azonban szokták fölmelegítve fürdő gyanánt is használni.

Az oszlopos nyílt folyósával északfelé tekintő csinos fürdőházban 9 fürdőszoba, több lakszobák, táncz- s étterem vannak. A fürdők ára 12 kr., egy veder timsólúg 6 kr. p.p.

A parádi vasas forrás.

A parádi vasas forrás Parádtól délre egy ritka tölgyes erdőn túl Óhuta nevű kis falú délkeleti oldalán egy mély s szűk torkolatba buzog fel, hová szekérrel se juthatni. A forrás medenczéje melly sárral, falevelekkel s gajakkal lévén bepiszkolva, nem igen tiszta kinézésű, faragott kövekkel van kirakva, s csinos kápolna alakú, de már roskadozni kezdő tetővel ellátva, délkeletről magas bikk és tölgy fedte domb veszi körül, nyugotrúl egy kis patak csergedez, azontul az óhutai házak s kertjeik láthatók, s még távolabb magas erdős hegyormok emelkednek fel, mellyek az egésznek egy vadregényes képet kölcsönöznek.

Prof. Meissner két forrást említ munkájában, dr. Pruny pedig egy harmadikat is, de jellenben csak a fennebb leírt egy forrás áll s lehet hogy a más kettő csak szétágazása volt a jelenlévőknek. Ezenkívül van még egy vasas forrás az Ilona völgyben, együtt a timsós forrásokkal, melly vastartalmára nézve a fennebinél még sokkal gazdagabb, de itala kellemetlen, forrása sokszor kiapad, s ugyanazért gyógyhasználatra nem fordittatik.

Ezen források vize tiszta, szénsavszesz szagú s csipős savanykás izű, kivéve az Ilona völgyit, melly

néha zavaros, inkább pezseg, s tisztább izü az elsőnél. Jól bedugaszolt üvegekben sokáig változatlanul marad, de a külsőlég behatására megzavarodik, barnás színt ölt, elveszti savanykás tinta izit s a fehér ruhákat barnára festő tulajdonát s rozsdás csapadékot képez. Hévmérséklete a $+ 10^0$ R. soha sem haladja túl, aránysulya 1,098.

Alkatrészei prof. Meissner szerint egy polgári fontban következők:

a hajdan fennált 1-ö		2-ik saz Ilona völgyi forrásban.	
Kénsavas szikéleg	0,80	nyoma	6,30 szemer.
Szikhalvag	0,50	0,50	0,80 „
Szénsavas szikéleg	3,50	0	1,40 „
„ keseréleg	0,50	1,80	1,70 „
„ mészéleg	4,00	4,50	5,40 „
„ vasélecs nyoma		4,80	5,30 „
Kovaföld	0,50	0,80	0,70 „
	9,80	12,40	21,60 szemer.
Szénsavszesz	0	36,0	38,7 k. hüv.

Ezen vegybontás szerint a fennebbi forrásokat, vastartalmu savanyúvizek gyanánt lehet tekinteni. Vastartalmuk olly nagy, hogy e részben a pyromonti s spaai vizeket is felülmulják.

Gyógyhatásuk következő betegségekben tünik ki:

1) Olly ideggyengésekben, mellyek petyhüdt testalkat, sáppadt kinézés által mutatkoznak, s az életerő kimeritése, nehéz idült betegségek, testi s lelki megeröltetések, szerelembeli kicsapongások, önfertőzés, nagy vérzések következményei.

2) A sáppadt kórban.

3) Hószámi rendetlenségekben: millyenek a merőben hijányzó, vagy nehéz s felette fájdalmas

havi tisztulás, makacs fehérfolyás, mellyek kellemetlenjelenségekkel, mint hányással, görcsökkel, lázas mozgalmakkal, főfájdalmaktól kísért terhességgel, terméketlenséggel párosulvák.

4) Gyengeségen alapuló rászt- és méhkórban.

5) A húdéletművek hasonló bantalmaiban.

6) A férfiui tehetetlenségben.

7) A csuzos, köszvényes s váltólázakrai hajlam kiirtására.

Alkalmazásuk nagy elővigyázatot kíván s bővérűeknél, izgékony idegzetűeknél, valamint gyomor-tisztátalanságnál, dugulások s keményedések-nél tilalmas, ugyan azért többnyire csak is fürdőalakban szokták használni.

Különös, hogy a tájék lakosai ezen vizet minden ártalom nélkül, közönséges ital gyanánt iszszák.

A parádi timsós források.

A parádi timsós források Parádtól nyugotra egy fertályórai, Recsktől pedig egy félórai távolságra fakadnak, egy kettős hegylánc által képzett völgyben. Vannak itt a fürdőházon s az urasági lakon kívül, több uradalmi tisztek, mesteremberek s munkások lakásai, mellyek a vendégeknek szükség esetében szállásul szolgálnak. A nagy fürdőháztól a hegyen felkapaszkodó kis utacska a stolnához s a köfalakkal védett tavakhoz vezet, mellybe a fürdőknek használandó timsós viz gyűjtetik.

A tavak felett van egy az egyesség nevezetű bánya torkolatja, melly a parádi érczbányák leggazdagabbika. A fürdőháztól délfelé van egy kellemes völgy, mellyben van az egynehány házból álló

Hagymás nevű kis telepítvény s ennek keleti szélén a timsós lúgtó. Tovább haladva, az Ilona völgybe ér az ember, melyben a már említett vasas forrás van kunyhóalakú fatető alatt.

A timsósforrások vize nem tökéletesen átlátszó, de tiszta, szagtalan, erős öszzehuzó fanyar tinta ízű, a kádakat s fehérruhákat sárgás-barnára festi. Ha főzetik vagy a külső levegőn sokáig tartatik sötétebb színt kap s feketés csapadékot képez. Hévmérséklete s aránysúlya az évszaktól, időjárattól s az édes víz több vagy kevesebb belefolyásától függ; az első $+6-8^{\circ}$ R., az utolsó 1,114—1,126 közt változik.

Ezen vizet csupán prof. Kitaibel vetette mennyileges vegybontás alá s talált benne nagymennyiségű kénsavas timföldet, vasélecsét, s egy kevés Glaubersót.

Gyógyhatása timsó s vasbeli tartalma által feltételeztetik.

Több pesti, gyöngyösi s miskolci, valamint a fürdőorvosok tapasztalatai szerint használ:

1) Különféle bőrkütegek, különösen a sömör ellen.

2) Makacs fekélyek ellen.

3) Ficzamosodások által okozott gyengülések, zsugorodások, szélhűdések ellen.

4) Makacs vérzések, smás folyások, mint fehér folyás, takár ellen.

5) Csuzos, köszvényes bántalmak ellen.

6) Görvélyes daganatok ellen.

7) A lábak vizes daganatai, vizsérv, s még az általános vízkór ellen is.

8) Némelly szemlobok ellen.

9) Altesti dugulások által feltételezett váltólázak ellen.

10) Belférgek ellen.

Alkalmazásuk igen nagy vigyázatot kíván s bővérüeknél, ingerlékeny egyéneknél, lázas mozgalmaknál, vértolulásokra, gyuladásra, gutaütésre való hajlamnál tilalmas.

A fürdő, melly a parádi fürdőintézetek közt a legrégebb, ugyan is 1778-ban ennek kísértetett meg legelőször gyógyhatása. 12 szépen s 4 csekélyebbül butorozott fürdőszobát tartalmaz. Az elsőrendű kádfürdők ára 20 kr., a másodrendűeké 12 kr., egy veder timsólug 5 kr. p.p.

A mi Parádon a szállásolást illeti, van ugyan mind a kénes forrásoknál, vagy is a mint a köznép hívja *Cseviczénél*, melly annyit tesz mint savanyúviz, mind pedig a timsós fürdőknél öszszesen mint egy 79 a vendégek különb rangjához képest különbözőleg butorozott vendégszoba, részint a fürdőépületekben, részint a Cseviczénéli régi fürdőházban, részint a timsós fürdőknéli, új épületben; ezeken kívül találni mind a faluban, mind az üveghutában, mind pedig a falusiaknak a fürdők közelébeni házaikban, alkalmas szállásokat; mind a mellett jól teszi mindenki, ha szállásáról, a parádi haszonbérő, vagy az uradalmi ispány uraknál előre gondoskodik. A szobák ára a Cseviczénél egy napra 30 kr., egy padlásszoba 12 kr., a timsós fürdőnél 36—48 kr.—1 ft p.p. Egy zárt kocsiszin napibére 5 kr., istálló-pénz egy lótól 3 kr., legelőpénz 2 kr. p.p.

Az ételmezésről mindkét fürdőnél vendéglősök gondoskodnak, kik jóízü eledeleik, s italaik által minden igényeket kielégítnek. Egy 5 tál ételből álló társas ebéd ára kenyérrel egy személyre 40 kr., haza hordatva 50 kr. p.p. Azonban a vendégek nélkül saját szállásukon is főzethetnek.

A parádi időtöltések közt főhelyet foglal a táncz, mely a cseviczei tánczteremben majd mindennap divatban van s mely szin-padi előadásokkal váltatik ollykor fel. Továbbá a sétányok, mellyekre nézve a földesuraság mindent elkövetett, hogy Parád különben is regényes tájé-kát minél élvezetesebbé tehesse s hol gyakran vig-zene harsog, nem csak a forrásoknál s fürdőházak közelében, hanem távolabb helyeken is a legszebb fasorok kínálkozván sétányul. A természet szépségei a legszebb élvezetet nyújtják a fürdővendégnek, s mindenki igyekszik a körültájékat bejárni. A csevi-czei vendégek nagyobb séta utja a felette fekvő üveggyárba, a timsósfürdő vendégeké pedig a Hagy-más nevü kis telepítvény melletti timsólúg, vagy köz-nyelvileg verestóhoz s az Ilona-völgybe vezet. Tá-volabbi kirándulásokat tehetni a kékes nevü hegy-re, hol egy meszszelató torony most is fenáll s a sasköre, honnan igen meszsze tájra a legfelségesebb kilátás kínálkozik. Vannak kik állitják, hogy innen távcsövel egész Budáig s Debreczenig beláttak. Kirándulásokat tehetni hasonlólag Egerbe s ut-közben a regényes vidékü Sirokvár omladékaihoz. Ki a kertészetnek barátja, menjen át Erdőkövesdre B. Orczy diszkertjébe s útközben nézze meg Pé-tervásáron az imposant külsejü s gót ízben épült templomot. Ha rossz idő van az ét-, játék- s billiard-termek szolgálnak időtöltésül.

Van Parádön 1850 óta egy fiok gyógyszer-tár is, fürdőorvos dr. Erdey Pál.

Leveleiket a vendégek naponként Gyöngyös-ről kapják, a Cseviczét kezelő tiszt által.

A fürdő-időszak tart májustól september vé-geig, s a fürdőt évenként 1000—1500 vendég láto-

gatja nem csak bel- hanem külföldi is. A viznek szintén nagy kelendősége van mindenfelé.

Vannak még a parád-bodonyi határban több ásványforrások is, de ezeket itt megemlíteni szükségfeletti.

P a t a.

Pata, magyar mezőváros, $\frac{3}{4}$ m.föld távolságra Gyöngyöstől a nógrádi országutban.

Van egy ásványforrása, melyly a vidékiek által közsvényes fájdalmaik ellen, a legjobb sikerrel használtatik.

Vannak még Heves megyében savanyúvíz források *Recsken s Taron*, egy iblanytartalmú ásványforrás *Nagy-Iványon*, valamint több mások *Gyöngös-Püspökin, Poroszlón s Terpesen*.

B) A soproni es. kir. helytartósági osztály ásványvizei.

A *soproni* es. kir. helytartósági osztály *Sopron, Moson, Győr, Vas, Veszprém, Zala, Tolna, Somogy*, és *Baranya* megyékből áll, melylyek mind a Dunán túl fekszenek. Területe $641\frac{1}{2}$ □ m.föld, 1,724,350 lakossal. Ásványvizek *Sopron, Győr, Vas, Veszprém, Zala, Tolna s Baranya* megyékben találtnak.

1) Sopronmegye ásványvizei.

Sopron megye *Moson, Győr, Vas* megyék, s *Osztrákhon* közt fekszik. Területe 58 □ m.föld 97,087 lakossal. Székhelye *Sopron*. Ezen megye

keleti s déli része róna s lapály, ellenben a nyugoti s északi erdős, hegyes, némelly Staiersországból jövő hegyágzatok futván meg, helyen helyen termékeny kies völgyekkel ; főbb folyói a Repeze, Rába, Ikva, Vulka, Lajta s a nagy és szép Fertő tava. Éghajlata mérsékelt s a Fertő tava mellett különösen meleg ; levegője tiszta s egészséges, a szelek gyakoriak. Földje termékeny, borai közt hiresek a ruszti s soproni. Az ásványok országából terem szénkövet, meszet, turfát, timsót, s a Fertő tava fenekén szék-sót. Gyógyvizek közetkező helyeken találatnak :

B a l f.

Balf, német falu, a Fertő mellett, egy igen szép vidéken ; Sopronhoz, mellyhez csinált út vezet, 1 órányira. Földje termékeny, bora hires.

Van két kénköves forrása, mellynek vizét egy jó rendezetű fürdőházban, már századok óta használják. A fürdő Sopron városáé, s legtöbbnyire soproniak által látogattatik. Egyike ezen forrásoknak a falun kívül buzog fel, s italul használtatik, másika pedig ben a faluban, a melette levő fürdőházat látja el vizével.

Mind két forrás igen nagy mennyiségű kénké-negszeszt tartalmaz. Az elsőnek hévmérséklete a légmelege 22° R.-nál $+ 13^{\circ}$ R., aránysúlya pedig 1,001, a második pedig a légmelege 15° R.-nál $+ 11^{\circ}$ R., aránysúlya 1,002.

Würzler Vilmos gyógyszerész szerint következő alkatrészeket tartalmaz egy polgári fontban :

	Az 1-ső	a 2-ik forrás vize.
Kénsavas szikéleget	0,4899	0,0667 szemert.
Szikhavagot	0,8640	1,5600 „
Keserhavagot	0,0959	0,7000 „
Szénsavas szikéleget	3,5496	0,2560 „
„ keseréleget	1,1840	0,2240 „
„ mészéleget	4,2560	1,0800 „
Kovaföldet	0,3200	2,0688 „
Veszteség	0,4406	0,4845 „
	<hr/>	
	11,2000	6,5200 szemert.
Szénsavanyt	3,6757	— köb. hüv.
Könkénegszeszt	0,0536	0,5088

A fennebbi vegybontás szerint ezen vizet égvényes kénes viznek lehet tekinteni.

Gyógyereje két százados tapasztalat nyomán következő betegségekben találtatott üdvösnek.

1) Idült bőrkütegekben, rühes, sömörös jellemmel.

2) Csúzos köszvényes bántalmakban.

3) A takhártyák petyhüdttségével párosult nyálkásodásokban.

4) A húdeletművek idült bántalmaiban, mint fővény- s köbetegségben.

Alkalmazásuk mind belsőleg, mind pedig külsőleg fürdő s kiváltképen köszvényes bántalmakban iszapborogatások alakjában történik.

A vendégek elfogadására kiadó szobák is vannak a fürdőépületben; ezeken kívül találni szállást mind a fogadóban, mit pedig a falusiak házában.

A Fertő tava.

A *Fertő tava* (Neusiedler See) egy a szárazföld legszebb tavai közül, s a Balaton után Magyarhon-

ban a legnagyobb; fekvése Sopron, Győr, és Moson megyék közt esik. Kerülete az ugynevezett *Hánságon* kívül 13 m.föld, azzal pedig két annyi, hossza 4, szélessége 1—1½ m.föld. Kerülete nem egyforma, s a földalatti forrásoktól igen sokat függ. A hg. Eszterházy leváltarából egy régi kézirat azt bizonyítja, hogy ott, hol jelenben a Fertő tava van, több (mintegy 14) helység állott, bizonyos adatok nyomán pedig a 16-ik században szintén hasonló kiterjedése volt. A Hánság, melly nem egyéb egy roppant mocsárnál, mellyben csupán káka s nád terem, egy részét teszi a tónak, Pomogy és Sarród közt szakad ki belőle, s keletfelé Sopron s Moson megyék közt 4 m.földnél tovább terjed. Mintegy közepén találatik benne egy tó, az úgynevezett királytó, mellynek vize nem nádas, hanem egészen tiszta, csolnakon halásznak benne, de fenekét poznával még eddig elnem érhatték. A királytóból egy 4 öl széles csatorna van kimetszve, melly miután a Hánságból kiért, Rábcza nevet vesz magára. A Hánság vize barna, de tiszta, némelly évben azonban annyira apad, hogy kapálni lehet benne.

A Fertő tava feletti éghajlat olyan, mint általában a lapályoké szokott lenni, szelid t. i. kivált Balf, Ruszt s Eszterház tájékain. A lég különösen Rusztnál nagyon egészséges ugyannyira, hogy egészségi szempontból igen lehet ajánlani. Vidéke termékeny, a természet minden szépségeivel bíró, s a természetbuvárnak bőv anyagot szolgáltat a vizsgálódásra, a többekközt nagy mennyiségű széksóval árasztván el Rákos s Medgyes környékeit, feneké egy nagy lapályt képez, mellyen sem seppedékek, sem homok torlaszok nincsenek.

Azon helységek közt, mellyek a Fertő tava melékén vannak, a borairól híres *Ruszt*, s a fürdőjéről

nevezetes *Balf* érdemelnek említést. Ruszt sz. kir. város, Soprontól 2 órai távolságra, mely a vaspálya felállta óta Bécshez igen közel esik. Van benne egy jól rendezett uszda s néhány fürdőszoba, szabadon a Fertő tavára építve.

Ki a fertői fürdőt használni akarja, Ruszton igen olcsón talál szállást s ételmezést, e mellett orvosisegély dolgában sem szűkül meg, miután van a városban egy katona-kórház is, mely egy cs. kir. táborig főorvos, ki mindig orvostudor szokott lenni, felügyelete alatt létezik.

A Fertő tava vize hevenyen merítve feketészöld színű, undorító halszagu, gyenge égvényes izű s hányásra ingerel. Edényekben tartva rövid idő alatt megposhad. Hévmérséklete változik, s nyáron +18 —20° R.-ra is hág.

Alkatrészei prof. dr. Sigmund s Würzler gyógyszerész szerint egy polgári fontban következők:

	Prof. Sigmund — Würzler szer.	
Kénsavas szikéleg	1,810	2,4206 szem.
Szikkhalvag	1,002	1,1200 „
Mészhalvag	0,090	0,1888 „
Keserhalvag	0,209	0,1350 „
Szénsavas szikéleg	4,070	3,7227 „
„ keseréleg	1,820	1,4000 „
„ mészéleg	0,165	0,2069 „
Kovaföld	0,019	0,2400 „
Timföld vas nyomaival	0,120	— „
Növényi anyag	0,225	— „
Veszteség	—	0,0225 „
	<hr/> 9,530	<hr/> 9,4567 szem.

Ezen vegybontás szerint a Fertő tava vizét földes égvényes ásványviz gyanánt lehet tekinteni.

Használ:

1) Lobos mint tompa jellemű görvély ellen.

2) Rüh és sömörnemü idült bőrkütegek ellen, ha a külbőr petyhüdtisége, vagy a verőczérrendszerbeli könnyebb pangásokból származtak.

3) Sápkozóros hószámi rekedés ellen.

4) Tompa jellemü köszvény s aranyér ellen.

5) Rásztkór s méhkór ellen.

6) Gerincez-agyi s más szélhüdések ellen.

Lázás, lobos, vérmes, gutaitéses állapotnál, fölolvadásra hajlandó senyveknél, valamint az általános gyengeség minden nagyobb fokánál ellenjavaltatik.

K a b o l d.

Kabold, (Kobersdorf) német mezőváros, Osztrákhon szélén, $2\frac{1}{2}$ m.földnyire Soprontól. Határa hegyes, erdős. Van mellette egy régi sánczczal körülvett vár, melyet hajdan gr. Kéry birt.

Két ásványvizforrása van, egyik a városban, másik egy közel erdőben buzog fel.

Vizök tiszta, szín- és szagtalan, kellemes savanyú izü. Az első forrás hévmérséklete a légmelege 18° -nál $+ 8,5^{\circ}$ R., aránysúlya 1,005 a második forrásé a légmelege 17° -nál $+ 9^{\circ}$ R. aránysúlya 1,003.

Gyógyszerész Würzler Vilmos 1830-ban tett vegybontása szerint következő alkatrészeket tartalmaz egy polgári fontban:

	az 1-ső	a 2-ik forrás vize.
Kénsavas szikéleget	1,0778	— szemert.
„ mészéleget	—	0,2400 „
Szikhavagot	1,1200	0,1200 „
Szénsavas szikéleget	2,7704	0,6688 „
„ keseréleget	2,6800	1,1600 „
„ mészéleget	3,0125	1,0339 „
„ vasélcset	1,4766	1,5152 „

	az 1-ső	a 2-ik forrás vize.
Kovaföldet s növény- anyagot	0,5600	— szemert.
Kovaföldet	—	0,1200 „
Veszteség	0,2627	0,1821 „
	<hr/> 12,9600	5,0400 szemert.
Szénsavanyt	14,4184	29,2288 köb. hüv.

Ezen vegybontás következtében a kaboldi ásványvizet igen jeles vastartalmú savanyúviznek lehet tekinteni.

Gyógyhatása ugyanaz mint több más hasonló gyógyvizeknek, azonban eddigelő csak életrendileg éltek vele.

Lajta-Pordány.

Lajta-Pordány, német falu, a bécsi országuton a Lajta vize mellett, Nagy-Höfleintől $1\frac{1}{2}$ m.földnyire. Van benne egy harminczad hivatal, s határán jó bor terem.

Ásványos forrásai évek óta használatban vannak, de fürdőház melléjük csak is 1840-ben épült.

Ezen források vize tökéletesen tiszta, könkénes szagú, s lágyizü. Hévmérséklete $+ 20^{\circ}$ R., aránysúlya bizonytalan.

Alkatrészei prof. Joss vegybontása szerint egy alsóosztrákhoni meszelyben következők:

Kénsavas szikéleg	2,212	szemer.
„ keseréleg	3,000	„
„ mészéleg	4,452	„
Szikhavag	0,422	„
Keserhavag	0,420	„
Timhavag	0,115	„
Mészhavag	0,515	„

Szénsavas szikéleg	0,017	„
„ keseréleg	0,237	„
„ mészéleg	3,835	„
„ vasélecs	0,020	„
Cselélecs	0,002	„
Kovaföld	0,347	„
Forrássav	0,545	„

16,139 szemer.

Szénsavany 100 k. küvelyk

vizben. 6, 682 k. hüv.

Könkéngeszsz 1,952 „ „

A fennebi vegybontás szerint ezen forrásokat langyos sóstartalmú kénes források gyanánt lehet tekinteni, s leginkább a híres Bécs-badeni kénes forrásokkal tenni hasonlatba.

Használják :

- 1) Idült kütegek ellen.
- 2) Csúzos, köszvényes bántalmak ellen.
- 2) Aranyér ellen.
- 4) Sáp kór ellen.
- 5) Szélhűdések ellen.

Alkalmazásuk mind belsőleg, mind külsőleg történik.

Nagy-Höflein.

Nagy-Höflein, német mezőváros, a bécsi országútban, Kis-Mártonhoz félórányira. Van benne hg. Eszterháznak szép udvara, eczet- s liqueur-gyára, s egy posta-hivatal. Határán bor terem.

Ásványos forrása hasonló tulajdonokkal bír a kaboldival, s egy urasági fürdőépületben gyógy-célokra is használtatik.

A vendégek elfogadására van a városbaó egy nagy vendégfogadó.

Német-Keresztúr.

Német-Keresztúr, (Kreutz) német mezőváros, Sopronhoz $\frac{3}{4}$ m.földre. Közel a városhoz egy térségen keletfelé van hg. Eszterháznak négyszegletű s 4 toronnyal ékesített vára. Szőlőhegyein igen jó bor terem.

A helység szinte közepén fakad egy savanykás izű s könkénegszagú savanyúvíz, mellynek forrása fakerítéssel van ellátva, de nincs befedve.

Alkatrészei: szénsavszesz, szénsavas szikéleg, vas, több más sók, s az égvényes vastartalmú savanyúvizek sorába tartozik.

Gyógyhatása oldozó, használ dugulásokban, a gyomor savanyai s nyálkásodásai ellen s több más bajokban, hol illetén gyógyvizek ajánlva vannak.

Pecsenyéd.

Pecsenyéd, (Pötsching) német-falu, az osztrák határszélen Nagy-Höfleinhez $\frac{3}{4}$ órányira. Határa igen nagy kiterjedésű, erdeje szép.

Van egy savanyúvíz forrása, mellynek vizét Bécsbe is elhordják.

Alkatrészei prof. báró Jaquin vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Kénsavas szikéleg	3,849 szemer.
Szikhavag	0,300 „
Keserhavag	0,230 „
Szénsavas mészéleg	3,666 „
„ vasélecs	0,833 „
Kovasav	0,132 „

9,011 szemer.

Szénsavany 29,75 k. hüv.

A fennebi vegybontás szerint ezen vizet vas-tartalmú égvényes savanyúviznek lehet tekinteni.

S i r c z.

Sircz, (Gschiesz) német-horvát falu, a Vulka mellett, a pozsonyi országutban. Van benne egy posta-hivatal. Határa nagyobrészt sík és termékeny.

A Vulkavizének a Fertő tavábai szakadásához közel egy savanyú vizforrás buzog fel, melly szédelgésben, inak-betegségeiben használ, s vannak fürdőszobák is hozzá.

Fürdővendégek a fogadóban találnak szállást.

Találni Sopron megyében még savanyúviz forrásokra: *Harkán, Nádasdon, Lajta-Szt.-Miklóson*, valamint ásványforrásokra *Bánfalun, Szt.-Andráson*.

2) Győr megye ásványvizei.

Győr megye Posen, Komárom, Veszprém, Sopron s Moson megyék közt fekszik. Területe $28\frac{1}{4}$ □ m.föld 100,252 lakossal. Székkelye *Győr*, sz. kir. város. Ezen megye, kivéve a déli erdős részt, csak nem egészen lapály, azonban a gyakori dombok, az öreg s kis Duna gyönyörű szigeteikkel, számos partok, távolrul kékellő hegyek, zöldellő rétek, sűrűen elhintett csinos faluk, mégis kellemes lakhelylyé varázsolják, s különösen a *Szt.-Márton* hegyéről vagy Pannon halmáról a legszebb képben tüntetik szem eleibe. Főbb folyói a Duna, Rába, Rábca. Éghajlata szelid, levegője a tós tájékat kivéve, egészséges.

Földje közbe közbe termékeny. Ásványai nincsenek, s azon egy hely is hol ásványviz találtatik

G y ö r.

Győr, sz. kir. város, egy kies térségen, a Rába és Rábcza vizeknek a kis Dunába való ömléseknél, mind Bécestől mind Budától 18 m.föld távolságra.

Van egy ásványos forrása az apáczák-utczájában, melly 1808-ban a pesti orvosikar által megvizsgáltatván, találtatott benne: szénsavany, vasélecs, szalamiasó, salétrom, kénsavas szikéleg s keserföld.

Használ gyengeségi bajokban.

3) Vas megye ásványvizei.

Vas megye, Sopron, Veszprém, Zala megyék, Staiér- s Osztrákhon közt fekszik. Területe 96 □ m.föld 289,654 lakossal. Székhelye *Szombathely*, sz. püspöki város. Majd az egész megyét hegyek, mellyek az alpesi hegyláncz ágazatai, s kisebb dombok borítják, ugyan azért inkább dombosnak mint rónának lehet nevezni, s terjedelmes erdőkkel bir. Főbb folyói a Rába, Pinka, Lapincs, Gyöngyös, Marczal, Mura, Répcze, Sorok. Levegője általában tiszta és egészséges. Földje helyen helyen igen termékeny, s különösen bort igen sokat s jót termeszt. Az ásványok országábóli termékei kénköércz, kéneső, manges, kevés réz, turfa, mész, akadtak kőszén- és szerpentin nyomaira is. Gyógyvizek következő helyeken találtatnak.

Borostyánkő.

Borostyánkő, (Bernstein) német mezőváros, Köszeghez 3 óra távolságra, közel az osztrák-s staiér-

határszélekhez, vidéke igen kellemes, s szép erdeji vannak. A város mellett, a Magyarhont Osztrák-hontól elválasztó Cetius nevű sziklahegynek egyik legmagasabb csúcsán áll a Batthyániak régi vára, melly még mostis meglehetősen épségben van. A kilátás innen felséges, s tiszta időben Horvátország hegyeit, valamint staiert, osztrák s magyarhon nagy részét beláthatni. A vár kőfalai erősek, van egy tornya, kápolnája, fegyvertára, kaszamatái, s van benne egy kősziklába vágott mély kútja, melly fellett egy szivattyú gépezet áll. A hegynek déli oldalán rezet, gáliczkövet, de leginkább kénkö-érczet ásnák, s vitriol is főzetik. A folyó század elein egy nagy serpentin sziklára is akadtak itt. Régibb időkben többféle gyárak, mint dárdany-, timsó- s kénygyárak voltak miveletben, de fájdalom, ezeknek már ma csak romai látszanak.

A hegy oldalábani rézbányák egyik legnagyobbikában, melly a vártól lefelé mintegy $\frac{1}{4}$ órányira nyílik, találtatik egy vasgáliczos forrás, melly egy kevés rezet is tartalmaz, s olly mennyiségben buzog fel, hogy tó gyanánt önti el a bányát, s a völgybe is lefolyik. Vize olly tömör, hogy jó tentát is lehetne belőle készíteni. A helység lakosai többféle festékek készítésére használják, mellyekkel Bécsben kereskedést űznek.

Pinkafő.

Pinkafő, (Pinkafeld) német mezőváros, Staiersország szélén, $5\frac{1}{4}$ m.földre Kőszeghtől a Pinka vize mellett. Van benne egy harminczad hivatal, s határában szép fenyves erdők találtaknak. A szép kalvária s a gr. Batthyáni mulatókastélya, nagy vadas

kertjével szintén a város ékességei közzé tartoznak.

Ásványforrása hasonlít a Pecsényédihez, de dúsabb szállékony alkatrészek dolgában.

Belsőleg alkalmazva használ nyálkásodásokban, dugulásokban, a hudélelművek gyengeségen alapuló betegségeiben, köszvényben.

Sóskút.

Sóskút, (Sulz) német falu, egy gyönyörű regényes völgyben, Kőszeghez fél, Német-Ujvárhoz 1 óra távolságra. Határában sok meszet égetnek.

Nem messze a falutól egy gyönyörű völgyben, mellynövény-, mint ásványtani lekintetken számtalan anyagot szolgáltat a vizsgálódásra s egy alpesi tájék termékeivel bir, két ásványforrás fakad, s van egy idejére nézve ugyan uj, de olcsóságára mint szépségre nézve igen nevezetes fürdőintézet.

Hogy ezen fürdőt már a romaiaknak kellett ismerniök, bizonyítják a közelében talált régiségek, mint pénzek nymphák szobrai, sat. Mind a mellett csak is ezelőtt 20 évvel kezdtek inkább használatba jönni, s akkor is noha több idült betegségek ellen csupán a vidék lakosai által. Dr. Mittermayr volt első, ki ezen forrásokat vegytanilag megvizsgálta, s a földesuraságot gr. Festeticsnéét irántok figyelmetessé tette, mellynek a lett következése, hogy a grófné 1825-ben a lapályos helyet feltöltette, a forrásokat az édesviz beleszivárgásától elzárta, fürdőházat, a vendégek számára több lakokat építtetett, s e szerint az egészset egy fürdőintézetté alakított. Kár hogy ezen jeles intézet a grófné halála óta nem dicsekedhetik azon haladással mint az előtt.

A főépülettől délnyugotra egy lapályos rét közepén fakadó forrás italul, a keletfelé egy ingoványos réten fakadó pedig, a fürdők készítésére használtatik. A rét, mellyen ezen források fölbuzognak agyagnemű, a körülájék földje pedig feketeföld agyaggal s mészszel vegyítve; az ivóforrás négy-szegű kövekkel van kútalakulag befoglalva.

Mindkét forrás vize tiszta, átlátszó, pezsgő. Ha sokáig áll, megzavarodik, tejszint kap, s pelyhes csapadékot képez. Szaga szénsavanyos, íze csipős, savanyú sós. Hévmérséklete a légmelege 18—20° R-nál. +9—10° R. Aránysulya 1,003.

Gyógyyszerész Mittermayr 1822-ben véghezvitt vegybontása szerint egy polgári fontban következő alkatrészek találtak:

Szikhalvag	13,50 szemer.
Keserhalvag	1,00 „
Mészhalvag	4,75 „
Szénsavas szikéleg	5,00 „
„ keseréleg	0,50 „
„ mészéleg	5,75 „
„ vasélecs	0,75 „
Kovasav	0,25 „
Vonatanyag	0,50 „

32,00 szemer.

Szénsavany 17,00 köb. hüv.

Ezen vegybontás következtében mint vas- és konyhasó-tartalmú égvényes savanyúvizeket lehet ezen forrásokat tekinteni, s leginkább a híres seltersi s gleichenbergi ásványvizekkel tenni hasonlatba.

Gyógyhatásuk föloldó, a nedvek fölszivatását s forgását az elválasztásokat s kiürítéseket előmozdító, a nyálkásodás és savanyok képződését megakadályoztató, zsongító.

Használ:

1) Idült tüdő- s légcső hurutokban, gümőkóros hajlamnál.

2) A bélhuzam, húdholyag s nemzőéletművek nyálkásodásaiban.

3) Köszvényes bántalmak ellen.

4) Aranyérben.

5) Lép- és máj-dugulásokban.

6) Görvély- s abból származott bajokban, mint hörkütegek s mirigy-daganatok ellen.

Alkalmazásuk mind italul, mind fürdőalakban történik. Keletök nagy, s gyakran gleichenbergi viz neve alatt árulják.

Az igen csinos főépület elejét 8 oszlop ékesíti, s az első emelettől a kies völgyre a német-ujvári sziklavárra felette gyönyörű kilátás esik. A lakó és fürdőszobák a két szárnyhoz kapcsolóvák. Van az egészben két ebédlő-, egy billiárd-, egy tánc-terem, 62 kifestett száraz lakószoba, 10 fürdőszoba, s a zsidók számára egy különös épület.

A vendégek elfogadására a fürdőépületen s fogadón kívül több lakosok házaik is szolgálatra állanak. A szállások és ételmezés ára felette olcsó.

Ezen fürdőhely, mellynek a közel Staiér-havasok nagyszerű látványa különös méltóságos tekintet kölcsönöznek, éghajlata, hasonló az alpesi tájékéhoz, melly az esztendő részeiben is kitünőleg tükrözi magát. Itt tulajdonképen csak nyarat s telet lehet megkülönböztetni, mert a többi átmenetek rövidek s alig észrevehetőek. Hogy a levegő igen is egészséges, azt a regényes tájék buja tenyészete, s a lakosság virágzó arca mutatják. Görvély s gümőkór itt ritka tünetények.

A vendégek időtöltésére a regényes vidék, egy árnyékos ligetecske, s egy lövölde szolgálnak.

Tarcsa.

Tarcsa, (Taczmannsdorf) német falu, fekszik a borostyánkői urodalomban, egy gyönyörű alig 300 lépésnyi, széles de öt óra hosszú völgyben, melyet egész hosszában egy facsoportok s ligetek közt folydogáló patak nedvesít Kőszegtől nyugotra $3\frac{1}{2}$ m. földre, Szálónakhoz pedig $\frac{1}{2}$ órányira.

Északi részén a falunak egy lapályos rétségen több savanyúvízforrások buzognak fel, mellyek Wetsch Ignátz adatai szerint már régi idők óta mind belsőleg mind külsőleg használtatnak, de iszaposságok miatt nem mind használhatók. A főforrás felett már 1795 óta egy nyolcz oszlopon nyugvó templomalaku épületecske áll, mellynek párkonyzata karzattal van ellátva. A közel berekben fölbuzogó forrás hasonló tulajdonokkal bir, de egészen el van hanyagolva.

Ezen források vize hallható morajjal buzog fel, tiszta, átlátszó, pezsgő, szénsavanyuszagú s kellemes savanyú égvényes, később kevéssé özszezhuzó izü. Nyitott edényekben barna pelyhes csapadékot képez, s ezüst szín hártjával húzatik be. Hévmérséklete $+10^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,0028.

Dr. Macher egy polg. font vízben következő alkatrészeket talált,

Kénsavas szikéleget	3,50 szemert.
---------------------	---------------

Szikhalvagot	3,70 „
--------------	--------

Szénvasas szikéleget	10,30 „
----------------------	---------

„ mész- s keseréleget	12,00 „
-----------------------	---------

„ vasélecsét	0,60 „
--------------	--------

Kénsavas vonat-anyagot	0,40 „
------------------------	--------

30,50 szemert.

Szénsavanyt

14,7 köb. hüv.

Ezen vegybontás következtében legerősebb vastartalmú égvényes savanyúvizeink egyikének tekinthetjük a tarcsai vizet.

Ajánlatik :

1) A lélegző s húdéletművek s bélhuzam takhártyáinak betegségeiben, név szerint idült hurutban, nyálkás tüdővészben, gyomor s belek nyálkáságaiban, s ezek által feltételezett féregkór, hudholyag takár, fehérfolyásban.

2) Nyirkmirigyrendszer dugulásaiban, görvélykórban.

3) Altesti dugulások-, keményedésekben s azok által föltételezett aranyér, rásztkórban, vizkórban sárgaságban.

4) Idegbajakban, különösen görcsökben.

5) Terméketlenség-, havitisztulási rendellen-ségeiben.

6) Fövény-s köbetegségeiben.

7) Nemesebb nedvek vesztesége, kora s nehéz szülések által feltételezett életművek gyengeségeiben.

8) Csúzos köszvényes bántalmakban, fürdő-alakban használva.

9) Sülyben.

10) Sápukórban.

Alkalmazásuk mind belsőleg, mind fürdő-alakban történik.

A fürdőépületben 24 fürdőszoba van, mellyek egy kissé szűkek ugyan, de jól rendezettek. A fürdők ára 10 kr. p.p.

A vendégek befogadására van két épület 47 szobákkal, mellyek az első emeletben szárazok, de földszint nedvesek. A zsidók számára, kik ezen fürdőt nagyon látogatják külön választott lakó- s vendéglőházak vannak. Ezen kívül a faluban is lehet

szállást kapni feles számmal. Az élelmezés vendéglöböl szokott történni, de otthon is főzethet a ki akar.

A közelfekvő faluk mint *Sütz* jeles evang. intézetével *Jormannsdorf*, pompás angol parkjával. *Bernau*, régi romjaival, *Szálonak* a Batthyány család vitézi kastélyával, s *Pinkafő* pizstrangos tavával, bájosá teszik ezen vidéket, s a vendég azt hiszi hogy sveiczi tájan mulat.

Mind ezen körülmények Magyarhon első rangú fürdőhelyei közzé emelik Tarcsát ugyannyira, hogy az évenkénti vendégek száma 600-ra is rá megy, ezenkívül a víz kellendősége is igen nagy, mert 1841ben Bécsben 70,000 üveg tarcsai vizet adtak el rohicsi viz név alatt, mellyhez igen nagy hasonlatossága van.

Fürdőorvosa ugyan ezen intézetnek nincs, de azért a betegetek egy a közelfekvő *Rohoncz* nevű m.városból gyakorta kiránduló orvos szorgalmatosan látogatja.

Vannak még savanyúvizek Vas megyében *Jormannsdorfon*, *Goberlingen*, *Röthenbachon*, *Stubenen*, több ásványvizek *Jeszeron*, *Schmelzen*.

4) Veszprém megye ásványvizei.

Veszprém megye Győr, Komárom, Székesfehér, Tolna, Somogy, Zala s Vas megyék, s a Balaton tava közt fekszik. Területe 79 □ m.föld 207,023 lakossal. Székhelye *Veszprém*. Ezen megye nagy részét a bakonyi erdő borítja, nyugoti része azonban s délkeleti csúcsa a balatonon felül s alul róna s termékeny, borai is igen jók teremnek, mellyek közt a

somlai érdemel említést. Főbb folyói a Balatonon kívül a Marczal, Sio és Sid. Levegője tiszta s egészséges. Az ásványok országából terem kőszentet, vasérczet, piskolczot, galiczrezt, fehéragyagot, sárga agyagot, veres láva forma fővenyt, márványt, meszet, épületre való követ. Ásványvizek következő helyeken találatnak.

Magyar Szent-László.

Magyar Szent-László, magyar falu, Pápától 3 óra távolságra. Vannak a faluban szép urasági épületek, határán pedig szőlőhegyek s roppant erdők. Homokos földjéből igen jó ivóviz buzog fel.

Van egy kénköves ásványforrása is, s fürdőintézete.

U g o d.

Ugod, magyar falu, Pápától keletre $1\frac{1}{2}$ óra távolságra, s feje egy az Eszterháziak által birt urodalomnak, Földje néhol veres agyagos, néhol kövecses, homokos; tölgyes bikkes erdeje felette szép, határában kőszén találatik, meszet égetnek, s egy üveghuta is van.

A falu határához tartozó olaszfalusi pusztán 3 ásványforrás buzog fel, mellyek egy 1801ben történt nagy árviz után fedeztettek fel egy nádas tó fenekén, midőn azt lecsapoló csatornák által kiszáritni akarták. Ezen források gyógyereje s nagy kelete 1813ban az ásatások folytatására birták az uraságot, miáltal több nem csak igen dús forrásokra, hanem a valószínűleg még a törökök idejében használt, de most azonban már elrothadt tölgymedrekre

és rá találtak. 1832ben Boleman Lipót gyógyszerész ezen forrásokat vegytanilag is megvizsgálván még inkább kitünt azoknak jótékony hatása, mellynek következtében az uraság czélszerű épületeket s egy szép kertet építtetett melléjük. Végre 1825ben egy francia vizgépész által artézi kút nyitattott, melly 2 veder jegecztiszta savanyúvizet lövell minden 10 perczben fel.

Az intézetet, melly egy fürdőépülethől, vendéglőből s több lakházakból áll, jelenben egy pápai részvényes társaság tartja bérben, és kezeli; mindent elkövetvén a betegek s másnemű vendégek igényei kielégítésére.

Ezen források vize mint említettük jegecztiszta, átlátszó, szintelen, szénsavanyuszagú s csipős savanyú izü. Hévmérséklete $+ 10^{\circ}$ R., aránysúlya 1,001.

Alkatrészei Boleman gyógyszerész úr 1823beli vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Kénsavas szikéleg	6,02	szemer.
„ keseréleg	2,12	„
„ mészéleg	0,48	„
Szikhavag	4,02	„
Szénsavas keseréleg	4,00	„
„ mészéleg	5,29	„
„ vasélecs	0,29	„
Kovaföld	0,10	„
Földigyanta	0,10	„

22,42 szemer.

Szénsavany 5,00 k. hüv.

Prof. Tognio csekély mennyiségű iblanyt is fedezett fel bennök.

A fenebbi vegybontás következtében ezen vizeket vastartalmú ég vényessós savanyú vizeknek lehet tekinteni iblany nyomaival.

Gyógyerejük hasonlít a Balaton-füredihöz, azzal a különbséggel, hogy ezekben nagyobb az oldozó erő. Dr. Zsoldos János s dr. Cseresnyés Sándor főorvosok, valamint Nagy László fürdőorvos következő betegségekben ajánlják :

1) Emésztési rendellenésekben.

2) Altesti dugulások, verőczerendszerbeli pangások s azokból eredő bántalmakban.

3) A nő nemzőrészek betegségeiben, millyenek ahószámi rendellenesség, terméketlenség, fehér-folyás.

4) Epe s húdhólyagkövek, vizeletrekedés ellen.

5) Idült bőrkütegek, például sömör ellen.

6) Sáp-kórban.

7) Görvélyben, köszvényben s ezek által feltételezett mirigy- s térddagokban, izmeredségek, zsugorodások ellen.

8) Belférgék ellen.

9) Nehéz betegség vagy nemesebb nedvek következtébeni elgyengülésekben.

10) Némelly idegbajok, például görcsök, szélhűdés, mélakór, méhkór ellen.

Alkalmazásuk mind belsőleg mind külsőleg történik.

Vendégek befogadására a fürdőkörül épületek szolgálnak, ezen kívül kapni a faluban is szállást.

Az élelmezés is felette olcsó, 6 tál étel ára a vendéglőben 24 kr. p.p.

A fürdönél lakik egy fürdőbiztos is, a rend fenntartása végett, s jó szolgálatban sincs hiány.

Találtak még Veszprém megyében ásványvizek Bében, Dabronyon, Kis-Bogdányon, Noszlopon, Takácsiban, s Tapolczafön.

5) Zala megye ásványvizei.

Zala megye, Veszprém, Somogy, Vas megyék, a Balaton tava, Horvát és Staiersországok közt fekszik. Területe 100 □ m.föld 271,000 lakossal. Székhelye *Zala-Egerszeg*. Észak s délfelé hegyek borítják e megyét, egyéb részeiben, azonban lapályosabb; egyáltalában regényes, s különösen a Balaton mellékét Magyarhon legszebb tájékának lehet nevezni, mellyhez a számos régi várromok is érdekes befolyással birnak. Főbb vizei a Balaton taván kívül a Dráva, Mura, Szala. Eger. Föl lje termékeny s helyen helyen nagy erdőségek borítják; borai, különösen a badacsonyiak híresek. Az ásványok országából terem aranyat, fehérfevenyet, tüzkövet, mezei foszlókövet, mészkövet, homokkövet, porphyrt, basaltot, timsót, kőszentet, kőolajat, gyantát.

Ásványvizek következő helyeken találtaknak:

Balaton-Füred.

A *balaton-füredi* gyógyfürdő Ferro szigetétől számítva, az északi szélesség 46° 58' s keleti hosszúság 36° 32' alatt fekszik, Pesttől 14½ Veszprémtől délnyugotra 2 m föld, a tihanyi apátságtól északra ¾, Füred falutól délre egy jó negyed, Arácstól délnyugotra egy kis negyed órai távolságra, a Balaton tava északi partján alig 140 lépésnyire tőle, s tulajdona a Szent-Márton hegyi Benedictinus szerzeteshez tartozó tihanyi apátságnak.

A fürdőhely a fürdőépületeken kívül, néhány uradalmi házaktól s több magánosok házaikból, mellyek a tihanyi apátságnak birtokosi jog elismerése fejében, egy csekély öszszeget fizetnek évenként, s

mellyekben számos lakok állanak a vendégek befogadására, továbbá egy kápolnából, színházból s egy vendéglöböl, szép ebédlő- s tánczteremből áll; mellyek csinos s rendszeres csoportozatot képezve, egy nagy város tájrészéhez hasonlítanak.

Jollehet az itteni ásványforrásokról Zeiler már 1632-ban említést tesz, úgy látszik mind a mellett, hogy régibb időkben nem igen voltak ismerve, s ugyan ezen időre lehet a fürdő legelső elrendezését is, mint például egy fürdőorvos s gyógyszerész kinevezését, a park beültetését, a sétány megnagyobbítását, a fő- s a fürdők számára szánt források befoglalását s befedését tenni. Ezen rendezet, valamint 1822ben a Balaton tavában dr. Österreicher által hideg fürdők felállítása, végre 1831ben akkori fürdőorvos dr. Adler vezetése alatt több források újbóli feltöltése s befoglalása által, nagy előnyt nyert Füred a többi szomszédos ásványvizek felett, úgy hogy most Magyarhon legkeresettebb fürdőintézetei közzé tartozik.

A fürdőhelyen 3 ásványforrás buzog fel. Az *első* vagyis főforrás, mellynek vize italul használatik, szinte a sétatér közepén van. Ezen forrásnak eleinte kivájult fa medre volt, de 1831ben dr. Adler kövel rakatta ki, s egy 12 oszlopon nyugvó templomalakú ereszt építettett felibe.

A *második* vagy középső forrás, hasonlólag van fedve s befoglalva mint az első, de már ma nem igen használják.

A *harmadik* forrás, melly a fürdőket látja el vizel, a régi fürdőépület mellett fakad, szintúgy kútalakú befoglalással bir, s védfedéllel van ellátva.

Azon könem, mellyből a füredi ásványviz fakad, mészkö. A fürdő és Balatontava körüli tájék többnyire rendszeres könemeket, mint szürke fehér,

fehérsárga mészkövet s quarzszemek s barna homokköszénből álló homokkővet mutat fel, azonban fordulnak nem csekély mennyiségű rendellenes kö-
nemek is, mint például basalt, elő.

Természeti tulajdonai s vegytani alkatrészeire nézve, mind a három forrás igen hasonló egymáshoz. Vízök tökéletesen tiszta, átlátszó, szénsavszagú, kellemes csipős savanyú s csak igen kevésbé érzé-
czes izü. Nyitott edényekben, vagy fölmelegítve, elveszti izét s sárgás barna csapadékot képez. Jól be-
dugott üvegekben is igen sokat vesz izéből s ere-
jéből, s ugyanazért nem igen alkalmas a szétkül-
désre. Hévmérséklete $+ 9, 5^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,0013.

Az ivókút vize prof. Sigmund 1837ben tett vegybontása szerint következő alkatrészeket tartalmaz egy polgári fontban :

Kénsavas szikéleget	6,30 szemert.
Szikhalvagot	1,08 „
Szénsavas szikéleget	1,10 „
„ mészéleget	6,98 „
„ keseréleget	1,10 „
„ vasélecsét	0,32 „
Kovaföldet	0,25 „
Timföldet	0,19 „

17,32 szemert.

Szénsavanyt 38,49 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében, a füredi ásványvizet, vastartalmú égvénysós savanyúviznek lehet tekinteni, melly legközelebb áll az egeri Luiza forrás vizéhez.

Gyógyhatása izgató, erősítő s nagy mennyiségű sótartalmánál fogva föloldó s a kiürítéseket elő-
mozdító is. Wurm, Petrovics s Adler volt fürdő-
orvosok következő betegségekben ajánlják :

Zsongító erejénél fogva.

1) Olly gyengeségeknél, mellyek részint hibás vérvegyület, részint nemesebb nedvek vesztesége, részint testi mint szellemi tetemes megerősítésből származtak.

2) Sápukóiban.

3) A lélegző, húdeletművek s nemzőrészek takáiraiban.

4) Emésztési rendellenességekben, zaha, szélkórosság, székelési rendetlenség jeleivel.

5) Terméketlenség s férfiui tehetetlenségben.

6) Különféle idegbajokban, millyenek a rásztkór, méhkór, gyomorgöres, idült hányás, idegzsábák, szédelgés, szélhüdeések.

Földoldó erejénél fogva:

7) Verőczérbeli pangások, máj- és lép dugulások, keményedések s azok által feltételezett rásztkór, búkór, aranyér, sárgaság s vizkór ellen.

8) Epe s hüdükvek ellen.

9) Belférgék ellen.

10) Görvélyben.

11) Köszvényben.

12) Utó gyógymódu, más fürdök, például a budai, pöstényi, trencsényi, mehádiai, s harkányi fürdök után.

Ellenjavaltatik:

Bövéruéknel, a vérrendszer nagy életerejénél, szivdobogásnál, vértolulásokra, gutaütésre, elvetésre való hajlamnál, ütérdagoknál, gyuladásnál, sorvasztó lázban, bujakóiban, nemesebb életművek elfajulása s gyenedésénél.

Alkalmaztatik mind belsőleg, mind pedig fürdőalakban.

A mi a fürdöket illeti, vannak Füreden mind meleg, mind pedig hideg fürdök.

A meleg fürdők számára két fürdőépület létezik. A régiben 33 kádasfürdő szoba van, melyek közül 19 parasztfürdők neve alatt ismeretes. Az új épületben 9 fürdőszoba van, ugyan annyi káddal, melyek azonban szükség esetében két annyira is szaporitathatnak. A fürdők ára 20—30 kr. p.p.

A kádas fürdőkhez egy 1836ban különösen felállított gőzgépezet által melegítik az ásványvizet s érczsöveken vezetik a kádakba. A meleg fürdők mérséklésére szolgáló viz a Balatonból jó, egy a partra felállított gépezet segedelme által, s a melegvizzel együtt a vízmelegítő szobából vezetetik a kádakba. Megemlítendő, hogy az új fürdőépületben csupán balatoni viz használtatik fürdésre.

A hideg fürdők összesen 12 a fürdőhelytől dél-nyugotra, a Balatonra vannak fából építve, s a parttal egy hid által állanak kapcsolatban. A hideg fürdők ára 14 kr. p.p.

Szállás dolgában nincs fogyatkozás Füreden. A fürdőhelyen létező épületek, melyekben mintegy 300 lakszoba, s némelyikben istálló s kocsiszin is vannak, bérbe adandók; ezeken kívül találni szállást a közelfekvő faluk, mint Füred, Arács fogadóiban s magány házaiban is elég jót s kényelmest. A szállások ára különböző, s 30 kr. — 1 ft. 30 kr. p.p. közt esik egy szoba napibére, ágynéműt s gyertyát bele nem számítva. Lehet több szobából álló lakást is fogadni, konyhával vagy a nélkül, 2—3 p. forint napi bérért.

Az életmódot nem igen lehet olcsónak mondani, sőt eddig a drágaság ellen általános volt a panasza, de remélni lehet, hogy ezután ezen is segítve leend. A vendéglőben étlap szerint eszik az ember, de némely helyt otthon is főzethet a ki akar, miu-

tán a legszüükségesebbek bevásárlására vannak egy-néhány bódék s kereskedő boltok is.

A személy s vagyoni biztosítására a megyei hatóság s az urasági tisztviselők ügyelnek.

A tisztaságra nézve arravaló szolgák vannak fogadva.

Van egy posta is Füreden, mely a veszprémi posta-hivatal kezelője, s átvesz mindenfelé küldendő leveleket s csomagokat.

A mi az egészségi ügyet illeti, van Füreden télen mint nyáron egy igen jól rendezett gyógyszerár, továbbá egy kisdud kórház szegényebb sor-szuak számára, külön orvos kezelése alatt. Főorvosa is van Fürednek, még pedig jelenben Pest egyik legérdeműsabb gyakorló orvosa dr. Orzovenszky Károly ur, ki jelen évben bizatott ezen diszes hivattal meg, a nem régiben elhunyt dr. Adler helyébe. Ezen körülmény új időszakot derített Füredre; ugyan is a tisztelt főorvos úr czélul tűzte mi magának, Füredet a legjelesebb külföldi fürdő-intézetek mintájára alakítani át, s az ottani eddigi zsarolásoknak is véget vetni. Miként hirdetményében igéri, a jelen éven kezdve gőzfürdő, savó- s szőlő-gyógymód is fog Füreden felállittatni, s minden hozzá folyamodóknak kész szolgálatjára leend.

Időtöltések dolgában nincs Füreden semmi fogyatkozás. Nyilvános mulató helyekül lehet a fürdőhely közepéni sétatért, a parkot, a sétánynyá alakított Balaton partját, az ét- s táncztermet, kávéházat, s színházat említeni. Sétaútat lehet a Balatonon is gőzössel, vagy arra rendelt csolnakkal tenni. A közelebbi kirándulási helyek közé tartozik a Kemniczer ház, honnan felséges s meszsze kilátás van a környékre; a regényes fekvésű s mind történeti, mind természettani tekintetben mindenkit érdeklő tihanyi

kolostor, s ugyan ott a kolostortól északkeletre a *Sáncz* nevű hegyeni híres viszhang, mely sebesen szavalva egy Hexametert, sőt egy Distichont is képes viszhangozni. Távolabbi kirándulásokat tehetni Veszprémbe, Zánkára, a vérkúti savanyúvizhez, a szigligeti, csobánczi, tátikai s rezii emlékezetes várromok megtekintésére, végre Keszthelyre a gazdasági intézet megtekintésére, hova minden vasárnap átmege a gözös. Mindezek, valamint Füred s a Balaton melléke több több regényes tájéka elvarázsolják a fürdővendéget s a fürdő-időszak tündérálmoként repül el. Füred éghajlata a legszelidebbek s levegője a legegészségesebbek egyike.

A fürdő-időszak május közepén kezdődik, s tart augusztus végéig. A vendégek, kiknek száma évenként 2000re is rá mege, július 26-án gyűlenek legcsoportosabban őszsze, a mikor t. i. a szokásban lévő s igen fényes *A n n a b á l* tartatik, azután pedig apadnak, s csak a betegek maradnak legfőllebb Füreden; remélni lehet azonban, hogy a szőlőgyógymód fellálltával, a fürdő időszak is nyúlni fog. Télen csak néhány uradalmi tisztviselő s a gyógyszerész laknak Füreden.

A Balaton tava.

Itt leend talán helye a Balatonról is, mint ásványos vizről, említést tenni.

A Balaton (Plattensee) Veszprém, Zala és Somogy megyék közt terül el. Hossza 8, szélessége $\frac{1}{4}$ — $1\frac{1}{2}$ m.föld. Fürednél mintegy 1000, Tihanynál 560 öl, mélysége 2—7 öl, ott lévén legmélyebb, hol partja legmeredekebb. Vizét legfőképen a belefolyó Zalától kapja; ezen kívül mintegy 40 nagyobb s kisebb folyamok s több savanyúvizek szakadnak bele, valamint buzognak hihetőleg fenekén is több-

nemü kivált savanyúvíz források fel, s e lehet oka hogy a tó színe néha tajtékzik, s hullámoz. A Balaton melléke, mint mondva volt, fölülmulja szépsége által Magyarhon minden tájait, sőt vetélkedhetik Olaszhonéival is. Éghajlata szelid, levegője tiszta, egészséges, s ugyan azért e részben is méltán gyógyhelynek nevezhető.

A Balaton vize rendszerint tiszta, világos, de kékes színt vált s megzavarodik, ha vihar közeleg; gyenge halszagú, igen kevésé összehúzó izü. Ihatóvá csak is pinczébe tartás által válik (a szénsavszesz magához húzása által). Huzamosabb ideig tartva, felső színe hártyával huzatik be, melly tapintatra nyálkás, s mégis éles. Ha mosdik az ember vele, érdessé teszi a bőrt s a szemben izgattotságot okoz.

A Balaton medrét bazalt s mészképletek alkotják, partjaira némely helyeken vaséleg s titan rakodik le.

Ezen vizet úgy lehet tekinteni, mint valami föleresztett ásványvizet, alkatrészei prof. Sigmund vegybontása szerint két polgári fontban következők:

Kénsavas szikéleg	0,49	szemer.
Szikhalvag	0,02	„
Szénsavas mészéleg	0,47	„
„ keseréleg	nyomai	„
„ vasélecs	0,21	„
Timéleg	0,09	„
Növényi s állati anyag	0,54	„
	<hr/>	
	1,82	szemer.
Szénsavany	0,06	k. h.

A balatoni hidegfürdők mind azon esetekben ajánlva vannak, hol hidegfürdők általánosán jót tesz-

nek. A hullámütés, tiszta levegőbeni szabad mozgás, a szép, nagy tó s kellemes tájékainak látványa, s az ember kedélyére való ezek általi lelkesítő benyomás, nagy befolyással vannak ezen fürdők használatánál a gyógsikerre. Különös gyógyerővel bírnak a görvélykórban.

Kékkút.

Kékkút, magyar falu, Tapolczához 3 m.földre. Földje termékeny, s erdeje is van. Határában sok helyt romai régiségekre találtak.

Ásványos forrása a helységtől keletre esik, s kövel van kirakva, nem kifolyó ugyan, de könnyen azzá lehet tenni.

Vize könnyü italú, közelit a füredihez, de színe kékesebb s innen kaphatta a falu is nevezetét. A kút falait világosabb sárga iszappal vonja be mint a füredi.

Kár hogy birtokosa a kegyes-rendi szerzet fürdőházakat nem épített ezen forrás mellé.

Vannak e környékben kénköves s más ásványforrások is, mellyek mind bővölködnek szénsavszesz dolgában.

Keszthely.

Keszthely, magyar mezőváros, a Balaton mellett s a szigligeti hegysornak tövében. Zala-Egerszegtől 4 m.földre. A város több nevezetességei közzé tartozik a gr. Festetics által alapított Georgicon. Több nevezetes intézetek is vannak itt, valamint egy gyógszertár, emeletes nagy vendégfogadó s gróf Festeticsnek csinos kastélya egy, könyvtárral, gyö-

nyörű kerttel s halas tavakkal. Határa nagy, van erdeje s néhol márványra is akadni; földje termékeny, s bort is sokat s jót terem.

A várostól félórányira a hév víz patakja közepén van egy kénköves forrása, de a melly csak a köznép által használtatik.

Rendes.

Rendes, magyar falu, a Balaton mellett. Pálköve nevű helyen van egy savanyú víz forrása, még pedig a Balatonban két ölnyire, s ha tisztán a Balaton vize nélkül merittetik, erősebb a füredinél; ez pedig úgy történhetik meg, hogy az ember az üv eg száját befogja, s úgy nyomja le a víz mélyére.

Tapolcza.

Tapolcza, magyar mezőváros, $1\frac{1}{2}$ m. földre a Balatonhoz a budai postautban. Határa termékeny, erdeje derék, s szőlőhegye is van.

A városnak csaknem közepén van egy kisdéd tavat képző meleg kénés forrása, de csak a köznéptől használtatik,

Zánka.

Zánka, magyar falu. Határa felette köves, de mégis termékeny, van szölleje s terjedelmes erdeje.

Félórányira a falutól, a Balaton partján, van a *vérkúti* kesernyés savanyú vízforrás, melly nyári napokban meglátogatattik.

Vize kesernyés s a kút oldalait, valamint az árkot, mellyen lefolyik, kövecseivel együtt veresre festi meg.

Használ köszvényben, kolikában, s szélhüdésekben.

Van itt a köznép számára egy nagy fürdőház is, sok kádakkal, valamint 2 különszoba 4 káddal.

Találtatik még Zala megyében egy savanyúviz forrás *Kis-Örsön*, nem különben több ásványvizek *Ábrahámon*, *Kis-Apáthin*, *Lovason*, *Peklaniczán*, hol köszenet ásnak, s kőolajat is gyűjtenek.

6) Tolna megye ásványvizei,

Tolna megye, Somogy, Veszprém, Székesfehérvár, Pest, Solt s Baranya megyék közt fekszik. Területe 65 □ m.föld 188,672 lakossal. Székhelye *Szekszárd*. Földje hegyes, völgyes, s igen termékeny; borai különösen a szekszárdi vörös hirsek. Főbb folyói a Duna, Sárviz, Kapos, Koppány és Sio. Az ásványok országából csupán épület-köveket, köszenet s mészet találni. Ásványvize csupán két helyt van, u. m. *Morágyon* s *Váralján*, mellyek ként tartalmazzak. Az első helységnek van kőbányája, szőlőhegye s sok erdeje. Az utolsó felett egy régi vár romai láthatók, van köszénbányája, mészégetése, gyönyörű szőlője s erdeje.

7) Baranya megye ásványvizei.

Baranya megye, Tolna, Somogy megyék, a Szerb-vajdaság s Tótország közt fekszik. Területe 83½ □ m.föld, 222,545 lakossal. Székhelye *Pécs*. Északi részét ezen megyének a Staier-országból bejövő alpesek egy része borítja, többi része azonban néhol dombos, néhol lapályos. Főbb folyói a Duna, Dráva, Karasicza, Kapos. Egyáltalában ezen

megyét egy szép ángol kerthez lehet hasonlítani. Éghajlata szelid, levegője tiszta és egészséges, földje termékeny, borai híresek, mellyek közt a villányi vörösbor országszerte ismeretes, s terjedelmes erdőkkel is bővölködik e megye. Az ásványok országából terem márványt, kőszentet, meszet, kőszőrű-s épület-köveket, szappanföldet s timsót. Gyógyvizek következő helyeken találatnak:

Harkány.

Harkány, magyar falu s fekszik az északi szélesség $45^{\circ} 52' 30''$ s a déli hosszúság $0^{\circ} 42' 40''$ alatt a budai délvonaltól számítva; azon kellemes völgyben, melly a harsányi hegyvonal déli részétől a Drávaig vonul, Péctől $2\frac{1}{2}$ a történeti nevezetességgel bíró Siklóstól pedig $\frac{1}{2}$ óra távolságra.

Az egész falu csak 72 házból áll, mellyek azonban csinosságokra s tisztaságokra nézve minden szomszéd faluk házait fölülmulják.

Az itteni fürdőintézet eredetéről kevés fölvilágosítást adnak az előidők adatai. Lehet hogy még régibb időkben voltak itt melegforrások, de mint-hogy senkisésem használta, megint elenyésztek. Egy alkalommal, midőn gróf Batthyányi az itteni mocsárok lecsapolása s kiszáritása végett 1823ban csatornákat ásatott, több meleg forrásokra akadtak, s különösen egy térdaggal s lábszaggyal bajlódó napszámos volt az első, ki ezen források jótékony hatását tapasztalta, folytonos fürösztés által még azon év october havában megmenekedvén bajától. Ezen történet, s több hasonló esetek elterjesztették a források hírét. Seregestől csoportozta a nép már más nyáron Harkányra, s az urasági tisztviselők kénytelenek

voltak egy kis fürdő-intézetet rögtönözni, melly az uraság bőkezősége s főorvos dr. Patkovics szorgalma által annyira nevedett, hogy jelenben Magyarhon több fürdő-intézeteivel párvonalba tétethetik.

Vannak itt a környékben számos források, melyek mind a harsányi hegy déli része alatt buzognak fel. Ezek közt 4 érdemel különösen említést; az első félórányira fekszik Harkánytól keletre, Tapolcza falunál, melly hajdan meleg volt, de most már hideg. A második, mellyet még a törökök használtak, Siklóson van a Ferenczrendüek temploma mellett. A harmadik félórányira van Harkánytól, s erős kénszagáért büdöstónak nevezik. A negyedik a harkányi forrás, melly a falu déli végén, egy tölgyfa mederrel ellátott kútból, olly mennyiségben buzog fel, hogy azt dr. Patkovics szerint 24 óra alatt 1950 vederre lehet becsülni. A vidék hegyei, mellyek ezen forrásnak lételt adnak, átmeneti mészképletből állanak.

Ezen forrás vize a kútban tiszta, kevésbé tejedző, pohárba meritve pedig s kihütve átlátszó lesz, elvesztvén opál színét. Szaga ollyan mint az ellobbantott lőporé, melly nedves időben vagy zivatar közeledtével még erősödik. Ize a forrásnál undorító s felbőfögést okoz, kihütve kevésbé sós s fanyar. Hévmérséklete $+ 47^{\circ}$ R., aránysúlya 0,980. A viz által képezett iszap világos hamuszínű, s quarzot, glimmert s mezei patot tartalmaz gránittal s kevés vaspossal.

Alkatrészei dr. Patkovics szerint következők:

Szikkhalvag	2,328 szemer.
Szénsavas keseréleg	1,332 „
„ mészéleg	7,778 „
Kovasav	0,064 „

11,502 szemer.

Könkénégszesz 4 ,047 k. h.

Ezen alkatrészekon kívül talált még prof. Tognio bennök :

Szénsavas szikéleget.

„ vaséleceset.

Kénsavas szikéleget, keveset.

Iblanyt, földiolajat, haméleget, timéleget, s villó nyomait.

Ezen vegybontás következtében a harkányi forrás égvényes sós kénes viznek tekinthető, földiolaj s iblany tartalommal, s középen áll a toplikai s mehádiai hévvizek közt.

Dr. Patkovics 20-éves tapasztalatai nyomán ajánltatik :

1) Bármillynemű helyzetű s alaku csuzos köszvényes s ezekből származott bajokban.

2) Sömör és rühnemű idült kütegekben, sőt egy esetben a filkórban is. (Elefantiasis.)

3) Görvélykórban s abból eredő bajokban, ha nem birnak lobos jellemmel.

4) Altesti bántalmakban, mint lép, máj, foddormirigyek dugulásai, keményedéseiben, s azok által feltételezett verőczerendszerbeli pangások, altesti vérbőség s aranyérben.

5) A nő nemzörészek betegségeiben millyenek a hószámi rendetlenségek, terméketlenség, fehérfolyás.

6) A húdéletművek, mint vesék, húdhólyag nyálkásságaiban, fővény-s köbetegségeben.

7) A fennebbi betvegyek által feltételezett idegbajokban, millyenek a szélhüdés, gyomor-görcs, szélgörcs, arcfájdalom, farzsába, nem régi vérmes gutaütésből származott szélhüdés, de ez utolsó esetben langyosan + 27° R. hévmérséklettel használva.

8) Hasonló szembetegségeken, ha még nem történtek életműves elfajulások.

9) Fennebbi betvegyeken alapuló fekélyek ellen.

10) Higanykórban, de a bujakórban használatuk merőben sikertelen.

11) Külerőszakok által előidézett bajokban, a fürdők használatát iszap-borogatással párosítván.

Ellenjavaltatnak bővérűeknél, nemesebb életművek feléi vértolulásoknál, lobos lázas jellemeknél, vérpökésnél, vérfolyásnál, nemesebb életművek genyedésénél, bujakórban, sülyben, vízkórban, ideggyengeségekben, szivbajokban, kökemes s rákos elfajulásoknál, szóval mind azon bajokban, hol a kénes hévvizek általánosán tiltva vannak.

Alkalmazásuk belsőleg italul, külsőleg fürdős iszap borogatások alakjában történik.

A fürdőépület egy kertben van, hol mind társaságosan mind fürdőszobákban lehet fürdeni. A fürdők ára óránként 8—10—14 kr. p.p.

Szállásokat részint a fürdőépületben, részint magánosak házaiban találni. A fürdőépületben egy szoba napibére 26—30—40 kr. p.p., magánlakok havibére 8—10 ft. p.p. butorral s fával.

Az élelmezés rendszeren vendéglőben történik hol egy személy 5 tál ételért 30 pkr. fizet. Lehet hetenként vagy havonként előfizetni, s otthon főzetni is.

Harkány kellemes s mérsékelt éghajlat alatt fekszik, vidéke felséges; egy felől a regényes szépségű harsányi hegy gyönyörködteti a szemet, más oldalról a történeti érdekességgel bíró siklói vár tűnik fel, végre délnyugotról egy messze sikságban vész el a szem.

A vendégek mulattatására, az arénává alakított egy része a kertnek szolgál, hol néha magyar színeszek működnek. Kirándulásokat tehetni Pécsre, a

Drávához, Siklósra, s a csodatevő szűz Mária képéről s hűcsújárásairól híres Gyüdre.

Allandó fürdőorvosa is van e fürdőnek, a jelenbeni dr. Patkovics pécsi főorvos.

A fürdőidőszak június közepén kezdődik, s tart augusztus végéig. Az évenkénti vendégek száma, kik többnyire bácskaiakból s szerbekből állanak, 1000-re megy.

Harsány.

Harsány, magyar falu, egy kies áldott környéken, Siklóstól 1, Pécestől 3 m.föld távolságra az Észékről Pécsre vezető országutban. Van egy virágzó ref. gymnasiuma, megyeháza s vendégfogadója. Határa termékeny, borai híresek, s erdőkkel is bővülködik. A helység felett emelkedő czukorsüveg idomú magas hegynek tetején egy régi vár romladékait láthatni, honnan a bácsi, baranyai s tót-országi vidékekre felséges kilátás esik. Van egy kesersós ásványviz forrás is.

Kökény.

Kökény, rácz falu $1\frac{1}{4}$ m.földre Pécestől dél felé. Vannak a faluban igen szép urasági épületek, határában pedig szőlőhegyek s erdők.

Van egy savanyúvíz forrása is, mellyhez fürdőszobák épültek.

Találtaknak még ásványforrások Baranya megyében *Pölöskén* s *Vasason*.

C) A posonyi cs. k. helytartósági osztály ásványvizei.

A *posonyi* cs. k. helytartósági osztály 11 megyéből áll, u. m. innen a Dunán *Poson, Felső-Nyitra, Alsó-Nyitra, Trencsén, Árva-Turócz, Liptó, Bars, Hont, Nógrád*, és *Zólyom* megyéből, tul a Dunán pedig *Komárom* megyéből. Területe 649 □ m.föld 1,768442 lakossal. Az osztályos kormány székhelye *Poson*. Ásványvizek, kivéve *Komáromot*, minden megyében találtak.

I) Poson megye ásványvizei.

Poson megye *Nyitra, Győr, Komárom, Moson* megyék, *Osztrák* s *Morvahon* közt fekszik. Területe 69 □ m.föld 258,463 lakossal. Székhelye *Poson*. Egy igen kis részét e megyének a kárpátok borítják, mellyek a *Morva* vizének a *Dunába* való szakadásánál veszik kezdetüket s *Poson* mellett északra keletre húzódnak, többi része azonban rónaság. A sűrűen elhintett faluk, s városok, pompás urasági kastélyok s kertek, termékeny erdőkkel változó rónaság, szőlőhegyek s a *Duna*, zöldellő szigeteivel, olly regényessé varázsolják e megyét, hogy méltán aranykertnek nevezhetni. Főbb folyói a *Duna, Vág, Morva, Dudvág, Miava, Blava*. Eghajlata a rónaságon mérsékelt, a hegyes tájékokon zordonabb, levegője tiszta és egészséges. Földje termékeny; s boraik különösen híresek. Az ásványok országából terem, aranyat, piskolczot, kénkövet, márványt több színűt, darázkövet, csillámport, kövületeket, csepegőkövet, vasat, rezet. Gyógyvizek következő helyeken találtak.

Bazing.

Bazing (Pösing) sz. kir. város, fekszik egy igen kellemes vidéken, 3 óra távolságra Posontul. A város falain kívül van egy régi várkastélya. Vidéke termékeny s borai is, mellyeknek ize a muskotályhoz hasonlít, hiresek. Bányái nem gazdagok ugyan, de igen finom aranyat s ezüstöt adnak.

Egy fél órányira a várostul van egy vasas fürdője, mellyhez hársfák sorai közt vezet az ut.

Eleinte csak váltólázak gyógyítására használták e fürdőt, de találkoztak olyanok is kik idegfájdalmakból, fővénykórból s más betegségekből meggyógyultak; miáltal a fürdő hire elterjedt, s ennek következtében 1777ben egy emeletes fürdöház építettett a forrás mellé.

A forrás kútja egy vastartalmú meredek kősziklának aljában van s mintegy két öl mélységü.

A forrás vize tiszta, összehuzó izü, a fehérruhákat megfesti; vihar közeledtével megzavarodik, s ize élesebb lesz. Alkatrészei vas, szikéleges sók s földes részek. Kik ezen vízzel élnek s sok mozgást csinálnak, megtetszik nem sokára vizeletükön, melly zavarossá lesz, a víz gyógyhatása.

Ezen fürdő vidéke egyike a legszebbeknek. Jobbra balra igen szép szőlőhegyek, rétek s szántóföldek látszanak, a fürdöház pedig egy gyönyörű tölgyesben van. Mellette foly az ugynevezett fekete patak, mellyben izes pizstrangok teremnek. Nem meszsze van Zumberg nevü kis helység, hol egy kápolna, vendégfogadó, papirosmalom, s szürkalló is vannak. Vasárnaponként a körülfekvő helységekből ide csoportozik a nép idötöltés végett.

Poson.

Poson, (Pressburg) sz. kir. város, fekszik az északi szélesség $48^{\circ} 31' 28''$ s keleti hosszúság $34^{\circ} 45' 35''$ alatt, a Duna bal partján; Béctől 10, Budától 27 m.föld távolságra, s nevét hihetőleg a hajdan itt közel létezett Peison nevű tótól vehette. Környékét egy szép angolkertnek lehet nevezni. Van egy a Dunára néző régi vára, egy szőlőkkel beültetett hegynek tetején, melly 1811ben égett le, s a honnan igen szép kilátás esik. Vannak benne több nevezetes köz s magán-épületek.

Egy órányi távolságra a szűk de regényes veidriczi völgyben van egy ásványforrása czélszerűen rendezett fürdő-intézettel, mellyet a posonyiak számosan látogatnak.

A víz hőmérséklete $+8, 8^{\circ}$ R. a légmelege $9, 6^{\circ}$ R-nál, aránysulya 1,000 198.

Alkatrészei Bachmann vegybontás szerint következők:

Szikhalvag	0,0504 szemer.
Szénsavas szikéleg	0,1329 „
„ keseréleg	0,0429 „
„ mészéleg	0,5284 „
Timéleg	0,0388 „
Szénsavas vasélecs	0,3893 „
Kovasav	0,3028 „
Vonatanyag	nyomai „

1,5486 szemer.

Szénsavszesz 2,0263 k. hüv.

Ezen vegybontásból ítélve, a földes vasas vizek sorába lehet számítani.

Szent-György.

Szent-György, sz. kir. város, fekszik két ki-nyúló szőlőkkel beültetett hegyek közt, Posonytól két órányira. Hajdan igen virágzó város volt, de a tatárok pusztításai s gyakori tűz által igen sokat szenvedett. A városon kívül nyugotra lehet egy halmon látni a szt. györgyi régi kétemeletes várat, melly most pusztán hever. A város határában hires asztali s asszúbor terem, melly a tokajinak nem sokat enged.

A várostól mintegy félóránnyira van egy igen jó kénköves fürdője, melly fölmelegítve bőrbetegségek s csúzos köszvényes bántalmak ellen igen jó szolgálatot tesz.

Találtak még ezen megyében hideg kén- források *Stomfán* s *Várkonyon*,

2) Felső- s Alsó-Nyitramegye ás- ványvizei.

A hajdan egyesült Felső- és Alsó-Nyitra me- gyék, Trencsin, Turócz, Bars, Komárom, Poson me- gyék s Morvahon közt fekszenek. A felsőnek területe 62 □ m.föld 239,166 lakossal. Székhelye *Nagy- Szombath*. Az alsónak területe 92½ □ m.föld 233,208 lakossal. Székhelye *Nyitra*. Majd nem az egész me- gyét a karpátok borítják, s csupán déli részében van kevés rónaság. Folyó vizei a Vág, Nyitra, Morva, Zsitva, Dudvág, Miava, Blava. Eghajlata mérsékelt meleg, levegője tiszta, egészséges. Földje termékeny, e mellett vannak nagy erdeji is. Az ás-

ványok országából terem meszet, csillám foszlókövet darázskövet, porcellánföldet, krétát, kőszenet, szék-sót. Gyógyvizek következő helyeken találatnak.

Bajmócz.

Bajmócz, igen régi tót mezőváros, egy hegyen közel a Nyitra vizéhez. Nevezetesebb épületei közé tartozik a Pálfiak igen régi de most is lakható s 365 ablakkal ellátott roppant várkastélya.

A hegy tövében közel a Nyitrához egy regényes vidéken van egy melegforrása, melly több századok óta nevezetes, s a 16-ik században Thurzó Sándor fürdőházat építtetett melléje.

Vize tiszta, átlátszó, s olly meleg, hogy fürdőhasználatra hideg vízzel kell vegyíteni. Alkatrészei többnyire kénsavas sók.

A fürdőépület, mellyet a várostól egy kis hegy választ el, nagy s négy kövel kirakott s márványpadokkal ellátott álló fürdőkön kívül, van több kádas fürdőszoba is benne.

Szállást részint a fürdőépületben, részint a város vagonos lakosainál lehet találni.

Mind a mellett hogy ezen fürdő jeles tulajdonokkal bir, Pöstény közelléte miatt háttérbe szorítottatik.

Büdöskő.

Büdöskő, (Szmrdak) tót falu, félórányira fekszik Szénásfalú nevű mezővárostól egy mély völgyben.

A völgy alsó részén két ásványforrás buzog fel, s több a fürdőhöz tartozó épületek vannak.

A vidék, hol ezen források fakadnak, egykor mocsároktól volt boritva, azonban a tulajdonos Victorisz ur tudósittatván a víz gyógyerejéről, 1832ben nagy költséggel kiszárította, a mocsárokat s költséges fürdőépületet építtetett a források mellé, melyeket 1838ban a vendégek nagy gyülekezete miatt kénytelen volt még egy ujjal szaporítani.

A két forrás közül az egyik az alapító nevééről *Jósefforrásnak*, a második pedig a tulajdonos leányáról *Vilmaforrásnak* neveztetik. Mindkettő ugyanazon tulajdonokkal bir, csak hogy a második sokkal dúsabb viz dolgában.

A források vize barnás szürkés, de pohárba merítve világos sárga színt játszik, e mellett tiszta, átlátszó, erős kénzagú, melly fővés, vagy az edény rázása által még nagyobbodik. Ize eleinte édesded, később égvényes, végre keserű özszehezuzó. Jól bedugott üvegekben sokáig megtartja tulajdonait, de szabad lègnek kiteve hamar megzavarodik, tejedző színü lesz, lassanként szagát veszti, mig végre egy fekete csapadék képezte után egészen szagtalanává válik. Hévmérséklete $+ 13^{\circ}$ R.

Gyógyszerész Láng A. F. vegybontása szerint következő alkatrészeket tartalmaz egy itcze forrás viz.

Hamkéneget	10,05	szemert.
Kénsavas mészéleget	5,20	„
„ vasélecset	2,50	„
Szénsavas haméleget	6,46	„
„ mészéleget	4,34	„
Ként	4,80	„
Agyagföldet	3,25	„
Ke vessé élegült ként	1,20	„

Szikhalvagot 0,60 szemert.

38,40 szemert.

Tiszta könkénegszeszt 176,60 k. hüv.

Bár milly hijános is e vegybontás, mégis mint vastartalmu égvényes sós kénes vizeket lehet a fennebbi forrásokat tekinteni.

Gyógyerejüket következő betegségekben tüntetik ki:

1) Különbnemü bőrkütegekben, millyenek a rüh, sömör, börszenny.

2) Megrögzött csúzos köszvényes bajokban, mellyek beteges átváltozásokba, lerakodásokba, daganatokba mentek át.

3) Altesti zsigerek, mint máj, lép dugulásai s keményedéseiben, s ezek által feltételezett bajokban, mint aranyér, rásztkor, méhkór, melákór, hősziámi rendetlenségek, sárgaság, makacs váltólázak, idült altesti fekélyedések.

4) A takhártyák betegségeiben, idült hurut, fehérfolyás, takárban.

5) Görvély- s angolkórban.

6) Fövénykór, epe s hudholyag kövek által feltételezett bajokban.

7) A sápkór azon nemében, melly hibás táplálat vagy nagy vérvesztés által keletkezett.

Különb idegbajokban, mellyek részint az altesti zsigerek beteges állapotán alapulnak, részint beteges lerakodások, vagy fémmérgezések következményei; egy szóval minden olyan bajokban, hol kénes vizek ajánlva vannak.

Alkalmazásuk csupán fürdőalakban történik.

Drahóc.

Drahóc, tót falu, a Vág jobb partján, Galgócztól egy m.föld távolságra.

Van egy vasas savanyúvíz forrása, melly oldozólag, kiürítőleg, s vizelethajtólag működén, a gyomor savanyai- s nyálkásodásainál, hószámi rendetlenségek ellen, máj-, lép dugulásokban, sárgaságban sokat használ.

Kápláth.

Kápláth, tót falu, Galgóczhoz $\frac{3}{4}$, Pöstényhez 2 órányira, a Vág mellett. Földje termékeny, van erdeje s szőlőhegyei.

A Vág balpartján van egy meleg földes-sós, kénes forrása, melly hasonló tulajdonokkal bír mint a pöstényi, de hivesebb t. i. $+ 24^{\circ}$ R. Pöstényhezi közelléte miatt nem használtatik.

Nagy-Bilicz.

Nagy-Bilicz, tót falu, $\frac{3}{4}$ órányira Nyitra-Zsámokréthez.

Van egy meleg ásványforrása, melly hasonló tulajdonokkal bír mint a bajmóczi, de nem annyira gyógyczélból, mint a vidékiek ünnep- s vásárnapokénti mulatóhelyéül használtatik. A fürdés társaságosan történik.

A vendégek elfogadásáról szüken van gondoskodva.

Pöstény.

A *pöstényi* gyógyfürdő, melly *Kis-Pösténynek* is neveztetik, egy igen kellemes tájékon fekszik a Vág vize jobb partján, az északi szélesség $48^{\circ} 36' 35''$ s

a keletti hosszúság $35^{\circ} 28' 5''$ alatt, 428 lábnyira a tenger szine felett; Nagy-Pöstyény mezővárostól $\frac{1}{2}$, Vágujhelytől 2, Nagy-Szombattól 3, Posontól 9, Bécstől 18 és Pesttől 24 m. föld távolságra.

Az itteni melegforrások, alkalmasint régibb időkben is ismeretesek voltak, de bizonyos adatokat felőlök mégsem tudni egész 1505-ig, a midőn Wernher tesz róluk említést. Később szintén, sok dicséretet irtak felőlök, de mind a mellett is hosszszas ideig heverték elhanyagolva, s a Vág vize áradásai által igen sokat szenvedtek; mig végre az ember-szerető birtokos gr. Erdődy József, az 1813beli vizár után, czélszerű épületeket építettett melléjük, s az egészet egy valódi fürdő-intézetté alakította. 1822ben egy a legújabb modor szerinti fürdőépületet építettek, s azóta is időszakonként a természet szépségeiben dús tájék kiékesítése egy angolkert s több sétányok alkotása, egy tánczterem, káveház, s több lakházak építése által, a vendégek mind kényelmes elhelyeztetéséről, mind pedig időtöltéséről elegendőleg gondoskodtak.

A források a Magyar- s Morvahon közt határt vonó kárpátok déliré szében buzognak fel. Ezen hegyekben Pöstyény körül mészpat a fő könem, mellyet helyen helyen csillám foszlókő takar, nem igen messze köszén s kénkö nyomaira is találtak.

A főforrás mintegy 37 lépésre buzog fel a Vág vizétől annak jobb partján, kútalakúlag van bekerítve, $11' 4''$ hosszú s $7' 10''$ széles. A többi források a Vág balpartján fakadnak s némellyek épen a Vág vizében, mit onnan lehet észrevenni, hogy a viz szüntelen hólyagokat hány s a viz szine ollyan helyt melegebb mint másutt. A főforrás s fürdők vizének hévmérséklete, valamint a vitzükrenek magasabb vagy alacsonyabb állása, a Vág vize növésétől vagy apadásától függ.

Hogy a főforrásnak a Vágon át a szemközt lévő hegyekkel némi összeköttetése van onnan gyaníthatni, hogy a forrástól kezdve a Vágon át egy keskeny vonal, soha a legkeményebb télben sem fagy be.

Ezen forrás vize a kútban tengerzöld színt játszik s ritkán olly tiszta, hogy a kút fenekét megláthatná az ember. Hevenyen merítve szintelen, tiszta, átlátszó s jól bedugaszolt edényekben hónapokig is eláll, a nélkül hogy változnék. Ha érintkezésbe jő a külső léggel, megzavarodik s eleinte hamúszin, később fekete csapadékot képez. Szaga olyan mint a föllobantott löporé s 30—40 lépésre már érezhető, de a szabad légbehatása által elszáll, midőn zárt edényekben s magosabb hőmérséklet által nem csak megmarad, hanem erősödik is. Ize kevésbé éles, mind e mellett kellemetlen szaga daczára is sokan örömet isszák. Hőmérséklete $+46^{\circ}$ $+51^{\circ}$ R., közt változik, s az urasági fürdőben $+30^{\circ}$ $+32^{\circ}$ R., az iszapfürdőben $+31^{\circ}$ $+35^{\circ}$ R., közfürdőben pedig $+28^{\circ}$ $+33^{\circ}$ R.

Ezen víz vegybontásával többen foglalkoztak. Első volt dr. Törkos, később 1809ben Scholcz Bécsben, végre egy Láng, Dorner és Pantocsek gyógyszerészekből álló s gróf Erdődyné meghagyásából nyitrai főorvos Biacsovsky vezetése alatt működő bizottmány. Alkatrészei egy polgári fontban következők.

Scholcz — a bizottmány szerint		
Kénsavas szikéleg	3,72	9,011 szemer.
„ keseréleg	1,11	2,829 „
„ mészéleg	2,60	4,617 „
Szikhavag	0,57	0,816 „
Mészhalvag	0,82	— „
Kovasav	0,19	0,778 „
Csereny	—	0,160 „

Scholcz — a bizottmány szerint.

Veszteség	0,10	0,240 szemer.
-----------	------	---------------

	8,85	22,473 szemer.
Léghőri lég	—	12,854 k. h.
Szénsavany	—	7,776 „
Könkéngeszsz	—	5,141 „

Ezekon kívül csekély mennyiségű szénsavas vasélecszet talált prof. Tognio bennök.

A fennebbi vegybontás következtében földes sós tartalmú kénes hévizeknek lehet a pöstényi ásványvizeket tekinteni.

Az imént említett bizottmány, iszapját is megvizsgálta ezen vizeknek s talált benne egy pölgári föntban :

Kovaföldet	8.2740	szemert.
Vasélecszet	1,9968	„
Timföldet	2,3408	„
Mészföldet	1,7344	„
Televényt	0,0800	„
Vizet	1,3664	„
Veszteség	0,2176	„

16,000 szemert.

Ezen iszap igen lágy, természetes állapotban feketés barna, de ha felszántatik megkeményedik s világosbarna színt ölt magára. Tapintatra zsiros, fényes, szurok vagy kénszagú. Hévmérséklete $+29^{\circ}$ $+35^{\circ}$ R., s azt hosszabb ideig megtartja.

A pöstényi hévvizet következő betegségekben ajánlják :

1) Kőszvényben, különösen a végtagok kőszvényében, hol már beteges lerakódások, daganatok, zsugorodások történtek.

2) Csuzos bántalmakban, legyenek azok bár

milly makacsok ; kivált ha a fürdők használata mellett, iszappal borogattatnak a szenvedő részek.

3) Jóllehet tudva van az, miszerint kénes vizek bujakórban ártalmasak ; de a dr. Torkos ideje ótai száz éves tapasztalat azt bizonyítja, hogy a pöstényi víz a bujakór megrögzött s álarczos körképleteit is kizaklatta az életművezetből, ennél fogva a pöstényi víz gyógyereje e tekintetben páratlan.

4) Görvélykórban, feloszlatván a legnagyobb s legmakacsabb mirigydaganatokat is, kivált ha egyúttal az iszap borogatásokat is használja az ember. Ha a daganatok egyszer föloszlottak, akkor a görvélyes küleményt is megváltoztatja a pöstényi víz, s az életművezetet mintegy ujja teremti.

5) Golyva ellen, belsőleg mind külsőleg, fürdő s iszapborogatások alakjában használva.

6) Marschall s Wallich, saját mint mások tapasztalataik után, az angolkórban dicsérik.

7) Rühes, sömörös, görvélyes s köszvényes betegegyekkel párosult bőrkütegek s fekélyek ellen, Torkos egy esetet hoz fel, hogy egy 80 éves s tetőtől talpig leprában szenvedő zsidó a pöstényi ásványvíz 3 héti használatára tökéletesen meggyógyult.

8) Belférgék ellen, kivéve a szalagférget.

9) Emésztési rendelleniségeknél, millyenek az emésztési hiány, gyomorgörcs s szélgörcs, altesti zsigerek, máj és lép dugulásai, vízkór, rásztkór, aranyér.

10) A hudéletművek betegségei, fővenykór s köbetegség ellen.

11) A méhrendszer betegségei ellen, millyenek a hószámi rendellenések, fehérfolyás, méhkór, sápkór, terméketlenség.

12) A lélegző életművek takhártyái betegségei, idült mellhurut, kezdődő nyálkás tüdősrvadás ellen, mind belsőleg, mind külsőleg használva s az ásványviz meleg gőzeit besziva.

13) A szélhűdés különböző nemeiben, mellyek külerőszak, csuzos, köszvényes, megrögzött mozgékatlan fájdalma, visszaütött bőrkütegek, terhes betegségek, gutaütések s fémmérgezések által feltételeztetnek, különösen fürdő- s iszap borogatások alakjában használva.

14) Csipzsában, szintén fürdő s iszapborogatások alakjában.

15) A nyavalyatörésben is eszközöltek ezen fürdők tökéletes gyógyulást.

16) Külerőszak következtében támadt csontszú ellen.

17) Az ízületek vizenyős daganataiban, az ugynevezett iztaplóban.

18) Némelly, különösen görvélyes szemlobok ellen, a vizgőzőket a beteges szemre vezetve. E tekintetben legsikeresebb hatásu az ivókút körüli gőzréteg s gyakran látni szembetegeket, kiknek szemeik ezen természetes gőzfürdő által meggyógyultak.

Ezen viz alkalmazása mint mondva volt, belsőleg mint külsőleg, viz-, gőzfürdő s iszapborogatások alakjában történik.

Az ivókút közelében áll a régi fürdőépület, mellyben 4 tükörfürdő van: *álló-*, *iszap-*, *zsidó-* s *közfürdő* neve alatt, s mellyekbe a viz csöveken át vezettedik a kútból. Legközelebb áll a kúthoz az ugynevezett iszapfürdő, melly nem csak legmelegebb, hanem leghatályosabb is. Az új fürdőépületben 18 fürdőszoba van, ugyanannyi káddal ellátva s egy nagy tükörfürdő, mellyben 40 személy is fü-

rödhetik egyszerre. Zsidók számára egy külön kis épület van közel a kúthoz 8 fürdőszobával. A fürdők ára óránként 10 kr. p.p.

A pöstényi életmód nem felette drága. A 32 esinosan bútorozott egy emeletű vendéglőben 3—4 ft. p.p., egy szoba heti bére, magánosak házáinál ellenben 2—4 ft. Az étterembe, mely 100 személyre van felszerelve, étlap szerint s mérsékelt áron lehet étkezhetni, de a ki akar hetenkint vagy havonként is bérelhet.

Pöstény éghajlata kevésbé éles s az északák nyár közepén is hivesek.

A vendégek időtöltésére szolgál a pöstényi sétatér. Kirándulásokat tehetni Moravára a papírmalomhoz; a történetileg nevezetes Galgóczra, hol igen szép ángolkert van; Wittenczre, hol szinten igen szép kastélyt, angolkertet s vadaskertet látni; Csejthe s Temetvény magas kőszirtokon fekvő várromaihoz is; végre Vágújhelyre s más helységekbe, hol a legérdekesebb tájékok fogadják a látogatót.

Találtnak ezen megyében még több savanyúviz-források *Bankán, Nemes-Rédeken, Onoron, Sissón, Tordomesztíczen, Uj-Lehotán, Zánkán, Zlatnikon,* s egy meleg ásványforrás *Radomán.*

3) Trencsin megye ásványvizei.

Trencsin megye, Árva, Liptó, Turocz, Nyitra megyék; Szilézia, Gács és Morvahon közt fekszik. Területe $77\frac{1}{4}$ □ m.föld, 241,736 lakossal. Székhelye *Trencsin.* Az egész megye egy kies völgyet képez, melyet egyfelül a galgóczyi hegység folytatása, más felől a karpátok bércei alkotnak. Főbb folyója a Vág, mely a megyét közepén hasítja ket-

té. Éghajlata inkább hideg mint meleg, levegője tiszta és egészséges. Földje termékeny, kivált gyümölcsben, erdeji is igen szépek vannak. Az ásványok országábóli termékei: barnakő, gipsz, szarúkö, márvány, épületkövek, timsó. Gyógyvizek következő helyeken találatnak.

Bellus.

Bellus, tót mezőváros, a Vág vize bal partján. Van benne egy szép urasági kastély. Határa részint térség, részint hegyes s fa dolgában is bővölködik.

A várostól egy félóránnyira van egy kénköves meleg forrása, melly a földes sós tartalmú kénes forrásokhoz tartozik, de nem igen élnek vele.

Jasztrabnye.

Jasztrabnye, tót falu, a Trencsinbe vivő országutban. Határában nagy erdők vannak.

Nevezetessaványúviz-forrásáról, mellyet *Krasznadolinának* neveznek.

Ezen forrás vize sok szénsavszeszt, szénsavas vasat, s szikéleget tartalmaz s ugyan azért föloldólag s egyszersmind erősítőleg működik. A helység lakosai a legjobb sükerrel használják sárgaság, sápkór, a gyomor s tüdök nyálkásságai, hószámi rendellenességek s több más bajok ellen.

Kis-Chocholna.

Kis-Chocholna, tót falu, egy kies völgyben, a Vág vize jobb partján, a Trencsini országutban.

Földje termékeny, s van egy üveghutája, valamint papírmalma is.

Van két savanyúvíz-forrása, is mellynek vize kellemes italú, s kevésbé vas izü. Egy polgári fontban 23 szemer merő alkatrészt tartalmaz, u. m. vasat, kén- és szénsavas szikéleget s más sókat, e szerint az égvényes sós vasas savanyúvizek sorába tartozik.

Hatása részegítő, vizeltető s a helység lakosi részint közönséges ital gyanánt, részint váltólázak ellen használják s árulják.

Kis-Kubra.

Kis-Kubra, tót falu, Trencsénhez keletre egy $\frac{1}{2}$ órányira.

Van egy nevezetes savanyúvíz forrása, melly igen tiszta, szeszes s kellemes italu.

Alkatrészei szénsavszesz, vas, széksó s más sók. A vidék lakosai mind italul, mind főzésre használják. Gyógyhatása szembetünő: váltólázakban, máj-, epe- s vesedugulásokban.

Fürdőidőszak alatt nagyon hordják ezen vizet Tepliczre, mellyhez $\frac{1}{2}$ órányira fekszik..

Melsicz.

Melsicz, tót falu, Nemes-Lieszko mellett, igen jó határral.

Van egy vastartalmú savanyúvíz-forrása, melly az emésztőrendszer bántalmaiban, nyálkásodás- s hasmenésben igen ajánltatik.

Rajecz.

Rajecz, csinos tót mezőváros, egy hegyektől környezett vidéken. Papirmalmában jó papirost készítenek.

Nevezetessé teszi ezen várost, innen egy órányira a Rajesanka vize melletti vasas meleg fürdője; mely a múlt század végével fedezettetett fel s azóta használatban is van. A fürdőépület négy tükröfürdőből áll: *uri, tiszt, köz s szegények* fürdője neve alatt. A víz állása ezen fürdőkben olly alacsony, hogy a benne feredők csak fekve vagy ülve feredhetnek benne.

Vize tiszta, hőmérséklete a forrásban 28° R. a fürdőben $+ 26+27^{\circ}$ R.

Használ:

- 1) Csúzos, köszvényes bántalmakban.
- 2) Takhártyák petyhüdtségében, s azok következtébeni takárokban.
- 3) Szélhűdések, göresök, s több más ideggyök ellen.
- 4) Különféle idült bőrkütegek ellen.

Sztrezensicz.

Sztrezensicz, tót falu, a Vág jobb partján, Puchó mellett.

Van egy savanyúvíz-forrása, mely sok szén-savszeszt, konyhasót, s kevés iblant tartalmaz.

Gyógyhatása golyvaellenes.

Trencsén-Teplitz.

Teplitz, tót falu, Trencséntől északkeletre $1\frac{1}{2}$ a Vág vizétől 1 órányira, a Teplitz vize kies völgyében.

Az itteni hévvizek legerősebb s hatáljosabb kénes vizei közzé tartoznak Magyarhonnak s 400 éve hogy hirbe vannak. Vannak a kik azt állítják, hogy már a romaiak idejében használatban voltak, s Trencsén várát is Terentius romai hadvezér építette s nevezte volna el. A híres morvai orvos klauzenburgi Jordán Tamás állítása szerint azonban, egy tehénpásztor fedezte fel, kinek fekélyes lábai ezen víz használatára meggyógyultak. A szerencsés felfedezésre, hire sutamodott a fürdőnek, s e hirt ma is nagyban birja. Fürdőintézetét alakítását a gr. Illésházy családnak köszönheti, melly család 239 évig volt birtokában. 1835 óta B. Szina György tulajdona, ki 2—3000 személyre való nagy épületeket építtetett s azegész intézetet a legjobb rendbe hozatta.

Vannak itt az urasági nagy épületen kívül, melly az éttermen kívül több vendégszobákat is foglal magában, több rendbeli nagyszerű fürdőkáczak, egy régi vár, egy kápolna, egy kávéház, egy templom s mintegy 80 kisebb nagyobb lakház fürdővendégek befogadására, kik minden évben nagy számmal sereglenek ide nem csak Osztrák-, hanem Lengyel-, Muszka-, Porosz- s Törökhonbol is s számuk 2—2500ra is rá megy.

A tepliczi források a Teplicz vize bal partján mészbreccziából, kénköből álló földből buzognak fel. A használatba lévő források száma hétre megy, a főforrás a kastélyháta megett fakad, s Br ü n n l e i n név alatt italtra használtatik. A többi 6 forrás követkeső 6 fürdőt lát el vizével, u. m. 1. az u r i f ü r d ő t, melly hosszukás négyszeg alakban van építve, 2. a t i s z t i f ü r d ő t; 3. a p o l g á r i, 4. a k ö z, 5. a z s i d ó, 6. a s z e g é n y e k f ü r d ő j é t, melly négy utolsó egy fedél alatt van s egy egyetlen összeget képez.

A közönséges tükör- s kádfürdőkön kívül vannak iszapfürdők s zuhanyok is. A fürdők ára 4—8—12—24—36 kr. p.p.

Az ásványviz számos hólyagocskák képezésével buzog fel, mellyek szép időben kevesbednek, zivatar közeledtével pedig szaporodnak. A viz, a viztartók s padok fenekére sárgás fehér csapadékot rak le, egyébként szintelen, átlátszó, jegecztizta, átható kénzagú. Ize olyan mint a közönséges ivóvizé, kivált ha a viz kihűtetik, miáltal kénzaga is eltűnik. Hévmérséklete különböző, a Brünneiné $+ 31^{\circ} 5' R.$, a polgári fürdőé $+ 31^{\circ} R.$, az uri fürdőé $+ 30^{\circ} 5' R.$, a tiszti fürdőé $+ 30^{\circ} R.$, a köz, szegények s zsidók fürdőé $+ 29^{\circ} 75' R.$

Alkatrészei dr. Carl Alajos vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas keseréleg	5,972	szemer.
„ mészéleg	4,888	„
Ketted szénsavas mészéleg	6,712	„
Mészkéneg	1,427	„
Agyagföld	0,156	„
Kovasav	1,712	„

20,911 szemer.

Könkéngeszsz 1,64 köb. hüv.

Szénsav 1,04 „ „

Légenyszsz 0,38 „ „

Ezen alkatrészekon kívül találtak benne csekély mennyiségű vas- és cselélcset, sulj- és piréleget.

A fennebbi vegybontás következtében, mint földes kénes hévvizeket lehet ezen forrásokat tekinteni, vas nyomaival. Mészkéneg dolgában fölülmulnak minden hasonnemű külföldi ásványvizeket, ellenben szikéleges savakban szegényebbek azoknál.

Gyógyhatásuk következő betegségekben tűnik ki:

1) A csúz minden nemeiben.

2) A köszvény külön nemeiben tompa jellemmel, melly betegségben nem csak minden osztrák állami, hanem minden europai hévvizeket fölülmulnak, nevezetesen :

a) Idült csúzos, köszvényes fõszaggatásokban, legyenek azok tartósok, kimaradók, vagy idõszakiak, egy helyhez fészkeltek vagy bolygók.

b) Hasonló szembántalmakban, például; könnyezésben, tökéletetlen s a bőrkigõzõlgése megakadályoztatása következtébeni hibás látásban, a látideg szélhüdésében, igazi de még meg nem rögzött farkashályogban.

c) A halló életművek hasonló bajaiban : mint a fülek kellemetlen s álmzavaró idült zugásában, csengésében, ha nem vértolulás következményei; nehéz hallás- vagy süketségben, mellyek a halló csontocskák megmeredésébõl, a dobhártya feszültségébõl, a fûlsár hallóutakbani meggyülésébõl s keményedésébõl származtak.

d) Meghûtés vagy szokványos izzadás visszaverõdésébõl kapott arczfájdalomban, ha az illetõ ideg nincs még elfajulva.

e) A kezek s lábak csúzos köszvényes bántalmaiban, például izmeredségek-, daganatok-, csipzsbákban,

f) Bolygó köszvényben.

g) Megrõgzött köszvényes fekélyek ellen.

3) Hurutos bántalmakban : mint idült, évenkint megújuló s hörgõsorvadással fenyegetõ rekedtségben, náthában, mellytõl az ember igen ritkán, vagy soha meg nem tud szabadulni.

4) Görvélyes bántalmakban, kivált turhás egyéneknél, földuzzadt tésztás küleménnyel. Ide tartoznak a nyakmirigyek daganatai, görvélyes szem- és fûlbántalmak, takárok, kütegek, fekélyek is.

5) Sömörnemü bőrkütegek s fekélyek ellen.

6) Elhanyagolt rüh s hasonló fekélyek ellen. Meg kell itt jegyezni, hogy ilyen fekélyeknél sem a bécsbudai, sem más hasonnemü ásványvizeket nem lehet fürdő gyanánt használni, miután sóbéli tartalmuknál fogva felette izgatnak; a tepliczi fürdők ellenben ilyen esetekben egészen a maguk helyén vannak.

7) Az angolkórban, ha nem hágott még tetőpontjára s nem okozott csonthajlásokat, hanem csupán a csontok s izmok gyengeségében tünteti ki magát.

8) A vesék, hudútak, hudhólyag idült bántalmaiban, millyenek a nehéz vizelés, hudhólyaghurut, húdkövekrei hajlam; mellyeknél nem olvasztják ugyan a már meglévő köveket fel, de újból termődésüket mégis akadályozzák. Ilyen eseteknél azonban elkerülhetetlen szükséges a víz belsőlegi használata is.

9) Külerőszaki sértések utófájdalmaiban, például csonttörések, ficzamosodásokban, ha bár millyenemü kórvegyületek miatt, a leghatósabb gyógy-móddal is daczolnak. Ily esetekben nem csak a helybeli betegség, hanem az általános kórvegyületre is gyógyhatással birnak.

10) Végtagok különféle szélhüdéseiben, melyekről mind a hajdani Trencsén megyei főorvos dr. Tognió, mind pedig Kratochwilla fürdőorvos igen dicsérőleg emlékeznek irataikban. Ide tartoznak a gyermeki kórbeli csúzos köszvényes bántalmak; visszaverődött bőrkütegek, fémmérgések által okozott, s végre a vérmes gutaütéstől fenmaradt szélhüdések.

11) Rászt- s méhkórban.

12) A havitisztulás rendellenességeiben, ha nincsenek különös izgatottsággal, gyuladással, vagy életművezeti elfajulással párosulva.

13) Tompa jellemű s nagy izomgyengeséggel járó sápkórban,

14) Fémmérgezések által okozott különböző bajok, mint szélhűdések, tagok reszketegsége, zsugorodások s fájdalmakban, sőt a bujakór olly eseteiben is, mellyek a higanykórral állanak kapcsolatban.

Ezen vizek alkalmazása mind belsőleg, mind külsőleg, viz és iszapfürdő alakban történik.

A mi a fürdővendégek ezen fürdőhelyeni elszállásolását illeti, erre nézve az urasági épületek hetenként 1—5—7 p.forintért, valamint a lakosok házaik is konyhával, vagy a nélkül, igen olcsó árért kész szolgálatra állanak.

Az ételmezés vendéglőben szokott étlap, vagy előfizetés útján történni, azonban otthon is főzethet a ki akar, mert az életmód itt nem drága.

Az évenként ide sereglő vendégek nagy száma; az önhasznát nem kereső uraságnak, a mulatóhelyek képzésbeni czélszerű intézkedései; a fürdőhely kellemes fekvése s regényes tájékai; a Vág-völgyének, Trencsénnek s más kirándulási helyeknek közelléte; az itteni fenséges természet látványa mind megannyi élvezeti tárgyul szolgálnak a fürdői közönségnek, s az ásványviz gyógyerejét nagyban elősegítik; mire a szelid s mindig egyirányu éghajlat is nem csekély befolyást gyakorol.

A fürdőnek saját orvosa is van.

Turna.

Turna, tót falu, Trencséntől délre egy órányira. Határa igen termékeny, s erdeji is igen szépek. A faluban van egy serföző is, de nevezetesebb ennél égvényes vasas savanyúvize, melly prof. Tognio szerint kevés jodot is tartalmaz.

Vág-Tepla.

Vág-Tepla, tót falu, a Vág bal partján, Tren-
cséntől északra $1\frac{1}{2}$ órára, a szileziai országutban.
Határa tágas és termékeny, s vannak timsós meleg
forrásai. A faluban egy vendégfogadó is van.

Említésre méltó savanyúvíz-források vannak
még ezen megyében *Barát-Lehotán, Bosacson, Drie-
tomán, Halusiczon, Kosztohnán, Kralyován, Nimni-
czen, Orechun, Rozson-Mitticzen, Szeleczen Szobla-
hón, Velsiczen, Zlatóczon*, valamint többnemű ásvány-
vizek *Hancslikfalcán, Hrabovkán, Kis-Biróczon, Kis-
Zsámbokréten, Klobusiczon, Konzskán, Ksinnán,*
*Nagy-Chlěvénen, Nemes-Okruthon, Alsó- és Felső-
Szucsán, Popradnon, Trebinen, Zabláthon, Zay-Ugró-
czon, Zaluson, Zsittnán.*

4) Árva-Turocz megye ásványvizei.

A hajdani Árva és Turocz külön megyékből
alkotott *Árva-Turocz* megye, Liptó, Trencsén, Zo-
lyom, Bars, Nyitra megyék s Gácshon közt fekszik.
Területe $57\frac{1}{2}$ □ m föld 129,184 lakossal. Székhelye
Alsó-Kubin. A megye árvai részét, melyet az Árva
vize öntöz, a Kárpátok borítják; ért ezen rész he-
gyes, földje terméketlen, éghajlata zordon hideg. A
turoczi rész azonban magas hegyektől s kősziklák-
tól környezett lapályt képez, melly szépségéért nem
ok nélkül neveztetik egy szép kis kertnek. Földje
termékeny, s gazdag orvosi növényekben. Az
éghajlat itt is hideg, de levegő tiszta s egészséges.
Ásványokból nem sokat mutathat fel e megye, bá-

nyái felhagyvák, mind a mellett van vasa, kőszena, mészköve. Gyógyvizek következő helyeken találtnak.

Alsó-Stubnya.

Alsó-Stubnya, tótfalu, Körmöcztől $2\frac{1}{2}$ m.földnyire, a Turóczba vezető országutban. Van egy ispotálya.

Nevezetessé teszik ezen falut meleg forrásai, mellyek a Stubna vize két partján a háji réten buzognak fel, Mosóctól egy órányira. 300 éve már hogy ezen forrásokat ismerik, s a fürdő Magyarhon legkeresettebbeinek egyike. Három ezen források közül a folyó jobb partján, a többi pedig annak bal partján fakad, a fürdőknek szántak mind igen durk viz dolgában, de az ivóforrás szűkebb vizü.

Maga az ásványviz számos légbuborékokkal törtet ki, s a vízvezető csatornák fenekére barnás mésztufát rak le. Ha a viz sokáig nyitott edényekben áll, fehéré sapadékat képez. Egyébiránt mindenik forrás vize tiszta, szintelen, átlátszó, ugy hogy a medrek fenekén a legkisebb tárgyat is megláthatni, ezen kívül nincs sem szaga sem ize, még ha kihűttetik is. Hévmérséklete a forrásban $+35^{\circ}$ R., melly a fürdőkben $+29$ $+32$ Rra sülyed le, az ivó forrás hévmérséklete $+32^{\circ}$ R.

Alkatrészei prof. Kitaibel vegybontása szerint egy polgári fontban következők.

	az 1ső	2ik	3ik	4ik	5ik	
Kénsavas szikéleg	4,291	7,265	5,238	0,968	2,675	szemer.
„ keseréleg	3,149	3,379	3,448	5,860	4,105	„
„ mészéleg	2,293	2,358	2,974	2,227	2,834	„
Szénsavas keseréleg	0,384	0,402	0,346	0,376	0,371	„
„ mészéleg	3,271	3,179	3,735	3,379	3,128	„
Kovasav	0,169	0,150	0,194	0,173	0,179	„
	13,552	16,733	15,935	17,983	13,292	szem.
Szénsav	3,736	3,257	2,640	3,204	3,133	k. h.

Ezen alkatrészeken kívül talált még Kitaibel bennök csekély mennyiségű vasat, timföldet, vonatanyagot s légenyt.

A fennebbi vegybontás következtében keserű hévvizeknek lehet ezen forrásokot tekinteni, melyek Magyarhonban a ritkaságok közzé tartoznak.

Körmöczbánya levéltára sok dicséretes adatot tartalmaz ezen vizek gyógyerejéről; miszerint következő betegségekben használ:

1) Makacs csuzos köszvényes bajokban.

2) Az izesülések csuzos köszvényes daganaiban, zsugorodásokban, izmeredtségben, izgyengeségben s hasonló kóráttelek által képzett benuulásokban.

3) Többnemű idült fekélyek,

4) hasonló bőrkütegek ellen.

5) Az altesti zsigerek, mint máj és lép dugulásai, keményedéseiben.

6) Aranyeres mozgalmakban, kivált ha a víz belsőlegi használata mellett csőrék is alkalmaztattak. Olly bajok ellen, mellyek visszeres pangások, sorvadás által feltételeztetnek. Görcsös szűkülések s végbéli aranyeres csomók ellen.

7) Az altesti zsigerek dugulásai- s keményedéseiből származott váltólázak ellen.

8) Fövénycsőrék s köbetegség ellen.

9) A méhrendszer petyhüdsége s gyengesége, valamint ennek következtébeni fehér folyás ellen.

10) A lágyszövetek sorvadásai s meredtsége által feltételezert öregségi elgyengülésben.

11) Ficzamodások- vagy sebzésektől vissza maradt izgyengeség ellen.

Alkalmazásuk mind belsőleg mind külsőleg fürdő- s csőrealakban történik.

A fürdők mellyek a fennebb említett források-

ból nyerik vizüket, szintén mindkét partján feküsznek a viznek. A 3 jobb partján fekvők kék, zöld, s vörös fürdő neve alatt ismeretesek, a 3 balparton fekvők közül pedig egy cigány-fürdőnek s kettő közfürdőnek neveztetik.

A fürdők mellett több lakházak s egy fogadó szolgál a vendégek befogadására, ezeken kívül pedig a faluban is lehet szállást találni.

Ezen fürdőhely környéke igen kellemetes, de éghajlata a hely magas fekvése s a havasok közelléte miatt, mellyek september végétől egész júniusig hóval, boritvák, zordon s hideg; ugyanazért legfeljebb nyár közepén lehet ezen fürdőket használni; levegője egyébiránt tiszta s egészséges.

Polhora.

Polhora, tót falu, közel a galicziai határszélhez, egy vadregényes tájékon, a Babagura nevű havas aljában, Kubintól 16 óra távolságra. A faluban egy harminczad hivatal van s egy vendégfogadó.

Ezen vizet még eddig csak prof. Tognio vetette vizsgálat alá s talált benne.

Szabad kénysavanyt, keveset.

Szénsavas mészéleget.

„ keseréleget.

„ vaséleget.

Kénsavas szikéleget.

Szikhalvagot igen sokat.

Mészhalvagot.

Keserhalvagot.

Ezen kívül kevés iblanyt, büzenyt, s kovaföldet.

Említést érdemelnek még ezen megyében: egy langyos forrás *Parniczán*, Kubintól 2 órányira, melly soha sem fagy be, innen pedig $\frac{1}{2}$ órányira a *dierovai* pusztán, s *Zsaszkhónál* savanyúvíz források. A megye turóczi részében több savanyúvíz források *Budison*, *Dubován*, *Dolinán*, *Jahodnikon*, *Kelemenfalván*, *Podrhágyon*, *Stjavnicskán*, *Tót-Prónán*, *Váralján*, *Zsor-kócson*.

5) Liptó megye ásványvizei.

Liptó megye *Árva-Turocz*, *Szepes*, *Gömör*, *Zolyom* megyék s *Gácshon* közt fekszik. Területe 48 $\frac{1}{4}$ □ m.föld 89,708 lakossal. Székhelye *Szent-Miklós*. Az egész megyét a *Kárpátok* borítják, ugyan azért igen zordon s hideg éghajlattal bír. Földjét a *Vág* vize öntözi, de nem igen termékeny. Az ásványok országából terem aranyat, ezüstöt, rezet, vasat, ként, kobaltot, dárdanyt, kőszenet, ónmázt, márványt, sat.

Gyógyvizek következő helyeken találhatnák:

Besenyőfalva.

Besenyőfalva, tót falu, a *Vág* vize jobb oldalán, *Rosenbergtől* 2 órányira.

Nevezetes több savanyúvíz-forrásairól, mellyek szénsavát, vasat, szénsavas sókat s földes részeket tartalmazván a vastartalmú égvényes savanyúvizek közé tartoznak.

Gyógyhatásuk vizellethajtó, föloldó, s a máj s lép dugulásaiban, ezek által feltételezett váltólázakban s hudéletművek bántalmaiban igen jó sikerrel használtatnak.

Lucsky.

Lucsky, tót falu, a Chocs hegye alatt, Rosenbergtől északkeletre $1\frac{1}{2}$ m.föld távolságra Határa s erdeje nagy, s patakjaiban sok rák s pisztrang talál-
tatik. Különös hogy rákjai ha megfőzetnek szürke
szint vesznek magukra, alkalmasint a patakokban
lévő nagy mennyiségű szénsavas mész miatt.

Nevezetessé teszi ezen helyet híres meleg for-
rása s fürdő-intézete, melly mint egy félórányira
fakad a falutól, egy igen szép e a Kárpátok közelléte
miatt zordon tájékon.

Az itteni forrásokot már régibb időkben ismer-
ték, de lakházak s más kényelmek dolgában igen
nagy hiány volt, mind addig, még Lucsky a lika-
vai kamarai uradalomba bekebleztetett. Ez idő óta
nem kénytelenek többé a vendégek fabódékban
lakni, mert igen szép, több vendégszobákkal s étter-
mekkel ellátott épületek építették, s a magas kor-
mány nagylelkűségétől még többet is lehet jövőre
remélni.

A nagy tófa sziklából eredő ásványforrások
mind igen gazdagok viz dolgában, ugy hogy két
óra alatt 2 fürdők számára szánt medret töltenek
meg s lefolyásuk egy valóságos patakot képez.

Vizök tiszta, átlátszó, kevéssé tejedző, savanyú
vasas izü. Hévmerséklete $+ 25^{\circ}$ R., aránysulya
nincs meghatározva. A szabad légnek kiteve roz-
dás csapadékot képez s a fehérruhákat megfesti.

Alkatrészei Vietoris minőleges vegybombása
szerint következők:

Szabad szénsav, nagy mennyiségű.

Szénsavas vasélecs „ „

Szikhalvag „ „

Szénsavas keseréleg.

Szénsavas mészéleg.

Kénsavas keseréleg.

Ezen vegybontás következtében konyhasós földes vasas hévvizeknek lehet a fennebbi forrásokat tekinteni.

Gyógyhatásuk erősítő, a takhártyák működését előmozdító, e szerint ajánltatnak:

1) Sápikóiban.

2) A gyomor s nemzörések takhártyái bántalmaiban.

3) Sömörnemü bőrkütegek ellen.

4) Minden olly betegségben, mellyek nagy gyengeséggel, vagy a részek nagy lazulásával párosulvák.

Alkalmazásuk mind belső- mind külsöképeni.

A vendég elfogadásáról mint említve volt, dúsan van gondoskodva, s az életmód sem felette drága.

Magyarfalva.

Magyarfalva, tót falu, a Vág vize bal partján, s több urasági lakházakkal diszlik.

Van egy vastartalmú savanyúvíz-forrása, melly ital gyanánt gyengeségből támadt gyomor, bélhuzam, lélegző életművek nyálkásságaiban, a húdéletművek s méhrendszer bántalmaiban igen hasznos szolgálatot tesz.

Szent-Ivány.

Szent-Ivány, tót falu, Hradekhez délnyugotra egy m.föld távolságra. Vannak a faluban több ékes urasági kastélyok, de a legnagyobb nevezetesség

az, hogy az itteni Károly nevet viselő kath. egyházban 2—300 éves holt testekre találtak, mellyek épen maradtak. Van továbbá itt a templom kerítésén belől egy mérges forrás, melly napfeljötte előtti kenes asphalt kigőzölgése által a felette repkedő kis madárkákat elkábitja. A völgyben, hol a falu fekszik, van egy kőszikla, melly körül belől 20 nyílásain részint hideg, részint langyos viz buzog ki. Végre van itt egy viszhang is, melly 8 szótagot képes viszhangozni.

A számos savanyúviz-források közül kettő érdemel különösebben említést, az egyik *Na-Bregine*, a másik *Pod-Ochusztov* nevet visel.

Téjjel vagy savóval vegyítve nagy sikerrel használják ezen források vizét tüdősorvadásosok, vérsenyvesek s aszályban szenvedők; miután a gyomorra erősítőleg, a felszívó edényekre izgatólag, az elválasztásokat s kiürítéseket előmozdítólag hat.

Szlécs.

Szlécs, felső s alsó, két egymás melletti faluk, a Vág vize bal partján, Rosenbergtől $\frac{3}{4}$ m.földnyire. Közel esik ide Közép-Szlécs m.város.

Felső Szlécsen van egy erős vasas sós savanyú-vizforrás, melly szinte téjjel vagy savóval használva, idült húrtos bántalmakban, nehéz emésztésben, száraz betegségben igen jó szolgálatot tesz.

Találatnak még ezen megyében több savanyú-viz-források: *Benedekfalván*, *Bóczán*, a hol üveggyár s aranybánya is vannak, *Huorán*, *Konszkan*, *Luzsán*, *Maluzsinán*, a hol nagy rézhámorok vannak, *Patakon*, *Pribilenán*, *Poturnyán*, *Rosenbergen*, *Sztankován*, *Szmrcsán*, *Selmeczen*, *Teplán*, *Zsjáron*, továbbá ásványforrások *Illanón*, *Ludrován*, *Oszadán*.

6) Bars megye ásványvizei.

Bars megye, Nyitra, Árva-Thuróc, Hont, Zólyom, Esztergom és Komárom megyék közt fekszik. Területe $42\frac{1}{2}$ □ m.föld, 129,038 lakossal. Székhelye *Aranyos-Maróth*. Ezen megye északi része nagyon hegyes s erdőkkel van borítva, a déli rész ellenben lapályosabb, Nyitra felől pedig szőlőhegyekkel s dombokkal vegyített. Nevezetesebb folyói a Garán, Nyitra s Zsitva. Éghajlata mérsékelt, levegője a déli tájékon egészséges, de északon a bányák kövüli gőz s füst miatt nem igen egészséges. Földje termékeny, az ásványok országából terem aranyat, ezüstöt, kevés rezet s vasat, malachitot, cinobert, ónot, dárdanyt, meszet, kőszenet. Gyógyvizek következő helyeken találatnak.

Szkleno.

Szkleno, tót falu, a Selmeczről Kőrmöczre vezető országútban, mindkét várostól 2 m.földnyi távolságra, egy kies vidéken.

Meleg ásványforrásai, mellyek a cs. kir. kamara birtokában vannak, századok óta ismeretesek, mert Tollius már a 17-ik században említést tesz róluk.

Számszerint 8 forrás buzog itt fel, mellyek közül az 1ső a paplaki, 2ik a kereszt alatti, 3ik a sebészkereti, 4ik az országút melletti, 5ik a tanítókereti, 6ik a szepesi, 7ik a séta s 8ik a patak melletti forrás.

Ezen források mind igen dúsak viz dolgában, s a vízvezető csatornák- s vizekben sárgás barna csapadékot képeznek. Vizök tiszta, átlátszó, sem

szaga sem ize nincs. Hévmérséklete a paplakinak + 44, 6° R., a kereszt alattinak + 41, 5° R., a sebész-kertinek + 42° R., az országút mellettinek + 35° R., a tanító kertinek + 35° R., a szepesinek + 37° R., a séta mellettinek + 19° R., a patak mellettinek + 38° R. Aránysúlya: 1023, 1023, 1022, 1022, 1022, 1021, 1009.

A szklenoi források vizét bányász-tanácsos Höring s Wehrle tanár urak vetették vegybontás alá, s különösen Wehrle következő alkatrészeket talált egy polgári font vízben.

	az 1ső	2ik	3ik	4ik	forrás.
Kénsavas szikél.	4,642	5,024	4,377	5,232	szem.
„ mészél.	14,377	20,288	15,566	12,087	„
Szikhavagot	0,081	0,089	0,075	0,090	„
Szénsavas mészél.	0,570	0,805	0,461	0,478	„
Kovaföldet	0,081	0,125	0,106	0,075	„
Vonat-anyagot	0,042	0,046	0,040	0,048	„

19,800 26,377 20,625 18,000 szem.

Szénsavanyt 100 100 100 100 k. hüv.

	az 5ik	6ik	7ik	8ik	forrás.
Kénsavas szikél.	4,976	5,592	3,910	5,242	„
„ mészél.	14,193	1,342	7,405	13,794	„
Szikhavagot	0,082	0,090	0,070	0,090	„
Szénsavas mészél.	0,411	0,510	0,150	0,860	„
Kovaföldet	0,091	0,140	0,025	0,088	„
Vonat-anyagot	0,051	0,050	0,040	0,048	„

19,804 7,724 11,600 19,819 szem.

Szénsavanyt 100 100 100 100 k. hüv.

A fennebbi vegybontásból itélve, a szklenoi hévvizeket gypsztartalmú hévvizeknek lehet tekinteni, nem csekély mennyiségű kesersó-tartalommal; mellyek e szerint a híres pisai s luccai hévvizekkel jönnek hasonlatba.

Dr. Lazsanszky kamarai orvos s Laszlavik, következő betegségekben ajánlják:

- 1) A csúz minden nemeiben.
- 2) A köszvény különféle alakjaiban.
- 3) Idült sömörféle s börszennyes kütegekben.
- 4) A takhártyák idült bántalmaiban, különösen fehérfolyás ellen.
- 5) Altesti zsigerek, például máj-, lép dugulásai, keményedései, azokból származott verőczerendszerbeli pangások, rásttkór, aranyér ellen.
- 6) Többféle csuzos, köszvényes, vagy sömörcs idegbajak ellen.

Alkalmaztatnak mind belsőleg, mind fürdőalakban.

A fennebb leirt források következő fürdőket látnak el vizzel: 1. az uri fürdőt, mellyben két tágas fürdőszoba van, 2. a hercegi fürdőt, mellyben egy tágas tükörfürdő van. 3. a császárfürdőt, melly szintén egy tükörfürdőt tartalmaz. 4. a szepesi fürdőt, melly szegényebb sorsuak számára van szánva. 5. az izzasztó fürdőt, melly egy tófa kösziklába van vágva s köpadokkal ellátva. Ezen fürdő olly meleg, hogy csak kevesen tndnak benne fél óráig mulatni. 6. a közfürdőt.

A fürdővendégek elfogadására mind a fürdőépületben, mind magánosak házainál, mind pedig a faluban elég kényelmes s csinosan bútorozott alkalmatosságok vannak. Így az úrifürdőben 15 lakszoba van 5 konyhával, a hercegi fürdőben 8 szoba 2 konyhával, a császárfürdőben 9 szoba 2 konyhával, a szepesi fürdőben s a hajdani amalgamáló malomban 6 szoba két konyhával.

Az élelemben nincs hijány, a vendéglőben ugyan is mindenféle jó ételt s italt találni, azonban a ki otthon akar főzetni, azt is teheti.

A lakások, élelemszerek, fürdők s egyéb kellek ára igen egyformák a szliácsival.

Szkleno éghajlata a sok hegyek daczára is inkább szelid és vidám, mint változó s kellemetlen.

Ezen regényes fekvésü s a legszebb sétányokkal bővölködő fürdőhelyet nagyszámu közönség látogatja évenként, nem csak a hazából, hanem a külföldről is; kik itt a viz hathatós gyógyereje mellett dús élvezetet is találnak. Nevezetesebb kirándulási helyekül megemlitendők Selmeecz, és Körmöcz cs. k. bányavárosok, mellyek alig esnek meszszebb 2 órányinál Szklenotól, s a hozzájuk vezető utat a cs. k. kamara mindig a legjobb állapotban tartja. Érdekelni fogja alkalmasint a fürdővendégeket mindkét bányaváros nevezetességeit, s az ottani bányászatot megtekinteni. A Szklenotól $\frac{3}{4}$ órányira fekvő hilniki kőbányához is kellemes a kirándulás.

Szklenonak rendes fürdőorvosa is van.

Vichnye.

Vichnye, tót falu, 5 fertály órányira fekszik Selmeeczbányától, mellynek tulajdona; egy magos hegyektől környezett, szük ugyan, de a gyönyörű erdők s szép gyümölcsösök által igen bájolóvá tett regényes völgyben. Arany- és ezüstabányái hiresek.

Alig egy félórai távolságra kelet felé a falutól fakad egy igen dús meleg ásványforrás, melly már régi idők óta ismeretes, s mellyből az ásványviz csöveken át vezetetik az alantabb álló fürdőházba.

Ezen forrás vize tökéletesen tiszta, átlátszó, szintelen, szagtalan s iztelen. Hévmérséklete a forrásban $+ 32^{\circ}$ R., a fürdőben $+ 29^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,0025.

Alkatrészei bányatanácsos prof. Höring vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Kénsavas szikéleg	0,65 szemer.
„ mészéleg	3,45 „
Szikkhalvag	0,60 „
Szénsavas keseréleg	0,40 „
„ mészéleg	1,75 „
„ vasélecs	0,95 „
Kovavas	0,20 „

8,00 szemer,

Szénsavszesz 6,12 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében földes, vasas hévviznek lehet a vichnyei forrást tekinteni.

Gyógyhatása jelentékeny vastartalmánál fogva erősítő, élesztő, e szerint használ:

1) A nő nemzörészek betegségeiben, melyek petyhüdtségen vagy gyengeségen alapulnak; milyenek a fehérfolyás, terméketlenség, hőszámi rekedések, vérfolyás.

2) A sápkórban.

3) Nyálfolyásban, s a lélegző életművek petyhüdtségéből származott tüdősorvadásban.

3) Nehéz betegségek vagy aggkór következtébeni elgyengülésekben.

5) Csúzos köszvényes bántalmakban.

A fürdő-intézet egy czélszerűleg rendezett tükörfürdőt, 4 kádakkal ellátott fürdő- s több vendégszobákat foglal magában, valamint egy kávéházat, tánczés éttermet.

Szállás dolgában sem szenved a vendég semmi hiányt, mert a fürdőházban 44 csinosan butorozott szoba áll szolgálatra készen, ezen kívül magánosak házáinál s a faluban is találni szállást a mennyi kell.

Az élelem Vichnyén olly olcsó, mint talán Magyarország egy fürdőjében sem.

A fürdő-időszak májustól szeptember közepéig tart, melly idő alatt évről évre több vendégekkel dicsekedhetik e fürdő.

A vendégek mulattatására délelőtt mint délután vig zene harsog s a tánczkedvelők számára néha bálók is rendeztetnek. Kellemes sétányok dolgában sincs fogyatkozás, miután a vidék felette regényes. Különös említést érdemel a fürdőtől 200 ölnyire egy dombon eső gyümölcsös kert, igen szép s árnyékossétányával, barlangjaival s egy jéghidegségű forrásával, mellynek tetejéről beláthatni Vichnye, Peszerin falukat s az egész bájvidéket.

A közellévő arany- s ezüsbányák is igen nevezetesek itten, s megtekintést érdemelnek. Leggazdagabbak ezek közül a páduai szt. Antal, s a három király nevet viselő. A 3 órányira Szernoviczon lévő ezüst kohó is ugyancsak méltó a megnezésre.

Találtak még ezen megyében meleg források *Tapolesánon*, kénes források *Nagy-Ugróczon*, savanyúvíz források *Csernelyen*, *Ebedeczen*, *Léván*, *Zsdányán*; ásványforrások *Szlaszkán*, *Magasparton*, *Bukovinán*, *Cserenyén*, *Körmöczön*, *Koszorinon*, *Nyitra-szegen*, *Pozbán*.

7) Hont megye ásványvizei.

Hont megye, Bars, Zolyom, Nógrád, Esztergom és Pest megyék közt fekszik. Területe $46\frac{1}{4}$ □ m.-föld 110,369 lakossal. Székhelye *Ipoly-Ságh*. Ezen megyét igen sok s érczekben gazdag ágai borítják a Kárpátoknak, mellyek közül legnevezetesebb a

selmeczi hegyek. A hegyek közt szép s termékeny völgyek terülnek el s ezeket megint több folyóvizek ugymint a Duna, Garán, Ipoly, Selmecz és Korpona hasitják át. Éghajlata mérsékelt, s kivéve egynehány bányász helységeket, egészséges is. Hegyei az erdőségen kívül gazdagok mindennemű érczekben, mellyek közül találni aranyat, ezüstöt, ólomot, rezet, malachitot, cinobert, czint, dárdanyt, arsenicumot, wismutot, porzcellánföldet. Gyógyvizek következő helyeken találatnak.

Csall.

Csall, tót falu, 3 m.földnyire Ipoly-Sághtól. Határa hegyes, erdeje nagy.

Van egy ásványforrása s fürdőintézete.

Egeg.

Egeg, magyar falu, Ipoly-Sághhoz $1\frac{1}{2}$ m.földnyire észak felé. Földje termékeny, s tölgyes erdeje mellett van szőlőhegye is.

Van egy ásványforrása, melly sajátságaira nézve hasonlít a szalatnyaihoz, azzal a különbséggel, hogy nem olly dúsvizű mint amaz.

Gyügy és Mére.

Gyügy, magyar-tót falu, Ipolysághoz északra 2 m.föld távolságra. Ezen falu s a határos *Mere* közt körülbelül $\frac{3}{4}$ óra távolságra Apáth-Maróthtól, a Selmecz vize bal partján, mintegy 14 ásványforrás fakad egy térségen, mellyek általánosan gyügyi források neve alatt ismeretesek, noha van közülök egynehány, melly a mérei határon buzog fel.

Ezen források csapadékaiból különösen a szénsavas mészből öles nagyságú dombok emelkednek fel, mellyeknek nyílásain foly ki az ásványviz, s lefolyásával tavakat képez, mellyek gyógyhasználaton kívül kenderáztatásra is használtatnak.

Természeti sajátságaik s alkatrészeikre nézve igen megegyeznek ezen források, s legfeljebb hőmérsékletök különböző, úgy hogy némelyikét a hideg, másikat ellenben a langyos vizekhez lehet sorozni. Legnevezetesebb ezen források közül 1. az ugynevezett bűdös forrás, 2. melly ezzel átellenben a hegytulsó oldalán fakad. 3. az ugynevezett Hosztecsna, vagy is mérges forrás, melly azonban már a hidegek rovatába tartozik.

Ezen források vize tiszta, kevésbé kénmáj szagú s sós savanyú izü. Hőmérséklete a bűdös forrásban $+ 19, 2^{\circ}$ R., a 2-ik forrásé $+ 18^{\circ}$ R., a Hosztecsnaé $+ 18^{\circ}$ R., a főforrásé $+ 13, 6^{\circ}$ R.

Alkatrészei prof. Tognio minőleges vegybon-
tása szerint következők:

Szénsavas szikéleg.

„ keseréleg.

Szikhalvag.

Kénsavas szikéleg.

„ mészéleg.

Villsavas timéleg.

Kovaföld, lavany, iblany.

Szabad szénsavany.

Könkénegszesz.

A fennebbi vegybon-
talmú égvényes sós savanyú vizeknek lehet a
gyógyi forrásokat tekinteni.

Gyógyezélokra ezen vizek eddigelő csúzos,
köszvényes bántalmakban a szenvedő részek boro-

gatásaiként csupán a vidékiek által használtattak, kik az utolsó holdnegyed előtti pénteken nagy számmal sereglenek ide.

Királyfalva.

Királyfalva, tót falu, Kormos mellett, $1\frac{1}{2}$ m.-földre Ipoly-Sághhoz.

Határán több ásványforrás buzog egy mészdombból ki, mellyeknek vize tökéletesen tiszta, szintelen, gyöngyöző, kénmáj szagu s égvényes savanyú izü. Hévmérséklete légmelege 19° R.-nál $+15^{\circ}$ R., aránysúlya 1,0042.

Alkatrészei Prof. Wehrle vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Kénsavas szikéleg	6,420	szemer.
„ „ mészéleg	0,307	„
Szikhalvag	5,072	„
Keserhalvag	0,328	„
Szénsavas könlegeg	0,067	„
„ „ szikéleg	0,460	„
„ „ keseréleg	5,045	„
„ „ mészéleg	12,317	„
Vilsavas timéleg s		
cselélecs	0,028	„
„ „ mészéleg	0,001	„
Eczetvasas szikéleg	1,109	„
Kovaföld	0,136	„
	34,290	szemer.
Szénsavany	20,785	k. hüv.
Légenyszesz	1,528	„

Könkéngszesz határozatlan mennyiségü.

Ezen vegybontás következtében kéntartalmú égvényes sós savanyú vizeknek lehet a királyfalvi forrásokat tekinteni.

Gyógyerejük hasonlít a parádi kénes forrásokéhoz, de Szalatnya közelléte miatt, mellynek vize sokkal kellemesebb italu, nem igen használják sem belsőleg, sem fürdőképen.

Magyarád.

Magyarád, tót-magyar falu, a poson-kassai országutban, Apát-Maróthoz $1\frac{1}{2}$ órai, Ipoly-Sághoz pedig 2 m.föld távolságra.

A falu felső vagy nyugotti részén taláztatik egy mészdomb, mellyből több ereken át egy égvényes kénes meleg ásványviz buzog ki. Ezen források közül 3 érdemel különösebben említést, az 1ső közel fakad azuthoz, s nagy mészkő medréért nagy fürdőnek neveztetik; a 2ik a domb tetején buzog fel, de nem igen bővizű; a 3ik a hegynek fürdő felőli oldalából buzog ki, s kis fürdőnek neveztetik.

Ezen források vize tiszta, szintelen, erős kénmáj szagu, s édes savankás izű; prof. Tognio az égvényes sós alkatrészekon kívül iblanyt is fedezett fel bennök.

A környék lakosi rühes s csúzos köszvényes bántalmak ellen használják, de megérdemelné, hogy több tekintetre méltattassanak.

Van itt még egy tofa domb alján egy gyenge ásványforrás, mellynek iszapját a lakosok zsiradékkal vegyítve csonttörések, zúzódások s hasonló bajok ellen a legjobb sükerrel használják.

Szalatnya.

Szalatnya, magyar falu, Ipoly-Sághhoz északra $1\frac{1}{4}$ m.föld távolságra, a regényes selmeczi völgy-

ben. Határa felette termékeny, s nem csak egyébféle gyümölcsöt, hanem bort is terem. Nem meszsze fekszenek ide a Selmech vizétől áztatott széles és kellemes völgyben Egeg, Horváti, s Szemeréd helységek is.

Az itteni hires savanyúviz egy kertekkel s gyümölcsfákkal beültetett domb aljában 4 fő- s több mellékforrásokon át buzog fel, de az utolsók nem igen dúsak viz dolgában. A főforrásokból is csupán egyet használnak, a melly t. i. a többinél alább fekszik, nagyon bővizű, s vize egy famederbe gyűl üszsze.

Ezen viz szünteleni légbuborékok képzése mellett buzog fel, tökéletesen tiszta, szintelen, kellemes, csipős, savanyú izű. Szaga olyan mint a föleresztett savanyokban fölolvasztott vasé. Hévmérséklete a lég 15—16° R-nál + 11, 5° R., aránysúlya 1,0034. Medrében vöröses barna csapadékot képez. Jól bedugaszolt edényekben sokáig eláll, mérsékelt melegben azonban megzavarodik, világos barna hártával húzódik be, s barna csapadékot képez.

Alkatrészei prof. Wehrle vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Kénsavas szikéleg	2,984	szemer.
„ keseréleg	0,650	„
Szikkhalvag	3,720	„
Mészhalvag	0,202	„
Szénsavas könlegeg	0,523	„
„ szikéleg	0,951	„
„ keseréleg	1,264	„
„ mészéleg	4,270	„
„ vasélecs	0,008	„
Villsavas cselélecs s		
timéleg	0,053	„
Eczetsavas szikéleg	0,738	„

Kovaföld	0,033	„
Széntartalmú anyag	0,052	„
	<hr/>	
	15,448	szemer.
Szénsavany	22,94	k, hüv.
Légenyszesz	1,53	„

Ezen vegybontás következtében vastartalmú égvényes sós savanyúvizeknek lehet ezen forrásokat tartani, mellyek leginkább hasonlítanak, a spaai, seltersi, bártfai, uj-lublói s ránci savanyúvizekhez.

Gyógyhatásuk szeliden izgató, erősítő, fölolvasztó, s könnyebben emészthetők, mint a bártfai s uj-lublói savanyúvizek. Ajánltatnak:

1) Idült tüdőbántalmakban, például húrut- s tüdősorvadásban.

2) A gyomor gyengesége, nyálkásodásai s savanyai ellen.

3) Altesti zsigerek dugulásai s azokból eredő aranyér, rásztkór s mélakórban.

4) Idegbajok, különösen görcsök ellen.

5) A húdeletművek betegségei, takárok, fővénykor s köbetegség ellen.

Alkalmazzák mind belsőleg mind fürdőalakban, s kelete is nagy van ezen vizeknek, mert évenként 10,000 flaskó is el kel belőlök.

A fürdőépületben 4 fürdőszoba van kádakkal ellátva.

Vendégek elfogadására van egy emeletes fogadó, az emeleten 6, földszint pedig 3 szobával s 1 konyhával, mellyet Herczeg Koháry 1804ben építtetett a forrás közelében. E mellett egy más épület is van 6 vendégszobával.

A fürdő hasznbérloje egyszersmind az élelmezésről is gondoskodik.

Szalatnyának igen kellemes fekvése s nagyon egészséges levegője van, ugyanazért ünnep- s va-

sárnaponként számos s diszes vendégek látogatják a környékből, kik a kávéházban, tánczteremben, s gyönyörű vidékbeni sétálásban találják mulatságukat.

Szántó.

Szántó, magyar-tót falu a poson-kassai országútban, Apát-Maróthoz $\frac{1}{4}$ Lévához pedig $1\frac{1}{2}$ m.föld távolságra. Határában szőlőhegyek is vannak.

Az itten fakadó több ásványforrások közül egy, melly mindjárt a falun kívül buzog fel, könkénegszest tartalmaz, a többi négy pedig melly innen fél órányira a Bory felé vivő út mellett jobb és balra fakad, az égvényes vasas savanyúvizek rovatába tartozik.

A kénes forrás vize tökéletesen tiszta, szinte len kémáj szagu, s kellemes savanyú izü. Hévmérséklete $+ 10^0$ R. s prof. Tognio szerint több alkotrészei közt iblant is tartalmaz.

Közönséges ital gyanánt használtatik.

Találatnak még e megyében több ásványvizek *Bakabányán, Gyürkön, Nagyfaluban, Palojtán, Podluzsánon, Selmecczen.*

8) Nógrád megye ásványvizei.

Nógrád megye Zólyom, Gömör, Heves, Pest és Hont megyék közt fekszik. Területe $78 \square$ m.föld 191,154 lakossal. Székhelye *Balassa-Gyarmath*. Észak felé ezen megye hegyes, erdős s ugyan azért a levegője itt éles s hideg, de egészséges. Dél felé a hegyek közt több lapály fordul elő, a levegő szelidebb,

s a föld is termékenyebb. Főbb folyói az Ipoly és Zagyva. Ezen megye általában igen regényes, s erre a sok régi várromok is nagy befolyással vannak. Hegyeiben terem vas, ólom, kőszén, márvány, kréta, több kőnemek s kövületek. Gyógyvizek következő helyeken találhatók:

Diós-Jenő.

Diós-Jenő, népes magyar falu, Hont megye szélén. Határa felette termékeny, szőlője sok van, s roppant erdeje. A faluhoz közel egy Komor nevű régi vár romai látszanak. A helység felett elnyúló jenői hegylánczon granátok is találhatók.

Nem messze a falutól van egy Zsibak nevű ásványforrása, melly mind belsőleg, mind fürdőalakban használtatik ugyan, de 24 órai tartás után mind színét, mind ízét elveszti.

Egy 90 öl hosszú s 25—30 öl széles tó is van itt, mellyben igen sok hal terem.

Felső-Petény.

Felső-Petény, tót falu, földje termékeny, s boraik jók.

Van egy ásványforrása, melly kőszvényes bántalmak ellen fürdő gyanánt használtatik.

Losonc.

Losonc, igen régi kiváltságos magyar-tót mezőváros, Gácstól délkeletre 1 m.földnyire egy kies lapályos térségen, melly távolabbról hegyekkel vésztetik körül. Nevezetes ezen város a reformátusoknak virágzó főiskolájáról.

A városhoz közel van egy savanyúvíz forrása, melly vasrészeket tartalmaz, s 1818 óta egy fürdőház is épült mellé.

Mátra Novák.

Mátra Novák, magyar falu. Határában egy hegytetőn sűrű erdőség közepette találtatik egy álló tó, mellyet a lakosok *Cser-tó*-nak neveznek, s mellynek vize sárga, ásványrészeket tartalmaz, de olly mérges, hogy ha a marha belőle iszik, vagy a benne nőt sásból harap, azonnal felpuffad s megdöglik.

Poltár.

Poltár, tót falu. Határa nagy, erdeje szép. Agyagja igen hires, s egy hegy tetején van ollynemű agyagja is, mellyet szappanföldnek neveznek, s mellyel molnárok malomkerekeiket szokták megkenni.

Vannak itt a környékben több savanyúvíz források, mellyek közül egy *Richanka* nevet viselő, ként tartalmaz, s a paradíhoz hasonlít. Alig 200 lépésre innen van egy más forrás, mellyet *verescseviczének* hívnak; ennek vize kevésbé zavaros, nagyon gyöngyözik, s rozsdás csapadékot képez.

Rónya.

Rónya, tót falu, egy az Ipoly vizétől áztatott szép s erdős dombokkal környezett meglehetősen széles völgyben.

Van egy vastartalmú ásványforrása, melyet a rima-szombatiak fürdésre használnak s nagyon látogattnak.

Mint ritkaságot lehet itt a hideg éghajlat mellett az uraságnak egy hegyoldalban ültetett kis szőlőjét felemlíteni.

Vadkert.

Vadkert, magyar mezőváros, Balassa-Gyarmathól délre 1 m. földre, a pesti utban. Határa szép s szőlőji is vannak, ha szinte távolban is.

Van egy vasas savanyúvíz forrása, mely fürdőkre használtatik s egy vendéfgadó.

Találtnak még ezen megyében sósforrások, *Harsányon*, savanyúvíz források *Alsó-Esztergáljon*, *Ebeczken*, *Felső-Tiszóvnyikon*, *Füleken*, *Garábon*, *Hugyagon*, *Kékkön*, *Kürtösön*, *Madacskán*, *Málnapatakon*, *Ráros-Mulyádon*, *Szklabonán*, *Zsélyen*, több nemű ásványforrások *Berzenczén*, *Gután*, *Kálnon*, *Kis-Szalatnyán*, *Kis-Ujfalun*, *Korlátton*, *Nagy-Keresztúron*, *Perennán*, *Szalmatercsen*, *Szécsény*, *Kovácsin*, *Turopolyán*, *Visláson*.

9) Zólyom megye ásványvizei.

Zólyom megye Liptó, Gömör, Nograd, Hont, Bars s Árva-Turócz megyék közt fekszik. Területe 50½ □ m. föld 97,692 lakossal. Székhelye *Beszterczebánya*. Ezen megyét egészen a Kárpátok borítják, ugyan azért éghajlata hideg, de levegője tiszta és egészséges. Földje, melyet a Garán vize öntöz, a sok hegyek daczára is nem mindenütt terméket-

len. Különös gazdagsága e megyének ásványokban van, melyek közül terem aranyat, ezüstöt, de legtöbb rezet s vasat; cement-vizet, kénesöt, czint, dárdanyt, kobaltot, vitriolt, porcellánföldet, gypszet, ként, barna kőszenet. Gyógyvizek következő helyeken találtaknak.

Bazuch.

Bazuch, tót falu, a megye északkeleti csúcsában, Breznóbányától 2½ órányira. Van vas bányája, s igen szép fenyves erdeje.

Alig egy fertály órányira a falutól a Bazuska pataka mellett fakad egy ásványforrása, granit s csillám foszlókő sziklából, melly igen bővizü, fa kerítéssel van körül kerítve s hasonló kuppal befedve.

Vize csöndes morajjal buzog fel, tiszta, átlátzó, szín- s szagtalan, kellemes savanyú izü, rosdás csapadékot képez. Hévmérséklete + 5° R. Aránysúlja 1,0030.

Alkatrészei prof. Höring vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szikhalvag	5,20 szemer.
Szénsavas szikéleg	4,40 „
„ keseréleg	1,30 „
„ mészéleg	0,63 „
„ vasélecs	0,41 „
Kovaföld	0,06 „

12,00 szemer.

Szénsavszesz 100 k. h. vízben 1,08 k. h.

Prof. Tognio csekély mennyiségü iblant s büzenyt talált bennök.

Ezen vegybontás következtében vastartalmú égvényes konyhasós savanyúviznek lehet a bazuchi forrást tekinteni.

Gyógyhatása erősítő, mind e mellett föloldó s vizellető, de inkább csak közönséges italul használtatik.

Besztercebánya.

Besztercebánya, (Neusohl) egy magas hegyektől környezett völgyben fekszik a Garán és Bisztra vizek összefolyásánál, Kőrmöcztől 3, Selmecztől 4, Pesttől 18, Kassától 26 m.föld távolságra. Jelenleg egyike Magyarhon legszebb városainak, mert nem csak környéke felette gyönyörű s szüntelen egymást felváltó hegyek, völgyek, vizek, patakok, erdők, rétek, elszort kastélyok, kivált délfelé, hol a besztercebányai völgy Kozelnik s a selmeczi utfelé kinyílik, továbbá hámorok, helységek, gyümölcsösök miatt, hanem a város maga is több szép épületekkel dicsekedhetvén, kellemesen lepi meg az utazót, a lakosok pedig nyáron át a legtöbb örömet élvezik.

A város nyugoti részén fekvő kertekben nagyon sok savanyúviz-forrás található, mellyek kevésbé kénesek ugyan, de azért borral vegyítve kellemes italúak. Leginkább szokták azokat használni, mellyek az úgy nevezett ezüst kapun kívül esnek s mellyeket nyáron nem csak a város lakosi, hanem a vidékiek is nagyban látogatnak.

Ezen források vize kénszagú, hévmérséklete a légmelege 11° R-nál, $+ 7^{\circ}$ R. Aránysúlja 1,0046 s prof. Kitaibel szerint a zólyomi ásványvizekhez hasonlít leginkább.

Használtatik mind italul, mind fürdő gyanánt.

Nagy kényelmére van a városnak azon csatorna is, mellyen át egy órányi távolságról fris és egészséges forrásvizet kaphat.

Brusznó.

Brusznó, szép tót falu, egy nagyobb hegyektől környezett völgyben, a Garán vize bal partján, mellyen egy hid visz keresztül, Libethez $\frac{1}{2}$, Breznyó- és Beszterezebányához pedig $3\frac{1}{4}$ óra távolságra. Földje kevésbé sovány, de legelője jó.

Egy fertály órányira a falutól 2 ásványforrás buzog fel, mellyek alig esnek 20 lépésre egymástól s fellelte bővizűek.

A felső forrás vize erős kénzagú, hévmérséklete $+ 16^{\circ}$ R., s csak fürdésre használtatik. Az alsó vagy ivóforrás hévmérséklete $+ 14^{\circ}$ R., aránysúlya 1,0068.

Alkatrészei dr. Vagner Dániel 1839beli vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Kénsavas haméleg	0,18	szemer.
„ szikéleg	10,12	„
„ mészéleg	2,09	„
Keserhalvag	1,89	„
Szénsavas keseréleg	0,43	„
„ mészéleg	0,91	„
Kovaföld	0,10	„
Vasélecs		nyomai

23,00 szemer.

Ezen vegybontás következtében földes sós kénes vizeknek lehet a brusznói forrásokat tekinteni.

Gyógyhatásukat a nagy mennyiségű Glaubersó tfeltéelezi. Használják mind belsőleg mind külsőleg.

Csacsin.

Csacsin, tót falu, Beszterczéhez délre félóránnyira, van jó legelője s erdeje.

Határában több savanyúvíz-forrás buzog fel, mellyek közül a nevezetesebbiket *Jelsovecznek* hívják.

Ezen forrás vize nagy mennyiségű szénsavszeszt tartalmaz, hőmérséklete $+7^{\circ}$ R., aránysúlya 1,0027, de csak a vidékiek élnek vele.

Korpona

Korpona, (Karpfen) Magyarhon egyik legrégebb sz. kir. városa, egy igen kellemes tájékon fekszik, szőlőhegyek s gyümölcsösök közepette, Selmecztől $2\frac{1}{2}$ óra távolságra. Éghajlata jóval szelidebb s melegebb mint a megye több vidékéié. A város egy négyszöget képez, s épületei régi alakúak.

Határán 3 ásványforrás buzog fel. Az első ezek közül tiszta, lágy izű, szagtalan, s a legkeményebb télben sem fagy be. A második zavaros tejedző, öszszehuzó izű s nagy mennyiségű szénsavas sókat látszik tartalmazni. A 3ik hasonlít az elsőhöz, csak hogy bővebb vizű s melegebb amannál.

Klokocs.

Klokocs, tót falu, Nógrád szélén, Véglestől $\frac{1}{4}$ óránnyira, egy kellemes tájékon. Határa felette sovány.

Az Osztrovszky nevet viselő hegyek aljában egy vas tartalmú savanyúvíz buzog fel, mellynek hőmérséklete a lég melege $18,5^{\circ}$ R-nál $+ 8,0^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,0006.

Alkatrészei prof. Kitaibel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Kénsavas szikéleg	2,000	szemer.
Szénsavas mészéleg	0,200	„
„ keseréleg	1,400	„
„ szikéleg	1,000	„
Vasélecs	0,200	„
Kovaföld	0,200	„
		5,000 szemer.

Szénsavszesz 100 k. h. vízben 115 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében vas tartalmú égvényes sós savanyúvíznek lehet a klockosi forrást tekinteni.

Csupán közönséges ital gyanánt használtatik.

Micsinye-

Micsinye, alsó és felső, tót falu, Beszterczéhez délkeletre 5 fertálynyira. Földjök termékeny s erdeji is szépek.

Határukon 3 ásványforrás buzog fel, mellyek közül a cserényi forrás a legjelesebb.

Ezen forrás vize tiszta, kellemes savanyú izü. Hőmérséklete a lég melege 18° R-nál $+ 8^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,003.

Alkatrészei prof. Kitaibel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Kénsavas szikéleg	0,080	szemer.
„ keseréleg	0,300	„

Szénsavas mészéleg	0,250 szemer.
Szikhalvag	0,040 „
Vasélecs	0,110 „
Szénsavas keseréleg	8,620 „
„ mészéleg	3,500 „
Kovaföld	0,100 „

13,000 „

Szénsavany 25,6 k. h.

Ezen vegybontas következtében a vastartalmú földes vavanyúvizek közzé lehet ezen forrásokat sorolni.

Nagy-Szalatna.

Nagy-Szalatna, tót mezőváros, a Szalatna vize mellett s annak völgyében, fél órányira Véglestől. Határa igen jó.

Két ásványforrás buzog itt fel, de a mellyek nem igen bővizűek. Szénsavszeszbeli tartalmuk jelentékeny, izök kellemes, hévmérsékletök a lég melege 11° R-nál + 15, 5° R., s igen hasonlítanak a zólyomi ásványvizekhez.

Szliács.

A *szliácsi*, másként ribári fürdő, a Garán vize bal partján fekszik, 1194 lábnyira a tenger szine fellett, egy igen kellemes s Ribár falutól 15 percznyi távolságra eső dombon, mellyről felséges kilátás esik a szép s széles Garán völgyére. Zólyom 1, Beszterczebánya pedig 2 órai távolságra esnek ide.

Ezen források a legrégebbs idők óta ismeretesek voltak, de közelebbi figyelemre s vizgálatra

mégis csak 1824ben s 1826ban méltattak először. Főorvos Wipacher 1768ban Szliácsról irt magániratában, még a betegségeket is megemlíti, mellyekben ezen víz jó szolgálatot tesz. Hirének újabb időkben terjedését bécsi kórházi főorvos dr. Mojsisovicsnak köszönheti, s ez óta Magyarhon legkeresettebb fürdői közzé tartozik. 1819ben egy épületet állítottak vendégek számára, s legújabb időkben zuhanyokat s gőzfürdőket hoztak létre.

A Szliács körüli hegyek átmeneti mészkőből állanak, s azon föld, mellyből a források buzognak trachyt, mergel és tófa rakodásokkal vegyített homok- s agyagból áll.

Van Szliácscon 3 tele fürdő, ur i, polgári és parasztfürdő neve alatt, ezen kívül 4 ivóforrás, u. m. az Ádám-Dorottya-József- és Lenkey forrás, mellyek mindnyájan a domb felényi üregéből buzognak ki.

A meleg, tükör vagyis urifürdő vize nagy mennyiséggel, gyorsasággal s morrajjal törtet ki s szüntelen légbuborékokat hány, úgy hogy a legnagyobb mértékben forni látszik. A víz színe felett mindig nagy mennyiségű szénsavszeszeréteg lebeg, mellyet zászló alakú legyezőkkel kell szüntelen eltávolítani, különben a vigyázatlanok könnyen elkábulnak, s tetszhalotti állapotba esnek. Ha a vizet sokáig tartja valamely edényben az ember, barna csapadékot képez, különben pedig tiszta, átlátszó szokott lenni s nincs más szaga mint a szénsavszesztől. Ize csipős savanyú, később kesernyés, sós, végre tinta izü. Hévmérséklete $+ 25^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,0038, s 2460 k. h. vizet ad ezen forrás. A polgári fürdő vize hasonló tulajdonokkal bír, mint az első, de hévmérséklete csekélyebb, t. i. 23° R., aránysúlya 1,0037. A parasztfürdőben keve-

sebb a szénsavszesz, mint az előbbieken, vize sárgás, hőmérséklete $+ 23^{\circ}$ R. A József-forrás óránként egy veder tiszta, átlátszó, kellemes csipős savanyú izű vizet ad, hőmérséklete $+ 9^{\circ}$ R., aránysúlya 1,0009. A Dorottya-forrás bővebb vizű s több szénsavszeszt fejt ki mint az előbbi, vize sárgás, nem egészen átlátszó, szénsavszesz szagu és savanyú, később égvényes sós. de különösen tinta izű. Hőmérséklete $+ 17^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,0029. Az Ádám-forrás nagy mennyiségű szénsavszeszt tartalmaz, vize tökéletesen tiszta, átlátszó, csipős savanyú s nem olly sós tinta izű mint a többi. Hőmérséklete $+ 19^{\circ}$ R. Aránysúly 1,00032. A Lenkey-forrás vize tiszta, átlátszó, kellemes savanyú, sem nem sós, sem nem keserű, de összehúzó izű. Hőmérséklete $+ 17^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,0030, s veres barna csapadékot képez.

Ezen forrásokat többen vetették vegybontás alá, de mind ezeknél legtökéletesebb az, mellyet dr. Wagner Dániel tett, s melly szerint a szliacsi viz egy polgári fontban következő alkatrészeket tartalmaz:

	az uri- polgári- paraszt-			
Kénsavas szikéleget	0,508	1,782	1,966	szem.
„ „ lavéleget	0,116	0,111	0,119	„
„ „ keseréleget	2,099	2,427	2,588	„
„ „ mészéleget	11,350	10,560	8,582	„
Szikhavagot	2,216	1,862	1,713	„
Keserhavagot	0,641	0,561	0,622	„
Szénsavas keseréleget	1,336	1,542	1,544	„
„ „ mészéleget	3,141	3,195	3,333	„
„ „ vasélecsset	0,508	0,457	0,466	„
Kovaföldet	0,222	0,207	0,215	„

Gyantás anyagot	0,177	1,161	1,150	szemert.
	22,924	22,847	21,308	„
Szénsavat	18,35	20,28	22,03	köb. hüv.
	Ádám- Dorottya- Lenkey- s József- forrásban.			
Kénsavas szikéleg.	2,012	1,028	2,020	0,192 sz.
„ lavéleg.	0,108	0,104	0,127	— „
„ keseréleg.	2,734	2,626	2,650	— „
„ mészéleg.	5,537	5,959	5,883	0,307 „
Szikhavagot	1,582	1,578	1,705	— „
Keserhavagot	0,503	0,445	0,526	— „
Szénsavas keserél.	1,567	1,471	1,474	0,288 „
„ mészéleg.	3,264	2,811	2,699	0,883 „
„ vaséleccset	0,357	0,334	0,641	0,806 „
Kovaföldet	0,184	0,146	0,134	0,096 „
Gyantás anyagot	0,130	0,104	0,119	— „
	17,678	17,506	17,978	2,572 sz.
Szénsavat	24,48	26,01	26,01	33,73 k.h.

Ezen vegybontás következtében a szénsavszeszszel bővölködő földes vasas vizek rovátába lehet a szliácsi ásványvizeket sorolni.

Gyógyhatásuk erősítő, az idegrendszert élesztő, de egyszersmind föloldó is, s egy százados tapasztalat nyomán következő betegségekben ajánlatnak :

1) Sápukóiban, midőn az már legfelsőbb fokára hágott, s bőr-, valamint hasvízkór fejlődött ki.

2) A vízkór olly nemeiben, mellyek savós vízvegyület által föltételeztetnek, kivált ha altesti dugulások s keményedések vannak velök kapcsolatban; e szerint váltólázak, vagy vörheny utáni vízkórban. Vízkóros állapotnál a lecsapolás után is sükereseknek mutatkoznak ezen vizek, a mennyiben a víz újbólí öszszegyülését megakadályozzák.

3) A nő nemzörészek betegségeiben, millyek a hószámi rendetlenségek, terméketlenség, fehér-folyás, zsongtalan méhvérzések.

4) férfiui tehetetlenségben.

5) A tompa jellemü görvélykór csekélyebb fokában.

6) Még meg nem rögzött angolkórban.

7) A köszvény s aranyér fejlődési időszakában; ellenben későbbi időszakokban kénytelen Szliács más hatályosabb gyógyvizeknek engedni az elsőséget.

8) Olly egyének csúzos bántalmaiknál, kik tulságos izzadásra hajlandók, s rosz emésztő rendszerrel birnak.

9) Rüh és sömörnemü bőrkütegek s fekélyek ellen.

10) A hüdéletművek némelly bántalmaiban, például fővenykórban, nehéz s fájdalmas vizellésben, a vizellet vissza nem tarthatásánál, kivált öreg egyéneknél, hol ezen részek szélhüdésétől lehet tartani.

11) Számos idegbajokban, például görcsök, méhkór-, méhgörcsben, ha tetemes vérvesztés, nehéz szülés, fehér-folyás, hosszas szoptatás következményei; nem különben rászt- és mélakórban.

12) Önfertőzés vagy fémmérgezések következtébeni szélhüdések ellen.

13) A nehéz-kór némelly eseteiben.

14) Az öregek gerinczszélhüdésében s aszá-ljában.

15) Némely ideges jellemü szembetegségeken.

16) Nehéz betegségekbőlü fölüdülésekben, valamint szellemi s testi foglalatosságok által kimerült egyének erősítésére.

Alkalmaztatnak ezen vizek mind belsőleg, mind pedig külsőleg viz- s gőzfürdő alakban.

Szállás dolgában nincs hiány Szliácson. A kamara épületeiben mintegy 40 vendégszoba van, ezen kívül vannak még több épületek is a vendégek befogadására, s ha mind ez tele van, a közelfekvő Ribár s Hájnik helységeken is találni szállást a lakosoknál. A vendéglőbeni szobák napibére 24—40 kr. p.p.; a magánházaknál pedig 20—30 kr. p.p. A konyhák ára szinte egy a szobáéval, az istállók s szekérszinek igen olcsók.

Az életmód nem felette drága Szliácson. Négy ló tartása kocssal együtt nem kerül többé naponként 4 p.forintnál. A vendéglőben étlap szerint lehet enni, nagyobb családok azonban jobban teszik ha otthon főzetnek, miután a közel helységekből s Beszterczebányáról minden szükséges élelemszereket beszerezhetnek. A fürdők ára 4—8 p.kr., a fürdés társaságosan történik.

A fürdőt kellemes s árnyas sétány veszi körül, ezen kívül a Tököli épülettől az ivókútakig vezető út, a gyümölcsös kert, az Amalia udvar s az ivókút környéke is a legszebb séta helyekül szolgálnak. Ki nagyobb mozgáshoz van szokva, látogassa meg a liszkóczi s farkasfalvi tetőket, s a Borava hórai fenyeseket, honnan igen szép kilátás van.

Távolabbi kirándulásokat tehetni a régi váráról hires Zólyomra, Beszterczebányára, hol olvasztókemence s czukorgyár, s Hermaneczre, hol papirgyár van, s a tájék igen regényes. Innen átrándulhat a stubnyai fürdőbe, Selmezcze, hol megtekintheti a hires bányászacademiát, a mély bányameneteket, s hires Schitkó-féle vízszívó gépet; Körmöczre, hol aranybányákat s pénzverdét fog látni; a szklenói s vichneyei fürdőkbe, a regényes vidékü Hrinyovára,

hol üveghuta, Rochniczra, hol vasöntöde, s Gácsra, hol posztógyár vannak.

Szliácson évenként 800—1000 vendég fordul meg, nem csak Magyarhonból, hanem bécsiek s poroszok is. Néha színész társaság is jön a fürdőre, s mulattatja előadásaisival a közönséget.

Fürdőorvosa szintén van e jeles fürdőnek.

Zólyom.

Zólyom, sz. kir. város, fekszik a Garán vize bal partján, Selmechtől, mint Beszterczebányától 2 órai távolságra. Határa felette termékeny. A város déli részén láthatni azon régi várat, melly Corvinus Mátyásnak olly kedves mulatóhelye volt. Túl a Szaltna vizén a puszta Hrad-hegynek gerinczén ismét volt egy vár, de ennek már ma csak nyomait láthatni.

A város határában több savanyúviz-forrás buzog fel, mellyek közül a legnevezetesebb a Borava-Hora hegy legfelsőbb csúcsán porphyr kösziklából fakad, s cservena voda (veres víz) nevet visel.

Ezen víz veres rózsás csapadékot képez, s innen kaphatta nevét is. Hévmérséklete a lég melege 23 R. melegénél + 9° R., aránysúlya 1,0028.

Alkatrészei prof. Kitaibel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Kénsavas szikéleg	1,025 szemer.
„ mészéleg	0,450 „
Szikhavag	0,075 „
Keserhavag	0,160 „
Mészhavag	0,050 „
Szénsavas szikéleg	7,000 „
„ keseréleg	4,600 „
„ mészéleg	1,500 „
„ vasélecs	0,700 „

Kovasav

0,500 szemer

16,000 „

Szénsav

22,80 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében vastartalmú égvényes savanyúviznek lehet a zólyomi forrásokat tekinteni, mellyek közül azonban csupán a fennebb vegybontott használtatik.

Végles Várallya.

Végles Várallya, tót falu, a Szalatna vize mellett, s annak völgyében, Zólyomtól keletre 2 m.-földnyire. Van a faluban egy posta-hivatal, a faluval átellenben pedig a Szalatna bal partján egy kősziklára épült régi vára, mellyben hajdan Mátyás király vadászat kedvéért sokat mulatott, most pedig hg. Észterházy uradalmi tisztjei lakják.

Nem messze innen egy sepedékes réten egy ásványforrás buzog fel, mellynek hévmérséklete a légmelege 19° R.-nál $+ 10^{\circ}$ R. s prof. Kitaibel szerint nagy mennyiségű sósavas, kevesebb kénsavas sókat tartalmaz, s nagyon hasonlít a szalatnai ásványforrásokhoz.

Gyógyhatása föloldó, székeltető, s italul használtatik.

Találtak még ezen megyében savanyúvíz források *Benyuson, Breznobányán, Bukoveczen, Cserényen, Detrán, Farkasfalván, Jarabán, Jeszenyén, Kalinkán, Lieskócson, Polnyikon, Psztrusán, Rhoneczen, Szrnkón, Stosokon, Vámosfalun.*

D) A kassai cs. kir. helytartósági osztály ásványvizei.

A kassai cs. k. helytartósági osztály 8 megyéből áll, u. m. innen a Tiszán, *Szepes, Gömör, Abauj-Torna, Sáros, Ungh, és Zemplén* megyékből, innen és túl a Tiszán *Bereg-Ugocsa* megyéből, s túl a Tiszán *Máramaros* megyéből. Területe $708\frac{1}{4}$ □ m.föld, 1,412,785 lakossal. Az osztályos kormány székhelye *Kassa*. Ásványvizek mindenik megyében találtnak.

1) Szepes megye ásványvizei.

Szepes megye *Sáros, Abauj-Torna, Gömör, Liptó* megyék s *Gács* hon közt fekszik. Kivéve az óriási *Karpátok* s a *Poprád* vize közti rónaságot, többnyire magas és erdős hegyekből, dombokból s termékeny völgyekből áll az egész megyét s földjét két nagyobb folyó, u. m. a *Hernád* s *Poprád* öntözi. Éghajlata hideg, zordon, levegője egészséges. Találni itt több régi várakat, kastélyokat, s hegyeiben kevés arany s ezüst mellett van sok réz, ezen kívül vas, cinober, cin, kobalt, dárdany, porcellánföld, mész, márvány, fekete kőszén, alabastrom, gipsz, réz- és vas vitriol, graphit, gyanta, turfa. Gyógyvizek következő helyeken találtnak:

Baldócz.

Baldócz, tót falu. Van egy kén mésztartalmú fürdője, szép s kényelmes fürdőépülettel, s a fürdővendégek számára több lakházakkal.

Béla.

Béla, népes város közel a Kárpátokhoz, a Poprád vize bal partján, Késmárktól 4 órányi távolságra.

Közel a városhoz találtatik egy méz és vastartalmú kénes forrás, melly mellé 1817ben egy fürdőház is épült.

Használ többféle csúzos köszvényes betegségek, s idült bőrkütegek ellen.

A fürdőt sokan látogatják, s ennek lehet köszönni, hogy évről évre nagyobb terjedelmet nyer.

Felső Ruszbach.

Felső Ruszbach, Podolintól 1, Lublótól 2, s Késmárktól 4 órányira fekszik egy magas hegyektől környezett völgyben.

Az itt eredő ásványforrásokat már ős idők óta használják, s mindig nagy hirben voltak. Számos vendégek látogatták minden évben Erdélyből s Lengyelhonból, minek nagyobb bizonyága a ma is fennálló nagy fürdőépület, mellyet még hg. Lubomirszky építtetett, miután ezen vizeket Petriczy 1735ben latin s lengyel nyelven leírta.

A számos források közül kettő érdemel különösen említést, mellyek nagy morajjal buzognak fel, s füst forma gőzt fejlesztenek ki, mellytől nem csak a felettök elrepkedő madárkák, s a hozzájuk közeledő csuszó állatok, hanem az ember is elkábul. Ezen források vize négy tufa mederbe gyűl össze s lefolyásánál malmot hajt.

Maga az ásványviz tiszta, átlátszó, hevenyen merítve kevéssé kékellő, szénsavszagú, gyengén csipős sós izű, s azon tulajdonnal bír, hogy a vele

érintkezésbe jövő tárgyakat mésztufával huzza be. Hévmérséklete $+ 17^{\circ}$ R., s a legkeményebb télben sem fagy be. Jól bedugaszolt edényekben hetekig változatlanul eláll, nyitott edényekben azonban elveszti szagát s ízét, sós héjjal húzódik be, s az edény oldalai s fenekére poros pelyhes csapadékot rak le.

Dr. Engel szerint nagy mennyiségű szénsavszeszt, szénsavas szikéleget, vasélecsset, s kénsavas mészéleget tartalmaznak ezen vizek, mellynél fogva a szeszés ásványforrások rovatába lehet őket sorolni, s legnagyobb hasonlóságuk van a hévmérsékletet kivéve a sklenói vizekkel.

Dr Engel következő betegségeken ajánlja:

1) Csúzos köszvényes bajokban, s azok következményeiben, millyenek a végtagok daganatai, izmeredtségek, zsugorodások. Biráló kiürítések bővizzadás s viszkető bőrkütegek által jelentkeznek.

2) Makacs idült bőrkütegek ellen.

3) Idült, s mindenféle gyógymóddal daczoló fekélyek ellen.

4) Mirigy daganatok, görvélyes természetű golyva s a mellrák ellen.

5) Többszemű idegbajok, mint szélhüdések, tagszagatások, féloldali főfájdalom, s különféle idegzsábok ellen.

6) A hudéletművek betegségeiben, például idült takárban, nehéz vizelésben.

Filicz.

Filicz, falu, igen jó savanyúvízzel, mellyet a gánóczi fürdővendégek erősen isznak, s váltólázakban is igen jó szolgálatot tesz.

Ganócz.

Ganócz, falu, egy igen kellemes völgyben fekszik 2½ m.földnyire Lőcsétől.

Van egy mész, kesersó s vastartalmú savanyúvize, s mellette egy fürdőintézete is, de a mellynél nem ártana, ha jobb rendelkezésben részesülne.

Ezen forrás vize gyomor-gyengeségben, változásokban, s a húdeletművek betegségeiben nagyon ajánltatik.

Löcse.

Sz. kir. *Löcse* városa 6¼ m.földre fekszik Eperjestől, a posonyi országútban.

Az itteni ásványviz csekély mennyiségű kónkénegszeszt, szénsavas meszet, konyhasót, Glaubersót, vonatanyagot tartalmaz, de alig 2 szemert egy polgári fontban.

Rokusz.

Rokusz német falu, a Kárpátok aljában. Van savanyúvize, s vitriol fürdője.

Schvefelbad.

Schvefelbad, orosz falu, Laibicz városa határán. Van egy igen látogatott kénes fürdője.

Sivabrada.

Sivabrada, egy meszes fürdő, melly a szepesvárallyai hegyen épült káptalantól, alig száz lépésnyire fekszik, s ugyan annak tulajdona. Van egy gyenge savanyúviz forrása. Hajdan egy szürke sza-

kállú remete lakott itt, kitől alkalmasint a siva brada (szürke szakáll) nevét is kapta. A forrás nyílásaira nagy mennyiségű mésztufa rakodik le.

Szlatvina.

Szlatvina, falu, savanyúvizéről nevezetes, mely köbetegségek ellen vizellethajtólag működik, s mellynek kelendőse is nagy.

Szmerdsonka.

A *Szmerdsonka* nevet viselő kamarai fürdő nem messze fekszik Halikócz falutól, mely a gácshoni határszélen szanaszét van egy völgybe építve. Fél órányira a falutól a Dunajecz vize jobb partján, az ugynevezett vörös kolostor áll, mely hajdan a Camaldulensi szerzeté volt. Egy Penina nevű barlang is van ide nem messze, mellyben különnemű rettentő állatok csontjaira akadtak.

Az említett fürdő kéntartalmú, s jóllehet kevés lakházakkal bir, számos vendégek által látogatatik évenként.

Tátra Füred.

A *Tátra Füred* nevet viselő gyógyfürdő Nagyszálok határában fekszik egy vadregényes tájékon, a kárpáti *Királycsúcs* aljában, 3014 lábnyira a tenger színe fölött, a falutól $1\frac{1}{2}$, Késmárktól pedig 3 órai távolságra. Legutolsó posta-állomás ide Poprád.

Az itt eredő források már régóta ismeretesek ugyan, de nagy hirre csak 1794 óta verekedtek, mióta t. i. tulajdonosuk czélszerű fürdőépületet s lakházakat építtetett melléjük. 1839ben hidegvizgyógyintézet is állíttatott fel.

Összesen 4 forrást lehet itt találni, melyek minden moraj nélkül buzognak fel, s nagyon bővizűek. Kettő ezek közül mindjárt a hegy aljában fekszik 3 ölnyre egymástól, a más kettő pedig 300 lépésnyire az előbbeniektől, s később fedezettet fel. A főforrás granitba van foglalva, egyébiránt mindenik turfa lerakódásokkal van körülvéve.

Vizök jegecztiszta, átlátszó, szin- és szagtalan, gyöngyöző, s csipős savanyú, kevésé sós izű. Hévmérséklete $+ 7^{\circ}$ R., s a legkeményebb télen sem fagy be. Aránysúlya nincs meghatározva. Alkatrészei prof. Kitaibel szerint szikhalvag, szénsavas szikéleg, szénsavas mészéleg, szénsavas vasélecs, s olly nagy mennyiségű szabad szénsavany, hogy az üveg palaczkokat szétrepesztí. Ennél fogva Magyarhon legerősebb égvényes vasas savanyúvizei közzé számítandó.

Gyógyhatása izgató, föloldó, székeltető, s vizzellethajtó. Dr. Engel következő betegségekben ajánlja:

- 1) Kezdődő gümőkóiban.
- 2) Altesti zsigerek dugulásai s keményedéseiben.
- 3) Dugulások következtében vagy azon kívüli rást- és méhkóiban.
- 4) Vízjóiban.
- 5) A hudéletművek idült bántalmaiban.
- 6) Elhizás ellen.
- 7) Fővénykór s köbetegség ellen.

Használják mind italúl, mind külsőleg fürdőalakban, s kelendősége is igen nagy.

A fürdőintézetben vannak mind meleg mind hideg fürdők. A melegekhez ásványviz melegítetik, s fürdőszobákban kádákban használtatik.

A vendégek elfogadására több épületek vannak elrendelve, az újabbak kemenczékkel vannak ellátva.

Az életmód felette olcsó, az ó épületben 1 szoba 24 órai bére 24 p.kr., ágynemű 4 p.kr. Az új épületben egy szoba napibére 24—10 kr. p.p. A hideg fürdők, s zuhanyokért, valamint az ivókút vízért nem fizet az ember semmit, a meleg fürdők ára 6—8 kr. p.p.

Az élelemszerek is nagyon olcsók itt. Ki maga akar házat tartani, elláthatja magát a szomszéd helységekből a lakosok által mindennemű élelem szerekkel. Egyébiránt a vendéglőben egy 5—6 tál ételből álló ebéd ára 30 kr. p.p. A magok alkalmatosságukon jövő fürdővendégek lovaikat s cselédjeiket is olcsón elláthatják itt a fürdőidőszak alatt.

A fürdőhely magas fekvésének lehet tulajdonítani, hogy az éghajlat itt hideg, s a tavasz csak júliusban kezdődik, ugyan azért szükség, hogy a fürdővendég magát meleg ruhákkal lássa el. Egyébiránt a levegő nagyon tiszta s egészséges.

A vendégek mulattatására nagyszerű sétányokkal bir e fürdőhely. Legszebb s szokottabb kirándulási helyek a Kárpátok vadregényes hegyei s völgyei, millyenek az ugynevezett *lengyel-nyereg*, a *Javorinalomniczi csúcs*, az *5. tó*, a *velki völgy*, s az innen 3 órai távolságra akohlbacheri völgyben létező *nagy vízesés*. Kirándulásokat közönségesen lóháton szoktak tenni, mellyeket Nagy-Szálókon rendelhet meg az ember 20 kr. p.p. napi bérért.

A fürdőt jelenleg haszonbérllő kezeli, van fürdőorvosa is, s a vendégek kényelmére, valamint a tisztaságra nagy ügyelet van.

A fürdőidőszak július közepén kezdődik, s szeptember közepéig tart. A vendégek közt a belföldieken kívül külföldiek, különösen lengyelek is vannak.

Uj-Lubló.

Az *uj-lublói* ásványforrások Uj-Lublóhoz közel egy szűk ugyan, de regényes nagy és sűrű erdőkkel benőtt hegyektől környezett völgyben fakadnak 3 m.föld távolságra Késmárktól.

Az itteni fürdőintézet ujjabb idők szüleménye, mert ezelőtt 50 évvel még vadonnak lehetett e tájékot nevezni.

Van itt 3 igen bővizű forrás, mellyek közül a völgy tulsó részébeni mint italtra nem igen alkalmas, csupán fürdőkhoz használtatik.

Ezen források vize szünteleni pezsgés s moraj közt fakad, tiszta, átlátszó, szintelen, részint szén-savszesz, részint földi gyanta szagú, s kellemes csipős savanyú izü. Hévmérséklete $+ 7, 5^{\circ}$ R. Nyitott edényekben tejedző csapadékot képez.

Alkatrészei Kitaibel szerint nagy mennyiségű szénsavszesz, földi gyanta, szénsavas vasélecs, szénsavas sók, s igen hasonlít a spaai s pyrmonti vizekhez.

Gyógyhatásuk élesztő, erősítő, egyszersmind gyengén föloldó, vizellet hajtó. Dr. Engel s dr. Kroczkievicz következő betegségekből ajánlják:

1) Idült idegbajokban, például ideges főfájdalomban, szédelésben, méhkórban, ideggyengeségben, férfiúi tehetetlenségben, görcsös bántalmakban, gyengeségen alapuló szem- s fülbetegségben.

2) Semleges folyásokban, millyenek a takár, fehérfolyás, idült mellhurút, nyálkás mellgörcs, kezdődő tüdősorvadás, magfolyás.

3) Gyengeségen alapuló rekedésekben, például hószámi rekedésben.

4) Altesti zsigerek dugulásaiban, hideglelések utáni máj- s lép-dugulásokban.

5) Gyomor s bélhuzam gyengeségeiben, étvágy hijány, zaha, gyomorgörcs ellen.

6) A húdéletművek betegségeiben, fővénykórban, köbetegség ellen.

7) Idült bőrkütegek, vérsenyv ellen.

8) Csúzos köszvényes bántalmakban.

9) Erősítő szer gyanánt, a betegségekbeli felidülés időfokában.

Használják italul tejjel, savóval vegyítve, különleg fürdőalakban.

A fürdőépületben több lakszobák is vannak, melyekből egy keskeny folyóson át azonnal a fürdőszobákba mehetni. Ezen kívül van itt még egy grófi lak s több a fürdővendégek befogadására szánt épületek. A zsidók számára is van itt egy külön fürdőépület, több lakszobákkal, ugyszintén van egy kápolna és egy tánczterem is.

A fürdőt sok vendég látogatja, de többnyire hazai, vagy legfeljebb a szomszédos lengyelek. A víz kelendősége nagy, egy kéticzés üveg savanyúvíz helyben 6 kr. p. p.

Találtak még ezen megyében savanyúvíz s kénes források: *Majerkán*, vasas savanyúvizek *Lipniken*, *Szt.-Andráson*, savanyúvizek *Dubraván*, *Horván*, *Kreigon*, *Komjankán*, *Kisócson*, *Landokon*, *Lackovon*, *Malduron*, *Uj-Udvaron*, *Svábfalun*, *Toporcson*, *Tótfalun*, *Vibornán*, ezeken kívül több ásványvizek *Farkasfalván*, *Gnezdán*, *Greniczen*, *Hoseleczen*, *Kakas-Lomniczon*, *Kis-Késmárkon*, *Kövesfalun*, *Lechniczen*, *Matheoczon*, *Primócson*, *Reichwaldon*, *Sváblóvkán*, *Tepliczen*, *Uj-Lesznán*, és *Vojkoczon*.

2) Gömör megye ásványvizei.

Gömör megye, Liptó, Szepes, Abauj-Torna, Borsod, Nógrád, Heves és Zólyom megyék közt fekszik. Csaknem egészen hegyes ezen megye, s földje, mellyet a Garán, Gölnicz, Sajó, Hernád és Rima folyók öntöznek, kivált a megye déli részében igen termékeny. Éghajlata mérsékelt, levegője inkább száraz. Nagy gazdagsága ezen megyének az ásványokban áll, kivált vasat igen sokat terem, ezen kívül rezet, dárdanyt, kobaltot, nikolt, vismutot, arsenicumot, meszet, tofát. Gyógyvizek következő helyeken találtnak.

Ajnácskö.

Az *ajnácskői* ásványviz *Ajnácskö* és *Halmágy* magyar faluk közt buzog fel egy óra hosszu s $1\frac{1}{2}$ fertály óra széles posvány réten, Rima-Szombattól $2\frac{1}{2}$ m.föld távolságra. Ajnácskö helysége mellett látni egy dombon a régi de már elpusztult ajnácskői várat. A közel hegyek szürke homokból, mészkőből, s vastartalmú agyag foszlókőből állanak.

Vannak itt több források, mellyek közül egy különösen italtra, s kettő fürdőre használtatik, ezen kívül több mellékforrások.

Ezen forrás vize zavaros, pezseg, erős könkénegszagú, s öszzsehuzó savanyú izü, fekete csapadékot képez. Hévmérséklete juniusban 6° R., különbözik a légmelegétől. Aránysúlya 1,004.

Alkatrészei Marikovszky szerint egy polgári fontban következők:

Kénsavas szikéleg	1,222 szemer.
Szénsavas vasélecs	1,777 „
„ mészéleg	4,666 „

Kovaföld	0,111 szemer.
Vonat-anyag	1,111 „
	8,887 szemer.
Szénsavszesz	14,666 k. hüv.
Könkénegszesz	2,000 „ „

Ezen vegybontás következtében a vastartalmú földes kénes vizek közzé lehet az ajnácskői ásványvizet sorolni:

Ajánltatik:

- 1) Idült bőrkütegek ellen.
- 2) Csúzban, köszvényben.
- 3) Fővénykór s köbetegegek ellen.
- 4) Emésztési rendetlenségek, zaha, étvágyhiány ellen.

Használják mind belsőleg, mind fürdőalakban.

Fürdőépület kettő van külön forrással, mellyek mintegy 400 lépésre esnek egymástól. Az alsóban van 3 fürdő- s 7 lakszoba, a felsőben 4 fürdő- s 7 lakszoba.

A vendégek elfogadására egy vendéglő áll, egy különház 5 szobával; ezen kívül találni a fürdőépületben s a faluban is szállást. Az életmód felette olcsó.

Sétahelyül szolgálnak a sétadomb, s a fürdő melletti kis erdőcske, mellybe egy fertály órányira egy gyertyagyár is van.

Baracz.

Baracz, magyar falu, nem meszsze Fügétől.

Egy kellemetes réten egy ásványforrás buzog fel, mellynek vize zavaros s gyenge savanyú izü. Hévmérséklete $+ 10^{\circ}$ R. Aránysúlya 1.001

Alkatrészei Marikovszky szerint egy polgári fontban következők:

Kénsavas keseréleg	0,444 szemér.
Szénsavas mészéleg	1,888 „
„ vasélecs	0,222 „
Kovaföld	0,222 „

2,776 szemer.

Szénsavszesz 10,666 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében a vastartalmú földes savanyúvizek rovatába sorozandó.

Gyógyhatása zsongító.

Czakó.

Czakó, magyar falu, a kis Balog folyó mellett Rima-Szécstől $\frac{3}{4}$ órai távolságra.

Van két ásványforrása, mellyeknek vize tiszta, szagtalan, savanykás izü, s csak igen keveset pezseg. Hévmérséklete $+ 10^0$ R. Aránysúlya 1,002.

Alkatrészei Marikovszky vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	2,444 szemer.
„ szikéleg	0,666 „
„ vasélecs	0,111 „
Kovaföld	0,444 „

3,665 szemer,

Szénsavszesz 5,333 k. hüv.

Szintén a vastartalmú földes savanyúvizek rovatába sorozandó.

Gyógyhatása föloldó, székletételeket előmozdító, vizellethajtó, zsongító, s leginkább makacs váltólázak következtébeni altesti dugulások s keményedések ellen ajánltatik.

Gortva-Kisfalud.

A *gortva-kisfaludi* ásványviz félórányira fakad keletfelé Várgedétül, s a várgedei ásványvizhez mind alkatrészeire, mind gyógyerejére nézve igen hasonlít.

Alkatrészei Marikovszky vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	0,888 szemer.
„ keseréleg	1,333 „
„ vasélecs	1,333 „
Vashalvag	0,222 „
Kovaföld	0,222 „

3,998 szemer.

Szénsavszesz 10.666 k. küv.

E szerint a legerősebb vasas savanyúvizek egyike.

Hét.

Hét, magyar falu, a Sajó bal partján, Tornaljától 3 m.föld távolságra.

Van két ásványforrása, mellyek egy óra alatt 8 veder vizet adnak. A viz maga tiszta, szín- és szagtalan, édesded izü.

Használtatik ital és fürdő gyanánt csúzos bántalmak ellen.

Jelen.

A *jeleni* savanyúviz egy makkos erdőben buzog fel, Szusány és Szuha közt, Rima-Szombattól 1½ m.föld távolságra.

Ezen viz tiszta, savanykás összehúzó izü, hőmérséklete hasonló a szuhaihoz. Aránysúlya 1,003.

Alkatrészei Marikovszky vegybontása szerint következők :

Szénsavas mészéleg	2,666 szemer.
„ vasélecs	0,666 „
	3,332 szemer.
Szénsavszesz	16,00 k. hüv.

A vastartalmú savanyúvizek sorába tartozik.

Gyógyhatása zsongító, izgató s a gyomor gyengesége, nyálkássága, méhkór, ideggyengeség és sápkórban jó hatással bír.

Nyáron át a szuhaiak nagyon iszszák.

Jolsva.

Jolsva, tót mezőváros, 3 m.földre Rosnyótól. Van a városban két urasági kastély, s a környékben fehér márványt vágnak.

Van egy szénsavas ásványforrása, s egy fürdőintézete.

A víz nagyon hasonlít a kún-tepliczihez, s idült bőrkütegek, valamint a húdületművek betegségei ellen ajánljatik.

Királyi.

Királyi, magyar falu, Tornalljától fél órányira a Sajó nyugoti partján.

Vannak itt több ásványforrások, mellyek egész tavakat képeznek, s lefolyásuk malmot hajt.

Vizök tiszta, szintelen, kellemetlen izü, kénmáj szagu, légbuborékokat hány, s fővés után fehér csapadékot képez. Nyárban hideg, s télen langyos s soha sem fagy be. Hévmérséklete a lég melege 23° R-nál + 20° R. Aránysúlya 1,601.

Alkatrészei Marikovszky vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	5,777 szemer.
Kénsavas mészéleg	2,222 „
	<hr/>
	7,999 szemer.

Melly vegybontás következtében a meszes vizek közzé lehet ezen ásványvizet sorolni.

Belsőleg mint külsőleg használva, egy bizonyos bőrküteget idéz elő, s főként fürdő-alakban alkalmazva, fekélyek s csúzos köszvényes bántalmak ellen jó szolgálatot tesz.

Kun-Taplocza.

A *kun-taploczai* ásványviz több forrásokból s nagy mennyiségben buzog ki, hogy lefolyása, mely a Sajóba szakad, malmot hajt. Ize olyan mint a tiszta forrásvízé, s ha fölrázzák, légbuborékokat hány, ha pedig sokáig tartják a külső légnek kitéve, fehér csapadékot képez. Nyáron ezen víz hives, télen pedig langyosnak érezhető. Marikovszky szerint hasonló tulajdonokkal bír mint a királyi. Ital s fürdő gyanánt köszvényes bajokban dicsérik.

Lévárt.

A *lévárti* ásványviz félóránnyira fakad Lévárt nevü tót falutól, egy szűk s meszes hegyektől környezett völgyben, nem messze a Turocz partjától.

Vize egy 30 lépés kerületü mederbe gyűl össze, s mellette van egy fürdőház is.

Kitaibel szerint nagy hasonlatossága van a taploczai s jolsvai ásványvizekhez, s köszvény, valamint fekélyek ellen nagyon dicsértetik.

Masztinecz.

A *masztinecz*i puztán, nem messze Pongyelo s Zaluzántól, Zeleno felé vivő országutttól egy savanyúviz fakad, de a mellyet gyakran fölhigit s megiszapol az eső.

Ezen viz tiszta, szagtalan, kellemes savanyú izü s kevés légbuborékokat fejt ki. Hévmérséklete a légmelege 14° R-nál $+ 10^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,003

Alkatrészei Marikovszky vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	0,444 szemer.
Szikkhalvag	0,222 „
Kovaföld	0,222 „
Vasélecs	0,111 „

0,999 szemer.

Szénsavszesz 5,333 k. hüv.

minél fogva a vastartalmú földes sós savanyúvizek rovatába sorozandó.

Gyógyhatása föloldó, vizellet hajtó, s vástartalmánál fogva erősítő is. Használ makacs váltólázak következtébeni altesti dugulásokban.

Po Csevicze.

A *Po Csevicze* nevet viselő ásványviz egy fél-órányira fakad Várgedétől nyugotfelé, mellyhez tartalmára s gyógyhatására nézve igen hasonló.

Alkatrészei Marikovszky vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	0,888 szemer.
„ keseréleg	1,333 „
„ vasélecs	1,777 „
Kovaföld	0,222 „

Gyantás anyag 0,111 szemer.

4,331 szemer.

Szénsavszesz

13,333 k. hüv.

Egyike legerősebb vastartalmú földes savanyúvizeinknek.

Pongyelok.

A *pongyeloki* ásványviz egy negyed órányira fakad Pongyeloktól, agyagos földből. Nem meszsze a forrástól van egy hely, a hol nagy mennyiségű szénsavszesz fejlődik ki.

Ezen forrás vize tiszta, szagtalan, gyöngyöző, kellemes savanyú izü. Aránysúlya 1,003.

Alkatrészei Marikovszky vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas keseréleg 0,444 szemer

Sósavas könkéneg 0,444 „

Agyag 0,111 „

Vonatanyag 0,111 „

Kovaföld 0,666 „

1,776 szemer.

Szénsavszesz 20,000 „

A földes savanyúvizek közzé tartozik.

Ezen vizet a rima-szombatiak korsókra húzva nagyon hordják, s mint föloldó szert altesti dugulások, máj- és lép-keményedések, nyálkásodások, méhkór, s a húdeletművek betegségeiben nagyon dicsérik.

Rátkó-Szuha.

A *rátkó-szuhei* ásványviz félóránnyira fakad Rátkó-Szuhától, s ugyan annyira Dobrapataktól. A forrást környező föld agyagból, nagy mennyiségű csillámtartalmú agyag foszlókból áll.

Ezen forrás vize tiszta, gyenge savanyú izü, s kevés légbuborékot képez. Hévmérséklete a légmelege 12° R-nál $+ 8^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,001.

Alkatrészei Marikovszky vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	0,444 szemer.
Kénsavas mészéleg	0,666 „

1,110 szemer.

Szénsavszesz 8,00 k. hüv.

A meszes savanyúvizek rovatába tartozik.

Gyógyhatása föloldó, vizellet hajtó, s a lakosok nagyon iszszák.

Rima-Brezó.

A *rima-brezói* ásványviz a Rima folyó mellett fakad Rima-Brezótól fél, Rima-Szombattól pedig 4 órai távolságra. Azon hegy, mellynek aljában ezen ásványviz föl buzog, homokkőből s vastartalmú foszlókőből áll. A környéken vaskohók s vashámorok vannak.

A forrás vize tiszta, csipős savanyú özszehezű izü, nagy mennyiségű szénsavszeszt fejt ki, s bőv rozsdás csapadékot képez. Hévmérséklete a lég melege 17° R-nál, $+ 10^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,002.

Alkatrészei Marikovszky vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Kénsavas mészéleg	4,444 szemer.
„ vasélecs	0,888 „
Szikhalvag	0,888 „

6,220 szemer.

16,000 k. hüv.

Vastartalmú földes savanyúviznek tekinthető.

Rosnyóbánya.

Rosnyóbánya, püspöki székváros, egy érczekben dús hegyektől környezett igen kellemes s egészséges róna tájékon fekszik, Szomolnoktól 2 m.föld távolságra.

A környékben vasbányák s vashámorok vannak.

Nem messze a várostól három ásványforrás buzog fel, mellyek mind igen bővizűek. Az egyik ezek közül egy régi bányaöbölben fakad, a második fürdőkhöz használtatik, s fürdőforrás nevet visel, a harmadik mintegy 300 lépésre fekszik a várostól.

Vizök tiszta, szintelen, erős tinta izü, s szabad légnek kitéve, nagy mennyiségü rozsdás csapadékot rak le. Hévmérséklete a lég melege 15° R-nál $+ 10^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,004.

Alkatrészei Marikovszky vegybontása szerint következők:

Szénsavas vasélecs	0,444 szemer.
--------------------	---------------

Kénsavas vasélecs	8,000 „
-------------------	---------

Ezen vegybontás következtében a legerősebb vasgaliczos vizek sorába lehet a rosnyóbányai ásványvizet sorolni.

Belsőleg használva nagy vastartalmánál fogva terheli a gyomrot, de fürdőalakban igen hasznos szolgálatot tesz. Marikovszky különösen semleges folyások, névszerint vérfolyások, bőv izzadás és magfolyások ellen dicséri.

Síd.

Síd, magyar falu, egy keskeny völgyben fekszik, két homok domb közt, 2 órányira Filektől s Várgédétől. Ezen dombok agyagból, az északra fekvő hegyek pedig mész- és foszlókőből állanak.

Vannak itt több ásványforrások, mellyek közül 4 érdemel különösen említést.

Vizök tiszta, szagtalan, savanykás, összehúzó ízű s rozsdás sárga csapadékot rak le. Hőmérséklete a légmélege 19° R-nál $+ 16^{\circ}$ R. Aránysúlya 1003.

Alkatrészei Marikovszky vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	2,444 szemer.
„ keseréleg	1,111 „
„ vasélecs	1,333 „
Vashalvag	1,111 „
Kovaföld	0,444 „
Gyantás anyag	0,111 „

5,554 szemer.

Szénsavszesz 8 k. hűv.

Ezen vegybontás következtében a földes vasas vizek rovatába lehet a sidi ásványforrást sorolni.

Ajánlják az emésztőrendszer gyengeségeiben, étvágyhiányban, gyomor-savanyúi ellen, hószámi s aranyeres bántalmakban.

Használtatik mind belsőleg, mind fürdőalakban.

Szuha.

Szuha, magyar falu, a rima-szombati ország-uton, Rima-Szombattól két órányira, egy domb aljában.

Van egy ásványforrása, mellynek vize zavaros, szagtalan, s kevés légbuborékokat hán. Hőmérséklete a légmélege 16° R-nál $+ 8^{\circ}$ R. Aránysúlya 1005.

Alkatrészei Marikovszky vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg 6,000 szemer.

Szénsavas keseréleg	0,888 szemer.
Szikhalvag	1,111 „
Kovaföld	0,666 „
Vonatanyag	0,222 „

8,887 szemer.

Szénsavszesz 5,333 „

Ezen vegybontás következtében, a földes savanyúvizek rovatába tartozik a szuhai ásványviz.

Gyógyhatása a keményedésekre nézve föloldó, de a pongyeloki hathatósbbr ásványviz közelléte miatt nem igen használtatik.

Szutor.

Szutor, magyar falu s van egy ásványforrása, melly nagy agyag tömegből buzog fel.

Vize nem egészen tiszta, fehér színű, savanykás izű, kéncs szagú, s jócskán pezsgő. Hévmérséklete + 10° R. Aránysúlya 1,0013.

Alkatrészei Marikovszky vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	2,666 szemer.
„ keseréleg	0,666 „
„ szikéleg	0,666 „
Szikhalvag	0,444 „
Kovaföld	0,444 „

4,886 szemer.

Szénsavszesz 18,666 k. hüv.

Könkéngszesz 0,666 „ „

Ezen vegybontás következtében, kéntartalmú földes savanyúviznek lehet a szutori forrást tekinteni.

Gyógyhatása hasonló az ajnácskőihez, sőt még

kellemesebb izü. Ajánlják altesti dugulások-, a bélhúszam lomhasága s a húdületművek betegségeiben. Alkalmazzák mind italul, mind fürdőalakban.

Telgárt.

Telgárt, (Thiergarten) tót falu, egy nagy hegyektől s erdőktől körülvelt szép s tág völgyben fekszik a királyhegy aljában, Muránytól 4 órányira. Ugyanitt ered a Garán vize is. Negyedik Béla alatt ezen egész vidék egy mesterséges vadas kert volt s Mátyás király is gyakran vadászott itt. Hegyeiben szép topázokat találni.

Az itt eredő ásványviz három hideg s szénsavszeszszel bővölködő forrásból buzog fel. A felső s középső forrás külsőleg behatása által fehér csapadékot rak le; az alsó ellenben, melly több vasat tartalmaz, sáfránsárgás.

Alkatrészei Marikovszky vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	1,111 szemer.
„ vasélecs	0,666 „
„ szikéleg	4,000 „
Szikhavag	2,666 „
Kovaföld	0,222 „
	<hr/>
	8,665 „
Szénsavszesz	32,00 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében, a vastartalmú égvényes savanyúvizek sorába lehet ezen ásványvizet számítani.

Gyógyhatása föloldó, székelést előmozdító, vizeltető; s leginkább altesti zsigerek dugulásai, ráaszt- és méhkórban ajánltatik.

Használják italul s fürdőalakban.

Tiszolcz.

Tiszolcz, tót mezőváros, 2 órai távolságra Muránytól. Nevét a hasonló nevű hegygyel együtt, az itteni erdőkben hajdan nagy mennyiségben nőtt tiszafáktól nyerte. Jelenben egy evang. püspök lakhelye. Környékében vasbányák, hámorok s papirmalom vannak. A Hradova nevű hegy tetején még most is látni egy Mátyás király által épített vár romait.

Mintegy félóránnyira a helységtől, egy keskeny s magas hegyektől környezett völgyben ásványviz buzog fel, melly tiszta, kellemes savanyú izű; s szerfellet gyöngyöző. Hévmérséklete a lég melege 15° R-nál $+ 10^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,004.

Alkatrészei Marikovszky vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	6,666 szemer.
Mészhalvag	0,444 „
Kénsavas mészéleg	2,000 „
Kovaföld	0,666 „
Gyantás anyag	0,222 „

9,998 szemer.

Szénsavszesz 32,00 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében, meszes savanyúviznek lehet a tiszolczi ásványforrást tekinteni.

Használ gyomorgyengeségben, savanyúságban s zahában.

Mind italul, mind fürdőalakban alkalmaztatik.

Várgede.

Várgede, tót falu, a Rima-Szombattól Poson felé vezető országuton fekszik. Földje termékeny, s szép makkos erdeji vannak. Nem messze látsza-

nak romai egy dombon fekvő igen erős várnak. A vastartalma agyagfoszlókőből s mészkőből álló várhegy aljábani tó, még most is jó állapotban van.

Az itteni ásványforrások vize, melly a fennebi tóban egyesül, tiszta, kellemes csipős savanyú kevéssé összehúzó izü. Hévmérséklete a lég melege 16° R-nál + 10° R. Aránysúlya 1,002.

Alkatrészei Marikovszky vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	0,888 szemer.
„ keseréleg	1,333 „
„ vasélecs	1,333 „
Vashalvag	0,222 „
Kovaföld	0,222 „
Vonatanyag	0,111 „

4,109 szemer.

Szénsavszesz 18,666 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében, legerősebb vasas savanyúvizeink egyikének lehet a várgedei ásványvizet tekinteni.

Gyógyhatása hasonló a sidi ásványvizhez, t. i. vizellethajtó, gyengén oldozó, erősítő, s leginkább gyengeségi bajokban ajánltatik.

Használják mind ital mind fürdő gyanánt.

Találtak még ezen megyében ásványviz források *Kokován, Osgyánon, Polonkán, Rónapatakon* a hol keserforrások is vannak, és *Sumjácson*; továbbá ásványforrások *Helpán, Nagy-Röczén, Oktinán, s Pogonyon*.

3) Abauj-Torna megye ásványvizei.

Abauj-Torna megye, a hajdan önálló Abauj és Torna megyékből áll; és Szepes, Sáros, Zemplén, Borsod s Gömör megyék közt fekszik. Területe 62

□ m.föld 180,575 lakossal. Székhelye *Kassa*. Ezen megye egy részét erdős hegyek borítják, más részét ellenben dombok s termékeny völgyek foglalják el; mellyeket a Hernád, Torisza, Osva, Ida, Bódva s Torna vizek öntöznek. Éghajlata északon kevésbé zordon s hideg, délfelé azonban mérsékelt; levegője tiszta s egészséges. Hegyeiben terem arany, ezüst, réz, vas, dárdany, márvány, gypsz, porcelánföld. Gyógyvizek következő helyeken találtak.

Alsó Kéked.

Alsó Kéked, magyar-tót falu, Kassától 3 m.föld távolságra. Van egy szép s bástyákkal ellátott kastélya, kertje s határában vadászatra alkalmas erdei.

Közel a faluhoz szép erdős tájékon egy kénés ásványforrás buzog fel; melly idült köhögésben, csúzos köszvényes bajokban, aranyérben, zsugorodások s szélhűdésekben, igen hathatósnak tüntette ki magát.

Van itt egy tükörfürdő, melly gőzgépezet által melegítettik.

Néhány évvel ezelőtt még nem igen lehetett ezen fürdőben sok kényelemre találni; de miután hire futamadott s több épületek építettek a vendégek elfogadására, valamint élelmezésről is van gondoskodva; sok vendég látogatja.

Bankó.

Bankó, mellyet *Mühlentbach* nak is neveznek, sz. kir. Kassa városához tartozó fürdőhely; melly közel a városhoz, szőlőhegyek s erdők közt fekszik.

Van itt égvényes vasas forrás, melly ital s fürdő gyanánt a gyomor nyálkásságai, savanyai, a lépés máj váltólázak következtébeni daganatai, csúzos köszvényes bántalmak, görvély s köbetegség ellen, jó sikerrel használtatik.

Egy vendégfogadó is találtatik a fürdőnél, hol a kassaiak táncz s zene közepette s a tájékoni sétálásban, jó időtöltést találnak.

Felső Bárcza.

Belső Bárcza, tót falu, $\frac{3}{4}$ órara Kassától. Van benne 4 kastély, mellyek közül az egyik egy dombon fekvő emeletes s igen szép angolkert ékesíti.

Az itteni ásványviz s fürdő a kassai polgárság mulatóhelyéül szolgál, kik szükség esetére több fogadóknban elégséges szállást találnak.

Göncz.

Göncz, magyar mezőváros, Kassától 4 órányira. Határában sok bor s cseresnye terem, erdeji szépek, hegyeiben rézbányászatot üz s közel egy régi vár romai látszanak.

Van egy ásványforrása s fürdője.

Herlein, Ránk.

A *herleini és ránki* ásványvizek 4 órányira fadnak Kassától, Sáros s Zemplén megye határához közel, egy erdős hegyektől környezett kellemes völgyben; részint *Herlein*, tót-német, részint innen északra *Ránk*, tót falu határában.

Összesen 4 forrás van itt, mellyeknek vize tökéletesen tiszta, szintelen, de a lég változásai vagy főzés által megzavarodik, sárgás barna csapadékot

Képez s a fehér ruhákat barnára festi; szaga a szénsav s földi olajtóli, különösen a földi-olaj szag, a víz elpároltatása által erősödik. Ize kellemes csipős, savanyú, kevésbé összehúzó, mint a földi-olajé. Hévmérséklete a légmelege 15° R-nál + 10° R.

Alkatrészei prof. Kitaibel vegybontása szerint nagy mennyiségű szénsavszesz, földiolaj, szénsavas vasélecs, továbbá szén- és sósavas sók és földek, minélfogva a legerősebb égvényes vasas savanyúvizek közé tartozik.

Ajajlják:

- 1) Idült bőrkütegek ellen.
- 2) Takár s a takhártyák petyhüdtsege ellen.
- 3) A lélegző életművek hurutai, kezdődő tüdősorvadás ellen.

4) A méhrendszer gyengesége, hószámi rendtelenségek, terméketlenség, sápkór ellen.

5) Altesti zsigerek dugulásai, kemenyedései s ezekből származó aranyér ellen.

6) A szalagféreg ellen.

Alkalmazzák belsőleg, mint fürdő alakban.

Ezen fürdőhely kellemes fekvése, valamint az ásványviz hathatós gyógyereje nagy számú közönséget varázsolnak ide, kik nem csak a fürdő közelébeni számos lakházakban, hanem a falusiaknál is elégséges hajlékot találnak; ezen kívül több uraságoknál is vannak itt nyári lakházaik.

Az élelmezés vendéglőből s társas asztalnál történik, de saját háztartást is vihetnek a vendégek.

Leginkább a szomszéd városok lakosai látogatják e fürdőt, kik Bártfára utaztokban néhány hetet itt szoktak tölteni. Péter Pál napja ezen fürdő fénypontja, azután pedig siet mindenki Bártfára s július végén már csak nem üres e fürdő.

Somogyi.

Somogyi, magyar falu, 6½ órányira Kassától, Torna megye szélén. Földje termékeny, erdeji szépek, mellyekben sok fenyő s császármadár tanyáz.

Van egy ásványforrása s fürdő-intézete.

Telkibánya.

Telkibánya, tót falu, 2½ órányira Göncztől, az Ujhely felé vivő országutban. Igen hasonlít ezen falu egy alpesi faluhoz, házai 8—10 láb magas kősziklákra lévén építve. Határában hajdan bányászatot űztek s arany erei egykor igen hiresek voltak. Egy porcellángyár is van itt s erdeji szépek.

Mintegy félóránnyira a falutól egy ásványforrás buzog fel s fürdő-intézet is van mellette, valamint kényelmes lakházak a vendégek elfogadására, kik a falubeli fogadóban is találnak szállást.

Találtak még ezen megyében ásványforrások *Barcza-Rákoson, Felső-Mislyén, Geczén, Komlóson, Szilvás-Apáthiban s Kassán*, ezen kívül *Jolseafőtől Jablonczáig* számos meleg források.

4) Sáros megye ásványvizei.

Sáros megye, Szepes, Zemplén, Abauj-Torna megyék s Gácshon közt fekszik. Területe 66 □ m.-föld 203,932 lakossal. Székhelye *Eperjes*. Ezen megye északi részét a kárpátok borítják, mellyeken szép tölgyesek, fenyvesek, s helyen helyen kövér legelők vannak. Regényes völgyeit, mellyeknek földje termékeny, a Tapoly s Tarcza vizei öntözik. Éghajlata a kárpátok miatt északon zordon s hideg, a déli részen azonban mérsékeltebb; levegője egész-

séges. Hegyeiben kevés arany, ezüst s vas, ellenben több só s drágakő, különösen opál terem. Gyógyvizek következő helyeken találtnak.

Alsó-Sebes.

Alsó-Sebes, tót m.város, fél órányira Eperjestől. Van egy zárdája, régi kastélya szép kerttel, pipagyára, több vendégfogadói, határában nagy erdők s legelők.

Az itt eredő sósforrások szerfellett dúsak merő alkatrészek dolgában. A főforrást már régibb időkben ismerték, s a környék lakósi bőrbetegségek ellen a legjobb sikerrel használták. A forrás tulajdonosa gr. Haller értesülvén a viz gyógytulajdonairól, a forrás helyén egy 6 ölnyi mély kútát ásott. Fáradozása azt a jutalmat nyerte, hogy beteges grófnéja ezen viz használata által meggyógyult, minek következtében a kút a grófné nevére *Amalia* forrásnak, a fürdőhely pedig magyar *Ischl*-nek neveztetett. Hire futamodván ezen intézetnek, kénytelen volt a gróf még 3 kútát ásni, mellyek *Ferencz*, *Lélesz* és *Ferdinánd* nevet nyertek. Végre 1838. egy czélszerű új fürdő épület is építettett ide, környezve a legszebb sétányok és angol-park által; s így lett *Alsó-Sebes* magyarhon leglátogatottabb fürdői egyikévé.

Ezen forrást előbb prof. Tognio, később dr. Wagner s dr. Pantocsek vizsgálták meg. Dr. Wagner Dániel következő alkatrészeket talált a Ferdinánd forrás egy polgári fontnyi vizében.

Szénsavat	0,2803	szemert.
Szénsavas mészéleget	1,9968	„
„ keseréleget	0,8102	„
Kénsavas mészéleget	4,9920	„

kénsavas timéleget	0,6528 szemert.
„ keseréleget	1,1750 „
„ szikéleget	7,8106 „
Sósavas vasélecszet	0,1766 „
„ cselélecszet	0,0537 „
mészhalvagot	0,4531 „
Keserhalvagot	1,4438 „
Hamhalvagot	3,3754 „
Szikhhalvagot	90,4351 „

113,7491 szemert.

Prof. Tognio egy esetben iblant is fedezett fel benne.

Dr. Pantocsek 1840ben mind a 4 forrást megvizsgálta s talált egy polgári fontban :

az Amália- Ferencz- Lélesz- és Ferdinánd-
forrásban

Kénsavas szikél.	12,00	34,56	79,70	24,00 szem.
Szikhhalvagot	16,00	34,56	24,00	79,20 „
Szénsavas keserél.	2,24	6,24	4,32	4,16 „
„ mészél.	2,12	0,88	1,66	1,14 „
„ vasélecs.	0,80	0,09	0,04	0,02 „
A kénnek nyomait	nyomait	nyomait	nyomait	nyomait.
Az iblantnak szintén	nyomait.			

33,16 76,33 109,72 108,55 szem.

Szénsavat	2,4	—	—	— k. hüv.
Könkéngszesz	—	0,05	0,11	0,40 „

Ezen vegybontás következtében, a konyhasós ásványvizek rovatába lehet az alsó-sebesi forrásokat sorolni.

Sükerrel használják :

1) Görvélykórban.

2) A takhártyák tompa jellemű bántalmaiban :
millyenek a mellhurut, méhvérzés, méh s hüvelytakár.

- 3) Kőbetegségben s a dűlmirigy idült gyuladásai s daganatai ellen.
 - 4) Belférgek ellen.
 - 5) Idült sömörféle s börszenyes kütegek ellen.
 - 6) A csúzos hajlam kiirtásására.
 - 7) Ideggyengeség s izgékonyosság által feltételezett idegbajokban.
 - 8) Vizdagos fekélyek ellen.
- Ezen források vize csupán fürdőalakban alkalmaztatik.

Bártfa.

Bártfa, sz. kir. város a Tapoly vize jobb partján, Kassához 5, a gácshoni határszélekhez pedig 2 m.föld távolságra fekszik egy magosacska hegyen. Maga a város petealakú, s történetben sok nevezetességeket foglal magában. Határa nem terméketlen, e mellett nagy tölgyes erdeji s fenyvesei vannak.

Nevezetessé teszik még ezen várost nem csak Magyarhonban, de Europa több városai előtt is ismert ásványforrásai, mellyek a várostól északfelé mintegy félóránnyira egy kis kellemes völgyben fakadnak, a kárpátok déli aljában, különösen pedig a völgyet bezáró s a többi hegyek közt büszkén felemelkedő *Kamena hura* (kőhegy) tövében.

Azt tartják, hogy ezen forrásokat ezelőtt 300 évvel nem csak ösmerték, hanem használták is. Régi adatok szerint ezen fürdő 1505ben évi 3ftért adott haszonbérbe, mind e mellett 1777ben tudni csak valami bizonyost felölök, a midőn t. i. egy fogadó s néhány fürdőszoba építettett e tájékra. Tíz évvel későbbben már egy nagy vendégfogadót s több lakházakat leheté látni. Több ezen fürdő használata

által fölgógyult terhes betegek által hire futamodott azoknak távolabb honában is; s nagy hirét különösen egy Lisiczky Tamás nevü lengyel nemesnek köszönheti, ki itt meggyógyult. Jellenben egy barátságos kis városhoz hasonlit e fürdő nyáron át, mellynek utczái éjjel világittatnak. Épületei száma mintegy 50—60ra megy nagyával aprajával, melyek közt főhelyet foglalnak a Bártfa városa birtokában lévő nagyszerü épületek, több mint 60 vendég-és fürdőszobákkal, tánczteremmel hol bálók is tartatnak, kávéházzal, színházzal, kápolnával sat.

Vannak itt több források, mellyek csekély távolságra fakadnak egymástól. A főforrás épen a fürdőhely közepén buzog fel, oszlopos fedéllel van az időváltozataitól védve s ital gyanánt használtatik. Lefolyása egy nagy mederbe gyűjtetik, s fürdők számára melegittetik föl. A többi források részint a szabadban, részint különböző házaknál fakadnak s vizök fürdőkhez használtatik.

A főforrás vize hevenyen meritve erősen pezseg, jegecztiszta, szintelen, szénsavszagú s csipős savanyú izü; ital után fölböfögést okoz. Hévmérséklete $+ 8 \text{ } 10^{\circ} \text{ R}$. Aránysúlya 1,0163. Nyitott edényekben tartva, vagy ha főzetik megzavarodik, tejedző lesz, elveszti mind szagát, mind izét s előbb felhős, később vörös barna csapadékot képez. Jól bedugaszolt edényekben sokáig megtartja tulajdonait, jóllehet akkor is tejedző lesz; de jól be nem dugott, vagy faedényekben megromlik, kénmáj szagot kap s barna öszszehuzó luganyos izü csapadékot képez.

Alkatrészei Schultes vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szikhavag	3,300 szemer.
Mészhalvag	0,625 „

Szénsavas szikéleg	6,700 szemer.
„ mészéleg	0,750 „
„ vasélecs	0,400 „
Vonatanyag	0,375 „
Kovaföld	0,350 „
Veszteség	1,000 „

13,500 „

Szénsav 22,65 k. hüv.

Prof. Tognio szikiblag nyomait találta bennök.

Ezen vegybontás következtében, égvényes vasas savanyúviznek lehet a bártfai gyógyforrásokat tekinteni, mellyek a spaai ásványvizhez állanak legközelebb.

Gyógyhatásuk jelentékeny vastartalmuknál fogva erősítő, a vérkészítést előmozdító, de fölolvasztó sóbéli tartalmuknál fogva egyszersmind föloldó is.

Ajánlatnak:

1) A gyomor s bélhúszam minden olyan bánalmaiban, mellyek gyengeségen, savanyúságon, nyálkásodáson, epeképlődésen alapúlnak, s emésztetlenség, gyakori felbőfögés, rendetlen székiürítés s bélgöresök által tüntetik ki magukat.

2) Az altesti zsigerek, például máj- és lépdugulásai- s keményedéseiben, s ezekből származott aranyér, rásztkór, méhkór s mélakórban.

3) Sápukórban, havitisztulási rendetlenségekben, ha nincsenek az edényrendszer izgatottságával párosulva.

4) Görvély- s ángolkórban.

5) A nemző- s hűdéletművek takáraiban, mint utó-takár, fehérfolyás, fővénykór s köbetegség, férfiúi tehetetlenség s női terméketlenségben.

6) Gyengeségen alapult idegbajokban, mellyek terhes s kimerítő betegségek vagy szellemi

megerőltetésekől származtak; ilyenek a rászt és mélakór, görcsök, szaggatások, szélhűdések, emlékező tehetség gyengesége.

7) Kőszvényes csomók, zsugorodások s izmeredtségek ellen fürdőalakban.

Használják ezen vizet mind ital, mind pedig fürdőalakban.

A tulajdonképeni fürdőház egy igen szép ligetben fekszik, melly egyszermind a sétatért is magában foglalja. A fürdők ára 8—12 kr. p.p., egy fürdő ára házhoz hordva 10 p.kr.

Vendégek kényelmes befogadására a városi nagy épület szolgál, mellyben 16—30 p.krért lehet naponként szobákat bérleni. Ezen kívül magányházaknál is talál a vendég elég kényelmes s olcsó lakásra.

Az életmódot illetőleg, nagyobb családok saját háztartást is vihetnek, különben a vendéglőben sem igen drága az élelem, ha az ember hét vagy hónap-számra előfizet. Egyes ebéd ára 30—40 kr. p.p.

A vendégek mulattatására szolgáló séta s kirándulási helyekben nincs hiány; mellyek közt említést érdemelnek a közönséges sétatér, a közel feyves hegyek s dombok, mellyekről igen szép kilátás esik, a Rákoczyféle várromok, Makovicza, Hoszúrét s Zborov faluk, Bártfa, Eperjes, s a gács-honi határszélek.

A bártfai fürdő éghajlatát inkább hidegnek mind szelidnek lehet nevezni, s azért a fürdőidőszak csak junius elején kezdődik, s augusztus végéig tart.

Az évenként nem csak a hazából, hanem a szomszéd lengyelhonból s muszka országból is ide sereglő vendégek száma meghaladja az 1600at; e mellett kelete is igen nagy van ezen viznek.

A fürdőt a város, mellynek tulajdona, haszonbérbe szokta adni 2240 p.frtért évi haszonbérért, s ezen összeg a fürdőhely tágitására s szépítésére fordittatik.

A tisztaságra s rendre egy különös fürdőbiztos ügyel fel. A fürdőnek saját fürdőorvosa is van.

Czemetete.

Czemetete, fürdőhely, Eperjestől, mellynek tulajdona, egy óra távolságra. A fürdőt ellátó forrás savanyúvíz, melly Kitaibel szerint szénsavszeszt, szénsavas sókat s földes részeket tartalmaz. Van egynehány lakház is mellette, a vendégek elfogadásrára.

Czigelka.

Czigelka, orosz falu, a gabolti uradalomhoz tartozik, s egy magas hegyektől környezett igen szűk völgyben fekszik közel a gácshoni határszékhez, Bártfához $2\frac{1}{2}$ órányira. Földje csupán zabot s árpát terem, erdei nagyok.

A falu határában több ásványforrás buzog fel, mellyek közül a főforrást az azt vegytanilag megvizsgáló prof. Tognio tiszteletére Lajos forrásnak nevezték. Ezen forrás a Magyar- s Gácshon közt határt húzó *Buszó* nevű hegy aljában fekszik, 1200 lábnyira a tenger szine felett, s a szembe lévő hegyektől egy gyakran kiáradó patak által választatik el. Feltalálója megyei főorvos dr. Sárosy volt, s miután kitakarított, bekerített s fedéllel ellátott, gyógyczélokra használtatik, még pedig a legfényesebb sikerrel.

Ezen forrás 60—80 köb. láb vizet ad minden

24 órában; melly tiszta, a mederbe szürke kékes szint játszó s csapadékot képez. Pohárba meritve ezen víz tiszta ugyan, de kevésbé tejedző, ize kellemes hűsítő, éles, szomjuságot gerjesztő, szaga nincs. Hévmérséklete a lég melege 15° R-nál $+5^{\circ}$ R.

Prof. Tognio talált bennök :

Szénsavas szikéleget, nagy mennyiségűt.

„ mészéleget.

„ keseréleget.

„ vaséleccset, kevesebbet.

Szikhavagot.

Szikiblagot.

Kénsavas szikéleget, igen keveset.

Kovaföldet, sokat.

Szabad szénsavat.

Dr. Sárosy szerint egy polgári fontban 140 szemer szénsavas szikéleg van benne, e szerint az égvényes vizek sorába tartozik s fölülmúlja minden a világ hasonnemű vizeit.

Dr. Sárosy több évi tapasztalat után következő betegségekben ajánlja :

1) Mellbajokban : például idült hurut, gümőkóros köhögés, vérpökés, vérhányás, mellvízkórbani olly idült hurutban, hol tüdősorvadás kifejlődésétől lehet tartani.

2) Altesti betegségekben: különösen a gyomor hibás működéseiben, rossz emésztés, savany képlődés, nyálkásodás, máj, lép, fodormirigyek s dülmirigy dugulásai s keményedései, ugy ezekből származott sárgaság s aranyérben.

3) A húdéletművek bántalmaiban : húdhólyag hurut, vizellet fönnemtarthatása, fővénykór, vese- s májkövek ellen.

4) Hószámi rendetlenségek, méh s peték dugulásai, daganatai s keményedései ellen.

5) Altesti zsigerek gyengeségei, kezdődő rásztés és mélakór s görcsök ellen.

6) A köszvényes hajlam kiirtására.

Többnyire belsőleg használják ezen vizeket, még pedig mellbetegek 4, altesti betegek pedig 8—10—13 pohárral naponként.

A *dubovai, niklovai s radomai* gyógyvizek is ezen vízhez hasonlítanak.

Eperjes.

Eperjes, sz. kir. város a Tarcza vize bal partján, Kassától 4, Bártfától 5 órai távolságra. Fekvése felette regényes.

Nem messze a várostól van egy kénes fürdője, mellynek neve *Vitéz Hurka*. Egy órányira egy erdős helyen megint van egy fürdője savanyúvízzel, mellyet *Borkútnak* hívnak. Ezen vizet az eperjesiek borral vegyítve nagyon iszszak, s hasonló tulajdonokkal mondják hogy bir, mint a híres spaai ásványviz. Használ a gyomor nyálkásságai ellen.

Hoszszerűt.

Hoszszerűt, tót falu, 1½ órányira fekszik Bártfától a Gácshonfelé vivő postautban. Levegője jó s erdeji vannak.

Az itt eredő ásványviz hasonlít a bártfaihoz, s csupán kevesebb vastartalmánál fogva különbözik tőle. Prof. Tognio szikiblag nyomait is talált benne.

1839ben vizgyógyintézet is jött itt létre, mellyben Priesnitz elvei szerint foly a gyógy mód.

Kis-Sáros.

Kis-Sáros, tót falu, Eperjestől $\frac{1}{2}$ órányira, a Tarcza vize mellett. Határa erdős.

Van egy vasas savanyúvíz forrása, melly olly nagy mennyiségű szénsavszeszt tartalmaz, hogy az emberek, kigőzölgéseért s a szomszédságában létező nagy gödörért, mellyből szintén dögletes gőz fejlődött ki, de a mellyet már betöltöttek, mérges forrásnak tartották.

Használ csúzos köszvényes bajak, bőrbetegségek, dagok s fekélyekben, italul mint fürdőalakban,

Savnik.

Savnik, orosz falu, Zemplén megye határához közel egy kopasz hegyektől környezett kellemetlen s terméketlen vögyben fekszik, a Kárpátok déli aljában.

Van egy ásványforrása, melly a színye-lipóczihoz igen hasonlít, szabad szénsavat, könkénegszeszt, szénsavas szikéleget, mészéleget s vasélecsset, valamint prof. Tognio szerint kevés iblanyt tartalmaz.

Használják fürdőalakban, csúzos köszvényes bajak s idült bőrkütegek ellen.

Egy fürdő-intézete is van, s a vendégek befogadására néhány lakháza s vendéglője.

Sovár.

Sovár, német-tót mezőváros, Eperjestől fél-órányira a Székeső patakja mellett. Környékében szép erdők vannak, sok érczet s kőnemeket találni.

Nevezetes ezen város sóaknáiról, s azon sós vizről, melly az aknában gyűl össze s olly tömör,

hogy évenként 100,000 mázsa konyhasót főznek belőle.

Használják fürdőalakban görvélyes baj ellen.

Szeben.

Szeben, sz. kir. város, egy igen kellemes szántóföldekkel s erdőkkel vegyített tájékon fekszik a Tarcza vize mellett, Eperjeshez 2, Kassához 6 m.-földnyire.

Mintegy fertályóránnyira a várostól van egy kénkőves fürdője, melyet számos vendégek látogatnak.

Szinye-Lipócz.

Szinye-Lipócz, tót falu, egy természettani, mint aestetikai tekintetben egyiránt érdekes tájékon fekszik, Eperjestől 3, Kassától 7, Késmárktól pedig 4 m.föld távolságra. Környéke gyönyörű. Hegyes részeiben a természet az innen 8 m.földnyire eső kárpáti csoportozatot varázsolta elő kicsinben, mellynek egyik csúcsán hajdan a templáriusok birtokában létezett lipóczi vár romai látszanak. Több barlangok is vannak. mellyekben ismeretlen állatok csontjaira akadtak. Patakjai kővületekkel telvék.

Nevezetessé teszik ezen falut savanyúvíz forrásai, mellyek egy igen kellemes dombnak aljában virágos rét kebelén buzognak fel, s olly vizdúsak, hogy öszszefolyásuk egy patakot képez, melly eredetétől már 180 lépésnyire malmot hajt. Vannak itt több források, mellyek közül az első a fürdőépület mellett fakad; a második itatra a legjobb izü a többi közt, egyszerű fakerítéssel ellátva, a réten buzog fel; a harmadik meszsziről hallatszó morajjal s erős

könkénegszaggal egy kösziklából lövell ki, a negyedik végre egy magánház közelében fekszik, hidegebb s több vasat tartalmaz a többinél, s nem olly kénes szagú. Ezen források közelében fakadnak még több hasonló is, mellyek olly sok könkénegszeszt fejtenek ki, hogy nem csak a melletök elrepkedő kis madárkákat, hanem a hozzájuk vigyázatlanul közelítő, vagy hosszabb ideig mulatozó embert is képesek megrészegíteni, sőt megfojtani.

A források vize tiszta, átlátszó, szintelen, pohárba meritve gyöngyözik, könkéneg szagú s kellemes csipős savanyú, kevésbé fanyar izü. Hévmérséklete s aránysúlya nincsenek meghatározva. A viztartók fenekére s oldalaira tejedző csapadékot rak le.

Szabolcs megye főorvosa dr. Jósa még a múlt században, prof. Tognio pedig ujabban megvizsgálták ezen vizeket, s találtak bennök:

Szabad szénsavat.

Könkénegszeszt.

Szénsavas szikéleget.

„ mészéleget, s

„ vasélecsset; melly vegybontás következtében, kén- s vastartalmú égvényes savanyúviznek lehet ezen forrásokat tekinteni.

Gyógyhatásuk erősítő, feloldó s a könkénegszesztől. Használják:

1) A gyomor s előútak különböző bántalmainban, például: emésztetlenség, étvágyhiány, székelési rendetlenségek, zaha, fölbőfögés, szélkórosság, gyomor- s bélgörcsekben.

2) Altesti zsigerek, mint máj, lép, fodormirigyek dugulásai s keményedései ellen, s ezek következtébeni rásztkór, aranyér, sárgaság, makacs váltólázak s vízkór ellen.

3) Hószám s aranyeres rekedések ellen.

4) A húdeletművek bántalmái, húdhólyag hurut, nehéz vizelés, vizellet vissza nem tarthatása, fővénykór s köbetegeég ellen.

5) Idegbajok, mint göröcsök, reszketegség, szélhüdések ellen.

6) Kezdődő gümökórbán, tejjel vagy savóval vegyítve az ivóvizet.

Alkalmaztatnak egyiránt italul, mint fürdőalakban.

Ezen fürdőhely levegője különösen tiszta, egészséges, s a fürdő Magyarhon leglátogatattabjai közzé tartozik

Szulin.

Szulin, orosz falu, a Poprád vize kellemes völgyében, közel a gácshoni határszélekhez.

Az itteni ásványviz egy erdős, vadregényes tájékon, porphyrhegy sziklahasadékából buzog ki. Nehány évvel ezelőtt még egészen ismeretlen volt ezen jeles gyógyviz s prof. Tognio ismertette meg 1843ban először jeles tulajdonait. Azolta olly kedvessé lett, hogy jellenben Magyarhon legkeresettebb vizei közzé számithatni. Közönségesen csak életrendileg használják, de Sáros megye orvosai orvosi kísérleteket is tettek a legjobb sikerrel vele.

Ezen forrás nagyon bővizü, ugy hogy 15 percz alatt mintegy 80 kupa vizet ad. Vize jegecz-tiszta, szintelen, pezsgő, s borral vegyítve még jobban pezseg. Hévmérséklete $+ 8^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,009. Jól bedugaszolt tüvegekben évekig eláll, de rozsdaszinü, pelyhes csapadékot képez.

Alkatrészei sárosmegyei főorvos dr. Bartsch vegybontása szerint következök:

Szikhalvag	18,00 szemer.
Szénsavas szikéleg	24,00 „
„ keseréleg	5,00 „
„ mészéleg	2,00 „
„ vasélecs	0,50 „
„ cselélecs	0,50 „
Kovaföld	1,00 „

51,00 szemer.

Szénsavszesz 38,50 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében, konyhasó tartalmú égvényes vasas savanyúviznek lehet a szulini vizet tekinteni, melly a híres luhacsovicsy savanyúvizhez igen hasonlít.

Dr. Bartsch következő kóresetekben ajánlja.

1) Nehéz betegségek, tetemes vérzések s nemes nedvek vesztesége, hasmenés, s kimerítő izadás következtébeni életműves gyengeségekben.

2) Nő nemzörészek betegségeiben: például hószámi rendtelenségek, rekedések, sápkór, terméketlenség, kora szülésekrei hajlamban.

3) Altesti pangások, dugulások s ezekből származott aranyér, méhkór, s rásztkórban.

4) Gyomor s bélhuzam tétlenségeiben, melyek rossz emésztés, savképlődés, rendetlen székelések, fölfuodás s belférgek által jelenkeznek.

5) A hűdéletművek bántalmái, például idült takár, nehéz vizelés s fővénylórban.

6) Angolkór, görvény s májaszályban.

7) Idegbajokban, millyenek a görcsök, méhkór, mélakór.

8) Petyhüdt s lazult idült fekélyek ellen.

9) A jól gyógyított bujakór kísérletéül, miután annak minden lappangó maradványait fölzaklatják.

10) Dr. Török jó sükerrel alkalmazta gümőkór s vérpökés ellen.

Használják mind belsőleg, mind fürdőalakban.

Találni még ezen megyében széksó- s mésztartalmú kénes forrásokat: *Decsön, Hradziszkon, Ollyson, Daróczon, Bajorvágáson, Kozeleczen, Plavniczán*; vas- s kéntartalmú földes és sós savanyúvizeket: *Ternyén, Adámföldén, Töltszéken, Pétervágáson, Kapipálcágáson, Hanusfalván, Tapoly-Bisztrán, Kakasfaluban, Somosujfalun, Kendén, Radácson, Bujakon, Bajorban, Berkin, Izsépen, Szingléren, Kapronczán*; iblany s vastartalmú égvényes sós s földes savanyúvizeket: *Sznakón, Hrabszken, Pitrován, Fricshán, Gerláchon, Gabaltón, Tvarosczán, Csiglán, Lagnón.*

5) Ung megye ásványvizei.

Ung megye, *Bereg*, *Szabolcs* megyék s *Gács*-hon közt fekszik. Területe 70 □ m.föld 106,313 lakossal. Székhelye *Ungrár*. Északi részét ezen megyének a *Kárpátok* magas s sűrű erdőkkel borított ágai lepik el, de a többi rész lapályosabb. Éghajlata mersékelt, levegője hol mocsárok nincsenek egészséges. Földje, mellyet a *Tisza*, *Ung*, *Laborcz*, s *Latorcza* öntöznek, termékeny. Hegyei aranyat, ezüstöt, vasat s porcellánföldet tartalmaznak. Gyógyvizek következő helyeken találatnak.

Czigányócz.

Czigányócz, orosz falu. Terjedelmes erdeji mellett van egy vasas savanyúvízforrása s fürdőinté-zete.

Kosztalina.

Kosztalina, orosz falu. Ennek is nagy erdeji s égvényes vasas savanyúvíz forrása van, iblany s büzeny nyomaival.

Szobránecz.

Szobránecz, mező város, Ungvártól 2, Kassától pedig 8 m.föld távolságra; fekszik egy regényes tájékon, a Kárpátok aljában. A városban egy posta-állomás s több jeles urasági lakok vannak.

Egy félórányira a várostól, van egy igen hires mindenféle ismert fürdőintézete, melyet számos források látnak el vízzel. Ezen források elmállott porphyrból buzognak fel, s jóformán mindnyájan egy tulajdonnal birnak. A főforrás egy nagy mederbe van fölfogva, s 120 fürdőt lát el naponként elégséges vízzel.

A forrásbani víz zavarosnak, tejedzőnek tünik fel, de pohárba meritve tiszta, pezseg, erős könkéneg szagu, s kesersós izü. Hoszszasabb ideig állván a külső levegőn, sárgás csapadékot képez; hőmérséklete a lég melege 17° R-nál + 13° R.

Alkatrészei egy polgári fontban következők:

Kénsavas szikéleg	1,00 szemer.
„ keseréleg	5,00 „
„ mészéleg	6,00 „
Szikhavag	20,00 „
Mészavag	12,00 „
Szénsavas keseréleg	2,00 „
„ mészéleg	4,00 „

50,00 szemer.

Könkénegszesz

10,47 k. hüv.

Ezen kívül egy szobránczi gyógyszerész iblanyt is talált benne.

A fennebbi vegybontás következtében a konyhasó s iblanytartalmú földes kénes vizek közzé lehet a szobránczi gyógyvizet sorolni, mellynek igen nagy hasonlatossága van a méhadiaiakkal, azoktól legfeljebb hévmérséklete által különbözvén.

Dr. Csermák, Tourner s mások következő betegségekben találták idves hatásúnak:

1) Rühes, sömörös s fejvaros természetű bőrkütegek ellen.

2) Csúzos, köszvényes szaggasztások, dagاناتok s zsugorodások ellen.

3) Görvélyes dagok s fekélyek ellen.

4) Angolkóros hajlamnál.

5) Altesti dugulások, daganatok, s ezekből származott aranyér s rásttkóiban.

6) Hasonló daganatokkal kapcsolatban álló hószámi rendetlenségek ellen.

7) Idegbajakban, például görcsök, szélhüdcsek, méh- s mélakóiban.

8) Higanykór ellen.

9) Belférges sőt a szalagféreg ellen is.

Használják mind italul, mind fürdőalakban, gyenge természetűek azonban erős hashajtó ereje miatt vigyázva kell hogy vele éljenek.

A fürdőintézet tulajdonosa gr. Sztáray buzgalma következtében igen jó állapotban áll. Van benne 14 két kádas fürdőszoba előbbkelők számára, 7 három-négy kádas, szegényebb sorsuak, s ugyanannyi zsidók számára. A fürdők ára 8 — 15 p.kr.

A vendégek elfogadására következő épületek állanak szolgálatra készen: a fürdőépület, egy nagy vendégfogadó, s több más épületek, mellyekben mint egy 48 butorozott szoba, 4 konyha, 40 lóra való

istálló s 20 szekérre való kocsiszin vannak. Ezeken kívül a közel fekvő Hornyá faluban is találni szállást. A fürdőépületbeni szobák ára 15—48 p.kr.

Élelelmezést a vendéglőben találni, hol két étterem van, egyik keresztények, másik zsidók számára. Egy 5 tál ételből álló közebed 36 kr., ugyanaz házhoz hordatva 42 kr. p.p.; otthon főzetők számára a falusiak szereznek be élelemszereket.

Szobráncz éghajlata nem igen szelid ugyan, de azért számosan látogatják minden évben nem csak magyarhoniak, hanem muszkák s moldvaiak is.

A fürdő igen kellemes helyt fekszik három nyirfaerdő közt, mellyek közül egyik sétaúttal s üléshelyekkel van ellátva, s egész nap zenétől harsog. Megemlitendő még a vendégek mulattatására az innen egy óra negyedre fekvő gyönyörű ribniczi ángolkert, a gr. Sztáray vashámorai, a *tengerszem* nevet viselő s regényes fekvésű tóhoz való séta út, Ungvárra való kirándulás sat.

A fürdőnek saját orvosa van.

Ungvár.

Ungvár, mezőváros, 12½ m.földre Kassától. Lakhelye a munkácsi görög nem egyesült hitű püspöknek. Van benne kamarai igazgatóság, harminczad, posta, sóraktár, gyógyszertár, s nevezetesebb épületei közzé tartozik, a püspöki lak, papnövelde s megyeház. Határában szőlőhegyek s nagy erdők vannak. Egy dombon áll régi még jó karban levő vára, hol jellenben a kanonokok s növendék papok laknak.

Egy az Ung vize melletti kis erdőben egy vassavas savanyú víz forrás buzog fel, mellyet egy eléggé látogatott fürdőintézetben jó sikerrel használnak.

Uzsok.

Uzsok, orosz falu, 8 m földre Ungvártól, közel a gácshoni határszélekhez. Van benne harminczad, s határában nagy bükkös erdők. 1816ban itt egy erős bükkfákkal benőtt nagy hegy dőlt földingás következtében a völgybe le.

Van egy savanyúvíz forrása s fürdőintézete is.

Találtatik még ezen megyében *Csornoholován* egy savanyúvíz forrás.

6) Zemplén megye ásványvizei.

Zemplén megye, Ung, Szabolcs, Borsod, Abauj-Torna, Sáros megyék s Gácshon közt fekszik. Területe 112 □ m.föld, 235,814 lakossal. Székhelye *Ujhely*. Ezen megye északi részét a Beszkidék ágai borítják, ugyan azért felette hegyes; közepe széles s kellemes rónaságot képez; déli részét a tokaji hegyek lepik el, termékeny völgyekkel vegyítve; többi része végre termékeny rónaság, mellyet a Tisza, Bodrog, Tapoly, Ondova, Hernád vizei öntöznek. Különösen gazdag ezen megye jó borok dolgában, mellyek közt a tokaj világszerte híres. Az ásványok országából terem aranyat, vasat, fazekas agyagot, különbszinű márványt, opált, kőszenet. Gyógyvizek következő helyeken találatnak:

Agyagos.

Agyagos, orosz falu, a Tapoly vize mellett 4 órányira Vécsétől.

Van egy kénes forrása, melly a szobráncezihoz hasonló tulajdonokkal bir, s talán azt még felül is

múlja. Csak ezelőtt néhány évvel találták fel s a gr. Forgács család tulajdona.

Bekecs.

Bekecs, magyar falu, egy órányira Tályától. Földje termékeny, s szőlőhegyei is vannak.

Van egy meleg kénes forrása, mellyet 1713ban egy földingás alkalmával találtak fel. Fürdőintézete czélszerűen van elrendezve.

Erdőbénye.

Erdőbénye, magyar mezőváros, egy erdőktől s szőlőhegyektől környezett völgyben fekszik, 3 óra távolságra Tokajtól. Földje köveeses, borai hiresek. Van itt a Szyrmayaknak egy szép nyári lakok s egy talán az egész hegyalján legnagyobb pincze.

Ásványvizei 1820ban valami bokros helyek kiirtása alkalmával fedeztettek fel, s a mint a dolgot tovább vizsgálták, kijött hogy azokat nyomorék szegények ős idők óta használják. A hely tulajdonossa azonnal kitisztította a forrásokat, s egy fürdőintézetet építtetett melléjük. Miután azonban a fürdő hire naponként terjedt, s évről évre több több vendégeket nyert, nagyobb s czélszerűbb épületeket kellett létre hozni, úgy hogy már most ezen fürdő leglátogatottabb fürdőink közzé tartozik.

Van itt többek közt két forrás, mellyek közül az egyiket *Rednek*-nek, a másikat pedig mellybe timsó is van, s *szemgyógyító*-nak hívják.

Prof. Tognio vizsgálván meg először ezen vizeket, a timsótartalmú vasgaliczos vizek közzé sorozta, azonban van ennél egy tökéletesebb Würzler Vilmos gyógyszerész által f. év mártius havában

eszközölt vegybontás, melly szerint az erdőbényei ásványviz alkatrészei egy polgári fontban következők:

Szikkhalvag	0,519 szemer.
Mészhalvag	0,135 „
Keserhalvag	0,026 „
Kénsavas szikéleg	1,885 „
Szénsavas szikéleg	0,995 „
„ vasélecs	0,054 „
Forrássav) 0,186 „
Tőzogsav	
Kovaföld s életműves ve- gyületek	0,080 „
	<hr/> 3,880 szemer.

Ajánlatnak:

1) Idült csúzos köszvényes bántalmak s azok következményei, például izmeredtségek, hideg daganatok ellen.

2) A húdéletművek s nemzörések takárai ellen.

3) Altesti zsigerek dugulásai s keményedései ellen.

4) Idült bőrkütegek s fekélyek, valamint minden olly bajak ellen, a hol a parádi s zoványi vizek jó behatással vannak.

Kelcse.

Kelcse, tót falu, Nagy-Mihályhoz 5 órányira. Van benne egy csinos kastély szép kerttel.

Két ásványforrás fakad itt, mellyek közül az egyik savanyúvíz, s könnyen oldó, vizellethajtó erejéért ital gyanánt jó sikerrel használják altesti zsigerek dugulásai, aranyeres bántalmak, zaha, húdéletművek betegségeiben. A második forrás melly

innen 100 lépésnyire buzog, s Jekelfalusi ur által fedezettetett fel, a hideg kénes vizek rovatába tartozik, s fürdőalakban idült bőrbetegségekben, csúzos köszvényes bántalmakban, görvélyes daganatok s fekélyek ellen használtatik.

A fürdőt a vidékiek nagyon látogatják.

Máád.

Máád, magyar mezőváros, s a hegyaljának főhelye, egy mindenfelől szőlőhegyektől környezett s csupán nyugottról nyitott kellemes völgyben fekszik Tállyától 1 órányira. Vannak erdeji, kőbányái s szőlőhegyei, mellyeken igen híres bor terem. Szüretetek nagyszerűek szoktak itt lenni, s ez alkalommal bálók is rendeztetnek, mellyeken 7—800 vendég is van jelen.

Az itt eredő ásványforrások ként s salétromot tartalmaznak, s egy fürdőintézet is van mellettök.

Velejte.

Velejte, tót falu. Van benne egy fogadó, földje termékeny.

Ásványforrása Kitaibel szerint konyhasót, szénsavas szikéleget, keser- s mézszéleget tartalmaz.

Vannak még ezen megyében sós források *Sós-kúton*, s Magyar-*Izsépen*, savanyúvíz források *Bisztrán*, meleg kénes források *Szerencsen*, kénes salétromos források *Bariban*, *Toronyán*, különféle ásványvizek *Fekete-Patakon*, *Koroncsán*, *Körtvélyesen*, *Legyecsbényén*, *Mikován*, *Orosz-Porubán*, *Zbojon*.

7) Bereg-Ugocea megye ásványvizei.

Bereg-Ugocea megye a hajdani Bereg s Ugocea önálló megyékből alakított, s Máramaros, Szathmár, Ung megyék és Gács hon közt fekszik. Területe 87 □ m.föld 168,897 lakossal. Székhelye *Munkács*. Mindkét része a megyének észak- s kelet felől hegyes nagy erdőségekkel borított, dél- s nyugott felől ellenben lapáljosabb, s a Tisza, Latorcza, Borsova, Batár s Tur folyóktól hasított át. Éghajlata a hegyek közt zordon, hideg, a róna tájékon ellenben szelidebb. Földje közbe közbe termékeny. Az ásványok országából terem aranyat, ezüstöt, vasat, porcellánföldet, timsót. Gyógyvizek következő helyeken találtnak :

Nagy-Tarna.

Nagy-Tarna, orosz falu, a megye ugoceai részében, egy a Tarna patakja által öntözött mély völgyben fekszik, Nagy-Szöllöstől $1\frac{1}{4}$ m.földre. Vannak szép erdeji s kevés szőlőhegye. Hegyeiben arany s ezüst erekre találni, de a mellyek illő mivélés miatt parlagban hevernek.

Savanyúvíz forrása a rohicsihez hasonló tulajdonokkal mondják hogy bir, s fürdőház is van mellette.

Nelipina.

Nelipina, orosz falu, a Latorcza bal partján, a megye beregi részében, $3\frac{1}{2}$ m.földnyire fekszik Munkácstól, s $\frac{1}{4}$ órára Szolyvától. Roppant erdeiben sok vad találtnak.

Néhány száz lépésnyire kelet felé a falutól a Polonina nevet viselő havas lenyúló ágazatai aljá-

ban egy ásványviz buzog fel, melly Szolyva közeli léte miatt általános szolyvai ásványviznek nevezetik.

Ezen viz tökéletesen tiszta, szín- és szagtalan, csipős savanyú izü, hévmérséklete s aránysúlya nincsenek meghatározva.

Alkatreszei prof. Kitaibel szerint: szénsavas mészéleg s vasélecs, nagy mennyiségü szénsavas szikéleg s honyhasó. Prof Tognio is vizsgálta az ezen viz elpároltatásából vissza maradt port, s talált benne egy kevés szénsavas mészéleget, s keseréleget, szénsavas vasélecsset, kovasavat, nagy mennyiségü szénsavas szikéleget, s egy kevés konyhasót.

Ezen vegybontás következtében a vastartalmú égvényes konyhasós savanyúvizek rovatába lehet ezen gyógyvizet sorolni.

Használják mind azon esetekben, hol hasonló gyógyvizek jó sikert tanusítottak.

Van itt egy több kényelmes épületekből álló s jól rendezett fürdőintézet is.

Szent-lvány.

Szent-lvány, orosz falu, közel Munkácshoz, a beregi részben. Van egy savanyúviz forrása s fürdőintézete.

Szolyva-

Szolyva, orosz mezőváros, a megye beregi részében, a Latorcza balpartján, 3 órára Munkácstól. Határában nagy erdők vannak.

Nem messze a várostól az Alexandrovicza nevü hegy aljában 4 savanyúviz forrás fakad, mely-

lyek közül a főforrás nagyon bővizü, nagy morajjal s számos légbuborék képzésével buzog fel.

Vize tökéletesen tiszta, átlátszó, szín- és szagtalan, csipős savanyú, kevésbé sós izü.

Prof. Kitaibel nagy mennyiségü szénsavat, konyhasót, szénsavas mészéleget, kevés Glaubersót, s szénsavas vasélecsot talált benne, minél fogva a vastartalmú földes konyhasós savanyúvizek rovatába tartozik.

1826. óta egy kis fürdőintézet is létezik itt, melly távolabb vidékekről is nagy számu közönség által látogatatik minden évben.

Találtatnak még ezen megyében savanyúvíz források *Nagy-Bisztrán*, *Paszikán*, mellyek a nelipinaihoz hasonlítanak. *Ploszkón*, melly a bártfaival bir hasonló tulajdonokkal, *Szolocsinban*; ugy több ásványforrások *Bukorán*, *Laturkán*, *Polenán*, *Podheringen*, *Szinyakon*, *Sztrognán*, *Zdenyován*.

8) Máramaros megye ásványvizei.

Máramaros megye, Szathmár, Bereg-Ugocsa megyék, Gácshon s Erdély közt fekszik. Területe $187\frac{1}{4}$ □ m föld 176,793 lakossal. Székhelye *Sziget*. Ezen egész megyét a Kárpátok borítják, s $\frac{1}{2}$ részét legalább roppant erdőségnek s vadonnak lehet nevezni. Ugyan azért termékeny völgye igen kevés van. Nevezetesebb folyói a Tisza, Vissó, Iza, Taraczk, Talabor, Nagyág. Éghajlata felette zordon, de levegője tiszta, egészséges. Hegyeiben terem arany, ezüst, réz, vas, ón, arsenicum, dárdany, barnakő, mészkő, márvány, alabástrom, kőszén, de legnagyobb gazdagsága mégis a kősóban áll. Gyógyvizek következő helyeken találtatnak:

Batiza.

Batiza, oláh falu, a Sajo patakja mellett, 6 órányira Szigettől. Jó legelővel bir, s nagy erdeji vannak.

Határában 3 ásványforrás buzog fel, mellyek közül egyik a batizai fűrészmalom melletti savanyúvíz, a második Pokura nevet hord, a harmadikat pedig egy közel hegy nevéől Szekulinak hívják.

Vize mindhármának tökéletes tiszta, szín- és szagtalan, kellemes csipős savanyú égvényes izű, borral vegyítve szerfelett pezseg. Hévmérséklete s aránysúlya nincsenek meghatározva.

Prof. Tognio a legjelesebbiket, t. i. a Szekulit vizsgálta meg ezen források közül, s talált benne nagy mennyiségű szénsavas szikéleget, keseréleget, mészéleget s vaséleccset, kénsavas szikéleget, egy kevés szikhalvagot; végre tim- s kovaföldet. A Pokura nevű forrásban nagy a szikhalvagbeli mennyiség.

Ezen vegyibontás következtében a legjelesebb égvényes vasas savanyúvizek közé lehet ezen forrásokat sorolni.

Bocskó-Rahó.

Bocskó-Rahó, rutén falu, 6 órányira fekszik Szigettől, a Tisza mellett.

Határában van egy savanyúvíz forrása, melly prof. Tognio szerint nagy mennyiségű szénsavas szikéleget, szénsavas keseréleget, mészéleget, s igen sok vaséleccset, kevés szikhalvagot s kénsavas szikéleget, nagy mennyiségű szikiblagot s kovaföldet tartalmaz, s e szerint az iblanytartalmú égvényes vasas savanyúvizek rovatába tartozik.

Borkút.

Borkút, rutén falu, hegyek s erdőség közepette, 10½ órányira Szigettől, a fekete Tisza mellett.

Két ásványforrása van, mellyek felső- és alsóforrás nevet viselnek.

Prof. Tognio ki őket megvizsgálta, úgy találta, hogy a legjelesebb konyhasó- s iblanytartalmú égvényes vasas savanyúvizek közé tartoznak, azonban az alsóforrás kevesebb szénsavszeszt, a felső ellenben több vasat s iblanyt tartalmaz.

Borsa.

Borsa, történeti nevezetességű oláh falu, 12 órányira Szigettől, Erdély határszéleihez közel, a Visó vize mellett. Határában szép erdők vannak, s bányászatot üz.

Több ásványforrásai közt a *Sándorforrás* érdemel leginkább említést, mellyben először annyi a szénsavas vasélecs, hogy e tekintetben felülmúlja minden az itt említett országok hasonnemű ásványvizeit, másodszor mindezeknél hidegebb, végre pedig igen bővizű. Ezen forrás tompa moraj és szünteleni légbuborék képzése közt, egy a falutól nyugotra meredek hegyektől környezett völgyben fekvő szép, de már fölhagyott és Sándor nevet viselő vasbánya öbölben buzog fel.

Vize tökéletes tiszta, szín- és szagtalan, eleinte savanykás sós, később erős összehúzó ízű. Hév-mérséklete a légmelege 10° R-nál + 4° R. Aránysúlya nincs meghatározva. Vizvezető csatornáiban rozsdás csapadékot rak le.

Alkatrészei prof. Tognio szerint: nagy mennyiségű szénsavas szikéleg, szénsavas keseréleg s

mészéleg, igen sok szénsavas vasélecs, szénsavas cselélecs, és sok szikhalvag. A kénsavas szikélegnek s timföldnek csupán nyomait találta, végre iblany, kovaföld s szénsavany. Ezen alkatrészeken kívül büzenyt, folyanyt, lavanyt, valamint villsvat is lehet bennök gyanitni.

A fennebbi vegybontás következtében iblany-s vastartalmú sósavas égvényes savanyúvizeknek lehet a borsai forrásokot tekinteni.

Gyógyhatásuk szerfelett izgató, erősítő, zsongitva föloldó, savanyt oszlató, s különösen életrendi használatra alkalmazható.

Van még itt egy Csiszla nevü forrás is, mellynek vize a földes vasas vizek sorába tartozik.

Disznópatak.

Disznópatak, oláh falu, Szigettől egy órányira, az Iza vize mellett.

Van egy kénes forrása, mellynek vize feketés, könkénegszagú s kellemetlen szagú, fekete csapadékot képez, s a fürdőruhákat szürkére festi meg. Hévmérséklete a légmelege 20° R nál $+ 10^{\circ}$ R. Aránysúlya nincs meghatározva.

Alkatrészei prof. Tognio szerint kevés kénsavas szikéleg, szénsavas szikéleg, keseréleg s mészéleg, kevés vasélecs, könkénegszesz.

Használják fürdőalakban:

- 1) Idült fekélyek s bőrkütegek ellen.
- 2) Csúszos köszvényes bántalmak, zsugorodások ellen.
- 3) A nyirkmirigyrendszer betegségeiben, például görvény- s ángolkórban.

Felső-Nyéresháza.

Felső-Nyéresháza, a vidék pórlakói szerint *Felső-Neresnicze*, rutén falu, $4\frac{1}{2}$ órányira fekszik Szigettől, a Neresnicze patakja mellett.

A Szolnes nevű völgyben két ásványforrás buzog fel, mintegy 100 lépésre egymástól, mellyeknek vize tiszta, szín- és szagtalan, erős sós kevéssé tinta ízű.

Alkatrészei prof. Tognio szerint nagy mennyiségű szikhalvag, szénsavas vasélecs s kénsavas sók, mellynél fogva a vastartalmú sósavas saványúvizek sorába tartoznak.

Gyógyhatásuk egy a hasonnemű ásványvizekével.

Ferenczvölgy.

A *ferenczvölgyi* ásványforrások egy patak mellett s a Ferenczhegy aljában buzognak fel, mintegy fertály órányira a ferenczvölgyi üveghutától.

Ezen források vize kevéssé zavaros, fehéres, pohárba merítve szintelen, nem egészen tiszta, szagtalan, savanyú, kevéssé sós erős égvényes ízű. Hévmérséklete a légelege 19° R-nál $+ 9^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,044.

Alkatrészei prof. Tognio vegybontása szerint szénsavas mészéleg, keseréleg, igen sok szénsavas szikéleg, a szénsavas vasélecsnek nyomai, nagy mennyiségű szikhalvag, kevés kénsavas szikéleg, kovaföld.

Ezen vegybontás következtében konyhasótartalmú földes égvényes saványúviznek lehet ezen forrásokat tekinteni vas nyomaival.

Gyógyhatásuk gyöngén föloldó, zsongító. Máramaros orvosi ajánlják:

1) A nyirkmirigyrendszer görvélyes bántal-
maiban.

2) Idült sömörös s börszenyes kütegekben.

3) Emésztési rendetlenségek, például savany
képlődés, nyálkásodás, székelesi rendetlenségekben.

4) A féregkórben.

5) Csúzos köszvényes betegségek s lerakódá-
sok ellen.

6) Altesti dugulások, keményedések s ezekből
eredő aranyér, rásztkór és sárgaság ellen.

Glood.

Glood, oláh falu, hasonnemü patak mellett, 4
óra távolságra Szigettől. Határában malomkövet
törnek.

Mintegy fertály órányira a falutól két ásvány-
forrás buzog fel, mellyek közül egyik kellemes izé-
ért glóódi hölgyek vizének, a másik pedig
glóódi keresztkútnak neveztetik.

Vizök tökéletesen tiszta, szintelen, átlátszó,
szagtalan, kellemes csipős savanyú izü. Az edény
fenekére kevés rozsdás csapadékot rak le, s az el-
szállításra is igen alkalmas.

Alkatrészei prof. Tognio vegybontása szerint
szénsavas mészéleg, keseréleg, nagy mennyiségű
szénsavas szikéleg, vasélecs s szikhalvag, kovaföld,
iblany nyomai; melly vegybontás következtében a
vastartalmú sósavas égvényes savanyúvizek rova-
tába lehet sorolni, iblany nyomaival.

Gyógyhatásuk zsongitva oldozó.

Hoszzúmező.

Hoszzúmező, magyar-német-oláh-rutén mező-
város, a Tisza mellett, 1¼ órányira Szigettől, a Huszt-

ról Szigetnek vivő országútban. Földje mind a mellett hogy a Tisza gyakori áradásainak van kitéve, termékeny; erdeji terjedtek.

Az itt eredő ásványvizek ismertetését prof. Tognionak köszönhetjük, ki talált bennök: igen kevés kénsavas szikéleget, szikhalvagot, szénsavas szikéleget, keseréleget, mészéleget, nagy mennyiségű vaséleccset, kovaföldet, könkénegszeszt, melly vegybontás következtében a vastartalmú sósavas égvényes kénes vizek közé lehet ezen forrásokat sorolni.

Gyógyhatásuk erősítő s egyszersmind föloldó.

Jood.

Jood, oláh falu, 5½ órányira Szigettől. Földje termékeny s erdei is vannak. *Jezser* nevű tavában sok hal van, határán egy kalugyer templom romait láthatni.

Egy fertály órányira az ugynevezet v a l e m o c s i e völgyben több ásványforrás buzog fel, melylyek igen bővizűek, s vizök tökéletes tiszta, szintelen, könkénegszagu, s hasonló fanyar izü. Hévmérséklete + 10 R. Lefolyásánál sok ként rak le, szürkére festi a fehér ruhát, s a forrás feneke is piszkos sötét szürkén néz ki.

Alktrészei prof. Tognio szerint: kénsavas szikéleg, keseréleg, szikhalvag s könkénegszesz.

Gyógyhatása föloldó, nagyobb adagban hasajtó, s a kéntől kölcsönzött. A falusiak jó sikerrel használják:

- 1) Bőrkiütegek mint sömör s rüh ellen.
- 2) Csúzos köszvényes szagatások, lerakódások, izmeredtségek ellen.
- 3) Bújakóros bántalmakban.

4) Szélhüdések ellen.

Kár hogy illy hathatós gyógyerejű források mellett nincs fürdőintézet.

Kabola Polyána.

Kabola Polyána, rutén falu, 2½ órányira Szigettől, a Szapurka patakja mellett. Földje sovány, de vannak erdei hol szenet égetnek, vasbányái s hámorai, hol mindenféle vasneműt készítenek.

Mintegy negyed órányira a falutól, a Szapurka bal partján, a Zsrebecz nevű hegy aljában, több ásványforrások buzognak egy kellemes kertben fel; hol egy jól rendezett fürdőintézet is létezik.

A négy forrás közül az alsó egészen használatlanul hever, a hegy aljában létező kettő leginkább használtatik, kömedrekbe van foglalva, s belőlök a víz csöveken átvezettetik a fürdőházba, a negyedik forrás végre mintegy 200 lépésre, s valamivel magosabban fekszik az előbbiektől, s hasonlólag kömederrel van ellátva.

A használatban lévő két forrás nagyon bővizű s nagyon pezseg. Vizök hevenyen meritve tiszta. szintelen, savanyúviz vagy főleresztett vasas só szagú, s csipős savanyú tinta izű. Hévmerséklete az ivókútakban a légmelege 19° R-nál + 8, 8° R., a 3ik forrásban + 19, 3° R., a legmagosabban fekvő 4-ikben pedig mellynek vizé egy kevésbé fanyar is + 10, 5° R.

Ezen forrásokat 1796 s 1812ben prof. Kitaibel, később Vozary s Adler gyógyszerészek vizsgálták meg, végre prof. Tognio, s talált bennök: nagy mennyiségű szénsavat, szénsavas mészéleget, keseréleget, sok szénsavas vasélecszet, szénsavas cselélecszet, kevés szénsavas szikéleget, s szikhalvagot,

kénsavas szikélegnek csak nyomait, kénsavas s életműves anyagokat.

Gyógyhatásuk erősítő, izgató, vizellethajtó s leginkább kőbetegségben tüntették ki magukat.

Alkalmaztatnak belsőleg, mint külsőleg, s ke- lendőségek is nagy.

Királymező.

A *királymezői* ásványviz királymező (Königsfeld) határán buzog fel, s prof. Tognio azt tartja felele, hogy hozzá hasonló viz kevés van a világon.

Alkatrészei a tudós tanár ur szerint: roppant mennyiségű szikhalvag, továbbá mézshalvag, keserhalvag, és sok szénsavas vasélecs, iblany s büzeny; melly vegybontás következtében konyhasó s iblany- tartalmu vasas savanyúvizeknek lehet ezen forrásokat tekinteni.

Gyógyhatásuk erősítő, feloldó, s görvélyes sömörös betvegyek, bújakór maradványai, s a takhártyák betegségekben igen jó szolgálatot tehetnek.

Ha itt czélszerűbb intézkedések tétetnének, s az ezen meggyéveli közlekedés megkönnyítették, a kreuzi s ischli fürdők e hon lakóira nézve könnyen nélkülözthetnének.

Közép Vissó.

Közép Vissó, oláh falu, 9 órányira fekszik Szigettől, a Vissó vize mellett.

A *Borvölgy* nevü völgyben több ásványforrás buzog fel, mellyek közül különösen kettő, t. i. a Styubej s a la Kaldore nevet viselő érdemel említést,

Jóllehet ezen forrásokról már Palatini is tesz említést, bővebb megismertetésüket mindazáltal prof. Tognionak köszönhetjük, ki a styubejbe következő alkatrészeket fedezett fel: nagy mennyiségű szénsavas szikéleget, vasélecszet, szénsavas keseréleget s mészéleget, szikhalvagot, szikiblagot nagy mennyiségűt, kevés kénsavasszikéleget, végre kovaföldet.

Ezen vegybontás következtében az iblany- s vastartalmú sósavas égvényes savanyúvizek rovába lehet ezen forrásokat sorolni.

Gyógyhatásuk egy a több hasonnemű vizekével.

Kvaszni.

Kvaszni alkatrésze Akna Rahó nevű német falunak a Tisza mellett, Szigettől 6 órányira. Földje az egész falunak nagyon hegyes s erdős, ugyan azért terméketlen.

Maszloktrut nevű völgyben egy ásványforrás buzog fel, melly prof. Tognio szerint következő alkatrészeket tartalmaz: nagy mennyiségű szénsavas szikéleget s vasélecszet, szénsavas mész- s keseréleget, nagy mennyiségű szikhalvagot, végre iblanyt s kovaföldet. Ennél fogva az iblany s vastartalmú sósavas égvényes savanyúvizek rovába tartozik.

Gyógyhatása egyenlő több hasonneműével.

Luhly.

Luhly, szintén alkatrésze Akna Rahónak.

A *Hoverla* nevű völgyben a fehér Tisza partján egy ásványforrás buzog fel, melly prof. Tognio szerint következő alkatrészeket tartalmaz: kevés kénsavas szikéleget, szénsavas szikéleget, keseréleget,

mészéleget, sok szénsavas vaséleccset s szikhalvagot, végre iblanyt s kovaföldet. Ennélfogva az iblany és vastartalmú sósavas égvényes savanyúvizek rovátaiba tartozik.

Gyógyhatása zsongitva oldozó, s jól bedugaszolt edényekben elszállítható is.

Suliguli.

A *Suliguli* nevet viselő égvényes vasas savanyúvíz felső Vissótól 5 órányira egy igen szűk s vadregényes tájan, hová csupán lóháton juthatni, *Suliguli* nevű hegy aljában fekszik, melytől nevét is nyerte.

Felső-Vissó, oláh falu, 9½ órányira Szigettől, a Vissó vize mellett. Van benne egy cs. kir. erdészeti hivatal, határában pedig roppant fenyvesek, mellyekből nagy mennyiségű fenyőszálak szállítatnak évenként a patakokon a Vissó vizébe, s azon az alsó tájékokra le.

A főnemlített savanyúvíz nagy morajjal s pezsgéssel buzog fel, fehér habot hány, tiszta, átlátszó, szintelen, szénsavszagú, kellemes savanyú s olly csipős izű, hogy egy nagyobb pohárral alig ihatik az ember ki egy húzomban. Hévmérséklete a légelemele 14° R-nál + 10° R. Aránysúlya nincs meghatározva.

Alkatrészei Torosievicz gyógyszerész 1828ban eszközölt vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szikhalvag	6,13 szemer.
Szénsavas szikéleg	12,82 „
„ mészéleg	8,91 „
„ keseréleg	5,08 „
„ vas- s cselélecs	0,41 „

Timföld	0,01 szemer.
Kovaföld	1,27 „

34,63 szemer.

Szénsav, nagy mennyiségű.

Prof. Tognio csekely mennyiségű kénsavas sókat s iblanyt is fedezett fel bennök.

A fennebbi vegybontás következtében konyhasótartalmú égvényes vasas savanyúviznek lehet a suligulit tekinteni iblany nyomaival.

Inkább csak itálra alkalmas, ugyan azért nem is létezik mellette semmi fürdőintézet. Kelendősége nagy.

Szaploncza.

Szaploncza, oláh falu, $1\frac{3}{4}$ órányira fekszik Szigettől, a Husztrol s Szathmár-Némethiből Felsőbányára s Kapnikra vivő országutban, közel a Tiszához. Határában bükk- s tölgyfaerdőségek vannak.

Egy órányira innen, délfelé erdőkkel kerített vadregényes tájékon, két ásványforrás buzog fel, mellyekről egykori megyei főorvos Palatini már 1683ban említést tesz. Egyik ezek közül inkább keletnek s alább fekszik, a másik nyugotfelé, innen 40—50 lépésre esőnek ellenben magosabb fekvése van. Prof. Tognio ki ezen forrásokat 1839ben a helyszínén megvizsgálta, azt a megjegyzést teszi felölök, hogy az alsó forrás német s cseh hon minden hassonnemű ásványvizeit felülmúlja.

Az első forrás vize fehéres s zavaros, szüntelen nagy légbuborékokat hány, kitünő földolajszagú s élénk savanyú égvényes sós izü. Hévmérséklete a légmelege 18° R-nál $+ 9^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,020. A forrás oldalaira fehér réteg rakódik le,

A második forrás vize szintén számos légbuborék képlődése közt buzog fel, valamivel tisztább, savanyúbb, de nem olly égvényes sós izü mint az első, s kifolyásánál, valamint a forrásban is rozsdás csapadékot képez.

Az alsóforrás alkatrészei prof. Tognio szerint: nagy mennyiségü szabad szénsav, szénsavas mészes keseréleg, nagy mennyiségü ketted szénsavas szikéleg, Adler gyógyszerész szerint 75 szemer egy polgári fontban; szikhalvag, földolaj.

A felső forrásban ugyan ezen alkatrészek vannak, de csekélyebb mértékben, ezen kívül sok szénsavas vasélecs.

Máramarosi orvosok következő betegségekben ajánlják:

1) Emésztési rendetlenségekben, például gyomornyálkásodás, zaha, székellési rendetlenségekben.

2) Altesti dugulások, máj- és lépkeményedések, s ezek következtébeni sárgaság s aranyér ellen.

3) Csúzos köszvényes bajokban, szagatásokkal, izmeredtséggel, zsugorodással, kóráttelekkel párosulva.

4) Görvélyes angolkórban.

5) Idült bőrkütegek s fekélyek ellen.

6) Több altesti bajak által feltételezett idegbajokban, mint rásztkór, mékhór, szélhüdések s bénulásokban.

7) Takár s bujakóros fájdalokban.

Szlatina.

Szlatina oláh falu, $\frac{1}{2}$ órányira fekszik Szigettől, Határában bükk- s tölgyfa erdők s nevezetes sóbá-

nyák vannak. 1826ban itt egy 15 láb mély bányamenetben a lég meggyúlt, s egy kis foknyi tág nyíláson át lövelt ki. Közlelbbi vizsgálat után jónak látták ezen levegőt felfogni, s pléhesöveken át a a bánya menetekbe vezetni, melly ott természetes világítás gyanánt szolgált.

Két konyhasós forrás is buzog a falu határában fel, melly föleresztve különféle betegségekben használtatik.

Prof. Tognio konyhasón kívül nagy mennyiségű kénsavas sókat is fedezett fel bennök, melly az itt leirt országok hasonnemű ásványvizeiben nem igen fordul elő, s melly által a szlatinai gyógyviz hatása modositást nyer.

Visk.

Visk, magyar-német-rutén mezőváros, 4½ órányira fekszik Szigettől, egy a Tisza melletti térségen. Van egy átjárója a Tiszán, határában sok lent természetnek.

Prof. Tognio állítása szerint több mint 13 ásványforrás buzog itt fel, mellyek közül a várhegyi főforrás, a sajnai belső- és sajnai külsőforrás érdemelnek különösebben említést.

A főforrás a várhegy közepén buzog fel egy órányira keletfelé a helységtől. A sajnai források ellenben nyugotfelé fakadnak egy kellemes erdős völgyben $\frac{3}{4}$ órányira a helységtől.

A várhegyi főforrás vize tökéletesen tiszta, szín- és szagtalan, kellemes savanyú, később özszehezűző izű. Hévmérséklete a légmelege 15° R-nál + 9° R. Aránysúlya 1,003. Kifolyásánál rozsdás csapadékot képez,

A sajnai források hasonló tulajdonokkal bírnak, csak hogy sósabbak. Hévmérsékletük a légmelege 19° R-nál $+ 13^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,020.

A főforrás alkatrészei prof. Tognio szerint: szénsavas szikéleg, keseréleg, mészéleg, nagy mennyiségű szénsavas vasélecs, szikhalvag, kevés kénsavas szikéleg, kovaföld s iblanynak nyomai.

A sajnai forrásokban ugyan azon alkatrészek vannak, azzal a különbséggel, hogy több szén- és sósavas szigéleget, s kevesebb vasat s iblant tartalmaznak.

Ezen források az égvényes vasas savanyúvizek rovatába tartoznak iblany nyomaival.

Gyógyhatásuk zsongitva oldozó, s ajánlatnak:

1) A gyomor s bélhúzámban hibás működéseiben, roszt emésztésben, étvágy hiányában, zahában, fölbőfögésben, szélkórosságban, gyomorgöresben.

2) Lép-, máj- s verőczerrendszerbeni pangások s dugulásokban.

3) A takhártyák gyengeségen alapuló bántalmaiban, mint idült hurut, kezdődő nyálkás tüdővész, fehérfolyás s takárban.

4) Görvély- s angolkór, úgy szintén ezekből származott izdagok, zsugorodások ellen, kivált fürdőalakban használva.

5) A nemzörések betegségei, méhkór, férfiúi tehetetlenség, magfolyás ellen.

6) Idegbajok, például vittáncz, főfájdalom, szédelgés, rásztkór, szélhüdések ellen.

7) Nehéz betegségek következtébeni elgyengülés, nemesebb nedvek veszteségében.

Alkalmaztatnak mind belsőleg, mind külsőalakban.

Találtnak még ezen megyében ásványvizek: *Akna-Rahón, Balczátulon, Bilinen, Brében, Deszén, Dragomirfalván, Felső-Rhónán, Hidegpatakon, Ircaneczen, Kabolapatakon, Karácsonfalván, Kelecsényen, Majdankán, Mikolapatakon, Ó-Holjatinon, Oblyáskán, Orosz-Mokrán, Ricskán, Ruszpolyánán, Szigeten, Szolymán, Tereselypatakon, Váncsfalván, Vilhovatyban.*

E) A nagy-váradi cs. kir. helytartósági osztály ásványvizei.

A nagyváradi cs. kir. helytartósági osztály 6 megyéből áll, u. m. *Szathmár, Szabolcs, Alsó-Bihar, Felső-Bihar, Arad s Békés-Csanád* megyéből, melyek mind a Tiszán túl esnek. Területe $614\frac{1}{4}$ □ m.-föld 1,455,874 lakossal. Ásványvizek Szathmár, Szabolcs, Bihar, Arad és Békés-Csanád megyében találtnak.

1) Szathmár megye ásványvizei.

Szathmár megye Máramaros, Bereg-Ugocea, Szabolcs, Bihar megyék s Erdély közt fekszik. Területe 109 □ m.föld 252,559 lakossal. Székhelye *Szathmár-Nemeti*. Ezen megye Máramaros megye s Erdély felől hegyes, egybűtt lapályos, s némely helyt mocsáros. Földjét a Tisza, Szamos, Ér, Túr, Batár, s Lápos öntözik. Éghajlata szelid s meleg, levegője a hegyek közt tiszta s egészséges, a mocsáros helyeken azonban egészségtelen. Nagy gazdagsága e megyének ásványokban van, s hegyeiben arany, ezüst, réz, czin, olom, ón, vas, higany, dárdany, arsenicum, kobalt, kén, kőszén, kalczedon, jaspis, granit, alabastrom terem; ezen kívül van ezement vize, saletroma, sziksója. Gyógyvizek következő helyeken találtnak.

Bajfalu.

Bajfalu egy órányira fekszik Felsőbányától.

Van egy posta-állomása, savanyúvíz forrásai s egy kénes forrása, mely mellett fürdő-intézet is létezik.

Bikszád.

Bikszád, egy dombokon szétszórva fekvő falu, a szathmári országutban. Van benne egy sz. Basil szerzeti kolostor templommal; földje termékeny.

Határában több ásványforrás buzog fel, melyek kellemes izök s hathatós gyógyerejük által nagyon kapósokká lettek, s mellyek közül a főforrás érdemel különösebben említést.

Ezen forrás vize tökéletes tiszta, szintelen, átlatszó, borral vegyítve különösen pezseg, szaga nincs, de ize kellemes, csipős savanykás sós. Hév-mérséklete + 9° R. Aránysúlya 1,034.

Alkatrészei prof. Tognio vegybontása szerint egy polgári fontban következők.

Kénsavas szikéleg	0,46	szemer.
Szikhavag	15,20	„
Szénsavas szikéleg	24,50	„
„ keseréleg	1,08	„
„ mészéleg	3,14	„
„ vasélecs	0,24	„
Kovaföld	0,14	„
Iblany s büzenyek	nyomai.	

44,76 szemer.

Ezen vegybontás következtében konyhasó tartalmú égvényes vasas savanyúvíznek lehet a bikszádi ásványvizet tekinteni, iblany s büzeny nyomaival.

Nagy hasonlatossága van a gleichenbergi Constantinforrás vizével, sőt azt merő alkatrészek dolgában még felülmúlja.

Jó sikerrel használják :

Emésztési bajokban, gyomor- s belek nyálkáságai, savanyképlődés, féregkórban.

2) Altesti zsigerek dugálásai s keményedései, úgy szintén ezek következtébeni aranyér, rásztkór, méhkór s sárgaság ellen.

3) Görvélyes mirigydagok s golyva ellen.

4) A légutak idült bántalmái, mint rekedtség, kezdődő tüdősorvadás s gümőkór ellen.

5) Nemzörészek betegségei, például takár, fehérfolyás, hószámi rendetlenségek, terméketlenség ellen.

6) Csúzos köszvényes bántalmakban.

Alkalmazzák mind belsőleg, mind fürdőalakban.

Van egy fürdőintézete is, s a fürdővendégek befogadására elégséges lak a faluban.

Homok, Mikola.

Homok és Mikola, magyar faluk, 1½ órányira Szathmártól. Földjük termékeny, s határukon erdők is vannak.

E két falu közt egy vastartalmú kénes forrás buzog fel, melly a vidék lakosai által fürdőalakban használtatik köszvény ellen.

Mezőterem.

Mezőterem, magyar-oláh falu, nagy juhtenyészéssel, savanyúvízforrással s fürdővel.

Vámfalu.

Vámfalu, magyar-oláh falu, termékeny földdel s szőlőhegyekkel

Vannak itt több savanyúvíz források, de legnevezetesebb azon kénes forrás, melly a *Mike* nevű hegyen fakad, s *bü d ö s s á r n a k* neveztetik.

Ezen víz, mellyhez fürdő is építettett, köszvény s rüh ellen tapasztaltatott üdvös hatásúnak.

Találtak még ezen megyében sárványvíz-források *Felsőbányán*, *Felsőfaluban*, *Felső-Fernezelyen*, *Mogyoróson*, *Nagybányán*, *Turéckonyon*, *Ujvároson*, s több ásványforrások *Avaszfaluban*, *Mérken*, *Miszmonostoron*, *Rátkén*, *Szathmáron*, *Tartóczon* s *Udeariban*.

2) Szabolcs megye ásványvizei.

Szabolcs megye, Ung, Bereg-Ugocea, Szathmár, Bihar, Békés, Heves s Borsod megyék közt fekszik. Területe 129 □ m.föld 343,232 lakossal. Székhelye *Debreczen*. Ezen megyének semmi hegyei nincsenek s az egész egy kelet felől erdőkkel borított, észak s nyugott felől pedig a Tisza mentiben széksótavaktól s mocsároktól ellepett de általánosán mégis termékeny rónaságot képez. Egyetlen folyója a Tisza. Éghajlata szelid, nyáron át felette hő, levegője tiszta és egészséges. Az ásványok országából terem széksót s salétromot. Gyógyvizek következő helyeken találtak.

Nyiregyháza.

Nyiregyháza, magyar-tót mezőváros, 5 órányira Debreczentől. Földje termékeny, lakosai széksógyűjtéssel foglalkoznak.

Egy órányira a helységtől egy szép, árnyékos, s angolmodorban átalakított tölgyesben két ásványforrás buzog fel, mellyek közül egyik saletromot, másik pedig széksót tartalmaz. Van itt egy fürdőintézet is, melly a község tulajdona.

Berczel.

Berczel, magyar falu, $2\frac{1}{2}$ órányira fekszik Tokajtól, közel a Tiszához. Földje termékeny, erdei vannak, s egy ásványforrása.

3) Also- s Felső-Bihar megye ásványvizei.

Alsó- s Felső-Bihar azelőtt egyesült megyék, Arad, Békés, Szabolcs megyék s Erdély közt fekszenek. Az alsó területe 69 □ m.föld 177,219 lakossal. Székhelye *Bihar*. A felsőé ellenben 99 □ m.föld, 211,698 lakossal. Székhelye *Nagy-Várad*. Ezen megyék keleti része hegyes, a nyugoti ellenben mocsárokkal, homokpusztákkal s termékeny tájakkal egymást felváltó rónaság, mellyet a Sebes-Körös, Fekete-Körös, Berettyó, Gyepes, Kölesér, Korhán, Teöz, Hollód s Pecze öntöznek. Az ásványok országából terem aranyat, ezüstöt, rezet, ónot, vasat, márványt, meszet porcellánföldet, tüzkövet, kőszenet, asphaltot, sziksót. Gyógyvizek következő helyeken találtnak:

Kalugyer.

Kalugyer, oláh falu, egy hegyes kopár vidéken, nem messze Vaskótól.

Közel ide egy kellemes tájékon *I z b u k* nevű kénes forrás buzog fel, mellyet dagadó forrásnak is

neveznek. Ezen forrás néha igen nagy mennyiségű vizet önt ki, azután pedig nyugszik egy darab ideig. Minden ilyen víz kiöntést egy földalatti moraj előzi meg. A kiömlő víz mennyisége nem mindig egyforma, Csaplovics s Gross szerint néha 40—50 vederre is rá megy, de néha kevesebb. A kiöntések többször történnék napjában s leggyakrabban karácson s nyár közepe közt; ellenben ritkábbak a nyárutó felében, s ősszel.

A forrás vize tiszta, világos, kellemes ízű, iható, s be nem fagy soha. Prof. Tognio azt állítja, hogy a közönséges ivóvizéhez igen hasonló ezen víz íze.

A környék oláh ajkú lakosai csodaerőt tulajdonítanak ezen víznek, s igen gyakran használják köszvény, sebek s rüh ellen, fürdőalakban.

Konyár.

Konyár, magyar falu, 1½ órányira Pocsajtól. Földje termékeny, lakosai igen szép marhatenyésztést űznek.

A Nagy-Váradtól Debreczenbe vivő országutban több széksótavak találatnak, mellyek közül a nagyobbik különösen sok széksót tartalmaz. 1844ben több fürdőszobák is építettek ide a betegek számára.

Használják fürdőalakban, csúzos köszvényes bajokban.

Nagy-Várad.

A *Nagy-Várad* meletti meleg fürdők, mellyek általánosan nagy-várad-i fürdőknek neveztetnek, a nagyvárad-i püspökség birtokához tartozó Hajó nevű falu határán fekszenek, alig egy órányira dél

felé a régi püspöki várostól Nagy-Varadtól. Két fürdő van itt, mellyek egy domb által, hol Hajó fekszik, vannak egymástól elválasztva.

Az egyik melly P ü s p ö k f ü r d ő nevet visel, a nagyvárad püspökség tulajdona, inkább északnak fekszik egy kellemes völgyben; dél keletről egy nagyobb hegytől északról, s délről pedig több kisebb domboktól van környezve, s egy jó csinált uttal áll a várossal kapcsolatban.

A másodikat Felix fürdőnek nevezik, a szent-mártoni praemonstratensi szerzet tulajdona, fekvése az előbbitől mintegy negyed órányira esik dél felé, hasonló kellemes völgyben, s egy szép erdő közelében.

Ezen fürdőket már régibb időkben is ismerték, Jánus Pannonius a 15ik században említést tesz róluk, Wernher magyarhon legjelesebb gyógyforrásai közzé számítja, s az első magányrajz, mellyet Hatvani irt róluk 1777ben jelent meg. Ujjabb időkben nagy-várad gyakorló orvos dr. Gross Frigyes különös érdekléssel viseltetett irántuk, úgy hogy az ottani czélszerű rendezkedéseket egyedül ezen érdemdús orvosnak lehet köszönni.

A meleg gyógyforrások mellyek e fürdöhelyen fakadnak, s mellyeknek száma dr. Gross szerint 20ra is rá megy, egy magas hegy aljában buzognak fel, s keletről nyugotfelé egyenes vonalban fekszenek. Lefolyásuk a Pecze nevü kis folyót képzi, melly soha be nem fagy, s 12 malmot hajt.

A hegytömeg, mellyből ezen források erednek, a mészképletekhez tartozik; nyugoti oldalán egy szép csepegő-kőbarlang van benne, közelében mészkövéletek, s Felixfürdőnél pedig kőszénrétegeket találni.

Az említett 20 forrás közül legnevezetesebbek: 1. a törökfürdő forrása, 2. az ugynevezett Sprudel, 3. az ujforrás, 4. az ivó- vagy Hygea forrása, 5. az iszapforrás.

Ezen források vize jegecztiszta, szintelen, kihűtve nem változik, s csupán kicsiny hólyagocskákat rak az edény falaira le. Jól bedugaszolt edényekben hosszabb idő múlva sem képez semmi csapadékot. A fürdőkben kénmáj szaga, kivált a Felixfürdőben; s nem kellemetlen égvényes ize van, úgy hogy kihűtve könnyen iható. Hévmérséklete több forrásokban $+ 30 + 36^{\circ}$ R., a püspökfürdő forrásában $+ 24^{\circ}$ R. Aránysúlya nincs meghatározva. A források vízbőségét illetőleg az osztrák állam legdúsabb vizü gyógyforrásaihoz számíthatnak. Dr. Gross szerint az ugynevezett férfiak-fürdője 450 vedernyi vizet ad óránként.

Alkatrészei Horváth gyógyszerész 1835ben eszközölt vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

	a Felix- forrásban.	a sz. László- forrásban.
Kénsavas szikéleg	5,80	3,54 szemer.
„ keseréleg	5,03	4,11 „
„ mészéleg	3,18	2,80 „
Szénsavas szikéleg	6,08	5,03 „
„ keseréleg	0,50	1,20 „
„ mészéleg	4,02	3,70 „
„ vas s esel- élecsnek	nyomait	nyomai.
Kovaföld	1,02	1,00 „
Életműves anyag	0,62	0,06 „
	26,25	21,44 szemer.
Szénsavszesz	3,04	— „
Könkénegszesz	5,34	6,24 szemer.

Dr. Gross következő betegségeiben ajánlja :

1) Idült sömörös s görvélyes betvegyek által feltételezett bőrkütegekben.

2) Csúzban.

3) A köszvény különböző nemeiben, a mell- és hasüregbeli nemesebb életművekre való beteges lerakódásokkal.

4) Altesti zsigerek, mint máj és lép dugulásai s keményedéseiben, s ezek következtébeni aranyér, rászt- és méhkór, sárgaság, gyomorgörcs s vizkórban.

5) Görvélyben, nem csak a mirigyek keményedései, hanem a nemesebb életművekre való görvélyes lerakódások ellen, millyenek a görvélyes szemlobok; sőt csontszú ellen is. Keményedések s görvélyes lerakódások ellen legjobbat tesznek az iszapborogatások.

6) Takhártyák betegségei: mint idült köhögés, nyálkás mellgörcs ellen.

7) Vese- s húdhólyagkövek által okozott bántalmakban, nagy könnyebülést okoznak.

8) Terméketlenségben.

9) Köszvényes bántalmak által feltételezett szélhűdések ellen, hol az agy még semmi életműves változáson nem ment át.

10) Nehéz hallás s más ideggyengeségek ellen, mellyek vagy nehéz betegségek maradványai, vagy nemesebb nedvek veszteségéből származvák.

Alkalmazzák ezen vizeket mind italul, mind pedig gőz-, viz- s iszapfürdőalakban.

A mi a fürdőintézet elrendezését illeti, mind a mellett hogy újabb időkben igen sok változások tétettek, még sem lehet az azt évenként ide tóduló vendégek számához aránylagosnak nevezni. A püspökfürdőben 1842ig csupán 4 fürdő létezett, t. i. az

uri- vagy hölgyek fürdője, a polgári vagy férfiakfürdője, a füzes- vagy sárosfürdő, s a Szent-László fürdő. Volt továbbá egy ivókút, 13 vendégszoba, egy kápolna, egy vendéglő s istállók szekérszinekkal. Miután azonban ezen épületek 1842ben leégtek, sikerült dr. Grossnak az akkori püspöknél kieszközölni, hogy egy csélszerűbb intézetet építsen. Ezen új intézet jelenben két pompás telefürdőből, több kádfürdőkből, egy iszap- s egy gőzfürdőből áll. Vendégek befogadására az emeletes fürdőépület szolgál 25—30 czélszerűen butorozott szobákkal, ivócsarnokkal, étteremmel s kávéházzal. A melléképületben lakik a haszonbérlő, s a közellévő erdővel öszzeköttetésben álló angolpark, nyilvános mulatóhelyéül szolgál a vendégeknek. A Felixfürdő 1771ben épült, 3 tele, egy különfürdőből 24 lakszobából s istalókból, szinekből s egy vendéglőből áll. Mind a mellett hogy ezen fürdőnek csupán egy forrása van, s az sem olly dús vizü, mint a Püspökfürdőé, nagy számú vendég látogatja mégis minden évben e fürdőt.

Láttuk feljebb a vendégek elfogadására szolgáló lakokat, ezeken kívül Nagy-Váradon is találni elég szállást.

Az életmód nem drága, a fürdők ára 24 órára 6 kr. p.p., de az a kellemetlenség van, hogy sokan, kivált a pór nép közüliek 10—12 órát is mulatnak a fürdőkben.

Rontó.

Rontó, oláh falu, egy órányira Nagy-Váradtól. Közelében melegfürdők vannak.

Szalárd.

Szalárd, magyar falu, 3 órányira Nagy-Váradtól. Földje igen termékeny, s jól miveltetik. Nem mesze látni Adorján vár romait, a honnan a gróf Csáky család iratja magát.

Határán 1798-ban savanyúvíz források fedeztettek fel, s melléjük ujjabb időben egy fürdő is építettett, de a melly igen sok hijánnyal bír. Jellenben a fürdő Csernovics úr tulajdona, ki az ásványvizet tökéletesen vegybontatni, s egy nagyszerű fürdőintézetet építtetni szándékozik.

Ezen ásványvíz kevés szénsavszeszt, több vasat s földes sókat tartalmaz, e szerint a földes vas-savanyúvizek rovatába tartozik, s külsőleg mint belsőleg gyengeség, fehérfolyás és sápkór ellen használtatik.

Tenke.

Tenke, magyar falu, egy hegyes de szép tájékon, 3 órányira Nagy-Váradtól. Földje középszerű, vannak erdei s szöllei.

Egy savanyúvíz forrás is fakad határában, melly nagy mennyiségű szénsavszeszt, vasélecsot, sós s földes részeket tartalmaz, s a földes vasas savanyúvizek közzé számítható.

Találtaknak még ezen megyékben melegforrások *Babogányon, Kosdjánón, Hegyesen, Lunkásprién, Topliczán, Kárádon, Széken*. Egy vasas forrás *Hagy-mádsfalván*. Azon helyeken hol salétromot készítenek, különösen *Debreczenben* salétromos fürdőket találni,

mellyek ficzomodásokból visszamaradt izmeredtségek ellen igen jó szolgálatot tesznek. Ezeken kívül *Dornán* és *Tataroson* is vannak ásványvizek.

4) Arad megye ásványvizei.

Arad megye, Bihar, Békés, Csongrád megyék, Erdély, s a Szerb-Vajdaság közt fekszik. Területe 108 □ m.föld, 232,185 lakossal. Székhelye *Arad*. Keleti, Erdélylyel határos része ezen megyének hegyes, a nyugotti ellenben termékeny rónaságot képez, közbe közbe erdőkkel vegyítve. Nevezetesebb folyói a Maros, Fehér-Körös, Fekete-Körös s Teöz. Éghajlata szelid, levegője igen egészséges. Ásványok országából terem ezüstöt, rezet, vasat, meszet, s arany nyomaira is akadtak. Ásványvizek következő helyeken találtatnak.

Boros-Jenő.

Boros-Jenő, régi nevezetes magyar-oláh mezőváros, egy mocsáros nagy térségen, mellyet csak igen kevés szőlőkkel s árnyas fákkal borított dombok szakitnak félbe, a Fehér-Körös mind két partján, mellyet egy hid köt össze fekszik, 6 órányira Aradtól. Hajdan nagyobb szerü város volt, s akkori erőségével együtt, mellynek ma már csak romjait láthatni, Valens által építettett. Jelen magyar nevét azon szőlőhegyektől vehette, mellyekre még Probus romai császár ültette a szőlőket. Vára jelenben magtárnak használtatik. Földje közép termékenységü s erdős.

Másfél órányira a várostól, egy az országút tö szomszédságabani tölgyes erdőben fekete szürke

porphyr hegy aljában két ásványforrás buzog fel, mellyeknek vize tiszta, hideg, erősen pezsgő, gyenge szagú, s öszzehúzó csipős izü.

Alkatrészei prof. Kitaibel szerint szénsavszesz, kénsavas mész- s keseréleg és réz; e szerint földes savanyúviznek tekinthető.

Megyei főorvos dr. Rósa idült bőrkütegek ellen dicséri.

Ménes.

Ménes oláh falu, 3 órányira Aradtól. Van benne egy szép kastély, határa termékeny, s borai a tokaji után legédesebbek s szeszesebbek magyar-honban.

Egy égvényes földes savanyúviz forrás is buzog itt fel, mellynek alkatrészei prof. Sadler szerint egy polgári fontban:

Szikhalvag	9,090 szemer.
Keserhalvag	7,272 „
Szánsavas keseréleg	5,454 „
„ mészéleg	15,930 „
Kénsavas mészélegnek	nyomai.
	<hr/>
	37,746 szemer.
Szénsavszesz	36,36 k. hüv.

Monyásza.

Monyásza, magyar-oláh falu, sziklás hegyek közt, 11 órányira Aradtól. Vannak vas-mészbányái s vashámorai.

Nem meszsze a falutól egy kellemes völgyben, több meleg források buzognak fel, s egy fürdőintézet is létezik, de a melly nagyon szűk körü.

A források vize tökéletes tiszta, átlátszó. kénmájszagú. Hévmérséklete $+25^{\circ}$ R. Aránysulya 1,004.

Alkatrészei dr. Rósa szerint: könkénegszesz, szénsavas mészföld s vasélecs; e szerint földes vasas kénes viznek tekinthető.

Használják szemlobok, ideges gyengeség s bujakóros helybeli bántalmak ellen, többnyire csak fürdőalakban.

Pánkota.

Ó- és Új-Pánkota, két egymás melletti mezővárosok, 4 órányira Aradtól. Az elsőt oláhok, a másodikat németek lakják, s szép urasági lakokkal diszlik. Ó-Pánskotához közel az egykor híres pánskotai apátság romai látszanak. Földjök termékeny, fehér s vörös borai hiresek.

A pánskotai hegyek aljában egy kénes forrás buzog fel, mellyet fürdő gyanánt állítólag még a törökök is használtak. Vize gyenge kénmáj szagu, s szén- valamint sósavas sókat tartalmaz.

Találatnak még ezen megyében ásványforrások *Apateleken, Déznán, Rossián s Ó-Aradon*.

5) Békés-Csanád megye ásványvizei.

Békés-Csanád megye, melly a hajdani önálló Békés és Csanád megyékből áll, a Kunság, Szabolcs, Bihar, Arad, Csongrád megyék s a Szerb-Vajdaság közt fekszik. Területe 99½ m.föld, 239,984 lakossal. Székhelye *Gyula*. Ezen megye merő rónaság, s földje mellyet a Maros, Fekete-Körös, Sebes-Körös és Berettyó öntöznek, felette termékeny. Ásványok e megyében nincsenek. Gyógyforrások következő helyeken találatnak.

Csorvás.

A *csorvási* pusztán, Orosháza s Békés közt, egy ásványforrás buzog fel, melly barnás sárga, szagtalan, s gyenge sós izü.

Tenker és Sziget.

Prof. Kitaibel említ a *tenkeri* s *szigeti* majorkában ásványforrásokat, mellyeknek vize szintelen, s fanyar ízű. Alkatrészei szénsavas szikéleg, sósavas s kevés kénsavas sók.

Gyopáros tava.

Az orosháza felé vivő országúton van egy *Gyopáros* nevű tó, mellynek vize sárgás barna, iztelen, kémáj szagú. Prof. Kitaibel szerint szénsavas szikéleg s földes részeket tartalmaz.

II) A Szerbvajdaság s temesi-bánság ásványvizei.

A Szerbvajdaság, mellynek területe $535\frac{1}{3}$ □ m.-föld, Erdély, Magyarhon s a Határőrvidék közt fekszik. Lakosainak száma 1,383,688. Áll *Temes*, *Torontál* s *Krassó* megyékből, mellyek a Tiszán túl esnek, s azelőtt Magyarhonhoz tartoztak; *Közép-Alsó-Bács* és *Felső-Bács* megyékből, mellyek az előbbi Bács-Bodrog megye s a Szerémség $\frac{3}{4}$ része által képeztetnek, s részint innen a Dunán, részint túl a Dráván fekszenek. Ásványvizek mindannyi megyékben találtnak.

1) Temes megye ásványvizei.

Temes megye, *Krassó*, *Torontál* megyék, Magyarhon s a Határőrvidék közt fekszik. Területe $116\frac{1}{2}$ □ m.föld 320,475 lakossal. Székhelye *Temesvár*. Ezen megye nagy részben rónaság, sok tavai s mocsárai vannak, ugyan azért éghajlata felette

heves, nedves s kivéve a megye észak-nyugoti a Marossal s Krassó megyével határos hegyes részét, egészségtelen is. Földje, mellyet a Maros, Temes, Berzava, Karas, Ohurda s a Béga csatornája öntözének, felette termékeny. Ásványokban nem bővölködik e megye. Gyógyvizek következő helyeken találtnak.

Bakovár.

Bakovár, német-oláh falu, 3 órányira Kiszetótól, a Temesvárról Lugosra vivő országutban.

Van mint egy 5 ásványforrása, mellyek közül a falu közepén létező érdemel különösebben említést.

Ezen forrás vize tiszta, szín- és szagtalan, csipős savanyú izü. Hévmérséklete a légmelege 20° R-nál + 10° R., s télben sem fagy be.

Alkatrészei prof. Kitaibel szerint szénsav, sósavas sók, szénsavas mész- és szikéleg, s az égvényes sós savanyúvizek rovatába tartozik.

Gyogyhatása ital gyanánt a székelést előmozdító.

Bogda.

Bogda, falu, 4 órányira Temesvártól, Van ásványvize s fürdőintézete.

Bruckenu.

Bruckenu, német-oláh falu, 2 órányira Temesvártól, a Beregszó patakja mellett.

Félórányira a falutól egy erdőben ásványforrás buzog fel, melly hévmérsékletére s alkatrészeire nézve nem sokat különbözik a murányi ásványvizztől, s kellemes izü.

Buziás.

Buziás, oláh falu, egy igen kellemes s közép-szerű hegyektől köryezett 150 öl széles s 550 öl hosszú völgyben fekszik, 4 m.földnyire Temesvártól s 1½ órányira Kiszetótól.

Mintegy 160 ölnyre a falutól több ásványforrás buzog fel, mellyek „Centum putei“ nevezet alatt már a romaiak idejében ismeretesek voltak, de csak a környékbeliek használták, míg végre jelen században a magas kormány, mellynek tulajdonához tartoznak, ezélszerű intézkedéseket tétetett körül-tök, úgy hogy most már Buziás egyike a leglátogatottak fürdőintézeteinknek.

A völgy alapja több mint egy lábnyi mélységre igen termékeny fekete földdel van boritva. Ez alatt egy réteg szép barnás sárga agyag, van, s alább megint egy más réteg agyag, melly fehér csillámlemezekből s quarzszemekből álló homokkal vegyült s elmállott csillámfoszlókból áll. A szomszéd hegybeni fő kőnem, mellyen igen finom bor terem, quarz és csillámkő.

Összesen 5 ásványforrás fakad e tájékon, mellyek közül kettő ivásra, három pedig fürdők készítésére használtatik. Van ezeken kívül egy gödör is még, mellyből nagy mennyiségű szénsavszesz fejlődik ki, de vize eddig csupán lábviznek használtatott.

Mind az 5 forrás alkalmasint ugyan azon tulajdonokkal bir, s számos légbuborékokat hányva buzog fel. Vizök tökéletes tiszta, átlátszó, szintelen, földolajszagu s savanyú tinta izü. Hévmérséklete + 10° R. Aránysúlya az 1-ső forrásban 1,0058, a 2ikban 1,0038, a 3ikban 1,0077, a 4ikben 1,0027, s az 5ikben 1,0030. A vize tartó-meder s vízvezető-

csatornák falaira sárgás barna csapadékot rak le, s hasonló színre festi a fekérruhákat is meg.

Jól bedugaszolt edényekben sokáig eláll, de a külső lég behatásának kitéve, nem sokára megzavarodik, rozsdás csapadékot képez, elveszti tintás ízét, s magasabb hőmérsékletre földolaj szagát is.

Alkatrészei prof. Sadler vegybontása szerint egy polgári fontban következők :

	az 1ső	2ik	3ik	4ik	5ik forrás.
Hamhalvag	0,043	0,040	0,023	0,033	0,223szem.
Szikhavag	1,193	0,046	9,380	0,713	3,046 „
Szénsavas szikéleg	0,206	0,553	0,166	0,083	0,196 „
„ keseréleg	0,436	0,216	0,323	0,563	0,150 „
„ mészéleg	2,453	1,333	1,830	2,866	5,063 „
„ vaslécs	0,900	0,913	0,150	0,220	1,210 „
Kovasav	0,360	0,590	0,543	0,533	0,660 „
Veszteség	0,113	0,033	0,103	0,150	0,113 „
	5,704	3,724	3,518	5,181	10,651szem.
Szénsav	1,710	1,436	0,919	1,072	1,245 k. h.
Légenyszesz	0,018	0,009	0,018	0,018	0,014 „

A fennebbi vegybontás következtében tiszta vastartalmú savanyúvizeknek lehet a buziási ásványvizeket tekinteni, mellyeknek a híres spaai vizekkel igen nagy hasonlatosságuk van.

Gyógyhatásuk zsongitva erősítő, e szerint minden olyan betegségekben használnak, mellyek akár izgékony, akár tompa jellemű gyengeségen alapulnak. Csokolyán György s Deutsch Ferencz fürdőorvosok, valamint több más temesvári orvosok tapasztalataik szerint üdves hatásúaknak mutatkoztak.

1) A húdéletművek helybeli vagy általános hajlamon alapuló petyhüdtsége, s ez által feltételezett takár, fehérfolyás ellen, ha nincsenek lobos állapottal párosulva; ugyszintén köbetegségek s abból eredő nehéz s görcsös vizelés ellen is.

2) A nő nemzörészek különbféle bajaiban, például; petyhüdtségéből származott hószámi rendet-

lenségek, koraszületésekrei hajlam, tompa gyengeségen alapuló termékeltenség s sápkór ellen.

3) Nehéz betegségek, vér- s magvesztések után kifejlett gyengeségekben.

4) Különféle idegbajokban, millyenek a rásztés mélakor, görcsök, sőt a hószámi rendetlenségek-ből kifejlett nehézkór is.

5) Emésztési bántalmakban, mellyek zaha, gyomor-fájás, hibás emésztés, s kemény székek által mutatkoznak.

6) Görvély- s angolkórban.

7) Idült bőrkütegek s fekélyek ellen.

8) Csúzos köszvényes bántalmak s aranyér ellen.

Alkalmazzák mind italképen, mind pedig viz-, gőz-, szesz- és iszapfürdő alakban.

A vízfürdők számára czélszerű fürdőszobák vannak. Egy melegfürdő ára 12 kr., a hidegeké 6 kr. p.p.

Vendégek befogadására több vendéglők s magánylakok is találatnak Buziáson, s ha ez sem lenne elég, akkor a falusiak is szolgálnak elég kényelmes szálással. A vendéglőbeni szobák napibére 34—48 kr. p.p.

Az ételmezés elég olcsó Buziáson. Egy hat tál ételből álló társas ebéd ára 30 kr. p.p. Különben a ki akar, saját háztartást is vihet, miután helyben mézsárszék, fűszerboltok, zsemelékek is vannak, s vasárnaponként hetivásárok is tartatnak.

Nem meszsze a gyógyforrásoktól egynehány jó ivókút is van, a midőn a szomszéd Bakováron minden források ásványos vegyületűek.

Az éghajlat Buziáson igen egészséges, ugyan is fekvése magossab a Banát több rónaságainál, közel van a hegyekhez, s távol minden ártalmas kigőzölgésű mocsároktól,

Vidéke felette érdekes. A szilasi hegy, szép s meszsze távolbani kilátásával, Temesvár, Lugos s Bogsán mind annyi kellemes kirándulási helyekül szolgálnak; ezen kívül találnak a vendégek más multságokat is a sétányokon, a párkon, a színházban s tánczteremben, hol vasárnaponként bálók rendeztetnek, mellyre Temesvárról, Lugosról s Bogsánról számos vendégek jelennek meg.

Fibis.

Fibis, német-oláh falu, $1\frac{1}{2}$ órányira Oreczifalutól. Határában szép erdők vannak.

Két savanyúvíz forrás buzog itt fel, mellyek közül az egyik hashajtó tulajdonokkal bir, a másik pedig annyi szénsavszeszt fejt ki, hogy közelében minden madarak s csúszó állatok eldöglenek.

Kis-Falud.

Kis-Falud (Engelsbrunn) német falu, $1\frac{1}{2}$ órányira Aradtól, a Maros mellett. Földje termékeny, legelője nagy.

Egy fertály órányira a falutól vasas savanyúvíz buzog fel, mellynek vize tiszta, szín- és szagtalan, összehúzó izü. Hévmérséklete a légmelege 20° R-nál $+ 10^{\circ}$ R.

Alkatrészei: sósavas sók, földek s vas; s a sósavas savanyúvizek rovatába tartozik.

A forrás Pikéty család tulajdona.

Lippa.

Lippa, magyar-német-oláh-orsz mezőváros, hasonnevü kamarai uradalom fővárosa, egy igen

kellemes s erdős hegyektől környezett völgyben fekszik 6 órányira Temesvártól, a Maros bal partján. Hajdan erős vár volt, s történeti nevezetességű de régibb időkbeni sok háborúk által sokat szenvedett. Földje termékeny, szőlőhegyei is vannak, s a városban posta-hivatal.

Az itt eredő s 1813 óta ismeretes savanyúvíz-forrás vize tiszta, szintelen, csipős savanyú izü.

Alkatrészei: nagy mennyiségű szénsavszesz, sósavas sók s vas; minélfogva a vastartalmú sósavas savanyúvizek sorába tartozik.

Murány.

Murány, oláh falu, 1 órányira Orezyfalutól, s 3 m.földre Temesvártól.

Egy homokhegy aljában ásványforrás buzog fel, mely óránként 6 veder vizet ad. Vize tiszta, szín- és szagtalan, savanyúvíz izü, hévmérséklete a légmelege 17° R-nál $+ 10^{\circ}$ R.

Alkatrészei: szénsavszesz, szénsavas mészföld, kénsavas szikéleg s sósavas sók, ennélfogva a földes sós savanyúvizek sorába tartozik.

Használják belsőképen italul, külsőleg fekélyek tisztítására.

Szecsány.

Szecsány, oláh falu, 1 órányira Hidegkúttól.

Vannak itt több savanyúvíz-források, mellyek italul használva oldozólag s hashajtólag működnek.

Találatnak még ezen megyében savanyúvíz-források *Fiskúton*, s ásványvizek *Wladimirovácson*.

2) Torontál megye ásványvizei.

Torontál megye Temes, Bács megyék, Magyarhon s a határörvidék közt fekszik. Területe 132 □ m.föld, 349,836 lakossal. Székhelye *Nagy-Becskerek*. Ezen megye merőben rónaság, mellyen sok a mocsár s seppedékes hely. Földje mind emellett termékeny. Nevezetes folyói a Tisza, Maros, Berzava s Béga. Éghajlata szelid, de nem mindenütt egészséges. Az ásványok országából csupán sziksója van. Gyógyvizek következő helyeken találatnak.

Ivanda.

Ivanda, oláh-rác falu, 3 óra távolságra Temesvártól, a nagy-becskereki útban.

Határában egy igen jeles földes glaubersós viz buzog fel, melly újabb időkben nem csak mint hathatós oldozó s hashajtó, hanem mint váltóláz ellenes gyógyszer is ismertetett el. Óhajtandó hogy Karácsonyi úr, kinek birtokán fakad ezen bővizű s megbecsülhetlen forrás, a legnagyobb figyelmet fordítson reá.

A forrás vize tökéletesen tiszta, szagtalan, kellemes keserű izű, évek multával s jól be nem dugaszolt edényekben sem változó.

Alkatrészei temesvári gyógyszerész Rothmänner ur vegybontása szerint 20 polgári fontban következők:

Kénsavas szikéleg	960 szemer.
„ keseréleg	90 „
„ és szénsavas mészéleg	120 „

Az ezen vegybontás után még mindig keserűen izlő lúgból 20 szemer keseréleget bontott ki még Rothmänner ur.

Gyógyhatási tekintetben eleinte Domitrovich F. Alajos úr egy iparvállalat főnöke, s ennek figyelemzetetésére később megyei főorvos Kasztelicz Bódog ur Bulcsról, tettek ezen vízzel kísérleteket, s úgy találták, hogy hashajtó tulajdona mellett váltólázellenesen is működik; míg pedig nem csak harmadnapos, hanem a legmakacsabb mindennapos s negyednapos lázakban is.

Alkalmazni lehet ezen vizet magára vagy tejjel vegyítve. Damitrovich úr utasítása szerint minden láztól szabad napon háromszor $\frac{1}{10}$ — $\frac{1}{8}$ iczét vesz belőle a beteg. Gyermekeknél nehezebben sikerül a beadás, ugyan azért ezeknél annyiszor ad az ember, a mennyiszer lehet. A víz használata előtt s utána fél órával sem enni sem inni nem szabad a betegnek. Mindennapos váltólázaknál a láz rohama után 3 órával itatja meg az ember a beteggel az említett mennyiséget, s ugyan azt minden két órában ismétli. Az utolsó roham után még 8 napig kell e víz italát folytatni, a gyógy mód bevégezése után pedig 4—6 napig minden reggel éhomra fél meszely jó ó bort inni.

Találtatnak még ezen megyében ásványforrások *Bánát-Komlóson, Frányován s Margittán.*

3) Felső-, Közép- és Alsó Bács megyék ásványvizei.

Felső-, Közép- és Alsó-Bács megyék, mellyek a hajdani Bács Bodrog megyék s a Szerémség $\frac{1}{4}$ által alakítottak, Torontál megye, Magyarhon, Tótország s a Határörvidékek közt fekszenek. Területök mintegy 180 □ m.föld, több mint 350,000 lakossal.

Felső-Bács megye székhelye *Zombor*, Közép- és Alsó-Bács megyéjé pedig *Ujvidék*. Ezen megyék merő rónaságot képeznek, s földjök mellyet a Duna, Tisza, Mostonya, Csernabara, s a Ferencz-csatornája folynak át, felette termékeny. Éghajlatuk szelid és meleg ugyan, de levegőjük a sok tavak miatt, mellyek közül a palicsi tó a legnagyobbik, nem igen egészséges. Ásványok e megyében nem tatáltatnak, ugy ásványvizek sem; említést érdemel mind e mellett a

Palicsi tó.

A *palicsi tó*, Szabadka határában Horgos nevű falu mellett terül el, L betű alakja van, s soha ki nem árad, mivel vize egy 3000 öl hosszú csatornán által a Tiszába vezetetik. 1779ben azon helyt hol most a tó terül el, még homokos száraz föld volt, mellyet Palicsnak neveztek. A környék marhategyészti lakosai kénytelenek voltak az itten uralkodó nagy szárazság miatt kútakat ásni, mellyeknek vizét sótartalmánál fogva a marha örömmel itta. Ez arra bírta a lakosokat, hogy több kútakat is ássanak, melly által olly bő forrásokra akadtak, hogy azoknak vize a kútak medréből kifolyván lassanként a fennebb említett tavat képezte, mellynek kerülete jellenben 3 m.föld. A tó vize igen sok szénsvavas szikéleget tartalmaz, s e szerint az égvényes vizek rovatába tartozik, de orvosi használatra még eddig nem alkalmaztatott.

4) A Krassó megyei hidegviz gyógyintézet.

Krassó megye, Temes megye, Magyarhon, Erdély, s a Határőrvidék közt fekszik. Területe 108

□ m.föld, közel 200,000 lakossal. Székhelye *Lugos*. Ezen megye nagyobb részét a Kárpátok hegyágazatai borítják, de a mellett vannak közbe közbe igen szép völgyei is. Éghajlata szelid, levegője szerfelett egészséges. Nevezetesebb folyói a Temes, Boganis, Berzava, Karas, Nera s a Béga csatornája. Földje termékeny, s ásványok dolgában is igen gazdag, aranyat, ezüstöt, rézét, vasat, ónot, vismutot, cizint, dárdanyt, kobaltot, barnakövet, arsenicumot, márványt s kőzenetet termé. Ásványvizei nincsenek ugyan, de hidegvíz gyógyintézetéről mind e mellett is említést érdemel.

Lunkány.

Lunkány, oláh falu, hegyek közt fekszik, 3 órányira Facsettől. Földje nem igen termékeny, kövecses, de erdei igen szépek s nagyok vannak.

Néhány évvel ez előtt egy hidegvíz gyógyintézet jött itt létre, de a melly 1848 s 1849ben pusztulásnak indult. Ujbóli fölélesztésére s gyarapítására társaságot alakítottak több vállalkozók, s erre a magas kormánytól engedélyt is nyertek.

Találatnak itt a hideg gyógyintézethez tartozó készülteken kívül orosz gőzfürdő, orvosi fürdők készítésére szolgáló készletek, savó-, cseresnye- s szőlőgyógymódi intézkedések is, s orvosi testgyakorlat is hozatván a különféle gyógymódok gyámolítására be, az intézet „természeti gyógyintézet” nevet nyert.

Ezen intézet minden esetre nagy részvétre s figyelemre méltó, miután itt a lehetőségig elég tétetik a gyógyvendégek mindennemű kívánatainak, mi más fürdőintézeteknél egy tömegben alig feltalálható.

Vannak olly betegségek, mellyek a vizgyógymóddal daczolnak, olly egyéniségek, kiket előkészíteni kelletik ezen gyógmódra; Lunkányon minden akadály megszűnik, s a beteg a legczélszerűbb kezelésben részesül a szerint, a mint a betegsége a hidegviz gyógmód, vagy gőzfürdők használatát, savó-, gyógnövények-, cseresnye-, szőlőgyógmódjait, vagy orvosi fürdőket, millyenek a szappan-, lúg-, só-, kén-, orvosinövényekből készült, vagy balsam fürdők, igényel, s mellyek orvosi felügyelet alatt arra készített fürdőszobákban a legpontosabban szolgáltatnak ki.

Ezeken kívül a természet Lunkányt bájoló fekvésénél, szelid, vidám s állandó éghajlatánál, frissítő forrásainál, buja tenyészeténél fogva, már magában is menhelyévé alkotta az egészséget szomjuhozó városiaknak, s miután itt bőv alkalom nyílik az egészség terjedelmes életrendi ápolására, meg is érdemi hogy gyógyhelynek neveztessek. Tiszta s balsamos hegyi levegő, barátságos s jó levegőü lakházak, kellemes s árnyas sétányok, vidám társalgás, egyszerű izletes táplálék, mérsékelt testi s szellemi foglalkozások, mulattató időtöltések azon gyógykincsek, mellyekben Lunkánynak minden gyógvendége egyiránt részesedik.

Olly sok vendég látogatja ezen intézetet, hogy a részvénytársulat kénytelenítettett a gyógy- s laképületek szaporítását s bővítését tűzni ki magának.

Vidám, fesztelen s barátságos hangulat uralkodik Lunkányon, a szolgálat pontos, s az orvosi felügyelet alatt álló vendéglő a legizletesebb étkekkel s italokkal szolgál.

A fürdőidőszak aprilis havában kezdődik, s octoberben végződik.

A kórnekem, mellyekben ezen sok oldalú gyógyintézet sikert tanusított, következők:

- 1) Az emésztési életművek minden betegségei.
- 2) A nedvek hibás vegyületén alapuló többféle betegségek.
- 3) A lélegző életművek bántalmai.
- 4) Hud- s nemzőéletművi betegségek.
- 5) Számatalan idegbántalmak.

Mind ezen betegségekből pedig legtöbb hasznot tett ezen gyógyintézet az idült bújakórban, aranyérben, köszvényben, csúzban, hószámi rendetlenségben, s más ezekből származott bajokban.

Jelenbeni fürdőorvos dr. Fischhof.

III) A határörvidékek ásványvizei.

A határörvidék északról Olaszországgal, Horvát-Tót országgal, a Szerbvajdaság s temesi bánssággal és Erdélylyel; keletről Erdélylyel s Oláhországgal; délről Szerb- Bosnyák- és Dalmát országokkal; nyugotról az adriai tengerrel határos. Területe 583 □ m.föld. Felosztatik Horvát-, Tót- és bánáti végvidékekre.

A) A Horvát végvidék ásványvizei.

A *Horvát végvidék* károlyvári, bánai és varasdi végvidékből áll. Ásványvizek a károlyvári s bánai végvidéken találtak.

1) A károlyvári végvidék ásványvizei.

Ezen végvidék nagy részben hegyes, földje az északkeleti részt kivéve köves és sovány. Nevezetesebb folyói az Unna és Kulpa. Az egy hely, hol ásványviz találtak:

Laszina.

A *laszinai* ásványviz fél óránnyira fakad Laszina nevű falutól s öt óránnyira Károlyvártól, egynehány tó melletti hegyek aljában.

Három forrás buzog itt fel, de ezek közül csak egy használtatik.

Alkatrészei Gürth vegybontása szerint egy polgári fontban következők.

Kénsavas szikéleg	18,51 szemer.
„ keseréleg	1,81 „
Szikkhalvag	10,36 „
Szénsavas mészéleg	5,29 „
„ vasélecs	0,13 „
Vonatanyag	0,37 „
	<hr/>
	36,77 „
Szénsavany	56,88 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében a konyhasó s keserősótartalmú vasas savanyúvizek rovatába tartozik a laszinai ásványviz, s igen nagy hasonlósága van a marienbadi kereszt- és Ferdinándforrások vizével.

Ajánltatik gyomor savanyai s nyálkásságai ellen.

Alkalmazzák mind belsőleg mind pedig csőre-alakban.

2) A báni végvidék ásványvizei.

Ezen végvidéken a hegyek s völgyek kellemes változást hépeznek, s tájékaikat a károlyvári végvidék vadonjaival nem lehet összehasonlítani. Földje, melyet a Száva, Kulpa és Unna öntöznek, termékeny. Ásványvizek következő helyeken találhatók.

Topuszkó.

A *topuszkói* égvényes vasas hévvizek egy igen szép és kellemes tájékon fakadnak, Károlyvártól 2 m.föld, Glina mezővárostól pedig 1 óra távolságra.

Ugy látszik hogy ezen vizeket már a romaiak is használták, mit a környékben talált romai régiségek is bizonyítanak, de fürdőintézet csak újabb időben épült melléjük.

Jelenben 8 forrás buzog itt fel, de ha tovább ásnának, többekre is lehetne találni.

Az igen bővizü főforrás vize jegecz tiszta, át-látszó, Kranz szerint könkéneg szagú, mások szerint ellenben szagtalan s lágy, kevésé égvényes izü. Külső lég behatásának kiteve finom rozsdás csapadékot rak le. Hévmérséklete + 45 + 49° R. Aránysúlya 1,003, de ha a benne lévő szénsavszesz elpároltatik, 1,009.

Ezen vizet többen vetették vegybontás alá, így például 1772ben Kranz, 1816ban Lalanque, Nabisch, 1817ben Zimmermann, később Gürth; de legtökéletesebb vegybontás mégis az, melyet 1837ben bécsi gyógyszerész Müller eszközölt. Ez ugyan is talált egy polgári fontban:

Kénsavas szikéleget	7,07	szemert.
Szikhavagot	0,53	„
Szénsavas szikéleget	5,08	„
„ keseréleget	4,12	„
„ mészéleget	6,48	„
„ vaséleceset	1,03	„
Cselélecsnek	nyomait	
Timéleget	0,27	„
Kovaföldet	1,02	„
Vonatanyagot	1,69	„
Veszteséget		„

27,29 szemert.

Szénsavszeszt 49,52 k. hüv.

Gyógyhatásuk a szliacsi vízhez hasonlít, s ajánlatnak:

1) Csúzos köszvényes bántalmakban, hol már izmeredtségek s zsugorodások fejlődtek ki.

2) Gyomorgyengesség s szokványos székrekedés ellen.

3) Altesti dugulások, keményedések, verőczerendszerbeli pangások, s ezekből származott aranyér s rásztkór ellen.

4) Különbnemű idült bőrkütegek ellen.

5) Másod- s harmadrendi bujakór ellen.

6) A méhrendszer különféle bajaiban.

7) Bizonyos idegbántalmak, például szélhűdés, életműves gyengesség, reszketegség ellen.

Használják mind belsőleg, mind pedig külsőleg.

A fürdőintézet két a főforrás mellett létező tele-, két külön- és egy iszapfürdőből áll.

A vendégek elfogadására újabb időkben több új épületek létre hozása, valamint magánylakok elrendezése által czélszerű intézkedések tétettek. Nem messze a forrásoktól 1222ben II. András alatt egy benedictinus apátság építettetett volt. Ezen fürdőhely éghajlata szelid. Az évenkénti vendégek száma 1000re is rá megy. A fürdőnek saját orvosa is van.

B) A Tót végvidék ásványvizei.

Ezen végvidéken csupán egy helyt *Szlánkeménen* találtak egy jelentéktelen ásványviz a péterváradí ezredben.

C) A bánáti végvidék ásványvizei.

A bánáti végvidék három ezredből áll, u. m. a román-bánáti ezredből, melly egészen hegyektől

van boritva; német-bánáti ezredből, s illyr-bánáti ezredből, mellyek rónaságot képeznek; nevezetesebb folyói a Duna, Tisza, Temes, Béga, Krassó, Nera, Cserna s Bela-Deka. Földje, kivált a német-bánáti ezredben, termékeny. Ásványvizek következő helyeken találhatók.

Baranda.

A német-bánáti ezredben *Baranda* és *Opora* faluk közt, 2 órányira Páncsovától a Temes vize mellett, egy konyhasótartalmú tó található, mellyben iblany s büzeny alkatrészek is vannak.

Káránsebes.

Káránsebes, mezőváros, közel a Temes és Sebes vize összefolyásához. Hajdan romai telep volt. Vannak benne iskolák, sőt ház, posta-hivatal, kaszárnya sat. Határán szedett csigáival meszsze kereskedést űz, s bort is termeszt.

Egy igen kellemes tájékon savanyúvíz forrása van, mellyet árnyas fák környeznek.

Mehádia.

A *mehádiai* vagy Herculesfürdők az északi szélesség 44—45° alatt Mehádiától fél, Törökországától 1½, Temesvártól pedig 20 m.földnyire fekszenek, egy a bánáti kárpátok hegyágazatai által képzett 3—400 lépésnyi hosszú igen regényes völgyben. E völgyet a Cserna patakja hasítja át, melly meredek hegyek közt siet a Duna felé, s abba Ó-Orsovánál ömlik be.

Ezen ősidők óta ismert fürdők elnevezésüket csupán hathatós gyógyerejükért nyerték a bálvány-időszaki hőstől. A romaiak idejében jótékony hatásuk általános hirben részesült, s ugyan azért romai császárok, hadvezérek s senátorok, kik gyógyulásukat találták itt fel, emlékeket s oltárokat építtettek melléjük, mellyeknek még mai napig is lehet némelly megtekintésre méltó nyomaira, mint számos építészeti maradványokra, kiásott pénzekre, szobrokra, föliratokra, találni. Régi történetek az akkori Dacia ottani tájékain Trajanus császár alatt életre hozott telepítvényekről is emlékeznek, mellyek közül egy „ad aquas” nevezet alatt volt ismeretes, s alkalmasint a mostani mehádiai fürdőhelyet jelölte. A zordon északról s északkeleti tartományokról az 5ik században átrontott bárdolatlan vadnépek által egészen elpusztítottak ezen fürdők, s későbbi időkben egészen feledékenységre mentek. Még a 9-ik században is, midőn a Magyarok e hazát magokévé tették, a szomszéd nemzetekkel háboruk színhelye maradt Mehádia környéke, s örökös birtoklási változásnak volt alája vettve, míg végre 1717ben örökös tulajdonává vált az osztrák koronának. Már Vlik Károly császár uralkodása alatt figyelemre gerjesztette az akkori itteni hadikormányzó gr. Hamilton tábornok a magos kormányt ezen fürdők iránt, s a Ferencz, Lajos és Hercules fürdők építését már akkor kieszközölte. De még be sem voltak az építések végezve, midőn a megújult török háború félelmei újabb enyészettel fenyegették a csak alig fölvirágzó fürdőt, s csak is az 1789ben kivívott fényes győzelem után lehetett az építéseket tovább folytatni s bevégezni, melly idő óta az itt segélyt s gyógyulást keresőknek száma annyira szaporodott, hogy jelenben a fürdőt 2000—2500 vendég látogatja.

évenként. A fürdőépületek s lakházak is olly czél-szerű rendezetet nyertek, s olly kényelmesek, hogy e részben nemcsak az ország minden tájékairól, hanem Magyar-, Erdély-, Török-, Orosz-, Lengyelhonból s más országokból is ide csoportozó minden rendü vendégek mindennemü kívánataikat kielégithetik. Paschalis Caryophylus volt első, ki ezen fürdőket magányrajzban leírta, de a legtökéletesebbet mégis Schvarzottnak köszönhetjük.

A fürdőhelyet alkotó esinos épületek két sort képeznek, mellyek közül a kétemeletes s számos laksobákkal ellátott ugynevezett újépület s a Ferdinánd udvar különösen kitűnnek. A házak egy igen jó italu szökőkútát környeznek. A völgyet mellyben a fürdőhely fekszik, mindkét oldalról meredek hegyek veszik körül, s ennek közepén a Cserna patakja foly keresztül.

A fürdőhely határán mintegy 22 forrás buzog fel, még pedig 7 a Cserna bal partján, mellyek közül 21 ként tartalmaz. Ezen források, mellyek mintegy 9 fürdőt látnak el vízzel, csupán hévmérsékletök s merő alkatrészők mennyisége által különböznek egymástól. Vízök tiszta, átlátszó, kevésé kékes színü, erős könkénegszagu s kesersós izü. Nyitott edényekben szabad lég alatt hagyva fényes hártzával huzatik be, a víz elveszti kénszagát s sárgás fehér csapadékot rak le. A Herculesforrás abban különbözik a többitől, hogy a könkénegszesz merőben hiányzik benne. Ezen tulajdonságokon kívül következő tulajdonságai vannak még a különböző fürdők forrásainak:

1) A *Hercules fürdő* forrásának hévmérséklete $+ 18$ és $+ 39^{\circ}$ R. közt változik, s igen sokat függ az édes víz nagyobb vagy kisebb mértékbeni befolyásától, a honnan vegytani alkatrészei is nem min-

dég találtak ugyan azon mértékben benne. Aránysúlya 1,006, s a forrás 5075 köb. láb vizet ad óránként.

2) *A Károly fürdő* forrásának hőmérséklete $+ 24^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,004, s óránként 23 köb. láb vizet ad. Könkénegszeszbeli tartalma aránylag legkissebb a többinél s ez által mintegy átmenetet képez a Herculesfürdő forrásához.

3) *A Lajos fürdő* forrásának hőmérséklete $+ 37^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,007, s 960 köb. láb vizet ad óránként.

4) *A Karolina fürdő* forrása $+ 33^{\circ}$ R. hőmérséklettel 1,005 aránysúlyal bir, s óránként 115 $\frac{1}{2}$ köb. láb vizet ad.

5) *A Császár fürdő* forrása $+ 44^{\circ}$ R., hőmérsékletü 1,022 aránysúlyal. Óránként 89 köb. láb vizet ad, s legtöbb könkénegszeszt tartalmaz, minélfogva vize is élénk kénzagú.

6) *A Ferdinand fürdő* forrása $+ 43^{\circ}$ R. hőmérséklettel s 1,009 aránysúlyal bir. Óránként 90 köb. láb vizet ad, s természeti tulajdonaira nézve leginkább hasonlít a császárfürdőéhez.

7) *A szemfürdő* forrásának hőmérséklete $+ 42^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,012., s óránként 40 köb. láb vizet ad. Természeti tulajdonaira nézve ez is a császárfürdő forrásához hasonlít.

8) *A Ferencz fürdő* forrása $+ 32^{\circ}$ R. hőmérsékletü. Aránysúlya 1,010, s 93 köb. láb vizet ad óránként.

9) *A József fürdő* forrása $+ 39^{\circ}$ R., hőmérséklettel bir., s szintén hasonlít a császárfürdőéhez, de nem ad többet 5 köb. láb. viznél óránként.

Alkatrészei prof. Zimmerman 1817ben végbe vitt vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

	az 1ső	2ik	3ik	4ik	5ik for.
Kénsavas mészéleg	0,66	0,63	0,93	1,40	1,55 sze.
Szikhalvag	12,11	10,22	16,75	28,07	29,57 „
Mészhalvag	5,25	4,47	6,98	13,55	15,42 „
Kovasavnak	n y o m a i		n y o m a i.		

	18,02	15,32	24,66	43,02	46,54 sze.
Szénsavany	1,13	0,35	0,38	0,45	0,64 k. h.
Könkéngeszsz	„	0,77	1,58	2,29	3,10 „
Légenyszsz	0,34	0,49	0,34	0,34	0,35 „

	6ik	7ik	8ik	9ik forrásb.
Kénsavas mészéleg	1,56	1,55	1,24	1,53 szemer.
Szikhalvag	29,84	31,56	23,99	28,59 „
Mészhalvag	15,79	17,61	10,18	14,77 „
Kovasavnak	n y o m a i		n y o m a i	

	47,59	50,79	35,41	44,89 szemer.
Szénsavany	0,49	0,57	0,41	0,42 k. h.
Könkéngeszsz	1,58	2,64	1,58	2,17 „
Légenyszsz	0,33	0,34	0,34	0,34 „

Prof. Tognio iblanyt is talált bennök; s mint hogy ezen forrásokot a fennebbi vegybontás következtében sósavas kénes vizeknek lehet tekinteni, igen valószínű, hogy büzenyt is tartalmaznak, miután az iblany s büzeny legközösége sebb alkatrészei szoktak a sósavas ásványvizeknek lenni. Hasonlatba csupán a montfalconi ásványvizekkel lehet őket tenni.

Gyógyhatásuk iránt legtöbb felvilágosítást adhatnak dr. Schlosser cs. kir. táborigyógyorvos 8 éves tapasztalatai, ki ő cs. kir. felsége legfelsőbb parancsa következtében ezen vizek gyógyerejéről hivatalos tudósítást küldött be a katonai főkormányhoz. Ezen jelentés tartalma szerint következő betegségekben tüntették ki a mehádiai vizek gyógyerejüket:

1) Idült csúzbán.

2) A köszvény minden nemei s változatosságában, különösen a Károly-, Lajos- és Ferenczfürdők.

3) Görvélyben, de szoros orvosi felügyelet alatt, miután alkalmazásuk sokféle módosítással jár, egy gyökeres gyógymód pedig legalább is 3–4 hónapi időt szükségel.

4) Izmeredségek s zsugorodások ellen, melyek csúzos köszvényes takáros bántalmak, vagy erőművi sértések, például csonttörések, ficzamosodások következményei. Illy esetekben legjobbat tesz a Herculesfürdő.

5) Idült sömörös s rühes bőrkütegek ellen; de a bőr izgatott, vizdagos vagy orbánczos állapotánál nagy vigyázat mellett, miután ezen vizek felette izgatólag hatnak a külbőrre.

6) A takhártyák tompa jellemű betegségeiben, millyenek a fehérfolyás, nyálkás tüdő-, gög-, hörg-, bél-, húdcső-, vese- s a nemzőéletművek sorvadása.

7) Rászt- és méhkórban, verőczerrendszerbeli pangások s altesti dugulásokban, kivált ha váltólázak következményei; máj, lép s hasnyálmirigy keményedéseiben, mellyek az idegrendszerben is nagy dugulásokat, zavarokat okoznak, s majd aranyérnek, majd rásztkórnak tekintetnek. Itt is a Herculesfürdő van legjobb hatással.

8) Szélhüdések ellen is, mellyek álarczazott köszvény, csúz, visszaverődött bőrkütegek s megfajtott bőrkigözlégés következményei, igen jótékony hatással bír a Herculesfürdő.

9) Fémmérgezések által feltételezett bántalmakban, millyenek a higanysenyv, ólom s mirenymérgezések következtébeni szélhüdések.

10) Fővénykórban, s köbetegségben, kivált a Károly, Lajos s szemfürdők.

11) Hülés vagy viszszaverődött bőrkütegek következtébeni hószámi rekedések ellen, kivált ha az a részek petyhüdtségével vagy gyengeségével van párosulva.

Alkalmaztatnak ezen vizek mind belsőleg, mind külsőleg, viz-, még pedig zuhany, csepp, permet s esőfürdő, ugyszintén gőz- s meleg páraalakban.

Láttuk, miszerint ezen források 9 különböző fürdőt látnak el vizökkel, u. m.

1) *A Herculesfürdőt.* Ezen fürdő, melly hajdanában a közellévő rabló barlangtól *rabló-fürdőnek* is neveztetett, mintegy 7—800 lépésre fekszik a fürdőhely föterétől, közel a Károlyfürdőhöz, a Cserna vize mellett. Van benne egy telefürdő, több különfürdők, s vizét egy barna mészkőből kiomló dús forrásból kapja.

2) *A Károlyfürdőt.* Ezen fürdő melly lábfürdőnek is neveztetik, két kisdud fürdőszobából áll. A fürdőszobák közt egy mészkőszirtből eredő forrás van, melly egyszersmind ivóforrásul is használtatik. Hajdan itt egy földbe ásott lyuk volt, mellyben a forrás vizet felfogták s a betegek lábaikat fürösz-tették. A fürdőszoba közül egyik férfiak, másik nők számára van határozva.

3) *A Lajosfürdőt.* Ezen fürdő nevét ő cs. fensége Lajos főhg. tiszteletére nyerte, minden fürdők közt a legnagyobb, s épen a Cserna jobb partján fekszik. Vizét két egymástól alig négy lábnyi távolságra fekvő forrásokból nyeri, s felszerelése igen czélszerű. Van benne a fürdők kihütésére szolgáló vizeztartón kívül egy közfürdő, egy tisztifürdő, s több 1—2—3 s 4 személyre szolgáló fürdőszoba.

4) *A Karolínafürdőt*, mely nevét a császárné Carolina Augusta ő felsége tiszteletére nyerte, segyike az itteni legszebb s legkényelmesebb fürdőknek. Vizét részint a Császárfürdő forrásának egyik ágából, mely csöveken át vezetetik beléje, részint egy saját forrásból kapja. Van benne egy karzattal ellátott társasfürdő s több különfürdő.

5) *A Császár- és 6. a Ferdinándfürdőt*, melyek hajdan *tagok fürdője* és *mészfürdő* nevezete alatt voltak ismeretesek, s mellyek ugyan azon egy épületben vannak. Azon forrás, mely az elsőt vizével ellátja, épen az épület töszomszédságában fakad, facsőveken át vezetetik az egyes fürdőszobákba, egy ága pedig a Karolínafürdőbe.

7) *A szemfürdőt*, mellynek szintén külön forrása van. A víz 4 eren át buzog fel a forrásból, s nem csak a szemek párolására, hanem italul is használtatik.

8) *A Ferenczfürdőt*, a Cserna vize bal partján, mely még Vlik Károly császár alatt építettett, s külön forrásból nyeri vizét.

9) *A Jóseffürdőt*, szintén a Cserna bal partján, mellynek különforrása itatra is használtatik.

A fürdők ára a szerint a mint egy, két vagy három személy fürdik egyszerre 8—10—12—15—18 kr. p.p.

Az ezen fürdőbeni szállásolást illetőleg következő osztályok érdemelnek emlilést:

1) A polgári rend számára, a *Ferenczudvar*, 74 pompásan butorozott szobával, a *Ferdinándudvar*, 104, a *Terézudvar* 110, és a *Ferenczfürdő* 16 szobával.

2) Katona tiszték számára 34 szoba van rendelkezve, az altiszték és legénység pedig egy külön katonai kórházban szállásoltatnak el, hol elégséges

szállás van 200 személy számára. Ugyan ezen épületben van a betegek osztálya is 15 ágygyal.

3) A fennebb említett épületekben 3 szoba 30 ágygyal szegényebb sorsuak számára van szánva, kik minden vallás s nemzetbeli különbség nélkül vétetnek oda be, s a mindenneli ellátáson kívül 6 p.kr. napdíjt is kapnak.

Ezen épületekbeni egyes butorozott szobák aránylagos napi bére 10 kr. — 1 ft. 40 kr., a konyháké pedig 30—40 kr. p.p.

Elelmezést a vendéglőben talál az ember, hol 5 tál ételért 40 krt., négy tál ételért 36 krt., 3 tálért pedig 16 kr. p.p. fizet egy személy. Ezen kívül lehet ebédet bérleni is havonként 8—10—12—15 p.forintért.

Elvezet dolgában dúsan gondoskodott mind a természet, mind az emberi ész Mehádiáról. A felséges regényes tájék, szelid s állandó éghajlat, a közel s távolbani számtalan szép sétányok, ültetvények, a vaskapuhoz, Szécsényi utjához s Trajanus hidjához érdekes kirándulások, de különösen a Domoklétra való felmenetel, honnan a legszebb kilátást élvezhetni a Banátusra, Erdélyre, Oláhországra s Szerviára; több érdekes kirándulások közt a török határszéli erősség, Ó-Orsova megtekintése, a gyógyudvarbani casino, kávéház, a nagyszerű major, hol fejőintézet is van; a hegyekeni sétányok, hol mindennap zene harsog, s több effélék, valamint azon körülmény, hogy itt a világ majd nem minden nemzetei képviselve vannak, s az ember fesztelenül társaloghat s ismerkedhetik; igen kellemes lakhelylyé tesz ezeken fürdőt, s minden nemzet s osztálybeli vendégeknek dúsan élvezetet nyújtanak. Még a történet- s természetbuvár, valamint fűvészhagyományai is dúsan vannak kielégítve, ezen a természet által olly

mindennel ellátott s régiségekben is olly gazdag tájékon.

Meg kell az itteni éghajlatról még azt is megjegyezni, hogy a legnagyobb hideg, melly azonban alig tart két három napig nem hág 11° R-nál feljebb. A szőlő már augustusban megériük tökéletesen, a fige szabadban tenyészik, s a rosmaring is szabad ég alatt állja ki a telet. Julius s augustusban a nap-sugárainak a mészkösziklákroli visszaverődése miatt olly nagy a hőség, hogy a hévmérő 11—3 óra közt még az árnyékban is $26-29^{\circ}$ on áll.

Ezen fürdő közvetlenül a bánáti katonai főparancsnokság rendelkezése alatt áll, a rendre s bátorságra pedig egy bizottmány ügyel fel, melly egy törzstisztből vagy századosból, (mint a bizottmány elnökéből), egy orvosból s egy fürdőigazgatóból van alkotva.

A fürdőidőszak május 15-én kezdődik, s tart september végéig, sőt tovább is. Legtöbb vendég fordul meg 1ső juliustól augustus közepéig.

IV) Horvát- s Tót-ország ásványvizei.

Ezen ország, Stayer, Magyarhonnal, a Szerb-vajdasággal, Határörvidékkel, adriai tengerrel s Illyrhonnal határos. Területe $341 \square$ m.föld. Felosztatik Zágráb, Varasd, Körös, Fiume, Pozséga s Eszék megyékre. Az országos kormány székhelye Zágráb. Ásványvizek Zágráb, Varasd, Körös, Pozséga és Eszék megyékben találtnak.

1) Zágráb megye ásványvizei.

Zágráb megye, Varasd, Körös, Pozsega megyék, Stayer-ország, Illyrhon s a Határörvidékek közt

fekszik. Székhelye *Zágráb*. Ezen megye északi részében több a rónaság s földje termékeny, de az alsó rész magos szirtes s kopár hegyekből áll. Levegője általában véve egészséges, de a magos hegyek közt zordon s hideg. Nevezetesebb folyói a Száva és Kulpa. Az ásványok országából terem vasat, kőszenet s márványt. Gyógyvizek következő helyeken találhatnak.

Jamnicza.

Jamnicza, falu, 4—6 órányira fekszik *Zágráb*-tól, a *Kulpa* vize bal partján, egy makkos erdőben.

A falutól mintegy órányira több ásványforrás buzog fel, mellyek nem csak e hon, hanem külföld legjelesebb égvényes savanyú vizei közt méltó helyet foglalnak el. Ezen források hajdan a jamniczai birtokosság tulajdonai voltak, de 1827ben a horvátországi rendek megvették tőlük, s azolta egy országos bizottmány kezeli. Az itteni fürdőintézet áll egy főkútból, melly fekete márványból köralakban épített, egy kisebb kútból, fürdőszobákból, s több a vendégek befogadására szolgáló épületekből.

A források olly bővizűek, hogy a főkút 114 veder vizet ad naponként. Vizök, melly szünteleni pezsgés s légbuborék képzése közt buzog fel, tiszta, átlátszó, savanyú viz szagú s kellemes kevéssé sós izü. A kút fenekére, a vízvezető csövek s üvegek oldalaira vereses barna csapadékot rak le. Nyitott edényekben sokat vesz erejéből, de jól bedugaszolt edényekben megtartja tulajdonait. Főzés által kevéssé megzavarodik, és sárgás fehér csapadékot képez. Hévmérséklete $+ 11^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,008.

Alkatrészei Augustin gyógyszerész vegybon-
tása szerint egy bécsi iczében következők:

Kénsavas szikéleg	9,80 szemer.
Szikhalvag	12,00 „
Mészhalvag	3,10 „
Szénsavas szikéleg	23,20 „
„ mészéleg	5,00 „
„ vasélecs	1,00 „
Kovaföld	0,75 „
Vonatanyag	0,25 „

55,10 szemer.

Szénsavany 1,16 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében sósavas égvényes vasas savanyúvizeknek lehet a jamniczai ásványforrásokat tekinteni.

Használják mind azon betegségekben, hol a híres gleichenbergi Constantin-forrás javalva van; e szerint:

1) A lélegző életművek takhártyai bántalmaiban, például rekedtségben, idült hurutban, kezdődő gümőkórban.

2) Az emésztő rendszer betegségekben, melyek étvágy-hijány, emésztetlenség, savképlődés, gyomorgörcs, zaha, hányás, hibás epeelválasztás, véröczerrendszerbeli pangások, székelési rendetlenségek s rásztkór által tüntetik ki magokat.

3) A húdéletművek bántalmaiban, hudholyag-, görcs, aranyér s hurutban, fővénykór s köbetegségben.

4) A nemzörészek betegségei, mint havitisztulási rendellenesség s fehérfolyás ellen.

5) A nyirkmirigy rendszer bántalmaiban, görvény s golyva ellen.

6) Csúzos köszvényes bajokban.

Alkalmazzák belsőleg tejjel vagy savóval vegyítve, külsőleg fürdőalakban.

A viznek nagy kelete van.

Az életmódot Jamniczot nem lehet drágának nevezni. Egy lakszoba napibére 24 kr., egy tiszta ágynémümmel ellátott ágyé 12 kr, p.p. Hat tál étel ára kenyérrel 24 kr., cselédek ebédje személy szerint 12 kr. p.p. Estve étlap szerint eszik az ember. A fürdők ára izzó vasszénnel melegítve 18 kr., közönségesen melegítve 10 kr. p.p. Jámniczának éghajlata szelid, s jó ivóvize is van. Vidéke egyike a legkellemesebbnek, s egy festői tájfestvényt képez, mellyben a nyílt tér kellemes termékeny dombokkal, s mérsékelt nagyságu hegyekkel van vegyülve. A fürdőhely közelebbi környékeihez tartoznak Piszarovina kastélya szép angolkertjével; Jamnicza, Kupchina, Gradecz helységek; a regényes fekvésü szredichoi uradalom, a közel Kulpa folyó, Lassina faluja, hol savanyúvíz is van, a Szredicho alatti vizesés. Távobbb esnek a reschiczai vár s uradalom, szép kertjével, Kupinecz s Pokupszko faluk, Károlyvár, Farkassich, Sziszek, Gлина, Petrinia s Zágráb.

Kamenszko.

Öt fertály órányira Károlyvártól, Kamenszko nevü paulinus zárda mellett találtatik egy ásványforrás egészen elhanyagolva, mellynek vize tiszta, hideg, savanykás s ellobbantott lőpor szagu. Gyógyhatását zsongitva oldozónak lenni állítják.

Sztubicza.

A *sztubiczai* közönyös hévvizek *Alsó-Sztubicza* határán fakadnak 4 órányira észak nyugot felé Zágrábtól, egy hegyektől környezett regényes völgyben. Utolsó posta-állomás hozzá Oroslavje.

Közelebbi időkben még nagyon elhanyagolt állapotban voltak ezen gyógyvizek, de miolta zágrábi püspök Verhovác Maxilian a globuvecezi uradalmat s az ahhoz tartozó fürdőt előbbi tulajdonosaitól megvásárolta, s czélszerű fürdőintézetet alakított, számos vendégek által látogatatik, kik jótékony hatásáért nagy dicsérettel halmozzák.

Több forrás buzog itt fel, de közülök csak 6 érdemel különösebben említést, mellyek több rendbeli fürdőket látnak el vizökkel. Ezen források agyag talajból fakadnak, s olly vizdúsak, hogy 3 óra lefolyása alatt több mint 1,500 köb. láb vizet adnak. Vizök tökéletes tiszta, átlátszó, szín- és szagtalan, alig érezhető sós izü. Hévmérséklete $+ 43,5^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,00204. Szabad levegő alatt kénzapot vesz magába, s fehér pelyheket képez.

Alkatrészei Baumbach gyógyszerész vegybon-
tása szerint következők:

Kénsavas szikéleg	0,64 szemer.
„ keseréleg	0,50 „
„ mészéleg	0,33 „
Mészhalvag	0,24 „
Szénsavas keseréleg	0,75 „
„ mészéleg	0,86 „
„ vasélecs	0,01 „
Kovaföld	0,03 „
Timföld	0,05 „
	<hr/>
	3,41 szemer.
Szénsavany	0,53 k. hüv.
Elenyszesz	0,03 „
Légköri lég	0,25 „

Ezen vegybon-
tás következtében a közönyös hévvizek rovatába lehet ezen forrásokat sorolni, mellyek igen hasonlítanak a hires gasteini, phaeffersi, willbadi s daruvári hévvizekhez.

Ajánlatnak.

1) Csúzban.

2) A köszvény különféle alakjaiban.

3) Idült bőrkütegekben.

4) Öregségi s nehéz betegségek után visszamaradt gyengeségben, mely hatásukért méltán neveztetnek „öregék fürdőjének“.

5) Rásztkór, sárgaság s aranyérben.

6) Fövénycór s köbetegekben olly hathatósan működnek, hogy bíráló kiüritések alkalmával nagy mennyiségű fővenyes ülepet rak le a vizellet.

7) A nőnemzörések különféle betegségeiben, millyenek a hószámi rendetlenségek, terméketlenség, fehérfolyás, méhgörcsök.

8) Görvélyes fekélyek s daganatok ellen.

9) Higany- s más fémmérgezések által okozott senyvekben.

Alkalmazzák ezen vizeket mind italul, mind pedig külsőleg viz-, gőz- s iszapfürdőalakban.

A fürdők mellyeket ezen források vízzel ellátanak, következő osztályokat képeznek. 1) *Maximiliánfürdő*, melly előbbkellők számára szolgál, s egyszerre 50 embert befogad. 2) *Hat kádas fürdő*. 3) *Három köfürdő*. 4) *Két parasztfürdő*, 5) *Egy köpölyöző fürdő*. 6) *Egy iszap- s egy gőzfürdő*. A kádas fürdők ára az első emeleten 10 kr., földszint 8 kr. p.p., a tükörfürdő 4 kr., a kádas iszapfürdő 12 kr. p.p.

A fürdőt egy igen szolgálatra kész haszonbérelő kezeli, s a fürdőidőszak május 15-én kezdődik.

Vannak itt a fürdőszobákon kívül több lakházak s fogadók is, valamint egy szép kávéház, táncz-és étterem, hol a vendégek feltalálhatják időtöltésüket. A szobák napibére a nagy 60 szobával ellátott vendéglőben a sétány felől 24 k., az udvarfelől 20 k.p.

Az élelmezés sem felette drága ezen fürdőben. Egy öt tál ételből álló, ebéd ára 30 kr., hat tálból álló 36, ugyan ezek szobára hordatva 36—40 kr.p.p. Három tálból álló 18 kr., két tálból álló 11 kr. p.p. Étlap szerint is étkezhetni.

A völgy mellyben a fürdő fekszik szép sétányokkal van ellátva, hol naponként vig zene hangja.

Szlaboticz.

Zágráb és Károlyvár közt taláztatik egy meleg kénes forrás, mellynek vize tiszta s világos ugyan, de hidegviz belefolyása által nagyon kihűttetik.

Taláztatnak még ezen megyében ásványforrások *Zágrábon, Lechén, Szent-Ilonán, Szlanoveczen s Sztarisziszeken.*

2) Varasd megye ásványvizei.

Varasd megye Körös, Zágráb megyék, Stajer és Magyarhon közt fekszik. Székhelye *Varasd*. Ezen megyét apró hegyek s dombok borítják, mellyek felette kellemes s termékeny völgyeket képeznek. Fő folyója a Dráva. Levegője igen tiszta s egészséges. Az ásványok országából teremként, márványt, kőszenet, Gyógyvizek következő helyeken taláztatnak.

Krapina.

A *krapinai* hévvizek *Krapina-Teplicz* nevű faluban fakadnak 1½ órányira Krapina mezővárostól.

Vannak itt több fürdőintézetek, mellyek közül a falu felső részében létező a legczélszerűbb rendezettel bir, s három osztályból áll, különböző rendű emberek szolgálatjára. Ezen fürdőnek az az előnye is van a faluban létező többek fellett, hogy fedett folyósok vezetnek közvetlenül a lakszobákból a fürdőszobákba, a midőn a többiben az utcán keresztül kénytelen a vendég a fürdőszobákba átmenni.

Az ezen fürdőket tápláló források vize tökéletes tiszta, átlátszó, könkénegszagú s közönséges melegviz izü. Hévmérséklete $+ 33 + 35$ R. Aránysulya nincs meghatározva.

Macher vegybontása szerint egy polgári fontban csupán 3 szemer merő alkatrészt tartalmaznak, t. i. kénsavas szikéleget, kevesebb szénsavas mészéleget, igen kevés sósavas sókat, s a vas nyomait, és így egy részről a közönyös hévvizek rovatába tartoznak ugyan, de könkénegszeszbeli tartalmuknál fogva a kénes hévvizekébe is.

Ajánlatnak :

1) Csúzos köszvényes daganatok, izmeredtségek s zsugorodások ellen.

2) Idült bőrkütegek, különösen sömör ellen.

3) Szélhüdéseknél.

4) Altesti dugulások s daganatokban, aranyérben, valamint minden olyan bajokban, a hol közönyös hévvizek javalva vannak.

Belsőleg nem igen alkalmaztatnak, hanem inkább fürdőalakban.

Szállást találni mind a fogadóban, hol társas asztalnál igen olcsón étkezhetni is, mind pedig magánosak házáinál.

Szutinka.

A *szutinkai* meleg források két órányira fakadnak Krapinától, s czélszerű fürdőintézettel vannak ellátva. A fürdő két sziklába vágott medret tartalmaz, mellyek közül a nagyobbik három szegletű, a kisebbik pedig fél holdképű.

A források vize tökéletes tiszta, átlátszó, sem színe sem szaga nincs. A nagyobbik meder hőmérséklete $+ 27^{\circ}$ R., a kisebbiké $+ 25^{\circ}$ R. Aránysúlya nincs meghatározva.

Kranz és Lalanque szerint egy polgári fontban csupán 2 szemer merő alkatrészt tartalmaznak, minél fogva a közönyös hévzitek rovatába tartoznak.

Ajánlatnak ideges izgékony görcsökre s vértolulásokra hajlandó egyének, különösen nőknek, csúzos köszvényes szagatások, zsugorodások, szélhűdésekben, idült bőrkütegek s fekélyek ellen, s a vidék lakosai azt állítják, hogy használatukat fényes süker jutalmazza.

Toplika.

A *toplikai* hévzitek félóránnyira fakadnak délkeletről Varasdtól, s 8 órányira Zágrábtól. A város közepén van az uradalmi kastély s a templom; ezzel átellenben a Constantinfürdő s a nagy vendéglő; valamivel tovább pedig jobb felé a Józseffürdő.

Ezen hévzitek „Constantin fürdője“ név alatt már a romaiak idejében ismeretesek voltak. Jellenben a zágrábi székes egyház tulajdona, melly nagy gondot fordít a vendégek mind tisztességese lakokkali ellátására, mind kényelmére, mind csendességére, mind pedig bátorságba helyeztetésére.

Az egyetlen de felette bővizű forrás épen a város közepén fakad egy kövületekkel teljes mészhegy aljában, s négyszegű kövekkel kirakott mederbe van foglalva, mellyben a víz hallatszó moraj s légbuborékok szünteleni képzése közt, szürkés fehér s laz mésztalajból buzog fel. Innen köcsatornákön át vezetetik a Constantin, József s kádas fürdőkbe.

Bent a forrásban tiszta ugyan a víz, de kevésbé kekesnek tünik fel. Pohárba meritve tökéletesen szintelen és átlátszó, könkénegszagú, s gyenge sós izű. Nyitott edényekben kevésbé megzavarodik s fehéres sárga finom csapadékot rak le. A forrásbani víz hőmérséklete $+ 47^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,0015. Ezen nagy hőmérséklet nem hűtetik közönséges kút- vagy folyóvíz vegyítéke, hanem az által, hogy estve a vizet a medrekbe bocsátják s magát engedik kihűlni, miáltal hőmérséklete reggelig $+ 27 + 30$ R-ra száll le. A víz iszapja hamuszín szürke, kevésbé sárgás színű, pépes állományú, kellemetlen kénmáj szagú s izű; hőmérséklete $+ 29 + 30^{\circ}$ R.

Az ásványvíz alkatrészei Halter gyógyszerész vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Kénsavas szikéleg	2,256 szemer.
„ keseréleg	0,652 „
„ mészéleg	1,352 „
Szikhaltvag	0,933 „
Keserhaltvag	0,471 „
Mészhaltvag	0,166 „
Szénsavas keseréleg	0,829 „
„ mészéleg	2,718 „
„ vasélecs	0,138 „
Kén (könkénegszeszbe föloldva)	3,269 „

Kovasav	0,252 szemer.
Timföld	0,482 „
Gyanta	0,134 „

13,652 szemer.

Szabad szénsav	3,088 k. hüv.
Könkénegszesz	6,539 „

Ezen vegybontás következtében a vastartalmú földes kénes vizek rovatába lehet ezen forrásokat számítani.

Százados tapasztalatok következő betegségekben találták üdvös hatásuaknak.

1) Csúzos köszvényes bántalmakban, bár milly alakúak s helyzetüek legyenek is, csak hogy láz ne párosúljon velök.

2) Hasonnemü zsugorodások, izmeredtségek s bénulások ellen.

3) Altesti zsigerek dugulásaiban, mellyek elhanyagolt, vagy hirtelen elnyomott váltólázakból támadtak.

4) Altesti pangások, vérbőség, aranyér, rásztés mélakór ellen, ugyan azon egy időben mind belsőleg, mind külsőleg használva.

5) Nyálkásodás vagy savképlődés által okozott gyomorbajokban, millyenek a gyomorgörcs, gyomorgyengeség, emésztetlenség.

6) A tüdők, hörg, belek, húdhólyag, húdvezető csövek, vesék s méh takáros s a takhártyák petyhüdtségével párosult bántalmaiban.

7) Hószámi rendetlenségek s méhkór ellen, kivált ha görcsökkel van párosulva.

8) A görvély különféle alakjaiban, mint görvélyes mirigy-, csontdagok s fekélyek ellen.

9) Csonttörések után vissza maradt csontfájdalmak s izmeredtségek ellen.

10) Fémmérgezések következtébeni szélhűdés-
sek s a higanykór ellen.

11) Sömörös, rühes, s görvélyes bőrkütegek
ellen.

Alkalmaztatnak mind belsőleg, mind pedig kül-
sőleg viz- s iszapfürdőalakban.

Láttuk feljebb miszerint ezen forrás 3 rendbeli
fürdőt lát el vizével; ezek közül:

a *Constantin fürdő* 8, kövel kirakott társas für-
dőt tartalmaz, mellyek közül 6 előbbkelő ven-
dégek számára szolgál, *Constantin, Nymphák, Catu-
lus, Fabellus, Pollux,* és *Menander* fürdője név alatt,
mellyek közül mindenikben 10—20 személy füröd-
hetik egyszerre; 2 pedig „jászfürdők“ neve alatt
az alsóbb osztálynak ingyenes használatára van
szánva;

a *József fürdő* szembe fekszik a *Constantin für-
dővel*, s 1818ban egészen újból építtetett a zágrábi
székes egyház által. Három társas fürdön kívül,
mellyek *László, Istrán s József fürdő* nevezet alatt
a tehetősebbek használatául szolgálnak, van két
közfürdő is szegényebb sorsuak számára, mellyek
közül mindenik 100—200 személyt képes elfo-
gadni;

a *kádas fürdőket* 1826ban hozták létre, s ezek
valamint a *Constantin fürdő* is fedett folyósó által
állanak a vendégfogadóval kapcsolatban.

Az említett fürdőkön kívül talátnak a viz-
tartó közelében iszapfürdők is, mellyek egy kü-
lön épületben férfiak s nők számára két osztályt ké-
peznek.

A vendégek elfogadására van egy 40 szobából
álló nagy vendégfogadó, nagy táncsteremmel s ká-
véházzal, emellett a város magánházaiban is talál-
hatni szállást.

A város igen kellemes helyt fekszik, s nem csak közel s távol sétányokkal, hanem szép környékkel is bír, mellyek mind megannyi élvezetes kirándulási helyekül szolgálnak a fürdővendégeknek.

Szmerduch.

A *szmerduchi* fürdő 4 órányira fekszik Krapinától, hévmérséklete $+ 25 + 26^{\circ}$ R., s egy polgári fontban csupán $2\frac{1}{2}$ szemer merő alkatrészeket tartalmaz, minélfogva a közönyös hévvezek rovatába tartozik.

Használják fürdőalakban, idült bőrkütegek ellen.

Találtak még e megyében ásványvezek *Ter-govischen* s *Chresneveczen*.

3) Körös megye ásványvezei.

Körös megye, Pozséga, Zágráb, Varasd megyék, Magyarhon s a Határörvidék közt fekszik. Ezen megyében a kellemes hegyek, termékeny völgyekkel váltják fel egymást. Főbb folyói a Dráva s a Lónya. Az ásványok országából csupán köszenet terem. Az egyetlen hely hol gyógyviz találtak

Kamena Goricza.

Novi Marhofftól fél, a remetineczi Ferencz rendi kolostortól pedig 1 órányi távolságra. A Koschina felé vivő országuton, van egy ásványforrás, melly gyengén zsongitva oldozó hatással bír.

2) Pozsége megye ásványvizei.

Pozsége megye, Körös, Eszék megyék s a Határőrvidék közt fekszik. Ezen megye merőben hegyes, de vannak közbe közbe kisebb nagyobb völgyei is. Levegője igen tiszta és egészséges Földje, mellyet az Orlyava, Lónya, Pakra s Biala öntöznek, termékeny. Ásványokban ezen megye nem bővölködik. Gyógyvizek következő helyeken találhatnak.

Daruvár.

Daruvár mezővárosa az északi szélesség $45^{\circ} 36'$ s a keleti hosszúság $34^{\circ} 57'$ alatt fekszik 404,6 magosságra a tenger színe felett, Pakrácz mezővárostól délre 3, Veröcze városától pedig északra 4 órányi távolságra, a Teplicza vize partján.

A városon kívül van a Jankovich családnak egy dombon épült szép kastélya nagy kerttel, s közel hegyeiben vörös eres szép fekete márványt törnek.

Ásványforrásait már a romaiak ösmerték, de 1762ig igen elhanyagolt állapotban heverték, míg gr. Jankovich Antal ugyan azon évben czélszerű fürdőházat építtetett melléjük, s azóta hirök napról napra terjedtebb lett. Jellenben cs. kir. kamarás Jankovich Isidor úr birtokában van e fürdő.

Egy atmeneti mésztartalmu hegyvonal nyugoti aljában több ásványforrás buzog itt fel, de ezek közül csak hat van különösebben orvosi használatra fordítva.

Hevenyen meritve mindenik forrás vize tiszta, átlátszó, szintelen, szabad légnek kitéve több napokon át megtartja tulajdonságait, s számos légbuborékokat képez, ugy annyira hogy a medrekben

főni látszik. Ha több napokig áll, vagy ha főzetik megkezd zavarodni, s a viztartók falai- s fenekére rozsdás színű bőv ülepet rak le. Ize kivált ha kihütetik nem kellemetlen, s a legtisztább hegyiforrás vizéhez hasonlít, szaga a szénsavszesztőli, kevésbé fojtó, de csak a forrásnál érezhető. Hévmérséklete az ugynevezet Antal forrásban $+37^{\circ}$ R., a János forrásban $+34^{\circ}$ R., a két iszapfürdőben pedig $+22^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,0006. Mind ezen három forrás pedig olly bővizű, hogy 24 óra alatt 11,112 veder vizet ad.

Alkatrészei dr. Wagner Dániel gyógyszerész 1839beli vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

	az Antal	János	és iszap for.
Kénsavas haméleg	0,028	0,028	0,028 szem.
„ szikéleg	0,435	0,462	0,411 „
„ keseréleg	0,092	0,069	0,107 „
Keserhalvag	0,027	0,027	0,036 „
Szénsavas keseréleg	0,220	0,198	0,238 „
„ mészéleg	1,966	1,605	2,112 „
„ vasélecs	0,098	0,057	0,095 „
„ cselélecs	0,041	0,131	0,041 „
Villsavas agyag	0,081	0,100	0,081 „
Kovaföld	0,361	0,315	0,409 „

3,359 2,988 3,558 szem.

Szénsavany 1,49 1,32 1,58 k. hüv.

a lavanynak csak nyomait lehetett felfedezni, életműves s lényeges anyagok pedig határozatlan mennyiségben voltak bennök.

Több vegykémek s maga Wagner Dániel is a vastartalmú ásványvizek rovatába sorolják ezen hévvizeket, de vastartalmuk olly csekély, hogy számba sem vehető, ugyan azért inkább közönyös

hévvizeknek lehet nevezni. Nagy hasonlóságuk van a hires phaefferi, gasteini s willbadi hévvizekhez, s különösen a gasteinitól csupán a hely fekvése s az éghajlat által különbözik.

Hinterholzer, Posa, Bischoff, Jergics és Rosenberg következő betegségekben ajánlják:

- 1) Csúzban.
- 2) Köszvényben még akkor is ha már beteges álképletek s zsugorodások is vannak jelen.
- 3) Görvélyes mirigydagánatok ellen.
- 4) Különféle idült bőrkütegek és fekélyek ellen.
- 5) A takhártyák, különösen a lélegző életművek takhártyái idült bántalmai ellen.
- 6) Az emésztőrendszer betegségeiben, ha savképlelés, nyálkásodás, hányás, székrekedés, szélkóróság, vannak jelen.
- 7) Az altesti zsigerek, például máj, lép, dugulásai s keményedései, ugyszintén altesti vérbőség ellen.
- 8) A húdeletművek lob nélküli bántalmaiban, fővénykór s köbetegség ellen.
- 9) A nőnemzőrészek gyengesége vagy petyhüdtsége által feltételezett némelly női betegségekben, millyenek a terméketlenség, fehérfolyás, koraszülések általi elgyengülés, hószámi rekedések.
- 10) Idegbajakban, például görcsökben, szélhűdésben, tagok reszketegségénél, szédülésben, egyoldali főfájdalomban, fül- s szembetegségben.
- 11) Nehéz betegségek, nemesebb nedvek, mint vér, tej, ondó, nyálvesztésege, s aggkór következőbeni elgyengülésekben.

Alkalmaztatnak mind belsőleg mind külsőleg.

A fürdőintézet két épületből áll. A régi Antal fürdő nevet visel, három fürdőmedre van, s vizét egy kövel kirakott kútból kapja. Az új vagy János fürdőben egy négyszegű kövekkel kirakott s 20—30 személyre való igen czélszerű társas fürdő s több külön fürdőmedrek vannak. Ezeken kívül megemlitendő még a két iszapfürdő, mellyek két deszkával körülvett, s könnyen fedett árokból állanak, s csupán a köznép használatául szolgálnak. A fürdők ára különböző osztályzatuk szerint 1½ 4, 8, 12 kr. p.p.

Vendégek elfogadására nem csak a fürdőépület, hanem több magánlakok is kényelmes szállással kínálóznak. Egy szoba ára a fürdőépületben 24 kr. ágynémüvel 30 kr. p.p., de lehet szobát 10 p.krért is találni.

Az élelem nem felettébb drága. Öt tál ételből álló társas ebéd 30 kr., négy tálból álló 24 kr. egy személyre. Ezen kívül lehet ebédet hetenkint is bérteni, de lehet háztartást is vinni.

A jó izlésű urodalmi párk mulató helyéül szolgál a vendégeknek, ezen kívül kirándulásokat tehetni a görög kolostorhoz, az üveghutához, s a nem messze innen kiásott romai régiségek, valamint a közel várromok is megérdemlik a megtekintést.

Daruvár éghajlata kellemes, s a fürdőt évenként 800—1000 vendég látogatja.

Jellenbeni fürdőorvos Blau Antal.

Lippik.

Lippik, falu, az északi szélesség 45° 24' s a keleti hosszúság 34° 55' alatt, negyed órányira fekszik Pakrácz mezővárostól, a Pakra vize mellett. Utolsó posta ide Okurecz.

Az itt eredő ásványforrások 1839ig egészen elhanyagolt állapotban heverték, s csak miután

figyelmessé tette dr. Wagner Dániel gyógyszerész ki ezeket vegybontotta, cs. k. kamarás Jankovich s Sztraxeman tulajdonos urakat, nyert ezen fürdőhely célszerűbb elrendezést.

Összesen 4 forrás találtatik itt, mellyek mintegy 900 veder vizet adnak egy óra alatt, s két fürdőházat látnak el vizökkel. Ezen források vize hevenyen meritve tiszta, átlátszó, szintelen, külsőlégnek kitéve vagy főzve megzavarodik. Ize égvényes-sós, csipős, de ha az ember sokáig fürdik benne, vagy pedig a víz jól bedugaszolt edényekben hosszabb ideig áll, könnyé szag kifejlését veszi észre. Hőmérséklete az ugynevezett püspökfürdőben a légsúlymérő 28" 9" s a hőmérő 22° R. állásánál + 35° R., a püspökfürdő forrásában + 37° R., a csárdafürdőben + 32° R., a kislefürdőben + 32 R., s ennek forrásában + 35° R. a közfürdőben + 35° R., s ennek forrásában + 36° Aránysúlya 1,0026.

Alkatrészei dr. Wágner Dániel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

	a püspökfürdő	a kislefürdő for.
Kénsavas szikéleg	4,790	5,276 szemer.
Szikkhalvag	4,687	4,814 „
Mészhalvag	0,788	0,760 „
Mészéleg	0,311	0,206 „
Szénsavas szikéleg	10,285	9,584 „
„ keseréleg	0,745	0,699 „
„ mészéleg	1,125	1,362 „
Alapos villsavas vastartalmú agyag	0,027	0,027 „
Kovasav	0,834	0,883 „
Életműves anyag	határozatlan mennyiségben.	
	19,944	20.183 szemer.
Szénsavszesz	9,33	9,63 k. h.
Légényszesz	határozatlan mennyiségü.	

Ezen vegybontás következtében iblanytartalmú égvényes vizeknek lehet a lippiki forrásokot tekinteni, jelentéyes mennyiségű konyhasótartalommal. Vannak, kik ezen vizeket a karlsbadi, s emsi vizekkel kívánják hasonlatban tenni, de nem helyesen, mert ezen víz egy a maga nemében, s nem hasonlít egy külföldihez sem.

Gyógyhatását magos hévmérséklete, szénsavas, sósavas, kénsavas szikélegbeli jelentékeny, nem különben iblanybeli tartalma is feltételezi. Ész szerint jó sikerrel használtatik:

- 1) Csúzos köszvényes bajokban.
- 2) A nyirkmirigyrendszer bántalmaiban, különösen a görvélyben kitünőleg működik.
- 3) A takhártyák betegségeiben, fehérfolyás, hószámi rendetlenségekben.
- 4) Az altesti zsigerek dugulásai, keményedései s aszályaiban, ugyszintén ezek által feltételezett sárgaság, rásttkór s aranyérben.
- 5) A húdéletművek betegségeiben.

Alkalmazzák mind belsőleg, mind külsőleg fürdő- s csőrealakban.

A fürdőintézet két fürdőépületből áll. Az ugynevezett p ü s p ö k f ü r d ő b e n van egy négyszeg kövekkel kirakott 9 láb hosszú, 6 láb széles, s 4 láb mély nagy fürdőmeder. A második fürdőépület három társasfürdőt képez, mellyek közül az egyik c s á r d a f ü r d ő név alatt 7 láb hosszú, ép olyan széles s 4 láb mély; a második k i s f ü r d ő nevezet alatt hasonló az előbbenihez, a harmadik pedig vagyis a k ö z f ü r d ő 10½ láb hosszú, 9½ láb széles, s 4 láb mély. Ezen medreket miután a források mindeniknek a fenekén buzognak fel csupán a víz tökéletes kimerése által lehet tisztítani. Ha a víz a meder felső színét eléri, kicsiny csatornákon fo-

lyik le. A fürdők ára a különböző osztályok szerint 2—5—6—10 kr. p.p.

Vendégek befogadására van egy vendégfogadó, különben pedig a lakosok házaiban is lehet szállást találni. A szobák ára naponként mindenütt 24 kr. s 1 ft. p.p. Hosszasabb időre vagy havonként olcsóbban is meglehetősen kapni.

A mi az étellemezést illeti: 5 tál ételből álló társas ebéd ára egy személyre 30 kr. p.p., de lehet étlap szerint is enni, valamint előfizetni is hetenkint vagy havonként.

A fürdőhely regényes fekvése, a mindennapos zene, a barátságos társalgás, elég élvezetet szereznek ugyan a fürdővendégnek, de ezek mellett kirándulásokat is tehetni Uj-Grádiskára, s Pakráczra. Egy kávéház, táncsterem s színház, mellyek szép sétány által környeztetnek, épülőben vannak.

Sveta Woda.

A *Sveta Woda* (szent-víz) nevet viselő ásványforrások, mellyek Desanovának is neveztetnek 2 órányira fakadnak Daruvártól egy kopár völgyben.

Velika.

Velika mezővárosnál 1½ órányira Pozsegától egy erdős hegyes tájékon, egy elpusztult vár közelében találtatik egy meleg ásványforrás fürdőintézettel.

5) Eszék megye ásványvizei.

Eszék megye, Pozséga megye, Magyarhon, Szerb-Vajdaság s a Határörvidék közt fekszik. Ezen megye nagy része rengeteg erdővel borított rónaság,

a hol pedig hegyek vannak, ott szirtes. Földje, mellyet a Duna, Dráva s Vulka öntöznek, termékeny. Éghajlata szelid, levegője igen egészséges. Valamire való ásványai nincsenek e megyének. Gyógyvizek következő helyeken találatnak.

Alsó-Kuszonje.

Nem messze *Alsó-Kuszonjetól* van egy sós forrás, melly *Szlana Wodának* neveztetik.

Kamenicz.

Kamenicz, mezőváros, közel a Dunához. Nem messze ide van egy ásványforrás, melly fürdő gyanánt használtatik, egy czélszerű fürdőintézetben.

Találatnak még ezen megyében ásványforrások *Ravaniczánál*, s *Valpónál*, nem különben *Szlatinik* s *Boroecze* faluknál egy nagy hegy tetején van két *Jezerák* nevű tó, mellyek a legkeményebb télen sem fagynak be.

V) Erdély nagy fejedelemség ásványvizei.

Erdély nagy fejedelemség, mellynek területe 1102 □ m.föld, északról Magyarországgal, Bukovinával s Moldovával, keletről Moldovával, délről Oláhországgal, nyugotról a Határörvidékkel, Szerb- vajdasággal s Magyarhonnal határos.

Ezen országot mindenfelől a karpátok környezik, mellyek egy tulajdonképeni hegytömeget csak

is itt képeznek. Az ország közepét e szerint, melly mintegy 170 p. ölnyire fekszik a tenger szine felett, egy magosan fekvő rónaságnak lehetne nevezni, ha viszont kisebb nagyobb s számtalan völgyeket képző hegyek által nem borítottatnék, de így az egész minden részeiben inkább hegyes tartománynak tartható. Nevezetesebb folyói a Maros, Aranyos, Olt, Szeben, Küküllő s Körös.

Földismeit tekintetben nem igen van még ez ország ismerve. Az itteni kárpátok főtömege homokkőből, agyag főszlókőből, s grauwackéból áll. Ezeknek északi s nyugotti részében sok a mindenemű nemes s nemtelen ércz, s nem kevésbé gazdag ez ország konyhasó, valamint sóforrásokban is.

Ásványvizek szinten nagy mennyiségben találhatók, s közülök a melegek hévmérséklete 25° R-ig terjed, a hidegek ellenben dusak szénsavszeszenben, s a merő alkatrészek közül különösen sósavat, szénsavas szikéleget, s kénsavas sókat, kivált timót tartalmaznak.

Legujjabb politikai felosztás szerint 5 kerületre oszlik ez ország fel, u. m. *szebeni, károlyfehérvári, kolosvári, deési s marosvásárhelyi* kerületre. Ásványvizek mindenik kerületben találhatók.

A) A szebeni es. kir. kerület ásványvizei.

Felső-Bajom.

Felső-Bajom, közönségesebben Bázna (Bazen) 1½ órányira fekszik sz. kir. Medgyes városától, a hajdani Medgyes székbén.

Mintegy fertály órányira a falutól dél felé egy igen kellemes, szőlő- s más hegyektől s erdőkötől

környezett völgyben, több ásványforrás buzog fel egy kis patak balpartján, melybe befolyásuk egyesül.

Ezen források a 17ik század közepén jöttek létre, s pásztorfiúk által fedeztetek történetesen fel, kik a forrás mellé tüzet rakván, miután a víz lángra gyúlt, lettek iránta figyelmetesek. Később Vette György szebeni gyógyszerész volt, ki ezen vizet a mivel világgal megismertette.

Ezen források közül kettő érdemel különösb-
ben említést, u. m. az ugynevezett *Kirchenbad*
s a *Bettlerbad* forrása. Az első egy ásványok-
kal bővölködő domb aljában buzog fel, nagyon
bővizű s azon tulajdonsággal bír, hogy száraz s me-
leg időben könkénegszesz gyülekezik körülében,
melly mint felljebb is láttuk, meggyulad. Vize tisz-
ta, szagtalan, kesersós fanyar izű, hévmérséklete +
15° R. A második forrás mintegy 40 lépésre fakad
az elsőtől, egy kösziklából. Vize könkénegszagú,
kesersós izű, s hasonló hévmérsékletű az elsőhöz.
Aránysúlya 104.

Alkatrészei Erdély egykori főorvosa dr. Pataky
Sámuel vegybontása szerint egy polgári fontban
következők:

Szikhalvag	388,800 szemer.
Keserhalvag	17,200 „
Mészhalvag	14,400 „
Agyagföld	0,536 „
Vonatanyag	0,800 „

421,736 szemer.

Ezen vegybontás következtében konyhasós
viznek lehet a felső-bajomi ásványvizet tekinteni,
mellynek az ischli, kreutznachi, doberani, s pyrmonti
sósforrások vizével igen nagy hasonlatosága van.

Ajánlatnak:

1) Görvélyben.

2) Makacs idült bőrkütegek ellen.

3) Idült köszvényben, s köszvényes görvélyes zsugorodások ellen.

4) Begyógyított fekélyek következtébeni elgyengülések s szédelgések ellen.

5) A takhártyák petyhüdtsége s abból származott nyálfolyás ellen.

Csupán fürdőalakban alkalmaztatnak.

Ezen fürdőt számos vendég látogatja évenként, s a vendégek befogadására mintegy 4 lakszoba ajánlkozik; ezen kívül találni szállást a faluban is. A forrásból kigőzölgő szeszt légszesz világításra fogták fel.

Radna.

Azon részében Erdélynek, melly Moldovával, Bukovinával, s Magyarhon Máramaros megyéjével határos, s melly egy mindenfelőlről magos s rengeteg erdőkkel benőtt hegyektől környezett völgymedret képez, fekszik *Radna*, a hajdani Bésztercze vidékén.

A természet többrendü kincsei közt, mellyeket aranyban, ezüstben, vasban s ólomban e vidékre fecsérlett, főhelyet foglalnak *Radna* ásványvizei. Körülbelől 25 forrás buzog itt fel, a *Magura* nevű havas környékén egy □ m.földnyi területen, mellyek általánosan *radnai* forrásoknak neveztetnek, s mindannyinak vize a közel *Szamos* folyóba folyik be. Nevezetesebbek ezek közül:

1) A dombháti forrás.

Ezen forrás, melly a többek közt a legnagyobb használatban részesül, *Radna* s *Major* helységek közt

alig félórányra a kettőtől, s mintegy 180 lépés távolságra a Szamos vizétől egy 6 öl magas gömbalakú domb tetején buzog fel, a honnan magyar nevezetét is vette.

Bámulatos, hogy ezen forrás eredete kezdetben vízerányos fekvésű volt a völgygyel, s csak a mint nevedett a domb évszázadok alatt, úgy nőtt ezen forrás feljebb feljebb.

Maga a kút, mellyből a víz roppant morajjal 3 nyílásokon át lövell ki, fedett körfolyosóval van körülkerítve, melly a vizitála alatt s kivált rosz időben sétányul szolgál a fürdővendégeknek.

Ezen forrás vize tökéletes tiszta, szintelen, kevéssé kénes szagú, mit esős idő alkalmával lehet különösen észre venni, s csipős savanyú izü. Hév-mérséklete $+ 10^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,0053.

Alkatrészei dr. Pataky Sámuel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Kénsavas szikéleg	2,400	szemer.
Szikhalvag	7,200	„
Szénsavas szikélg	25,600	„
„ keseréleg	5,100	„
„ mészéleg	11,200	„
„ vasélecs	0,900	„
„ cselélecs	0,300	„
Kovaföld	0,100	„
Vonatanyag	0,024	„

52,824 szemer.

Szénsavany 46,08 k. h.

Ezen vegybontás következtében vastartalmú égvényes savanyúviznek lehet a dombháti forrásvizet tekinteni, melly a fachingeni ásványvizhez nem csak hasonlít, hanem azt erejére nézve fölül is mulja.

Ajánlatik :

1) A lélegző s emésztő életművek hurutos bántalmaiban.

2) Csuzos köszvényes bajakban, mint fürdőt használva.

3) Idült kütegek, mint sömör, rüh s bőrszeny ellen.

4) Az altesti zsigerek dugulásai, s keményedéseinél, nem különben azok következtébeni aranyér, ráaszt-, méh s mélakórban.

5) Hószámi rendetlenségeknél.

6) A húdeletművek gyengesége, hurutos s fővénykóros bántalmai ellen.

7) Hagymázban.

Alkalmazzák mind italul mind fürdőalakban, ezen kívül távol vidékeken is nagy kelete van e viznek.

2) A szent-györgyi források.

Ezek szám szerint ketten Radnán alól Szent-György falunál buzognak fel, mintegy két órányira Dombháttól. Az egyik a falu közepén ered, a másik pedig egy a falutól körülbelől 700 lépésnyi távolságra elterülő völgyben, egy szirtes domb déli oldalából, mely a víz által iszonyú magosságra növekedett.

Az első forrás vize tökéletes tiszta, átlátszó, szintelen, kellemes csipős savanyú sós izü. Hévmérséklete $\text{—} 11$ R. Aránysúlya nincs meghatározva.

Alkatrészei dr. Bélteki vegybontása szerint egy polgári fontban következők ;

Kénsavas szikéleg	1,13 szemér.
Szikkhalvag	26,01 „
Szénsavas szikéleg	15,27 „

Szénsavas keseréleg	5,03 szemer.
„ mészéleg	11,27 „
„ vasélecs	0,18 „
Kovaföld	0,09 „

58,98 szemer.

Szénsavany 37,03 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében konyhasótartalmú égvényes vasas savanyúviznek lehet a fennebbi forrásvizet tekinteni, hasonlítván a seltersi s gleichenbergi ásványvizekhez.

Bélteky következő betegségekben ajánlja.

- 1) Rosz emésztés s nyálkás hányás ellen.
- 2) A takhártyák különféle bántalmái ellen.
- 3) Az altesti zsigerek dugulásai, keményedései s azok által feltételezett makacs váltólázak ellen.
- 4) Görvélyben.

Használják italul, mind fürdőalakban.

A második forrás vize jegecztiszta, szintelen, erősen pezsgő, kénsavszagú s csipős savanyú ízű. Hévmérséklete + 11° R., aránysúlya 1,006.

Alkatrészei dr. Pataky vegybontása szerint következők:

Kénsavas szikéleg	1,40 szemer.
Szénsavas szikéleg	17,20 „
„ keseréleg	5,60 „
„ mészéleg	12,80 „
„ vasélecs	0,80 „
Kovaföld	0,20 „

38,00 „

Szénsavany 40,96 k. h.

Ezen vegybontás következtében az égvényes vasas vizek rovatába lehet ezen ásványvizet sorolni.

Ajánltatik:

- 1) Görvélyben.

2) Angolkórban.

3) Sápukórban.

4) Hószámi rendetlenségekben, valamint általánosan minden gyengeségen alapuló betegségekben.

Alkalmazzák belsőleg s fürdőalakban.

3) A borvölgyi forrás.

Ezen forrás, melly hámosi forrásnak is hivatik, két óránnyira fakad Radnától, egy hosszúságú s a vidék oláh ajku lakosi által alkalmasint az itt eredő jó savanyúvitzól *Vale vinuluj-nak* (borvölgy) nevezett völgyben.

Vize szín- s szagtalan, savanykás öszszehuzó izü. Hévmérséklete $+8^{\circ}$ R., aránysulya 1,002698.

Alkatrészei dr. Pataky Sámuel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	2,20 szemer.
„ keseréleg	1,60 „
„ vasélecs	1,10 „
„ szikéleg	6,00 „
Kénsavas szikéleg	1,50 „
Szikkhalvag	0,90 „
Vonatanyag	0,40 „

13,70 szemer.

Szénsavany

30,72 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében az égvényes vasas savanyúvizek rovatába lehet ezen forrásvizet sorolni.

Italul használva izgatólag, földoldólag, az elválasztásokat s kiüritéseket előmozditólag, vizellet hajtólag működik, az altesti zsigerek dugulásai, gyomornyálkásság, idült hurut, fővénykór s köbetegekben igen jó sikert tanusít,

4) A medveölgyi forrás.

Ezen forrás félóránnyira fakad keletfelé Radnától, egy egyenetlen görbe völgyben, melly oláhul *Vale ursuluj* (medveölgy) nevet visel.

Vize jegecztiszta, szagtalan, savanykás tinta izü. Hévmérséklete $+7,5^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,001704.

Alkatrészei dr. Pataky Sámuel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	0,20 szemer.
„ vasélecs	0,60 „
„ szikéleg	0,90 „
Kénsavas szikéleg	0,40 „
Vonatanyag	0,20 „

2,30 szemer.

Szénsavszesz 23,04 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében a vasas savanyvizek rovatába lehet a medveölgyi forrásvizet sorolni.

Mint igen vasas savanyúviz izgatólag, erősítőleg működik, s gyengeségi betegségekben, névszerint görvényben, angolkórban, sápkórban, hószámi rendetlenségekben, természetlenségben s férfiu tehetetlenségben igen jó szolgálatot tesz.

5) A radnai forrás.

Ez bent Radnán fakad, Izvor patakja mellett, mintegy 1200 lépésnyire a helység fötterétől.

Vize savanykás tinta izü. Hévmérséklete $+10,5^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,001183.

Alkatrészei dr. Pataky Sámuel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	1,60 szemer.
„ keseréleg	0,30 „
„ vasélecs	1,20 „
„ szikéleg	1,00 „
Kénsavas szikéleg	1,10 „
Szikhalvag	0,40 „
Vonatanyag	0,10 „

5,70 szemer.

Szénsavszesz 10,24 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében a legerősebb vasas savanyúvizek rovatába lehet ezen forrásvizet sorolni.

Italul mint fürdőalakban használva, igen jó sikerrel működik gyengeségi betegségeknél, gyomor nyálkásodások, angolkór, görvély, hószámi rendetlenségek, sápkór s terméketlenség ellen.

6) Az aranyosi forrás.

Ezen forrás három negyed órai távolságra fakad Dombháttól, az aranyosi völgyben, hasonnevű folyó mellett.

Vize szín- és szagtalan, savanykás tinta izü. Hévmérséklete $+ 9^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,001373.

Alkatrészei dr. Pataky Sámuel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	1,40 szemer.
„ vasélecs	0,90 „
„ szikéleg	0,30 „
Kénsavas szikéleg	0,80 „
Szikhalvag	0,40 „
Mészhalvag	1,50 „
Kovaföld	0,20 „

5,50 szemer.

Szénsavszesz 15,36 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében a vasas savanyúvizekhez lehet az aranyosi forrást számítani.

A fennebb elősorolt 6 rendbeli források tulajdonságait s működését illetőleg, meg kell jegyezni, miszerint a dombháti, szent-györgyi és borvölgyi források enyhén izgatólag, kiüritőleg s vizellet hájtólag működnek, a medvevölgyi, radnai s aranyosiak ellenben, mint a mellyek több vasat tartalmaznak, erősebben izgatólag s hevitőleg hatnak, ennél fogva alkalmazásuk mindazon esetekben hol vasas vizek általánosan ellenjavallva vannak, tilalmas.

Több évekkel ezelőtt kénytelenek voltak a vendégek ezen fürdőhelyen a fürdésre szükségelt ásványvizet szállásaikra hordatni, s ugy fürdeni, de most már vannak a dombháti forrásnál czélszerű fürdőszobák építve. Ugyan ott van a „lobogó“ nevet viselő hidegfürdő is a forrásdomb aljában.

A mi ezen fürdőhelyeni szállásolást s ételmezést illeti, van a dombháti forrásnál egy vendégfogadó, s több lakházak, de találni szállást, valamint ételmezést is mind Radnán, mind pedig a közel Major helységben.

E fürdőt számos vendég látogatja évenként nem csak a hazából, hanem a szomszéd Moldova, Bukovina s Magyarországból is; ezen kívül pedig vizét is hordják minden irányban.

Az éghajlat itt egy kevéssé hideg ugyan, de a levegő tiszta és egészséges.

Helyben Radnán egy kamarai orvos lakik.

Találtak még a radnai kerületi osztályban egy savanyúvíz forrás *Fehértemplomnál*.

Sóbánya.

Sóbánya, oláhul Zsabenicza, falu, Regen mellett fekszik. Közel a faluhoz hegy oldalaiban sós tavak léteznek, mellyeknek vizét az emberek fürdőnek már évek óta használják. Ezen tavak be vannak kerítve, s körülök fürdőházakat is építettek. Használják oly betegségekben, a hol sós vizet javallva vannak.

Zajzon.

Zajzon, falu, egy negyed órányira esik Brassótól. Van két ásványforrása, mellyek mind ketten egy emelkedett helyen fekszenek. Közlebbi években mindent elkövettek ezen fürdő felvirágzására, s a brassóiak számosan is látogatják. Ezen források az évgényes vasas savanyúvizek rovatába tartoznak iblany tartalommal, s különösen az ugynevezett *Ferdinand kútban* következő alkatrészek fedeztetek fel egy polgári fontban.

Kénsavas szikéleg	0,30	szemer.
Szikhalvag	9,99	„
Szikiblag	3,82	„
Szénsavas szikéleg	20,20	„
„ mészéleg	7,03	„
„ keseréleg	1,68	„
„ vasélecs	0,23	„

42,95 szemer.

Szénsavszesz 39,38 k. h.

Zernyest.

Zernyest, falu, szinte közel esik Brassóhoz, s híres Tököli itteni győzelmeiről.

Meleg forrása, melyet Fichtel már a mult században említ, „Fontina domnilor“ (urak kútja) nevet visel.

Találtatik még a brassói kerületi osztályban egy égvényes savanyúviz *Tatragon* Brassótól két órányira, melly két forrásból buzog fel.

Köhalom.

Köhalom, (Reps) mezőváros a hajdani Köhalom-székben.

Egy köves hegy aljában, mellynek tetején régi vár áll, egy kénes forrás buzog fel. A forrás vize tiszta, nagyobb tömegben kékesbe játszó erős, könnyéngszagú s sós izü.

Használtatik fürdő gyanánt mind azon betegségekben, hol kénes vizek javallva vannak.

Van a köhalmi kerületi osztályban még *Mirkvásárnál* egy égvényes savanyúviz, s *Lebneknél* egy ásványforrás.

Vizakna.

Vizakna, mezőváros, két órányira Szebentől. Nevezetes sóaknáiról s sós tavairól, mellyek a romaiak idejében szintén sóaknák voltak, de viz fakadván beléjük, az aknák özszeomlottak, s így képződtek az említett tavak, mellyeket a körülfekvő helységek s városok lakosai már a mult száza dóta fürdő gyanánt több betegségek ellen sikerrel használnak.

Ezen tavaknak, mellyek szám szerint öten lévén, ötös tónak neveztetnek, több forrásaik vannak, mellyek *asszony, veres tó, kettős forrás, s Tököli forrás* névvel neveztetnek. Legközönségesebben azonban az asszony- s veres tó nevű forrásokat használták a betegek eleitől fogva.

Ezen források vizének alkatrészei Binder Frigyes gyógyszerész vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szikhalvag	437,00 szemer.
Szénsavas keseréleg	32,50 „
„ mészéleg	15,00 „
Kénsavas szikéleg	71,50 „
„ mészéleg	8,50 „
Szikiblag	2,25 „

Szénsavas vasélecs s büzeny, határozatlan mennyiségű. Aránysúlya 1,065.

A kettős nevű sós forrás két harmaddal gyengébb, a Tököli-féle forrás pedig kétszeres sótartalmánál fogva erősebb a többinél.

Hévmérsékletök $+ 23 + 26^{\circ}$ R., a Tököli forrása azonban melegebb nyári napokban $+ 27 + 29^{\circ}$ R.

A fennebbi vegybontás következtében, iblanyos sós forrásoknak lehet a vizaknai forrásokat nevezni. Összehasonlítván több iblanyos forrásokkal, azt lehet állítani, hogy szikiblag tartalmuknál fogva feljül mulják az ivoniczi, kreutznachi, luhatschoviczi, s adelhaidi iblanyos sós forrásokat, sőt működésükre nézve az ischli, gmündi, salzburgi, pyrmonti, truskavicei, wiesbadeni s wieliczkaei források fölött is, elsőséggel birnak.

Használják:

1) A nyirk- s mirigyrendszer betegségeiben, görvélyben, golyva ellen.

2) Angolkóros betvegyek ellen.

3) A lélegző életművek emésztő rendszer, húd s nemző életművek takhártyái betegségeiben, hurutokban, kezdődő gümőkórban.

4) Emésztési rendetlenségben, savképlődésben.

5) Altesti zsigerek, máj, lép, s fodormirigyek dugulásai, keményedései, s ezekből származott aranyér, rászt- s mélakórban.

6) Hószámi rendetlenségek, s a nő nemzőrészek más betegségei, méhvérzések, sápkór ellen.

7) Csúzos, köszvényes s bujakóros betvegyek, zsugorodások, összenövések s kórképletek ellen.

8) A bőrrendszer idült bántalmaiban, bőrkütegek, a bőr elgyengülése, tulságos izzadás, fekélyek, daganatok ellen.

9) Különféle idegbajakban, főfájdalmakban, görcsökben, szélhüdésekben, az öntudat zavarában, örültségben, mellyek az idegrendszer nagy izgékony-ságán vagy gyengeségén alapulvák.

10) A mind két nemi nemzőrészek gyengeségeiben, női terméketlenség s férfiui tehetetlenségben; egy átalában mind azon betegségekben, hol sósfürdők jó sikert tanusítottak.

Ellenjavaltatnak bővérüeknél, vértolulásra, guttaítésre hajlandóknál, vérhányóknál, vérsenyveknél s a nemesebb életművek gyengedéseinél.

Alkalmazásuk fürdőalakban történik, még pedig miután fürdőszobák nem léteznek, csupán a szabad tavakban. Vannak azonban a tavak mellé öltöző szobák felállitva két osztályban, 4 t. i. a férfiak, s 4 nők számára, s ezekből történik a tavakba való menetel is.

Használtatik ezen sósviznek iszapja is, melly a konyhasón kívül sósavas s kénsavas földrészeket tartalmaz, kigőzölgése barnás fekete, s kénmáj

szagú, magrögzött idült fekélyek, dagok, s bőrkütegek ellen.

Nyáron át sok vendég látogatja e fürdőt, Szebenből s a közel helységekből; kik a városban tisztességes szállást, jó ételmezést, orvost, gyógytárt, mivel társalgást, általában minden kényelmet feltalálnak. Jelenbeni kamarai orvos Vizaknán Kósa Mózes.

B) A károlyfehérvári es. kir. kerület ásványvizei.

Alsó-Vácza.

Alsó-Vácza, oláh falu, a hajdani Zaránd megyében, $1\frac{1}{2}$ órányira fekszik Körösbánya bányavárostól, egy vas- és rézérczekkel bővölködő hegyek aljában elterülő keskeny, de felette regényes völgy ölében, a Körös vize mellett.

Az itt credő meleg ásványviz két fürdőépületeskében, famedrekben van felfogva. A források vize tökéletes tiszta, átlátszó, szintelen, erős kénes szagu, s lágy émelgős sós izü. Hévmérséklete $+25^{\circ}$ R.

Alkatrészei dr. Bélteky vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Kénsavas mészéleg	2,13 szemer.
Szikhalvag	3,19 „
Keserhalvag	3,03 „

8,35 szemer.

Könkéngszesz 14 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében a sósavas földes kénes vizek rovatába lehet a váczaí vizet sorolni, s legközelebb a bécsbadeni hévvizekkel hasonlítják össze.

Ajánlatik :

1) Csúzos köszvényes bántalmakban s zsugorodásokban.

2) Idült bőrkütegekben, rühes, sömörös s reccetes jelemmel.

3) Altesti zsigerek, mint máj s lép dugulásai-
ban, keményedéseiben s ezekből származott aranyér,
rásztkór, méhkór s mélakórban,

4) Idegbajakban, különösen görcsök s szélhü-
désekben.

5) Beteges lerakodásokban.

6) Hideg izdagokban.

Használják e vizet mind italul, mind fürdő-
alakban.

A fürdőszobák egy hajdan szép de jellenben
elhanyagolt angolpark közepén vannak.

A fürdő a gr. Bethlen család tulajdona, de
jelenben egy haszonbérllő kezeli, s nincs olly virág-
zó állapotban mint hajdanában volt.

A vendégek elfogadására, élelmezésére s idő-
töltésére vannak néhány lakszobák, egy vendéglő
s egy tánczterem, de ezek is igen elpusztult állapot-
ban, s a vendégek kívánatait teljességgel kinem
elégitik. Ugyan azért ezen fürdő jelenben csak is a
környék lakosai által látogattatik, kik néha időtöl-
tés s a test tisztán tartása végett gyülekeznek itt
össze.

Tür.

A balásfalvi püspökséghez tartozó magyar-oláh
falu *Tür*, a hajdani Alsó-Fehér megyében fekszik,
egy negyed órányira Balásfalva mezővárostól, az
egyesült Küküllő folyók balpartján.

Alig félóránnyira a falutól híres keserűviz buzog egy hegy oldalán fel, melly nem csak hasonlít a püllnai keservizhez, hanem azt tökéletesen ki is pótolja.

Maga a forrás, melly kövel van kirakva, nem igen bővizű, s a viz vékony sugárral foly a kúthoz alkalmazott csöveken át. Közelében egy kis házacskában lakik az ör, ki a forrásokra felügyel, s a vizet szükségellők üvegeit csekély bérért megtölti.

Ezen jeles viz tökéletesen tiszta, szintelen, szagtalan, erős keserű izű, s jól bedugaszolt üvegekben tulajdonait nem változtatja, csupán az üveg fenekére rak le nagy mennyiségű barna pelyhes csapadékot, melly azonban az üveg gyenge felrázására azonnal felszáll.

Alkatrészei dr. Török József vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Kénsavas szikéleg	120,60	szemer.
„ keseréleg	20,00	„
Szikhavag	10,20	„
Szénsavas keseréleg	2,40	„
„ mészéleg	1,10	„
Vonatanyag	0,50	„

164,80 szemer.

Kik ezen vizből estve egy pohárral isznak, reggelig rendszeren egy könnyű székletétel következik reá; de nem árt, ha némelyek reggel is isznak egy pohárral.

Gyógyhatása hasonló más keservizekhez.

Ha e forrás dúsabban öntené vizét, kelendősége igen nagy lenne, s a tulajdonosoknak nagy hasznot hajtana, ugyan azért megérdemlené hogy ujjabb s bővebb források felfedezése végett ujjabb átadások tétessenek, nem lehetvén kételkedni, hogy

azon hegy, hol ezen forrás fakad, még többeket is rejt kebelében.

Al-Gyógy.

Al-Gyógy, oláh falu, a Maros jobb partján, két órányira fekszik Szászvárostól, a hajdani Hunyad megyében. Hajdan virágzó mezőváros volt, most egészen el van pusztulva.

Nem messze a falutól, egy vadregényes tájékon meleg ásványforrások buzognak egy hegy aljában fel, mellyek már a romaiak idejében ismerve voltak. Az erdélyi fejedelmeknek szintén kedvenc mulató helyök volt e fürdő, s Bethlen Gábor is itt kivánta volna öreg napjaiban megrongált egészségét vissza nyerni, mit azonban sikertelen próbált.

A források négy mederben vannak felfogva, s közülök a főforrás Apafi fejedelemtől, kinek idejében ezen fürdő igen virágzó állapotban lehetett maig is *A p a f i f o r r á s*-nak neveztetik.

Ezen források vize tökéletes tiszta, átlátszó, szín- és szagnélküli, savanykás sós izü. Hévmérséklete a különböző források szerint $+ 23 + 25 + 26 + 28^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,00177.

Az Apafi forrásnak alkatrészei dr. Pataky Sámuel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szikkhalvag	0,80 szemer.
Szénsavas szikéleg	7,05 „
„ keseréleg	3,20 „
„ mészéleg	2,80 „
Kovasav	0,60 „

14,45 szemer.

Szénsavany

14,40 k. hüv.

A fennebi vegybontásból itéi ve, az égvényes hévvizek közzé lehet ezen források vizét sorolni, azzal a különbséggel, hogy az Apafiforrás egy kevés vasat is tartalmaz. Dr. Pataký a nassauí herczegségbeli híres emsi ásványvizhez hasonlítja.

Ezen források gyógyereje már több századok óta ismeretes, s Al-Gyógy helysége is alkalmasint onnan vehette magyar elnevezését, hogy itt gyógyintézet állott nehéz betegek számára.

A betegségek, mellyekben gyógyerejüket kitüntették, következtkezők :

1) Idült bőrkütegek, millyenek a rüh, sömör, recset.

2) Az izmok, szálágok s csontok csúzos köszvényes bántalmái, ha már zsugorodások is vannak jelen.

3) Az altesti zsigerek, mint máj, lép és fodor-mirigyek dugulásai, keményedései, s ezek által föltételezett aranyeres bántalmak.

4) A húdéletművek betegségei: fővénykór, köbetegeg.

5) Idegbetegegek, mint görcsök, idegfájdalmak, szélhüdések.

6) A lélegző-, emésztő- s nemzőéletművek hurutos bántalmái.

Alkalmazzák mind belsőleg mind külsőleg.

A fürdőintézet ugyan annyi osztályból áll, a hány forrás van, mellette egy kis tér van, s e körül lakházak feküsznek, mintegy 29 lakszobával. Van itt egy kápolna is, szép árnyas séta, s tánczterem, nem meszsze pedig egy barlang s vizesés.

Hajdan e fürdőt nagyon látogatták, de most elhanyagolt állapotban teng, s fegefeljebb a környék lakosai, de különösen a szászvárosiak keresik időtöltés végett fel.

Kis-Kalán.

Kis-Kalán, oláh falu, egy a Sztrigy vize bal partján elterülő völgyben fekszik, a hajdani Hunyad megyében, 2 óra távolságra Vajda-Hunyadtól.

Alig néhány száz lépésnyire a falutól meleg ásványforrások buzognak fel, mellyek még a romaiak idejében ismeretesek voltak, s azok használták is. Későbbi időkben, különösen a 14ik században Zsigmond király használta.

A főforrás egy köszikla kivájulásából fakad, mellynek hossza 20' szélessége 12° s mélysége 8', s azt tartják, hogy még a romaiak idejében épült volna. Ezen fürdőmedernek, melly jelenben a szabad lég alatt fedetlen, elhanyagolva, tisztátalanul, használatlanul hever, s különféle csúszó állatok tanyája, egy rövid nyelű romai kis kalán alakja van, s innen kaphatta a falu is magyar elnevezését. Kár hogy ezen forrás így elhanyagoltatik, mert a többi források sokkal gyengébbek, s alkalmasint édes víz is folyván beléjük, sokkal feleresztettebbek.

A más két forrás két fürdőépületben famedrekbe van felfogva.

Ezen források vize tökéletes tiszta, átlátszó, szintelen és szagtalan, kevéssé sós kellemetlen izü. Hévmérséklete + 24° R. Aránysúlya 1,00125.

Alkatrészei dr. Pataky Sámuel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Kénsavas szikéleg	1,80 szemer.
-------------------	--------------

Szikhavag	1,00 „
-----------	--------

Szénsavas szikéleg	2,40 „
--------------------	--------

„ keseréleg ;	2,40 „
---------------	--------

„ mészéleg	2,00 „
------------	--------

	9,60 szemer.
--	--------------

Szénsavany	9,6 „
------------	-------

Ezen vegybontás következtében az égvényes hévvizek rovatába sorolandó a kis-kaláni viz.

Használatnak inkább csak fürdőalakban, idült bőrkütegek, csúzos köszvényes bántalmak ellen, s a szömölcsök elosztatására.

Vendégek elfogadására nincs itt semmi készület, ugyan azért csupán a környék lakosai által látogat-
tatik néha e fürdő.

Nem messze esik ide a baticzi köedény-gyár.

Kéménd.

Kéménd, oláh falu, a hajdani Hunyad megyében.

Néhány száz lépésnyire a falutól, egy keskeny völgyben, ásványviz buzog fel, melly szin- és szag- nélküli, csipős savanyú izü. Hévmérséklete + 11,5 R., aránysúlya 1,101250.

Alkatrészei dr. Pataky vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas szikéleg	4,400 szemer.
„ keseréleg	5,200 „
„ szikéleg	2,000 „
„ vasélecs	0,120 „
Kénsavas szikéleg	1,525 „
Szikhavag	0,600 „
Kovaföld	0,400 „

14,245 szemer.

Szénsavany 28,8 k. hüv.

A vastartalmú égvényes földes savanyúvizek rovatába tartozik, de gyógyczélokra nem igen használják.

Bozes.

Bozes, oláh falu, a hajdani Hunyad megyében, 1½ órányira Al-Gyógytól.

Van egy ásványvize, melly a kéméndihez nagyon hasonlít, de több vasat tartalmaz mint amaz.

Veczel.

Veczel, oláh falu, a hajdani Hunyad megyében.

Fél órányira a falutól Kalamár nevű völgyben ásványforrás buzog fel, mellynek vize savanykás ízű, hőmérséklete $+ 12^{\circ}$ R., aránsúlya 1,001302.

Alkatrészei dr. Pataky Sámuel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	5,0 szemer.
„ keseréleg	1,3 „
„ szikéleg	4,8 „
Kénsavas szikéleg	1,0 „
Szíkhalvag	0,8 „
Timföld	0,2 „
Vonatanyag	0,2 „

13,3 szemer.

Szénsavszesz 22,4 k. hüv,

Az égvényes földes savanyúvizek rovatába tartozik. Azt vélték ezen vizről, hogy a réztartalmú hegyek közelléte miatt réz is van benne, de a vegykémlet semmi nyomaira nem talált bennök a réznek.

Csupán közönséges ital gyanánt használtatik.

Találtak Hunyad megyében még savanyúvizek *Haróban, Solymoson s Nyirmezőn.*

C) A Kolosvári es. kir. kerület ásványvizei.

Kis-Czég.

Kis-Czég, oláh falu, Erdélynek mezőség nevű részében, a hajdani Kolos megyében, egy homokos domboktól környezett völgyben fekszik.

Van egy ásványvize, melly 4 forrásból buzog fel. A főforrás köpübe van foglalva.

Vize sárgás színű, szagtalan, kesersós izü. Hévmérséklete + 19° R. Aránysúlya 1,008.

Alkatrészei dr. Pataky Sámuel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Kénsavas szikéleg	105,60	szemer.
„ keseréleg	24,00	„
Szikhalvag	10,80	„
Szénsavas keseréleg	2,00	„
„ mészéleg	1,20	„
Vonatanyag	0,80	„
Timföld	0,80	„

145,20 szemer.

Szénsavany 2,40 k. küv.

A keservizek rovatába tartozván leginkább hasonlít ezen víz a püllnai keservizhez.

Italul mind azon betegségekben használ ezen víz, a hol a püllnai s más keservizek javallva vannak, fürdőalakban pedig köszvény s fekélyek ellen. Egy icze belőle italul használva 8—10 székletételt képes eszközölni.

Ölves.

Ölves, oláh falu, a mezőségen, a hajdani Kolos megyében, félórányira Kis-Czégtől.

Határán egy ásványforrás buzog fel, mellynek vize szín- és szagnélküli, erős keserű izü. Hévmérséklete + 11° R.

Alkatrészei dr. Pataky Sámuel szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	1,70	szemer.
„ keseréleg	2,80	„

Timéleg	0,60 szemer.
Kénsavas keseréleg	104,00 „
Szikhavag	1,60 „
Vonatanyag	0,40 „

111,10 szemer.

Szénsavany, néhány k. hüv.

Mint keserviz leginkább hasonlít a sedliczi keservizhez, s hasonló esetekben ajánltatik mint amaz.

Kis-Sármás.

Kis-Sármás, oláh falu, szintén a mezőségen, a hajdani Kolos megyében, nem messze Kis-Czégtől.

A falu s Kis-Czég közt egy mocsáros réten egy ásványviz létezik, melly 3 ágban buzog fel, s *Bolygó* nevet visel. Több alkatrészei közt azt tartják, hogy iblany is van benne.

Használják fürdő-gyánánt súly köszvény és rüh ellen.

Találtak még Kolos megyében a kis-czégihez hasonló keserűvizek a mezőségen *Mocson* s innen 4 órányira *Novajon*.

Zovány.

Zovány, magyar falu, a hajdani Kraszna megyében, 2 órányira Szilágy-Somlyó mezővárostól.

Félórányira a falutól, annak határán a falu és Ipp helységek közt, egy kellemes síkságot kórlátózó Nagy-Bám oldal nevű hegy déli oldalából ásványforrás buzog fel, melly már régi idők óta mind belsőleg mind külsőleg használtatik.

A forrás egy 9—10 ölnyi mély s közel 301 akót magában foglaló kútban fakad, s olly dús vizü, hogy félóraig tartó merítés után sem csökken mennyisége. Innén csatornán vezettedik a 20—30 ölnyre létező üstbe s fürdőkbe.

Ezen viz tiszta, szín- és szagnélküli, édes savanyú, kevéssé fanyar izü. Hévmérséklete s aránysúlya nincsenek meghatározva.

Alkatrészei dr. Bélteky vegybontása szerint egy polgári fontban következők :

Kénsavas timéleg	71,11	szemer.
„ keseréleg	9,09	„
„ vasélecs	3,04	„
Keserhalvag	0,16	„
Szénsavas més zéleg	12,73	„
Vonatanyag	0,17	„
	<hr/>	
	96,30	„

A timsós vasgáliczos vizekhez tartozván, sokkal feljülmúlja az alexisbad, s bukovine nevü hasonnemü gyógyvizeket.

Ajánltatik :

- 1) Idült zsongtalan jellemü fekélyekben.
- 2) Idült bőrkütegekben, mint sömör s rüh ellen.
- 3) Csuzos köszvényes bántalmakban.
- 4) Váltólázakban.
- 5) Idült folyásokban, millyenek a hasmenés, méhvérzés, takár, fehérfolyás.
- 6) Ujszülöttek szemgyuladásában.
- 7) Sérvek ellen.

Találtatik Kraszna megyében *Krasznan* is egy ásványforrás.

Sibó.

Sibó, magyar falu, a hajdani Belső-Szolnok megyében.

Fél órányira a falutól nyugotfelé egy 50 lépés hosszú, s 10 lépés széles térségen a Fürésszpatak vize mellett, egy ásványviz buzog több ereken fel, melly valóban egy a maga nemében.

Ezen forrás vize tiszta, szintelen, erős könkénegszagú, s élénk sós undorító izü. Hévmérséklete $+ 11,5^{\circ}$ R., aránysúlya 1,0125.

Alkatrészei dr. Pataký Sámuel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Kénsavas szikéleg	78,40 szemer.
Szikhavag	82,80 „
Szénsavas keseréleg	2,90 „
„ mészéleg	1,00 „
Könkénegszeszben föloldott vasélecs	0,10 „

165,20 szemer.

Szénsavany 3,20 k. hüv.

Könkénegszesz 22,40 „

Ezen vegybontás következtében a konyhasó s vastartalmú kénes vizek rovatába lehet a sibói ásványvizet sorolni.

Gyógyhatása átható, oldozó, izgató, erősítő, s megrögzött csúzos köszvényes bajakban, görvélyben, altesti zsigerek dugulásaiban, rüh, sömör, s recset ellen jó sikerrel használhat, mind a mellett is hogy gyógyhatásáról bizonyost tudni nem lehet.

Torda.

Torda, sz. kir. város 3 órányira fekszik Kolosvártól, egy hegyektől környezett kellemes völgyben az Aranyos vize bal partján, az északi szélesség $46^{\circ} 25' 0''$ s a keleti hosszúság $41^{\circ} 25' 4''$ alatt. $142^{\circ} 2' 6''$ öllel a tenger színe felett. Több nevezetességei

közzé tartoznak az itteni sóaknák, s a hires Tordahasadék. Folyójából aranyat mosnak.

A várostól egy jó fertály órányira, emelkedett helyen, melly apró hegyektől van környezve, s földje söppedékes, sós tavak vannak, mellyek hajdan a romaiak által mivelt sóaknák voltak, de viz fakadván belléjök, így keletkeztek az említett tavak. Ezen tavak, mellyeknek száma 10—15re megy mintegy 5—9 bécsi öl mélységüek, felső kiterjedésök különböző. Kifolyások nincs, nyári napokban legfeljebb 2 lábnyira apadnak.

Vizök tiszta, medrökbe zöldes színü, szagtalan, rendkívüli sós izü; hévmérsékletök nyári napokban $+ 20 + 21 + 22^{\circ}$ R., de az ugynevezett nyolczas számú tó iszapjanyáron kiállhatatlan meleg, arányszúlyok 1,050.

Alkatrészeik dr. Hankó egykori megyei főorvos állítása szerint 1000 rész vízben 0,50 rész konyhasó, kevés mészhalvag, vas, igen kevés életműves részek, végre az iblanynak s büzenynek nyomai.

Dr. Hankó saját tapasztalatai után csúzos köszvényes bajokban, görvélyben, bőrkütegek- s másodrendü bújakóros bántalmakban, hűdéletművek bántalmaiban, méhrendszer bajaiban, takhártyák idült szenvedéseiben, idült idegbántalmakban, ajánlja ezen vizeket fürdőalakban.

Ezen tavak mellé 1840 körül fürdőszobák is építették, mellyeknek alapját az 1834ik s 1837ik évi erdélyi országgyűléseken telyhatalmú fejedelmi személynök főhg. Esztei Ferdinánd ö cs. fensége vetette meg, a fürdő készítésére 100 p.ftot. ajándékozván. Ezen nemes tett vállalatra buzdította a honfiakat, s egy részvényes társulat alakult, mellynek részvéte, s különösen megyei főorvos dr. Hankó

József fáradhatatlan buzgalma által a fürdő naponként oly nevedést nyert, hogy jelenben számos vendégek által látogattatik évenként. Áll pedig az intézet 5 férfiak s 6 nők számára szánt szabad uszófürdők, 3 gőzzel melegített, 8 üveges szobákban természetes meleg s 3 szabad ég alatti tengeri fürdők mintájára készített fürdők.

Fürdővendégek a városban elégséges s tiszta lakokra találnak, nem különben ételmezésre is jóízűre, s elég olcsóra számíthatnak. A fürdővel közlekedés társas kocsik által történik naponkint.

Tordának éghajlata mérsékelt, levegője tiszta s egészséges.

A város fesztelen polgárai közt barátságos társalgás uralkodik, s van egy casino is időtöltés végett, kirándulásokat pedig a nevezetes tordai hasadékhöz, s a néhány órai távolságra eső maros-ujvári sóaknához tehetni.

Félórányira fekszenek a fürdőtől a mostani sóaknák, s ezek mellett is van 3 sós tó, de ezek melegebbek s sósabbak a többieknél.

Ugyan csak Tordának a mezőség felőli határán, a hol a sóstavak területén, több sós források is vannak, melyek közül legbővebb vizű az úgynevezett város kútja. Ezen kút a várostól negyedórányira keletre fekvő szőlőhegyek háttérében az Aranyos tükréhez 50°—60° magos 300 ölnyi hosszúságú s ugyan annyi széles medence idomu völgyben, egy vízholdta kavicsos hegy aljában sószirtbe van vésve, s oly bővizű, hogy a város közel 9,000 lakói hetenkint egyszer házi sükségeikre elegendő sós vizet kapnak, belőle, a nélkül hogy a kút fenekéig kimeríthető lenne. Ezen kút vize jegecztiszta, szintelen, rendkívüli sós ízű. Aránysúlya 1,250.

D) A déési cs. kir. kerület ásványvizei.

Stojka.

Stojka falu a hajdani Belső-Szolnok megyében, óriási hegyektől környezett gyönyörű völgyben fekszik, egy órányira *Magyar-Lápostól*. Mintegy 100 lépésnyire a falutól.

Sátor nevű hegy aljában ásványforrás buzog fel; mely 1840 óta van használatban. Tulajdonosa gr. Eszterházi István, s 1846ban már 12 lakház állott itt, ugyanannyi fürdőszobákkal; azóta pedig napról napra nagyobb méltánylatba részesül e fürdő, úgy hogy 1852ben 200 vendég látogatta meg.

Az ivókút naponta 25—30 veder vizet ad, mely csipős szagú, kesersós savanykás ízű, hőmérséklete $+ 10^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,011145.

Alkatrészei dr. Pataky Sámuel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	0,02	szemer.
„ keseréleg	6,00	„
Timföld	1,06	„
Kovaföld	0,08	„
Szikhálvag	18,12	„
Kénsavas szikéleg	26,08	„
Szénsavas szikéleg	7,02	„
Vonatanyag	0,08	„

65,52 szemer.

Szénsavszesz 40,00 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében a konyhasó tartalmú keservizek rovatába lehet ezen ásványvizet sorolni.

Ital gyanánt használva föloldólag, hashajtólag, s vizelethajtólag működik.

Ezen forrástól 150 lépésnyire egy második forrás is van, mellynek vize fürdőkhöz használtatik.

Vendégek elfogadására van egy vendégfogadó, ezen kívül találni szállást a faluban is.

Megtekintésre méltó nevezetességei közé tartoznak e vidéknek a Sátorhegyen létező basalt oszlopok.

Kérő.

A *kérői* kénes hidegforrás Szamos-Ujvár közelében buzog fel az országút mellett. 1830 óta néhány fürdöház is épült melléje, mellyekben az ásványviz fölmelegítve, fürdő gyanánt használtatik.

Használják mind azon betegségekben hol kénes vizek atalánosan javalva vannak.

A fürdő a cs. kir. kincstár birtokában van. A fürdővendégek rendesen Szamos-Ujváron szállásolnak.

E) A marosvásárhelyi cs. kir. kerület ásványvizei.

Előpatak.

Az *előpataki* gyógyfürdő a hajdani felső Fehér megyében egy keskeny s mindenfelől kellemetlen kinézésű kopár hegyektől környezett völgyben fekszik, Árapataktól 1, sz. kir. Brassó várostól pedig 5 órai távolságra. E völgyet az Előpatak vize folyja át, melly délnyugoti irányban siet az Olt felé.

A múlt század vége felé még puszta volt e vidék, s özszesen 20 parasztház állott, 1790 óta azonban több és kényelmesebb lakokat kezdettek

épitni, úgy hogy most már egy csinos mezővároshoz hasonlít e fürdőhely, mellynek házai mondhatni köztök néhány szépek, s akármelly fürdőhelyre beillők, rendszeres fekvésben terülnek az országuttól jobbra s balra el.

Összesen 5 forrás buzog itt fel, az Előpatak vize mind két partján.

A főforrás a piacz közepén, tőszomszédjában fakad az országútnak, a patak balpartján, ettől 50, a fürdőhelyet Hidvég falutól elválasztó hegy aljától pedig 250 lépés távolságra. Ezen forrás, mellynek vize csupán a fürdővendégek gyógyhasználatára fordittatik, vas abroncsokkal kerített, famederrel van ellátva, s miután igen szűken adja a vizet, zár alatt tartatik, s csak is reggeli órákban nyitattik meg.

A második forrás az ugynevezett Béli kút, a Béldi udvarban, s szabad használatra egész nap nyitva áll.

A többi három forrás vize fürdők számára használtatik fel. Az első mellett ezek közül 10 szobából álló fürdőintézet létezik, 12 káddal czélszerűen felszerelve; mellyhez a víz szivattyú segédelmével vezettedik a melegítőbe. A két utolsó forrásból a vendégek számára szállásaikon készitendő fürdőkhoz hordatik a víz.

Természeti tulajdonukra nézve igen megegyeznek ezen források egymással. Vizök összehuzó savanykás izü, + 9° R. hévmérséklettel, s 1,004 aránysúlylyal.

Alkatrészeik dr. Pataky Sámuel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	12,80	szemer.
„ keseréleg	1,60	„
„ szikéleg	9,60	„

Szénsavas vasélecs	0,24 szemér.
Kénsavas szikéleg	1,60 „
Szikhavag	1,00 „
Timföld	0,90 „
Vonatanyag	0,50 „

28,54 szemér.

Szénsavszesz 41,60 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében a vastartalmú égvényes földes savanyúvizek rovatába lehet az előpataki források vizét sorolni.

Gyógyhatásuk föloldó, vizellethajto, gyöngén erősítő. Dr. Marussy tapasztalatai szerint következő betegségekben tüntették ki jótékony hatásukat.

a) Italgyanánt.

1) Görvélyes s angolkóros betegegyekben.

2) Köszvényben.

3) A lélegző életművek némelly bántalmaiban, mint idült köhögés, hurut, mellgörcs, kezdődő gümőkórban.

4) A nőnemzőrészek betegségekiben, például hószámi rendetlenségben.

5) Különféle idegbajokban, millyenek a rászt-, méh- és bújakór.

6) A húdéletművek bántalmaiban.

b) Fürdőalakban használva.

1) Idült bőrkütegek, sömör s recset ellen.

2) Csúzos köszvényes bántalmakban.

3) Idegbajokban, például rászt- és méhkórban, mellyek csúzos vagy küteges kórátteelek következményei.

4) Görvélyben.

5) Altesti zsigerek dugulásai s keményedéseiben.

6) Húdéletművek bántalmaiban.

7) A nőnemzörészek betegségeiben.

Ellenjavaltatik ezen vizek használata bővérü, vértolulásokra, gyuladásra, vérzésekre s sorvasztó lázakra hajlandó, valamint minden gyenge s ingerlékeny idegrendszerü egyéneknél.

A fennebb említett meleg fürdőkön kívül van egy lo bog ó nevet viselő hideg fürdője is ezen intézetnek.

A mi a vendégek elszállásolását illeti, elégséges s kényelmes szállást lehet itt, a mintegy 18 közbirtokos házáinál találni, s az élelmezés sem drága.

Előpatak éghajlata szelid, levegője tiszta és egészséges.

A fürdőt évenként 1000—1200 vendég látogatja, ezen kívül távol vidékekre is nagy mértékben elhordják ezen fürdő vizét, s hogy mindenki biztos lehessen a víz valóságában, a közbirtokosság azon idves intézkedést tette, hogy ezentúl az előpataki vizet E. B. (előpataki borviz) betűkkel jegyzett üvegekben lehessen kapni.

A fürdőidőszak május elején kezdődik, s tart augustus végéig, vagy még tovább is.

A fürdő orvosa dr. Abrahám Bogdán,

Hévviz.

Hévviz, oláh falu, a hajdan felső Fehér megyében, közel fekszik Előpatakhoz, egy az Olt vize által öntözött lapályon.

Fejül a falun egy meleg forrása van, melly télen sem fagy be, s olly bővizü, hogy lefolyása malmot hajt; azonban gyógycélokra nem használtatik.

Az Olt felé romai telep maradványai látszanak, mellyek hajdan „Colonia aquarum vivarum“ nevet viseltek.

Találtatik még felső Fehér megyében egy ásványforrás Hidvégen.

Borszék.

A *borszéki* gyógyfürdő Erdély északkeleti szögletében, a hajdani Gyergyó székben, közel a moldovai határszélekhez, egy vadregényes, de mind a mellett is szép, s délkeletnek nyúló havasi völgyben fekszik, Szárhegytől 6. Ditrótól pedig 4 órai távolságra.

Az itt eredő 9 ásványforrás, noha a főkút már századok óta ismeretes volt, csak is a mult században kezdett inkább használatba jönni, miután Wagner, Krantz, Mátyus s Neustädter sok dicséretet irtak róluk. Némellyek azt állítják hogy a főforrást gr. Bánffi Dénes, a néhai erdélyi főkormányzó gr. Bánffi György atya egy vadászat alkalmával találta volna fel; annyi bizonyos hogy 1760ban már körül belül 40 vendég látogatta. Bécs városi tanácsos Zimethausen is ki itt sehol helyre nem állitható egészségét vissza nyerte, sokat tett e gyógyfürdő elhíresztelésére. Később többen is s nagyobb figyelemmel megvizsgálták ezen forrásokat, különösen 1818ban dr. Bélteki, 1820ban dr. Pataky Sámuel 1822ben pedig a bécsi orvosi kar, s miután hathatós gyógyerejéről meglönnék győződve, europai hirt nyert e fürdő, vizét telyes joggal az erdélyi ásványvizek királynéjának nevezték, s számtalan beteg kiknek az orvosi mesterség mit sem használt, találta fel itt végreményét, vigasztalását, sőt gyógyulását is. Mind a mellett hogy a tavasz igen későn áll be ezen tájékon, utja sokáig szinte járhatatlan volt, s a vendégek elfogadására fellelte szük volt az alkalmatosság, számtalan vendég gyült Borszékre, nem

csak Erdély, hanem a szomszéd Moldova, Oláh- és más országokból is. Később ezen szükségeken is segítve lön, rakott, csinált út épült, a szárhegyi s ditrói közbirtokosok, kiknek e fürdőhely tulajdona, czélszerű lakházakat építtettek, s jelenben körül belül 60 lakházból álló kis falut képez, mellyben vendéglő is van. A fürdő felvirágzására igen sokat tett s tesz máig is erdélyi volt tartományi korlátnok gr. Lázár László ő nagy mlsga., ki a fürdőt minden évben meglátogatja, birtokos társait újabb építésekre, s a fürdőhely szépítésére buzdítja, sok hasznos intézkedéseket tesz, s nagy részben saját költségén egy kis templomot építtetett Borszéken. Mind e mellett sem sikerült a nemes lelkű grófnak, az alsóbb osztályú közbirtokosok részvétlensége miatt Borszéket rendszeres gyógyintezetté képezni, s fájdalom, még fürdőorvossa sincs.

A 3 forrás közül 2 érdemel különösebben említést, t. i. a fő- vagy ivókút, s a fürdőforrás vagy is az ugynevezett lobogó.

Az ivóforrás a piacz szélén, az északi hegyoldal aljában buzog fel, közel egy kis patakhoz. Fekvése kevésbé mély, lépcsőkön kell lemenni hozzá, kömederbe van foglalva, s farostélylyal körülkerítve. Az ásványviz ezen kútból 3 csőven át buzog fel, melyek közül egyik különösen üvegek töltésére van szánva. Egy fedett fólyosó is van itt, hol a vendégek rossz időben ivás közben mozgást tehetnek.

A fürdőforrás mintegy 260 lépésnyire van keletfelé az ivókúttól, egy emelkedett helyen. Két elválasztott fürdőmedret lát el vizével, külön a férfiak, s külön a nők számára, mellyek fedetlen állanak a szabad ég alatt, s öltöző szobácskákkal vannak ellátva.

A többi források közül egyiket sárfürdőnek nevezik, s ez kénes, a másik pedig a fürdőhely párt-

fogója, gr. Lázár László ő nagy mltsga. emlékére „Lázár kútja“ nevet visel.

A főforrás vize tiszta, szintelen, finom szén-savszesz szagú, s igen kellemes csipős izü, ital közben azonnal felbőgést okoz. Hévmérséklete $+ 8^{\circ}$ R. Ezen forrás olly bővizü, hogy mindenik nyílásán minden perczen két üveget lehet megtölteni. E szerint a 3 nyíláson minden órában 360 üveget, 24 óra alatt pedig 8640 üveget, melly egy év alatt $2\frac{1}{2}$ millio üveget, vagyis 4 millio iczét tesz. A lobogó forrásának vize is szintelen, fojtós szagú, s kellemes csipős savanyú izü. Hévmérséklete $+ 7 + 8^{\circ}$ R. Meg kellezen vizről jegyezni, hogy nem csak nagy mennyiségü szénsavszeszt tartalmaz, hanem az igen szoros kapcsolatban áll vele, hogy 50° R. hévmérsékletnél is igen nehezen válik el attól, ugyan azért elszállításra ezen víz igen alkalmas, s legkisebbet sem vesz erejéből.

Alkatrészei a bécsi orvosi kar vegybontása szerint egy polgári fontban következők.

Kénsavas szikéleg	1,76	szemer.
Szikhavag	0,69	„
Szénsavas szikéleg	18,80	„
„ keseréleg	12,52	„
„ mészéleg	5,26	„
„ vasélecs	0,17	„
Timföld	0,87	„
Kovaföld	0,87	„

40,89 szemer.

Szénsavszesz 56,27 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében vastartalmú égvényes savanyuviznek lehet a borszéki ásványvizet tekinteni. Vetter Ágoston a híres vichyi ásványvizzel hasonlította össze.

Gyógyhatása emésztést előmozdító, föloldó, székelést eszközlő, vizellethajtó, de különösen a méhrendszerre élesztőleg s erősítőleg működik. Ajánltatik:

1) A lélegző életművek takhártyái betegségeiben, például idült hurut, nyálkás tüdősorvadás, mellgörcs, gümőkóros köhögésben.

2) A nőnemzőrészek bántalmaiban, fehérfolyás, hószámi rekedés, terméketlenségben.

3) A húdeletművek betegségeiben, takárban, nehéz vizelés s fővénykórban.

4) A gyomor s bélhúram hibás működéseiben, nyálkásságában, tisztátlanságában.

5) Altesti zsigerek dugulásai, keményedései, s azok által feltételezett mélakór, búkór, méhkór, aranyér, sárgaság, vízkórság, makacs váltólázakban.

6) Görvély, angolkór, golyva, gyermekek aszállya ellen.

7) Csúzos köszvényes bántalmakban.

8) Idegbajok, mint görcsök, szélhűdés, elme-kór ellen.

Alkalmazzák mind belsőleg, mind viz és iszapfürdőalakban.

A lóbogón kívül van Borszéknek más fürdője és zuhanya is.

A vendégek elfogadására, a mint már mondva volt, több lakházak állanak szolgálatra készen, melyekben saját háztartást is vihet az ember, különben pedig a vendéglőben sem drága az életmód.

Borszék éghajlata kevéssé hideg ugyan, de levegője tiszta és egészséges.

A fürdőidőszak júniusban kezdődik s tart augusztus végéig. Az ásványvizet távol helyekre is nagyon hordják a csiki s gyergyói székelyek, kik 300 üveggel rakott szekereikkel egész nyáron át

szüntelen járnak alá s fel, úgy hogy a kelendőséget évenként 2 millio üvegre lehet szamitni. Télen az üvegek töltögetése megszünik.

A vendégek mulatására a regényes tájék, az üveghuta, a kellemes sétányok, vig zene, társaságos bálók, tüzijátékok, s más társalgási időtöltések elégséges anyagul szolgálnak.

Borhegyes.

A *borhegyesi* savanyúviz a hajdani csik-székbeli Hargita nevü havas alján, erdős tájékon fakad egy kősziklából.

Vize tiszta, szintelen, csipős szagú s özsze-huzó savanykás izü. Alkatrészeiről csak annyit tudunk, hogy sok vasat s kevés másnemü savakat tartalmaz.

Csik-Lázárfalva.

Csik-Lázárfalva, székely falu, a hajdani Csik-székben.

Egy negyed órányira délfelé a falutól, *Büdös-ajja* nevü erdős hegy aljában, több ásványforrás buzog fel, mellyek *fortyogó* nevet viselnek.

Ezen források vize savanykás izü, s gyantás szagú. Alkatrészei dr Pataky Sámuel vegybontása szerint egy polgári fontban:

Kénsavas mészéleg	4,80	szemer.
Szikhalvag	3,60	„
Keserhalvag	2,00	„
Szénsavas vasélecs	0,24	„
Vonatanyag	2,80	„
	13,44	„
Szénsav és könkénegszesz	34,40	k. hüv.

Ezen vegybontás következtében a kénes savanyúvizek rovatába lehet a fortyogó vizét sorolni.

A köznép ezen vizet fürdőalakban köszvény, zsugorodások, idült bőrkütegek s fekélyek ellen a legjobb sikerrel alkalmazza.

Csik-Tusnád.

Csik-Tusnád, székely falu, a hajdani Csik és Háromszék közt fekszik egy felette regényes tájkon. Az Olt vize itt egy magas kőszirtot vág ketté, mellynek mindkét oldalát erdő borítja. A folyó bal partján országút megy el, s mellette keskeny térterül, mellynek ős fenyvesi közül fehérленek Csik-Tusnád fürdőjének lakházai ki, s mellynél regényesebb fürdő Erdélyben egy sincs.

1845ig Beszédmezőnek hitták e tájat, akkor pedig haszonbérbe adatott e fürdő a falu által, mellynek tulajdona, 1848ban már több lakház ált mellette, s egy igen szépet különösen néhai r.cchol. püspök Kovács Miklós ő nagy mltsga. építtetett a szegények számára.

Összesen 4 forrás buzog itt fel, mellyek közül egyik italtra használtatik. Vize tiszta, kellemes csipős izű, alkatrészei: hamhalvag, szikhalvag, szénsavas szikéleg, mészéleg s keseréleg, kénsavas vasélecs, agyag- s kovaföld.

A többi 3 forrás alig 100 lépésnyire fakad az előbbitől, mind igen bővizűek, s lefolyásuk mint veres kigyó az Oltba csavarog le. Ezen 3 forrás vize egy fürdőmederbe van felfogva, s fürdő gyanánt használtatik. Hévmérséklete $+ 18 + 20$ R. Alkatrészei csak kevéssé különböznek az ivókútétól.

E tájék szépségei közzé tartoznak egy közel várrom, s a híres Szt.-Anna tava.

Szent-Király.

Szent-Király, székely falu, a hajdani Csikszékben.

Határán számtalan ásványforrás buzog fel; különösen a borsárosi völgyben, egy órányi távolságra több mint 30. Egy ezek közül, melly a tulajdonképeni borsárosi forrásnak neveztetik a völgy alsó részében fakad körül belül 100 lépésnyire az országút s Olttól. Ezen forrás hévmérséklete $+10^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,000625.

Alkatrészei dr. Pataky Sámuel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	1,200 szemer.
„ keseréleg	0,048 „
„ szikéleg	2,800 „
„ vasélecs	0,800 „
Kénsavas szikéleg	1,600 „
Szikhaltvag	0,400 „
Timföld	0,400 „

7.248 szemer.

Szénsavszesz 25,60 k. hüv.

Dr. Pataky mind belsőleg mind fürdőalakban gyengeségekben, idült csuzos köszvényes s rühes bántalmakban ajánlja.

Szent-Mihály.

Sz.-Mihály, székely falu, a hajdani Csikszékben.

Határán Szép-Viztől egy óra, a Rákos patakától pedig 100 lépés távolságra több ásványviz buzog a Csutakos és Tojássorok nevű hegyek aljában fekvő erdőbei bemenetelnél fel, mellyek általánosán rákosi savanyúviznek neveztetnek. Egyik ezek közül *Felső borviz*, a második pedig innen $\frac{1}{4}$ órányira alább fekvő *alsó borviz*, egy harmadik pedig melly szintén

egy negyed órára fakad, s vize fürdőkhoz használ-
tatik *bugyugós* nevet visel.

Ezen források vize kellemes savanyú ízű, arány-
súlyok 1,001666. Alkatrészeik dr. Pataky Sámuel
vegybontása szerint egy polgári fontban:

Szénsavas mészéleg	4,90 szemer.
„ keseréleg	1,40 „
„ szikéleg	4,20 „
„ vasélecs	0,48 „
Kénsavas szikéleg	1,20 „
Szikhalvag	0,60 „
Timföld	0,40 „
Vonatanyag	0,20 „

13,38 szemer.

Szénsavszesz 32,00 k. h.

Ezen vegybontás következtében vastartalmú
égyvényes földes savanyúviznek lehet a szt.-mihályi
források vizét tekinteni.

Gyógyhatása föloldó, erősítő, s nagyon hasonlít
a száldobosi ásványvizhez.

Toplicza.

Toplicza, székely falu, közel Csik-Szeredához, a
hajdani Csikszékben.

A falun a Maros foly keresztül, s közepén a
Toplicza vizével egyesül. A két viz közti porondon
egy meleg forrás fakad, mellynek vize fenekéig át-
látszó, szagtalan savanyú ízű. Hévmérséklete $+ 20^{\circ}$
R., s ha a Maros bele nem szivárogná, $+ 25^{\circ}$ R. is
lenne. Ezen viz 4 fürdőszobában fürdőnek használ-
tatik.

Hasonló forrás van az oláh templom mellett is,
valamivel távolabb a Marostól.

Találtak még Csik- és Gyergyószékben savanyúvíz források *Alfaluban, Csomafalván, Csomortányon, Csekefalván, Csik-Somlyón, Csik-Szt.-Mártonban, Csik-Szt.-Simonban, s Szárhegyen.*

Jakabfalva.

Jakabfalva, a hajdani székely Kászon-fiu-székben fekszik.

Egy órányira a falutól erdős völgyben, a borpatakja mellett ásványforrás buzog fel, mellynek vize jegecz tiszta, szintelen, csipős savanyú izü. Hévmérséklete $+ 9^{\circ}$ R., aránysúlya 1,002708. Huszonnégy óra alatt 500 korsó vizet ád.

Alkatrészei dr. Pataky vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas szikéleg	19,20	szemer.
Kénsavas szikéleg	4,80	„
Szikhalvag	1,80	„
Szénsavas mészéleg	6,40	„
„ keseréleg	3,20	„
„ vasélecs	0,60	„
Kovaföld	0,20	„

36,20 szemer.

Szénsavszesz 48.00 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében Erdély legjelesebb égvényes vasas savanyúvizei közé tartozik.

Gyógyhatása egy a többi hasonnemüekkel, s különösen a borszékihez hasonlít.

Kászon.

A *kászoni* savanyúvíz a hajdani Kászonszékben, Csik és Háromszék közt, Kászon völgyében buzog fel, bükkös bércek aljában, s a Balasi család birja.

Van két forrása, s a vendégek számára mintegy 13 lakszoba.

Kis-Sáros.

Kis-Sáros, falu, a kis Küküllő bal partján, Dicső-Szent-Mártonnal átellenben, a hajdani Küküllő megyében.

Távol a falutól, egy kopasz hegy aljában van egy 4 láb széles, s egy láb mély sajátságos gödör, melyből bizonyos gyulékony szesz gőzölög ki. A pásztorgyerekek ezen gőzt őszzsel megszokták gyujtani, s kukoriczát sütnék mellette, szagja nincs. A gödör esős időben megtelik vízzel, de a kifejlő gőz akkor is meggyúl, s mind addig ég míg erős szél, vagy sebes eső el nem oltja. Gr. Haller észrevételeit közölte ezen tünemény iránt.

Bodok.

Bodok, székely falu, a hajdani Háromszékben, 6 órányira fekszik Brassótól, s néhány órára Sepszi Szent-Györgytől, az Olt partján.

Félórányira a falutól keletfelé, egy kellemes völgyben, a Borviz patakja mellett, jeles savanyúvíz buzog fel; melly a mult század végével igen látogatott volt.

Két forrás van itt, mellyek olly vízdúsak, hogy a falusiak közönséges ivóvíz gyanánt használnán, szünteleni merítés által sem szűkül meg, hanem egy része mindig lefoly.

Vizök jegecz tiszta, kellemes savanyú, később luganyos izü. Hévmérsékletök $+ 10^{\circ}$ R. Aránysúlyok 1,003333.

Alkatrészei dr. Pataky Sámuel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	4,000	szemer.
„ keseréleg	2,200	„
„ szikéleg	29,000	„
„ vasélecs	0,028	„
Kénsavas szikeleg	2,800	„
Szikhailvag	1,000	„
	<hr/>	
	39,028	szemer.

Szénsavszesz 44,80 k. hüv,

Ezen vegybontás következtében legjelesebb égvényes vasas savanyúvizeink közé számíthatjuk a bodoki ásványvizet, melly a borszékihez nagyon hasonlít, s ital gyanánt hasonló betegségekben használtatik mint amaz.

Ugyan csak a bodoki határon a napkeleti hegy-sorból egy patak jő le, az ugynevezet várpaták, mellynek jobb partján 2 ásványforrás buzog fel, és ez az ugynevezett bodoki szemviz.

Ezen viz kövek közül, kis ujnyi vastag lyukakon jő ki, tiszta, kémáj szagú, tapintatra sikabb, lágyabb más viznél, s fehér ülepet rak a kövekre le. Ha megmossa az ember a szemet vele, könnyebbülést érez. Üvegpalaczkokban távol helyekre is elszállítható.

1830ban még egészen vadság volt ezen forrás környéke, most azonban sűrűen látogattatik.

A bodoki savanyúvizhez utazó vendégek meglehetős szállásra akadnak a közel Bodok, Oltszeme, Málnás, Etfalva s Gidófalva falukban, s élelemszerekkel is könnyen elláthatják magokat.

Kovászna.

Kovászna, nagy székely falu, a Moldovát Erdélytől elválasztó keleti határhegyek aljában, Sórárá fekszik Brassótól a hajdani Háromszékben.

Bent a faluban 3 ásványforrás buzog fel, melyek mind ital mind fürdő gyanánt hasznaltatnak. A régifőkút ezek közül szép fedéllel van ellátva, de vize e fedéltétel óta megromolván, felhagyták. A *horgász* nevű forrás hajtóerővel bír.

Ezen források vize kellemes savanyú, kevésbé öszzsehuzó izü. Hévmérséklete $+ 10^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,001041.

Alkatrészei dr. Pataky Sámuel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szikkhalvag	1,0000 szemer.
Kénsavas szikéleg	2,6000 „
„ mészéleg	2,8000 „
„ keseréleg	0,9000 „
„ vasélecs	0,8000 „
Vonatanyag	0,5125 „

8,6125 szemer.

Szénsav- s könkénegszesz 28,80 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében a vastartalmú kénes savanyúvizek rovatába lehet a kovásznai ásványvizet sorolni.

Használják ugyan ezen vizet belsőleg is, de inkább fürdő alakban, a bodoki s borszéki savanyúvizek egy időbeni belső használata mellett.

A harmadik forrás az ugynevezett *p o k o l s á r*, kizárólag fürdőnek használtatik, területe néhány négyszögöl, s vize zavaros. A köznép szobákat is meszel ezen vízzel, s poloskák ellen dicséri.

Fürdővendégek a faluban találnak szállást.

Nevezetes természeti tünemény, hogy ezen falunak földje vitriolszagot gőzölög ki, a pinczék párolognak, s fojtó gőzzel telnek el, a faedények benne penész virággal huzódnak be. 1852ben egy gödör ásása alkalmával egy egész gőzkémény nyílt meg,

mellynek szeszét fürdőnek kezdték használni, s most már gőzkészületeket is állítottak körülte.

Málnás.

Málnás, székely fálu, az Olt vize bal partján fekszik, közel Bodoghoz, a hajdani Háromszékben.

A falutól fél órányira eső erdőben bugyogó nevet viselő ásványforrás buzog fel, egy homokos domb aljából, mellynek vize erős kénzagu, s csipős kénizü. Hévmérséklete $+ 18^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,001354.

Alkatrészei dr. Pataky Sámuel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas keseréleg	1,2 szemer.
Kénsavas mészéleg	3,0 „
„ szikéleg	0,8 „
„ vasélecs	0,6 „
Szikhalvag	1,2 „
Timföld	1,0 „
Vonatanyag	0,8 „

8,6 szemer.

Könkéngszesz 25,6 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében vastartalmú kénes viznek lehet a málnási bugyogót nevezni.

Gyógyhatása hasonló más illynemü gyógyvizekéhez.

Van egy más forrása is, melly fürdőnek használtatik.

Poján.

Poján, székely falu, 2 órányira Kézdi-Vásárhelytől, s hajdani Háromszékben.

A keskeny Zonda völgyében két ásványforrás buzog néhány lépésnyire egymástól fel, mellyek 24

órában 630 korsó vizet öntenek, s vizök savanykás öszszehuzó izü ; hévmérsékletök + 9° R., arány-súlyok 1,003333.

Ezen víz alkatrészei dr. Pataky Sámuel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	6.00 szemer.
„ keseréleg	1,60 „
„ vasélecs	0,80 „
„ szikéleg	12,80 „
Kénsavas szikéleg	2,00 „
Szikhalvag	1,40 „
Kovaföld	0,20 „

24,80 szemer.

Szénsavszesz 44,80 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében égvényes vasas savanyúviznek lehet a pojáni ásványvizet tekinteni.

Gyógyhatása hasonló a homorodi ásványvizéhez, de nem igen alkalmas szétküldésre, miután a benne létező szénsavszesz nem igen van vele szoros kapcsolatban.

Sepsi Szent-György.

Sepsi Szent-György, székely mezőváros, az Olt vize mellett, két órányira fekszik Brassótól, a hajdani Háromszékben.

Határán több rendbeli ásványforrás buzog fel. Egyik közülök épen a város végén fakad, egy domb aljában, s a vastartalmú égvényes savanyúvizek rovatába tartozik. A másik melly egy a városon átfolyó patak partján fakad, kénes víz, a lakosok mint fürdőt idült bőrkütegek, fekélyek, s makacs főfájdalom ellen használják. A harmadik mellyet s u-

gasnak neveznek $1\frac{1}{2}$ órányira fekszik a várostól, egy kellemes erdős völgyben; égvényes vasas savanyúvíz, s zsongitva oldozó, vizellethajtó erővel bír. Nehány száz lépésre ettől több más források is vannak, mellyeket fürdő gyanánt használnak kösvény ellen.

Torja.

Torja, székely faln, a hajdani Háromszékben.

Egy m.földnyire a falutól észak felé van a minden oldalról szép és rengeteg erdővel körülvett hires *bü d ö s h e g y*, melly hasonló fulasztó barlangokat rejt magában, mint a millyenek a hires nápolyiak. A hegy északi oldalában lévőket *g y i l k o s b a r l a n g n a k* a déli oldalában rejtőket pedig *b ü d ö s l y u k n a k* nevezik.

Ezen hegyhez két út vezet, egyik Háromszékről Torjáról, a másik pedig Csik-Székről Csik-Lázárfalváról. A Torjáról jövő előtt szép mező nyílik meg az ugynevezett *s ó s m e z ő*, mellyen több sós források fakadnak, vizeiket a sós patakába öntvén. A völgy nyugoti részében több vasas savanyúvíz forrás is buzog fel, mellyek sósmezei savanyúvizeknek neveztetnek.

Ezen források vize szintelen, csipősszagu s csipős savanyúösszszehuzó izü. Hévmérséklete $+ 9^{\circ}$ R. Aránysúlya 1,004635.

Félórányira innen más ásványforrások is buzognak fel *s ó m b o r* név alatt, mellyek ként tartalmaznak. Ezek nagy morajjal s nagy mennyiségű szesz kifejlesztéssel tűnnek elő, vizök zavaros, piszkos sárga, erős kénzagú s édes savanykás fanyar izü. Hévmérsékletök $+ 9^{\circ}$ R. Aránysúlyok 1,001354.

Alkatrészeik dr. Pataky Sámuel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

Mészhalvag	0,90 szemer.
Szikhavag	0,80 „
Kénsavas mészéleg	3,40 „
„ keseréleg	1,20 „
„ szikéleg	2,00 „
„ vasélecs	0,40 „
Vonatanyag	1,00 „

9,70 szemer.

Könkéngszesz határozatlan mennyiségű.

Ezen víz a vastartalmú kénes vizek rovatába tartozik.

Használtatik fürdőalakban bőrkütegek, csuzos köszvényes bántalmak, s azok következtébeni zsugorodások ellen.

Ezen vidék felette gazdag ásványvizek dolgában, csupán Torja határán több fakad harmincznál. Ezen kívül nagy mennyiségű szénsav s könkéngszeszt is gőzölög ki földje sok helyeken.

Találtak még Háromszéken savanyúvíz források *Belefalván, Hatolykán, Kézdi-Szent-Léleken, Nagy-Ajtán, Petőfalván, Sáralfalván s Zabolán.*

Almás.

Almás, székely falu, a hajdani Udvarhelyszékben.

Határán a magas hegyek- s erdőségektől környezett farkasmezei alacsony völgyben egy ásványforrás buzog a fehérpatak bal partján fel, mellynek aránysúlya 1,001145, s dr. Pataky

Sámuel vegybontása szerint következő alkatrészeket tartalmaz egy polgári fontban:

Kénsavas szikéleget	1,00 szemert.
Szikhavagot	0,20 „
Szénsavas szikéleget	1,40 „
„ mészéleget	5,20 „
„ keseréleget	2,40 „
„ vasélecsét	0,04 „
Timföldet	1,20 „
Kovaföldet	0,20 „

11,64 szemert.

Szénsavszeszt 22,40 k. hüv.

Ezen víz a vastartalmú égvényes földes savanyúvizek közé tartozik.

Hasonló források vannak a fehérpatak jobb partján is.

Homoród.

A *homoródi* gyógyfürdő egy fenyvesek közti regényes völgyben fekszik, 4 órányira Udvarhelytől a hajdani Udvarhelyszékben. A völgyet a Homoród vize folyja át, s az Udvarhelyről, Oláhfalus Csik-Szék felé vivő országút épen a fürdő mellett halad el.

Ezen fürdő melly Oláhfalus községének tulajdonára 1773 körül igen látogatott volt, s már akkor épületekkel is birt. Jelenben is vannak néhány faépületei, s meg is keresik, de koránsem olly sokan mint hajdan. Mintegy 4 forrás buzog itt fel, de közülök csak kettő érdemel különösebben említést. Az a l s ö f o r r á s + 9° R., hévmérséklettel, 1,002239 arányszúllyal bir, s 24 óra alatt 450 korsó vizet ad, az innen 300 lépésre fekvő f e l s ő f o r r á s hévmérséklete ellenben + 8,5° R.

Alkatrészei dr. Pataky Sámuel vegybontása szerint egy polgári fontban következők:

	az alsó	a felső forrásb.	
Kénsavas szikéleg	1,20	1,60	szemer.
„ mészéleg	0,64	0,40	„
Szikhalvag	1,28	1,00	„
Szénsavas szikéleg	3,08	3,90	„
„ mészéleg	2,816	1,60	„
„ keseréleg	1,72	1,00	„
„ vasélecs	0,60	0,40	„
Kovaföld	0,52	0,60	„
	11,936	10,50	szemer.
Szénsavszesz	32,00	27,55	k. hüv.

Ezen vegybontás következtében égvényes vasas savanyúviznek lehet a homorodi források vizét tekinteni.

Gyógyhatása föloldó, székletételt előmozdító, vizzellehajtó, e mellett gyengén erősítő. Dr. Pataky következő betegségekben ajánlja.

1) Gyomor nyálkásságban, altesti zsigerek dugulásaiban, s ezekből eredő aranyér és rásztkórban.

2) A lélegző életművek idült bántalmaiban.

3) Hószámi rendetlenségekben.

Korond.

Korond, székely falu, a Parajdról Udvarhelyre vivő országutban fekszik a hajdani Udvarhelyszékben.

A falutól mintegy félóránnyira több ásványforrás buzog egy völgyben fel, mellyek közül legnevezetesebb a Lopágy nevű hegy aljában létező árcsói forrás.

Ezen forrás vize $+ 10^0$ R., hőmérséklettel, s 1,002031 aránysúlylyal bír.

Alkatrészei dr. Pataky Sámuel vegybontása nyomán egy polgári fontban következők:

Kénsavas szikéleg	1,20	szemer.
Szikkhalvag	0,30	„
Szénsavas szikéleg	0,80	„
„ mészéleg	4,40	„
„ keseréleg	1,60	„
„ vasélecs	0,20	„
Timföld	0,30	„
Kovaföld	0,18	„

8,98 szemer.

Szénsavszesz 25,60 k. hüv.

Ezen vegybontás következtében a gyengébb vastartalmú égvényes földes savanyúvizekhez tartozik a korondi víz, s ugyan azért gyenge idegzetűek könnyebben eltűrik, mint sok erősebb belföldi savanyúvizeinket.

Egy ehez hasonló forrás fürdőkhöz használta-tik, a Korond vize jobb partján létezök pedig, mely-lyek Szejke nevet viselnek, abban különböznek ezektől, hogy több szénsavszeszt, a mellett kőnké-negszeszt tartalmaznak, a merő alkatrészek közül pedig különösen konyhasót s szénsavas földeket.

Az itteni fürdőintézetet gr. Traunné alapította, s 1830ban igen látogatott volt, jelenben gr. Toldalagy s még két közbirtokos birtokában van.

Ezen fürdőnek igen kellemes fekvése van. A völ-gyet a Korond vize folyja át északi irányban. A für-dőlakok a völgy nyugoti hegyoldalán fehérленek, fe-lették cserjés terül el. Feljebb a hegytetőn egyfelől Agyha székely falu, más felől Firtos hegy várromos csuca látszanak, s ezen egész hegyoldal egy an-

golparkhoz hasonlít. Szembe vonul el az országút, felette erdős hegy emelkedik, ennek oldalán pedig sós-szíkla. Tovább a Hollókő szirtja látszik, s az ormokat fenyvesek szegik be. A fennebb említett lakházak, mellyeket többnyire magyarok látogatnak, egy négyszeg kört képeznek, s ennek egyik felében van a rácszott savanyúvízforrás ős fák árnyékában; alig egynehány lépésre egy más savanyúvíz forrás, mellynek vize a mellette lévő fürdőszobákba fürdőnek használtatik. Szembe ezekkel a hegyoldalban egy igen hideg kénes sós forrás, melly 1836ban alkalmaztatott fürdőkre, s vetkező szobákkal van körülvéve.

Lövete.

Lövete, székely falu, a hajdani Udvarhelyszékben.

Határában 3 ásványforrás buzog fel. Az egyik a falutól egy órányira, hegyektől s erdőségektől környezett völgyben fakad, a Nagy-Homorod vize mellett, s háromi forrásnak is neveztetik. Aránysulya ezen forrás vizének 1,00166. Alkatrészei pedig dr. Pataky vegybontása szerint egy polgári fontban.

Kénsavas szikéleg	1,80 szemer.
Szikhaltvag	2,80 „
Szénsavas szikéleg	4,00 „
„ mészéleg	2,80 „
„ keseréleg	1,60 „
„ vasélecs	0,64 „
Kovaföld	0,664 „

14,304 szemer.

Szénsavszesz 27,20 k. hüv.

A vastartalmú égvényes savanyúvizek rovatába tartozik ezen víz.

Innen egy fertály órányira fakad a második forrás, melly sóós-borviznek neveztetik s igen sok konyhasót tartalmaz. Alkatrészei a konyhasón kívül vas, kén- és sósavas mész- s keseréleg, s egy polgári fontban 25,60 k. hüv. szénsavszesz.

Dr. Pataky ezen gyógyvizet az altesti zsigerek váltólázak utáni dugulásai, nyálkásságai, gilisztakór, angolkóros s görvélyes bántalmak ellen ajánlja.

A harmadik forrás az ugynevezett **Kiruj** Homoródtól s Lövétetől mintegy 4 órai távolságra egy keskeny, de felette regényes, erdős, kösziklás tájékon fakad, Solyomkő nevű meredek gránithegy aljában, a sebes Kiruj patak mellett.

Ezen forrást 1740ben vadászok fedezték fel, elhíresztelésére pedig sokat tett országos elnök gr. Lázár János, ki azt versekben is megénekelte.

A forrás 24 óránként 5040 korsó vizet önt, vizének aránysúlya 1,001406, s dr. Pataky Sámuel szerint egy polgári fontban következő alkatrészeket tartalmaz:

Kénsavas szikéleget	0,768 szemer.
Szikhalvagot	1.032 „
Szénsavas szikéleget	4,000 „
„ mészéleget	3,328 „
„ keseréleget	0,768 „
„ vasélecset	0,160 „
Kovaföldet	0,664 „
	<hr/>
	10,810 szemer.
Szénsavszesz	34,60 k. hüv.

Dr. Pataky állítása szerint, ezen víz hatására minden e tájoni más vizeket fölülmúl, s csúzos kősvényes bajakban igen jó szolgálatot tesz.

Mintegy 13 lakház is van ezen forrás körül, s néha annyi a vendég, hogy sátrokat is szükséges vonni.

A vendégek ezen tájékon sok élvezetet találnak. Vadászatban s halászatban gyönyörködők itt bőven kielégíthetik vágyaikat, van egy vashámora is, s keletre mintegy 1½ órai távolságra nagy erdőség középette a híres homorod-almási barlang.

Száldobos.

Száldobos, székely falu, a hajdani Bardóczfiuszékben Erdővidéken fekszik.

Határán a Vargyas és Olosztelek közti völgyben egy ásványforrás buzog fel, mellyet rákosiborviznek is neveznek.

Ezen forrásról azt írja Kemény János életrajzában, hogy Bethlen Gábor erdélyi fejedelmet élte utolsó éveiben ide hozták volna orvosai 1629ben. Ma is áll Olasztelken egy emeletes ház, mellyről azt tartják hogy még a Bethlen Gábor idejébéli. Akkor sőt a mult században is Benkő idejében igen látogatott volt.

A forrás vize + 9,5° R., hévmérséklettel s 1,001666 aránysúlylyal bir. Alkatrészei dr. Pataky Sámuel szerint egy polgári fontban következők:

Szénsavas mészéleg	2,50 szemer.
„ keseréleg	1,40 „
„ vasélecs	0,44 „
„ szikéleg	2,40 „
Kénsavas szikéleg	0,80 „
Szikhalvag	0,60 „
Kovaföld	0,80 „

8,54 szemer.

Szénsavszesz

52,00 k. hüv.

Ezen viz a vastartalmú égvényes földes savanyúvizek közé tartozik.

Dr. Pataky mind azon esetekben ajánlja, hol hasonló gyögyvizek javallva vannak. A vak aranyér ellen is igen jó hatása van.

Szombatfalva.

Szombatfalva, székely falu, a hajdani Udvarhelyszékben, fél m.föld távolságra Udvarhelytől.

Határán a Parajd felé vivő országut s a sós-pataka mellett két savanyúvizforrás buzog fel, melyek közül az egyik ként is tartalmaz. Az első forrás vizének aránysúlya 1,001041, a második pedig sós izü, kénszagú s $+ 9^{\circ}$ R. hőmérsékletü.

Alkatrészeik dr. Pataky Sámuel szerint egy pontban következők:

	az első	a 2ik forrásban.
Kénsavas szikéleg	1,00	— szemer.
Szikkhalvag	0,20	10,00 „
Szénsavss szikéleg	1,40	— „
„ mészéleg	5,20	2,80 „
„ kesaréleg	2,40	0,80 „
„ Vasélecs	0,04	0,08 „
Timföld	1,20	— „
Kovaföld	0,20	0,40 „
Könkéngszeszben fölolvastott		
kén	—	0,80 „
	11,64	16,88 „
Szénsavszesz	22,40	25,60 k. küv.
Könkéngszesz	—	határozatlan mennyis.

Ezen vegybontás következtében az első forrás vizét a vastartalmú égvényes földes vizek, a másodikt pedig a konyhasó s vastartalmú kénes vizek rovatába lehet sorolni.

Gyógyhatásukra nézve az első a homorodi savanyúvizhez hasonlít, de gyógycélokra nem alkalmaztatik; a második ellenben belsőleg mint külsőleg használva jó szolgálatot tesz idült bőrkütegek, csúzos köszvényes bántalmak-, mint zsugordások a görcsökben.

Szováta.

Szováta, székely falu, a Parajdtól északra eső havas aljában. Szembe vele a kis Küküllő partján M. Vásárhelylyel közlekedő országut, s az egész egy svajczi táj regényes képét tünteti előnkbe.

A falu felett egy dombemelkedik, mellynek ormait nem fedi erdő, mert ez sós hegy. Kerülete $1\frac{1}{2}$ órányi, kerekén sóstavak s bizonyos távolságban 7 örház környezik, délről pedig egy festői szép édes tó. Az egészet a havasok amphiteatruma övedzi.

Hajdan itt sóbányászat folyt, a sós tavak annak maradványai. Azonban ezen tavak sem állandók, hanem helyöket cserélgetik, úgy hogy a hol az idén kaszáló volt, jövőre víz fakadván belé, sós tó lesz, s viszont más helyeken a sós víz beszűrődvén a föld gyomrába, vagy a völgy patakjába folyván le, kaszálóvá alkotja helyét. 1851ben hatra teszik e sós tavak számát. Ezen tavak felső színének átmérője körülbelül 10—15 öl; vizök pedig langyos meleg, vannak azonban köztük olly melegek is, hogy fürdeni bennök nem lehet.

A mi ezen sós tavak vizének gyógyhatását illeti, az hasonló más sósvizekéhez, s különösen azon előnnyel bír, hogy főfájást nem okoz.

A vidékiek már rég használják, de nyáron át idegenek is látogatják, kik a faluba szállásolnak. 1844ben néhány lakot is kezdettek e sóshegy alatt építeni.

Találtak még Udvarhelyszékben más helyeken is savanyúvíz források, u. m. *Bibarczfalván, Farkaspatakon, Fülén, Hermányon, Kis-Bacsonban, Nagy-Bacsonban: nádasalya, pisztrangos és uzonka* név alatt, *Orosztelekén, s Telegdi-Bacsonon.*

Említést érdemel végre a magyarhoni ásványvizek közül vétségéből kimaradt *koritniczai* savanyúvíz, melly Liptó megyében Revucz falutól délkeletnek $1\frac{1}{2}$ órai távolságra Koritnicza völgyben buzog fel.

Két ásványforrás van itt, mellyek közül az egyik vasat tartalmaz, a másik pedig hashajtó tulajdonnal bír, de vegybontva nincsenek.

Ezen ásványvíz a hradeki kamarai urodalomhoz tartozik, s vannak körülte már fürdő-, valamint más épületek is.

Gyógyhatása egy az égvényes vasas savanyúvizekével.

A munkában előforduló némely egyes műszavak értelmezése.

Alapos — basisch.	Haméleg — Kaliumoxyd.
Angolkór — Rachitis.	Haméleg — Schwefelkalium.
Bórszeny, recset. — Impetigo.	Iblany — Jod.
Büzeny — Brom.	Könkéneg — Schwefelwas- serstoff.
Csúz — Rheuma.	Keserbüzeg — Jodmagne- sium.
Cseleny — Mangan.	Keserhalvag — Chlormag- nesium.
Csereny — Taninum.	Keseriblag — Brommagnes.
Cselélecs — Manganoxydul.	Keseréleg — Magnesiumoxyd.
Csillám foszlókő — Glimmer- schiefer.	Kéklő hamkéneg — Schwe- felcyan. Kali.
Eczet sav — Essigsäure.	Kénéleg — Schwefeloxyd.
Égvény — Alkali.	Kénsav — Schwefelsäure.
Élén — Oxygen.	Kovasav — Kieselsäure.
Éleg — Oxyd.	Könszéneg — Kohlenwasser- stoff.
Élecs — Oxydul.	Könkéneg, Hügyéleny — Am- monium.
Élegült — oxydirt.	Lavhalvag — Chlorlythium
Fémmérgezés — Metallver- giftung.	Lavany — Lithium.
Filkór — Elephantiasis	Légeny — Azoum.
Folysav, forrássav — Fluss- säure.	Mészéleg — Calciumoxyd.
Földi gyanta — Naphta.	Méskénéleg — Schwefelcal- cium.
Görvély — Scropheln.	Méhkór — Hysterie.
Gyurma — Parenchym.	
Gümőkór — Tuberkelsucht.	
Higanykór — Mercurial- Krankheit.	

Mor — Schvartzer Staar.	Szikéleg — Natriumoxyd.
Mélakór — Melancholie.	Sömör — Flechten.
Mészfolyag — Fluorcalcium.	Súly, vérsenyv — Scorbut.
Mészhalvag — Chlorcalcium.	Takár — Blenorhõe.
Nehézkór — Hinfallende Krankheit.	Televény — Humus.
Nyálksenyvedés — Cacochi-mia mucosa.	Timéleg — Alumiumoxyd.
Nyirk — Lympha.	Timhalvag — Chloralumium.
Permet — Douche.	Tófa — Tuffstein.
Piskolez, dárdany — Antimon.	Tőzregsav — Acidum hypocrenicum.
Pireny — Strontian.	Turfa — Torf.
Ráosztkór — Hypochondrie.	Vasélecs — Eisenoxydul.
Salétromsav — Salpetersäure.	Vashalvag — Salzsaures Eisen.
Szállékony — Flüchtig.	Verőczér — Pfortader.
Sápkór — Bleichsucht.	Vill, villany — Phosphor.
Szemer — Granum.	Villsav — Phosphorsäure.
Szénsav — Kohlensäure.	Viszér — Vena.
Széneny — Carbonium.	Vittáncz — Chorea S. Viti.
Szihalvag — Chlor-Natrium.	Zaha — Soodbrennen.
	Zsiger — Organ.

Tartalomszeréni osztályzata

az ezen munkában előforduló mind azon

ásványvizeknek,

mellyeknek alkatrészei ismerve vannak.

	Lap.		Lap.
A) Meleg ásványvizek.		Mehádia	295
I) Közönyös hévvizek.		Mére	175
Daruvár	317	Monyásza	277
Eger	90	Nagy-Bilicz	146
Krapina	310	Nagy-Várad	270
Stubicza	307	Pöstény	146
Szmerduch	316	Rontó	274
Szutinka	312	Sári-Sáp	77
		Szerencs	247
		Szlaboticz	310
II) Kénes hévvizek.		Tapolca	132
Alsó-Vácza	339	Toplika	312
Apátfalva	87	Trencsin-Teplicz	155
Bajmócz	143	III) Égvényes hévvizek.	
Bekecs	245	Al-Gyógy	342
Bellus	153	Buda	57
Esztergom	75	Diós-Győr	88
Gyűgy	175	Kács	88
Harkány	134	Kis-Kalán	344
Kápláth	146	Lippik	320
Lajta-Pordány	108	Szalonna	88
Magyarád	178	Tapolca	89

	Lap.		Lap.
IV) Keserű hévvizek		Hosszszümező	255
Alsó-Stubnya	162	Hradziszka	240
V) Meszes hévvizek.		Jood	256
- Királyi	211	Kalugyer	269
Szkleno	169	Kamenszko	307
VI) Vasas hévvizek.		Kékkút	131
Lucsky	166	Kelcse	246
Rajecz	155	Kérő	354
Szliács	190	Keszthely	131
Topuszkó	293	Kozelecz	240
Vichnye	172	Köhalom	336
VII) Timsós hévvizek.		Löcse	201
Vág-Tepla	161	Máád	247
B) Hideg ásványvizek.		Magyar-Szent-László	120
I) Kénes vizek.		Majerka	206
Agyagos	244	Mére	175
Almás	73	Mikola	267
Alsó-Kéked	222	Morágy	133
Baldócz	198	Nagy-Körös	72
Balf	103	Nagy-Ugrócz	174
Bajfalu	266	Ollysó	240
Bajorvágás	240	Pánkota	278
Bari	247	Parád	92
Béla	199	Plavnicza	240
Brusznó	187	Savnik	235
Büdöskő	143	Schwefelbad	201
Darócz	240	Sepsi-Szent-György	371
Decső	240	Sibó	349
Disznópatak	253	Stomfa	142
Ebed	74	Szántó	181
Eperjes	234	Szeben	236
Gyopáros	279	Szendró	89
Gyügy	175	Szent-György	142
Hömök	267	Szinye-! ipócz	236
		Szmerdsonka	202
		Szobráncz	241
		Tata	77
		Törja	372
		Toronya	247
		Vámfalva	268
		Váralya	133
		Várkony	142

	Lap.		Lap.
II) Égvényes vizek.		Sóskút	247
Czigelka	232	Sóvár	235
Fertő tava	104	Szlatina	262
Konyár	270	Szováta	381
Nyiregyháza	268	Torda	350
Palicsi tó	288	Torja	372
Soroksár	73	Velejte	247
Sziget	279	Vizakna	336
Tenker	279	VI) Savanyú vizek.	
III) Keserűsós vizek.		Ádámföldre	240
Aba	79	Ajnácskö	207
Alap	79	Alfalu	366
Bia	73	Almás	373
Csik	73	Alsó-Esztergály	184
Esztergom	75	Atya	83
Harsány	138	Bajfalu	266
Ivanda	286	Bajor	240
Kis-Czég	346	Bakovár	280
Mocs	348	Balaton-Füred	123
Novaj	348	Balaton tava	129
Ölves	347	Banka	152
Rónapatak	221	Bankó	222
Tagyos	77	Baracz	208
Túr	340	Barát-Lehota	161
IV) Meszes vizek.		Bártfa	228
Kun-Tapoleza	212	Batiza	251
Lévárt	212	Bazuch	185
Sivabrada	201	Belefalva	373
V) Konyhasós vizek.		Bene	90
Alsó-Kuszonje	324	Benedekfalva	168
Alsó-Sebes	226	Benyus	197
Baranda	295	Berki	240
Felső-Bajom	325	Besenyőfalva	165
Harsány	184	Besztercebánya	186
Magyar-Izsép	247	Bibarczfalva	382
Polhóra	164	Bikszád	266
Sóbánya	335	Bisztra	247
		Bocsko-Rahó	251
		Bócza	168
		Bodajk	84
		Bodok	367
		Borhegyes	362

	Lap.		Lap.
Borkút	252	Farkaspaták	382
Boros-Jenő	276	Fehértemplom	334
Borsa	252	Felső-Bánya	268
Borszék	358	Felső-Falu	268
Bosatz	161	Felső-Ferneckely	268
Bozes	345	Felső Nyéresháza	254
Breznóbánya	197	Felső Ruszbach	199
Bruckenuau	280	Felső Tiszovnyik	184
Budis	165	Ferenczvölgy	254
Bujak	240	Fibis	284
Bukovecz	197	Filicz	200
Buziás	281	Fiskút	285
Csacsin	188	Frieska	240
Csekefalva	366	Füle	382
Cserény	197	Fülek	184
Csernely	88	Gabaltó	240
Csernely	174	Ganócz	201
Csigla	240	Garáb	184
Csik-Lázárfalva	362	Gerlacho	240
Csik-Somlyó	366	Glóóód	255
Csik-Szt. Márton	366	Goberling	119
Csik-Szt.-Simon	366	Gortva-Kisfalud	210
Csik-Tusnád	363	Guth	85
Csomafalva	366	Gyügy	175
Csomortány	366	Halusicz	161
Csornoholova	244	Hanusfalva	240
Csurgó	85	Harka	111
Czakó	209	Haró	346
Czemeté	232	Hatolyka	373
Cziganyócz	240	Herlein	223
Detva	197	Hermány	382
Dierova	165	Homorod	374
Dolina	165	Horka	206
Drahocz	145	Hoszszerűt	234
Drietoma	161	Hrabszke	240
Dubova	165	Hugyag	184
Dubrava	206	Huora	168
Ebeczk	184	Izsép	240
Ebedecz	174	Jahodnik	165
Egeg	175	Jakabfalva	366
Előpatak	354	Jamnicza	305
Eperjes	234	Jaraba	197
Farkasfalva	197	Jasztrabnye	153

	Lap.		Lap.
Jelen	210	Laczkov	206
Jeszenye	197	Lagno	240
Jolsva	211	Lajta Sz. Miklós	111
Jormandsdorf	119	Landok	206
Kabola-Polyána	257	Laszina	292
Kabold	107	Léva	174
Kakasfalu	240	Lieskőcz	197
Kalinka	197	Lipnik	206
Kapi Pálvágás	240	Lippa	284
Kaproncza	240	Losonez	182
Káránsebes	295	Lövéte	377
Kászon	366	Luhly	259
Kékkő	184	Luzsna	168
Kékkút	131	Madacska	184
Kelcse	246	Magyarfalva	167
Kelemenfalva	165	Majerka	206
Kéménd	345	Maldur	206
Kende	240	Málnapatak	184
Kézdi-Szt.-Lélek	373	Málnás	370
Királyfalva	177	Maluzsina	168
Királymező	258	Masztinecz	213
Kis-Bacson	382	Melsicz	154
Kis-Chocholna	153	Ménes	277
Kisfalud	284	Mére	175
Kis-Kubra	154	Mezőterem	267
Kisőcz	206	Micsinye	189
Kis-Örs	133	Mirkvásár	336
Kis-Sáros	235	Mogyoros	268
Klokoes	188	Moha	86
Kokova	221	Murány	285
Komjanka	206	Nádasd	111
Konszka	168	Nagy-Ajta	373
Koritnicza	382	Nagy-Bacson	382
Korond	375	Nagy-Bánya	268
Kosztolna	161	Nagy-Bisztra	250
Kosztrina	241	Nagy-Höflein	109
Kovászna	368	Nagy-Szalatna	190
Kükény	138	Nagy-Tarna	248
Közép-Vissó	258	Nalipina	248
Krályova	161	Nemes-Rédek	152
Kreig	206	Német-Keresztúr	110
Kürtös	184	Nimnicz	161
Kvaszni	259	Nyirmező	346

	Lap.		Lap.
Onor	152	Solymos	346
Orechu	161	Somos-Ujfalu	240
Orosztelek	382	Soskút	114
Osgyán	221	Stjavnicska	165
Parád	92	Stojka	353
Paszika	250	Stosok	197
Patak	168	Stuben	119
Peesenyéd	110	Suliguli	260
Pétervágás	240	Sumjacz	221
Petőfalva	373	Szalárd	275
Pinkafő	113	Szalathnya	178
Pitrova	240	Száldobos	379
Ploszkó	250	Szántó	181
Pó-Csevicze	213	Szaploneza	281
Podrhágy	165	Szárhegy	366
Poján	370	Szecsány	285
Polonka	221	Szelecz	161
Poltár	183	Szent-András	206
Polnyik	197	Szent-Ivány	167
Pongyelok	214	Szent-Ivány	249
Poturnya	168	Szent-Király	364
Priblana	168	Szent-Mihály	364
Psztrusa	197	Szklabonya	184
Radács	240	Szlatvina	202
Radna	327	Szlécs	168
Ránk	223	Szliács	190
Ráros-Mulyád	184	Szmecsány	168
Rátkó-Szuha	214	Sznakó	240
Reesk	102	Szoblahó	161
Rendes	132	Szolocsin	250
Rhonecz	197	Szolyva	249
Rima-Brezó	215	Szombatfalva	380
Rokusz	201	Szrnkó	197
Rona-Patak	221	Sztankován	168
Rosenberg	168	Sztrezsenicz	155
Röthenbach	119	Szuha	217
Rozson-Mitticz	161	Szulin	238
Sárfalva	373	Szutor	218
Selmech	168	Szvábfalu	206
Sepsi-Szt.-György	371	Tapoly-Bisztra	240
Singlér	240	Tar	102
Sircz	111	Tarcsa	117
Sissó	152	Tátrafüred	202

	Lap.		Lap.
Tatrang	336	Zsjár	168
Telegdi-Bacson	382	Zsorkócz	165
Telgárt	219	Vadkert	184
Tenke	275	Vámfalu	268
Tepla	168	Vámosfalu	197
Ternye	240	Váralya	165
Tiszolcz	220	Várgede	220
Toporecz	206	Veczel	346
Tordomesticz	152	Végles-Váralya	197
Torja	372	Velsicz	161
Totfalu	206	Viborna	206
Tót-Próna	165	Visk	263
Töltszék	240		
Turna	160	VII) Vasas vizek.	
Turvékony	268	Bazing	140
Tvaroseza	240	Győr	112
Ugod	120	Hagymádfalva	275
Uj-Lehota	152	Mogyorós	76
Uj-Lubló	205	Pest	68
Uj-Udvar	206	Poson	141
Uj-Város	268	Rónya	183
Ungvár	243	Sid	216
Uzsok	244		
Zabola	373	VIII) Vasgáliczos és timsós források.	
Zajzon	335	Borostyánkő	112
Zánka	132	Csik-Tusnád	363
Zánka	152	Erdőbénye	245
Zlatnik	152	Mogyorós	76
Zlatócz	161	Parád	92
Zólyom	196	Rokusz	201
Zsaszko	165	Rosnyóbánya	216
Zsdánya	174	Sári-Sáp	77
Zsély	184	Zovány	348

Jegyzéke az ezen munkában foglaltató azon ásványvizeknek, mellyeknek alkatrészeik kikutatása nem létessíthetvén, osztályzatuk sem sikerülhetett.

Ábraham	133	Alsó-Szucsá	161
Akna Rahó	265	Apaj	73

	Lap.		Lap.
Apateleek	278	Guta	184
Avasfalu	268	Gyöngyös-Püspöki	102
Babogány, meleg	275	Gyürk	181
Bakabánya	181	Hancslikfalva	161
Balczatul	265	Hegyes, meleg	275
Bánát-Komlos	287	Helpa	221
Bánfalu	111	Hét	210
Barcza-Rákos	225	Hévviz	357
Béb	122	Hidegpatak	265
Békás-Megyer	73	Hidvég	358
Berczel	269	Hoselec	206
Berzencze	184	Hrabovka	161
Bilin	265	Illanó	168
Bogda	280	Ivanecz	265
Boroevcze	324	Jabloneza, meleg	225
Bréb	265	Jeszero	119
Bukova	250	Jolsvafő, meleg	225
Bukovina	174	Kabolapatak	265
Chresnevecz	316	Kakas-Lomnicz	206
Csall	175	Kálnó	184
Cserenye	174	Kamena Goricza	316
Csobánka	73	Kamenicz	324
Csór	87	Karácsonfalva	265
Csorvás	278	Káránd, meleg	275
Dabrony	122	Kassa	225
Debreczen, saletrom	275	Kelecsény	265
Désze	265	Kis-Apáthi	133
Dézna	278	Kis-Birócz	161
Dios-Jenő	182	Kis-Bogdány	122
Dorna	276	Kis-Késmárk	206
Dragomirfalva	265	Kis-Sármas	348
Farkasfalva	206	Kis-Sáros	367
Fekete-Patak	247	Kis-Szalatnya	184
Felső-Bárcza	223	Kis-Ujfalu	184
Felső-Mislye	225	Kis Zsámbokrét	161
Felső-Petény	182	Klobusicz	161
Felső-Rhóna	265	Komlós	225
Felső-Szucsá	161	Konszka	161
Frányova	287	Korlát	184
Gece	225	Koroncsa	247
Gnezda	206	Korpona	188
Göncz	223	Korpona, meleg	188
Grenicz	206	Kosdján, meleg	275

	Lap.		Lap.
Koszorin	174	Pata	102
Körmöztz	174	Peklenicza	133
Körtvélyes	247	Perenna	184
Kövesfalu	206	Podhernig	250
Kraszna	349	Podluzsán	181
Ksinna	161	Pogony	221
Laturka	250	Polena	250
Lebesbénye	247	Popradno	161
Lebnek	336	Póroszló	102
Leche	310	Pozba	174
Lechnicz	206	Pölöske	138
Lovas	133	Primócz	206
Ludrova	168	Radoma, meleg	152
Lunkány	289	Ratke	268
Lunkásprie, meleg	275	Ravanicza	324
Magaspart	174	Reichwald	206
Majdanka	265	Ricska	265
Margitta	287	Rossia	278
Matheocz	206	Ruszpolyána	265
Mátra-Novák	183	Sárkeresztur	87
Mikolapatak	265	Selmecz	181
Mikova	247	Schmelcz	119
Mirk	268	Somogyi	225
Miszmonostor	268	Svablovka	206
Nagy-Chlévén	161	Sveta-Woda	323
Nagyfalu	181	Szalmateres	184
Nagy-Ivány, iblanyos	102	Szathmár	268
Nagy-Keresztur	184	Szent-András	111
Nagy-Rőcze	221	Szent-Ilona	310
Nemes-Izsák	73	Szécsénykovácsi	184
Nemes-Okruth	161	Szék, meleg	275
Noszlop	122	Szilvás-Apáthi	225
Nyiregyháza, salétrom	268	Sziget	265
Nyitraszeg	174	Szinyak	250
Ó-Arad	278	Szlanovecz	310
Oblyászka	265	Szlaszka	174
Ó-Holyatin	265	Szlatinik	324
Oksina	221	Szolyma	265
Orosz-Mokra	265	Sztarisziszek	310
Orosz-Poruba	247	Sztrogna	250
Oszada	168	Takácsi	122
Palojta	181	Tapolcsán	89
Parnicza, langyos	165	Tapolcsán, meleg	174

omfalu

	Lap.		Lap.
Tapolczafő	122	Zágráb	310
Tartócz	268	Zalus	161
Tataros	276	Zay-Ugrócz	161
Telki-bánya	225	Zboj	247
Teplicz	206	Zdenyova	250
Tereselypatak	265	Zernyest, meleg	335
Tergovisch	316	Zsittna	161
Terpes	102	Valpó	324
Toplicza.	365	Váncsfalva	265
Toplicza, meleg	275	Vasas	138
Trebin	161	Velika, meleg	323
Turopolya	184	Vilhovaty	265
Udvari	268	Vislás	184
Uj-Leszna	206	Vladimirovác	285
Zabláth	161	Vojkócz	206

Suján?

Nevezetesebb sajtóhibák.

Lap	Sor	helyett:	olvasd:
19	10	főlnének	főnének.
20	19	piteny	pireny.
23	17	genyedésekgnél	genyedéseknél.
„	25	használvai	használva.
32	13	aránylagosanig en	aránylagosan igen.
41	33	légkori	légköri.
58	27	helység	tér.
65	29	mészéles	mészéleg.
133	7	Peklaniczán	Pekleniczán.
164	22	Szabad kénysaványt	Szabad szénsaványt.
168	29	Luzsán	Luzsnán.
184	17	Szklabona	Szklabonya.
214	16	Sósavas könkéneg	Sósavas könlegeg.
215	30	16,000 k. hüv.	Szénsavany — 16,000 k. h.
221	25	Ásványviz	Savanyú viz.
„	28	Oktina	Oksina.
247	28	Legyesbénye	Lebesbénye.
268	12	Avazfaluban, Mérken	Avasfaluban, Mirken.
277	19	Szánsavas	Szénsavas.
383	4	Haméleg (Schwefelcalium)	Hamkéneg.
„	21	Könkéneg (Ammonium)	Könlegeg.

REVISED LIST OF

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50

